

STUDIA EKONOMICZNE

GOSPODARKA • SPOŁECZEŃSTWO • ŚRODOWISKO

ECONOMIC STUDIES

ECONOMY • SOCIETY • ENVIRONMENT

Nr 1/2022 (9)

ISSN 2544-6916

www.pwsz-ns.edu.pl

STUDIA EKONOMICZNE • Gospodarka • Społeczeństwo • Środowisko • Nr 1/2022 (9)

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu
Nowy Sącz, czerwiec 2022

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu

STUDIA EKONOMICZNE
Gospodarka • Społeczeństwo • Środowisko
(ECONOMIC STUDIES. Economy • Society • Environment)

Nr 1/2022 (9)

Nowy Sącz, czerwiec 2022

Wydawca

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu
Wydawnictwo Naukowe
ul. Staszica 1, 33-300 Nowy Sącz, tel.: 18 443 45 45, e-mail: wn@pwsz-ns.edu.pl

Rada redakcyjna

redaktor naczelny – Tadeusz Kudłacz (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu);
zastępcy redaktora naczelnego – Bogusz Mikuła (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu),
Marek Reichel (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu);
sekretarz redakcji – Iwona Gawron (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu);
redaktor językowy – Tamara Bolanowska-Bobrek (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu);
redaktor statystyczny – Aleksandra Jasińska (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu);
członkowie – Jarosław Handzel (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu), Andrii Kucheriavii
(Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki), Daniele Paragano (Uniwersytet Niccolò Cusano),
Jarosław Reszczyński (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu),
Krzysztof Surówka (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu)

Rada naukowa

Peter Adamišin (Uniwersytet Preszowski w Preszowie); Andrzej Antoszewski (Uniwersytet Wrocławski);
Dymytro Bodnar (Zachodnioukraiński Uniwersytet Narodowy); Paweł Churski (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu);
Oleksii Druhov (Uniwersytet Narodowy Politechnika Lwowska); Teresa Famulska (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach);
Stanisław Korenik (Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu); Jerzy Kornaś (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
w Nowym Sączu); Jerzy Malec (Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego); Bohuslava Mihalčová
(Uniwersytet Ekonomiczny w Bratysławie); Joanna M. Moczyłowska (Politechnika Białostocka);
Svitlana Volosovych (Kijowski Narodowy Uniwersytet Handlu i Ekonomii)

Zespół recenzentów

Oksana Bodnar (Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Wołodymyra Hnatiuka w Tarnopolu);
Krystyna Brzozowska (Uniwersytet Szczeciński); Justyna Danielewicz (Uniwersytet Łódzki); Kazimierz Górka
(emerytowany profesor Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie); Mariola Grzebyk (Uniwersytet Rzeszowski);
Kira Horyacheva (Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki); Krzysztof Jakóbk (były dyrektor GUS
w Krakowie, obecnie zastępca prezesa NBP Oddział w Krakowie); Marcin Jurgilewicz (Politechnika Rzeszowska);
Marcin Kopeć (specjalista w zakresie rozwoju miast i regionów); Danuta Krzywda (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie);
Piotr Lityński (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie); Kinga Michałowska (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie);
Sławomir Pastuszka (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach); Robert Pawlusiński (Uniwersytet Jagielloński);
Robert Perdał (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu); Katarzyna Peter-Bombik (Uniwersytet Jagielloński);
Anna Pietruszka-Ortyl (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie); Łukasz Popławski (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie);
Kamila Simon-Tabaka (Uniwersytet Grenoble Alpes); Marek Słociński (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
w Nowym Sączu); Tomasz Stefaniuk (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach); Zygmunt Szymła
(emerytowany profesor Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie); Tomasz Załona (Państwowa Wyższa Szkoła
Zawodowa w Nowym Sączu); Bernadetta Zawilińska (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie);
Magdalena Zdun (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)

© Copyright by Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu
Nowy Sącz 2022

ISSN 2544-6916

Adres redakcji

ul. Jagiellońska 61, 33-300 Nowy Sącz, tel.: 18 443 53 02, <http://studiaekonomiczne.pwsz-ns.edu.pl/>

Druk

Wydawnictwo i drukarnia NOVA SANDEC s.c.
Mariusz Kałyniuk, Roman Kałyniuk
ul. Lwowska 14, 33-300 Nowy Sącz, tel.: 18 547 45 45, e-mail: biuro@novasandec.pl

Spis treści

Dariusz REŚKO

Wpływ pandemii SARS-CoV-2 na poziom ruchu turystycznego na przykładzie gmin uzdrowiskowych Małopolski 5

Agnieszka ZWOLENIK

Pomoc publiczna dla przedsiębiorstw w dobie pandemii COVID-19 na przykładzie przedsiębiorstw powiatu nowosądeckiego..... 25

Honorata TRZCIŃSKA

Zarządzanie jakością usług w jednostkach sektora ochrony zdrowia w dobie pandemii w opinii klientów – główne problemy, rekomendacje..... 38

Tomasz MAŚLANKA, Iwona MAZUR-MAŚLANKA

Analiza źródeł operacyjnych przepływów pieniężnych w jednostkach gospodarczych 57

Peter ADAMIŠIN, Emma Mária SOKOLOVSKÁ, Anna KALISTOVÁ, Daniel SALABURA, Miroslav BENKO

Analysis of the ongoing evaluation for the effectiveness implementation of the 2030 Agenda for sustainable development management..... 68

Sylwia SADOWSKA

Rola ośrodków pomocy społecznej w reintegracji społecznej i zawodowej osób wykluczonych..... 85

Teresa BIAŁAS, Marek JASIŃSKI

Metoda Monte Carlo w zagadnieniach o dużej liczbie stopni swobody..... 102

Daria GOSHCHYNSKA

Rozwój interakcji cyfrowej przedsiębiorstw w klastrze na przykładzie Lwowskiego Klastra IT 111

Natalia JAŚKIEWICZ

Rozwój społeczno-gospodarczy województwa małopolskiego na tle kraju w latach 2015-2020..... 127

Monika MUSIAŁ-MALAGO'

Analiza budżetu obywatelskiego w polskich miastach – studium przypadku Nowego Sącza..... 152

Joanna MARCISZ

Uwarunkowania finansowania z dotacji projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe..... 161

PRZEGLĄD NOWOŚCI WYDAWNICZYCH 175

Informacje o Autorach 181

Wnioski z konferencji naukowych 184

Dariusz REŚKO

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, Polska

WPLYW PANDEMII SARS-COV-2 NA POZIOM RUCHU TURYSTYCZNEGO NA PRZYKŁADZIE GMIN UZDROWISKOWYCH MAŁOPOLSKI

Streszczenie

W niniejszym artykule podjęto próbę oceny wpływu pandemii SARS-CoV-2 na poziom ruchu turystycznego w gminach uzdrowiskowych województwa małopolskiego. Przeanalizowano zjawisko, wykorzystując dwa wskaźniki o charakterze ilościowym: wysokość wpływów z tytułu opłaty uzdrowiskowej do budżetów poszczególnych gmin uzdrowiskowych oraz liczbę osobodni, jako wskaźnik odzwierciedlający ilość odwiedzających badane jednostki, wyłączając tzw. turystów bez noclegu. Z analizy wynika, że pandemia wpłynęła negatywnie zarówno w sposób bezpośredni na dochody budżetowe jednostek, jak również na ich gospodarkę turystyczną, a w konsekwencji na całą ekonomię lokalną gmin uzdrowiskowych województwa małopolskiego.

Słowa kluczowe: gminy uzdrowiskowe, pandemia SARS-Cov-2, ruch turystyczny, opłata uzdrowiskowa.

THE IMPACT OF THE SARS-COV-2 PANDEMIC ON THE LEVEL OF TOURIST TRAFFIC ON THE EXAMPLE OF THE HEALTH RESORT COMMUNES OF MAŁOPOLSKA

Summary

The article attempts to assess the impact of the SARS-CoV-2 pandemic on the level of tourist traffic in the health resort communes of the Małopolska region. The phenomenon was analyzed using two quantitative indicators: the amount of receipts from the spa tax to the budgets of individual spa communes and number of man-days, as an indicator reflecting the number of visitors to the surveyed units, excluding the so-called tourists without an overnight stay. The analysis shows that the pandemic negatively influenced both, in a direct way, the budgetary income of units, as well as their tourism economy, and, consequently, the entire local economy of the health resort communes of the Małopolska region.

Key words: spa communes, SARS-CoV-2 pandemic, tourist traffic, spa tax.

Wprowadzenie

Pierwszy przypadek koronawirusa został zdiagnozowany w Chinach w listopadzie 2019 roku. Niestety, wirus rozprzestrzenił się na całym świecie, w wyniku czego Światowa Organizacja Zdrowia ogłosiła światową pandemię. Pod koniec marca 2020 roku odnotowano ponad 500 tys. osób zarażonych na całym świecie, z których 23 tys. zmarło, a rok było to prawie 100 mln przypadków zachorowania na koronawirusa i ponad 2 mln zgonów. Liczba zakażeń wykrytych na całym świecie od początku pandemii wyniosła 436 mln. Na COVID-19 zmarło ponad 5,9 mln osób, a wyzdrowiało ponad 366 mln (<https://www.euractiv.pl>, dostęp: 01.03.2022).

W Polsce potwierdzonych przypadków zakażenia koronawirusem wystąpiło 5,98 mln, a zmarło 115 696 osób (<https://forsal.pl>, dostęp: 12.04.2022).

Chcąc powstrzymać rozprzestrzenianie się wirusa SARS-Cov-2, rządy – w zasadzie na całym świecie – wprowadziły szereg ograniczeń związanych z działalnością gospodarczą i aktywnością społeczną.

Jednym z sektorów gospodarki światowej oraz polskiej, który odczuł w największym stopniu negatywne skutki „pandemicznych” ograniczeń, była turystyka. Wprowadzane, często zmieniane, obostrzenia o charakterze prawnym powodowały poważne zakłócenia w funkcjonowaniu sektora. Przykładowo, w Polsce od 13 marca 2020 roku restauracje mogły dostarczać jedynie jedzenie na wynos, a od 24 marca do 11 kwietnia 2020 roku obowiązywało ograniczenie w przemieszczaniu się poza celami bytowymi, zdrowotnymi i zawodowymi (<https://gov.pl>, dostęp: 20.02.2022). Ograniczono ilość udostępnianych miejsc w transporcie publicznym i wprowadzono całkowity zakaz zgromadzeń. Od 31 marca 2020 roku zamknięte były hotele i miejsca wynajmu krótkoterminowego, jak też wprowadzono zakaz przebywania na plażach oraz terenach zielonych. Od 4 maja 2020 roku działalność mogły wznowić hotele i miejsca noclegowe, z wyjątkiem przestrzeni rekreacyjnych, takich jak baseny i centra fitness. W dniu 18 maja otworzone zostały restauracje i kawiarnie, ale przy zachowaniu rygoru sanitarnego. Dnia 30 maja 2020 roku przywrócono funkcjonowanie, przy zachowaniu rygoru sanitarnego, placówek kultury: kin, teatrów, opery, baletu, jak również siłowni, sal zabaw czy parków rozrywki. Umożliwiona została organizacja targów, wystaw oraz kongresów (<https://gov.pl>, dostęp: 20.02.2022).

W ramach drugiej fali pandemii, od 17 października 2020 roku, ponownie wprowadzono ograniczenia w działalności różnorodnych sektorów, także turystyki, w zależności od podziału na strefy (żółta, czerwona). W dniu 23 października 2020 roku cały kraj został uznany za strefę czerwoną i nastąpiło zawieszenie: działania sanatoriów z możliwością dokończenia już rozpoczętych turnusów, a także stacjonarnej działalności lokali gastronomicznych oraz restauracji przy dopuszczeniu prowadzenia działalności w zakresie dowozu lub na wynos. Od 7 listopada hotele dostępne były tylko dla gości przebywających w podróży służbowej. Od dnia 28 grudnia 2020 roku do 17 stycznia 2021 roku, a zatem do końca przerwy szkolnej, przedłużone zostały obowiązujące restrykcje i wprowadzono dodatkowe, m.in.: ograniczenie funkcjonowania hoteli – dostępne tylko dla służb mundurowych, medyków, pacjentów szpitali specjalistycznych, ośrodków COS, jak również zamknięto stoki narciarskie (<https://gov.pl>, dostęp: 20.02.2022).

Skutki wprowadzonych ograniczeń były bardzo dotkliwe dla całej gospodarki, głównie dla branży turystycznej i eventowej. Mieszkańcy Polski ograniczyli też decyzje wyjazdowe ze względu na obawy o zakażenie, co dodatkowo przyczyniło się do obniżenia konsumpcji turystycznej. Według Raportu Związku Przedsiębiorców i Pracodawców pt. *Podsumowanie lockdown-u w Polsce*¹, polskie hotelarstwo to niemal 2 700 przedsiębiorstw zatrudniających prawie 1 mln osób. Wskutek opisanych powyżej ograniczeń, hotele były zamknięte przez 131 dni, a 38% ich pracowników straciło pracę.

W niniejszym artykule podjęto próbę oceny wpływu pandemii SARS-CoV-2 na poziom ruchu turystycznego, na przykładzie gmin uzdrowiskowych położonych w województwie małopolskim. W pierwszej części opracowania zaprezentowano przegląd literatury traktującej o problematyce przedmiotowej. Następnie wyjaśniono podstawowe pojęcia oraz elementy metodyczne wykorzystane w części analitycznej, która stanowi główny komponent artykułu. Końcowy fragment treści publikacji to podsumowanie i wnioski.

¹ *Podsumowanie lockdown-u w Polsce*, 2021, Warszawa: Związek Pracodawców i Przedsiębiorców.

Przegląd literatury

Tematyka wpływu pandemii SARS-CoV-2 jest niewątpliwie bardzo istotnym obszarem badań naukowych i obserwacji analityków. W literaturze zarówno polskiej, jak i zagranicznej, można znaleźć różne publikacje w tym obszarze, choć niewątpliwie z biegiem czasu, badań i w ślad za tym raportów i wniosków będzie coraz więcej. Należy też zwrócić uwagę na głosy ekspertów z dziedziny wirusologii, w opinii których rok 2022 wcale nie będzie końcem pandemii i że nie jest wykluczone, iż będziemy mieć do czynienia z kolejnymi jej falami i ich skutkami dla gospodarki, również turystyki. Wysoce prawdopodobne jest więc, że nauka wzbogaci się o nowe i stale aktualizowane publikacje traktujące o wpływie SARS-CoV-2, jako pochodna kolejnych reakcji ekonomii światowej na „pandemiczne” otoczenie zewnętrzne.

Niemniej już teraz można znaleźć interesujące publikacje, tak w zbiorach polskich, jak też zagranicznych, w których autorzy starają się pokazać konsekwencje pandemii dla ruchu turystycznego. Przykładowo, w jednym z artykułów K. Stojczew (2021) stwierdza, że spadek liczby turystów korzystających z noclegów w 2020 roku w stosunku do roku bazowego 2019 odnotowano we wszystkich województwach Polski. Zdaniem tej autorki, największe spadki wystąpiły w obiektach noclegowych zlokalizowanych na terenie województw: mazowieckiego oraz małopolskiego, gdzie odnotowano spadek dynamiki turystów korzystających z bazy noclegowej w granicach 50% we wrześniu i aż ponad 80% w listopadzie 2020 roku.

M. Widomski (2020) także podjął temat turystyki krajowej w odniesieniu do pandemii. Potwierdza on, że rok 2020 (w szczególności miesiące wiosenne) był stracony dla turystyki krajowej i zagranicznej, zaś powrót parametrów ruchu turystycznego do roku bazowego 2019 może potrwać do roku 2023, a nawet w niektórych przypadkach do 2025. Autor ten podkreśla ponadto, że najbardziej od pandemii cierpią regiony uzależnione od zagranicznych turystów, co może być – w pewnym stopniu – pozytywną przesłanką dla polskiej branży turystycznej.

C. Adamiak (2022) dokonał z kolei analizy najmu krótkoterminowego w Polsce w czasie pandemii COVID-19, z której wynika, że spowodowała ona ograniczenie liczby oferowanych mieszkań i udzielanych w nich noclegów. Zmniejszenie się liczby podróży turystycznych było jednak mniej zauważalne w mieszkaniach turystycznych niż w rejestrowanej bazie noclegowej. Autor ten podkreśla, że w miastach zanotowano silne spadki liczby gości w tego typu obiektach, a z kolei poza nimi widoczny był – co jest zaskakujące – wzrost liczby noclegów w mieszkaniach turystycznych w 2021 roku względem okresu przed pandemią.

J. Kowalczyk-Anioł i R. Pawlusiński (2021) omówili główne działania oraz narzędzia wykorzystywane przez miasta turystyczne wobec wyzwań pandemii COVID-19. Autorzy ci za punkt wyjścia przyjęli raport World Tourism Cities Federation pt. *Report on Recovery and Development of World Tourism amid COVID-19* (WTCF 2020) na temat turystyki w miastach w czasie COVID-19. Omawiają i dyskutują zaproponowane w nim instrumentarium działań oraz narzędzi wspierających na poziomie miejskim sektor turystyczny tak w fazie pierwszych odpowiedzi na wybuch pandemii, jak też w etapie następnym, zmierzającym do odbudowy i ożywienia turystyki w mieście.

W zasobach literatury zagranicznej także można spotkać szereg publikacji traktujących o relacji pandemii SARS-CoV-2 do turystyki. Problematyka ta jest omawiana w różnorodnych aspektach tego związku, m.in. zarządzania kryzysowego (Permatasari, Mahyuni, 2022; Estiri i in., 2022), nowych trendów w turystyce po pandemii (Vargas, 2020; Goessling i in., 2020), zachowań przedsiębiorstw czy konsekwencji kryzysu od strony podaży i popytu (Schubert, 2021; Mulder, 2020; Rogerson, Rogerson, 2021).

W publikacjach anglojęzycznych często napotkać też można różnego rodzaju raporty opracowywane przez instytucje publiczne (bądź na ich zlecenie) (World Travel & Tourism Council, Komisja Europejska, UNWTO), dotyczące konsekwencji pandemii dla turystyki, które niewątpliwie stanowią niezwykle ważny materiał informacyjny dla generalnej oceny wpływu pandemii SARS-CoV-2 na sektor turystyczny i w efekcie na gospodarki poszczególnych krajów czy też regionów. Zdecydowanie mniej publikacji analizuje przedmiotowy problem w odniesieniu do mniejszych jednostek terytorialnych, a w tym uzdrowisk. Uwaga ta odnosi się zarówno do źródeł krajowych, jak też zagranicznych.

Podstawowe pojęcia i zagadnienia metodyczne wykorzystane w opracowaniu

W świetle obowiązujących przepisów prawa, uzdrowisko to obszar, na terenie którego prowadzone jest lecnictwo uzdrowiskowe, wydzielony w celu wykorzystania oraz ochrony znajdujących się na jego obszarze naturalnych surowców leczniczych, spełniający warunki, o których mowa w art. 34 ust. 1, któremu został nadany status uzdrowiska, natomiast gmina uzdrowiskowa to gmina, której obszarowi lub jego części został nadany status uzdrowiska w trybie określonym w ustawie (Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o lecnictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych; Dz.U. z 2005 r., Nr 167, poz. 1399 z późn. zm, art. 2).

W województwie małopolskim funkcjonuje 10 uzdrowisk:

- Uzdrowisko Kraków Swoszowice;
- Uzdrowisko Krynica-Zdrój;
- Uzdrowisko Muszyna;
- Uzdrowisko Piwniczna-Zdrój;
- Uzdrowisko Rabka-Zdrój;
- Uzdrowisko Szczawnica;
- Uzdrowisko Wapienne;
- Uzdrowisko Kopalnia Soli Wieliczka;
- Uzdrowisko Wysowa;
- Uzdrowisko Żegiestów.

Jednostki te są położone na terenie dziewięciu gmin: Kraków, Krynica-Zdrój, Piwniczna-Zdrój, Rabka-Zdrój, Szczawnica, Sękowa (Uzdrowisko Wapienne), Wieliczka, Uście Gorlickie (Uzdrowisko Wysowa), Muszyna (Uzdrowisko Muszyna oraz Uzdrowisko Żegiestów)².

Zgodnie z definicją zawartą w *Encyklopedii zarządzania*, ruch turystyczny to określenie przemieszczania się ludzi, które nie jest wymuszone przez czynniki zewnętrzne – ludzie zmieniają miejsce pobytu, środowisko, rytm życia dobrowolnie. Odnosi się on do określonego obszaru, kierunku, okresu, w którym trwa itp. (<https://mfiles.pl>, dostęp: 20.03.2022).

W celu przeanalizowania wpływu pandemii SARS-CoV-2 na poziom ruchu turystycznego w małopolskich gminach uzdrowiskowych zostały wytypowane dwa wskaźniki o charakterze ilościowym:

- 1) wpływy z opłaty uzdrowiskowej do budżetów poszczególnych gmin uzdrowiskowych;
- 2) liczba osobodni, która obrazuje liczbę dni spędzonych przez turystów na terenie danego uzdrowiska z przynajmniej jednym noclegiem (pominięto zatem tzw. odwiedzających jednodniowych – bez noclegu).

² Prawdopodobnie w roku 2022 na terenie gminy Muszyna powstanie kolejne uzdrowisko – Uzdrowisko Złockie. Projekt rozporządzenia Rady Ministrów w tej sprawie został przekazany do konsultacji (www.rynekzdrowia.pl, dostęp: 20.03.2022).

Zgodnie z art. 17 ust. 1a Ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U. z 1991 r., Nr 9, poz. 31), rada gminy może wprowadzić opłatę uzdrowską, którą pobiera się od osób fizycznych przebywających dłużej niż dobę w celach zdrowotnych, turystycznych, wypoczynkowych lub szkoleniowych w miejscowościach znajdujących się na obszarach, którym nadano status uzdrowiska na zasadach określonych w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowskim, uzdrowskach i obszarach ochrony uzdrowskiej oraz o gminach uzdrowskich (Dz.U. z 2005 r., Nr 167, poz. 1399) – za każdą rozpoczętą dobę pobytu.

Pojęcie „opłata uzdrowska” od lat jest przedmiotem zainteresowań badawczych różnych autorów w literaturze polskiej. Było ono dokładnie analizowane od strony teoretycznej oraz praktycznej m.in. przez T. Wołowca i D. Reškę (2011) czy też R. Kwaśniewskiego i I. Majewską (2016).

Przedmiotowa danina publiczna zaliczana jest do dochodów gminy, a ponadto – ze względu na jej konstrukcję i sposób pobierania – może być wykorzystywana jako wymierny wskaźnik natężenia ruchu turystycznego w jednostkach terytorialnych, na terenie których tę opłatę się pobiera.

W niniejszym artykule wykorzystano opłatę uzdrowską jako właśnie parametr określający poziom ruchu turystycznego w poszczególnych gminach uzdrowskich. Przedmiotowe dane zostały pozyskane przez Autora z urzędów gmin uzdrowskich, wykorzystując zapisy Ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. z 2001 r., Nr 112, poz. 1198).

W analizie pominięto Uzdrawisko Swoszowice zlokalizowane na terenie gminy Kraków i Uzdrawisko Kopalnia Soli Wieliczka położone w gminie Wieliczka. W tych jednostkach terytorialnych nie pobiera się opłaty uzdrowskiej: w gminie Wieliczka w okresie badawczym 2015-2021 w ogóle, zaś w gminie Kraków zaniechano poboru tej daniny od roku 2020, zatem nie ma możliwości, żeby ocenić natężenie ruchu turystycznego w okresie pandemii SARS-CoV-2.

Na uwagę zasługuje fakt, że Uzdrawisko Kraków Swoszowice jest niewielkim zakładem opieki zdrowotnej i nie jest możliwa wiarygodna ocena natężenia ruchu turystycznego w Krakowie, analizując tylko dochody z tytułu opłaty uzdrowskiej w Swoszowicach. Wiadomo, że miasto Kraków to jedna z najważniejszych i najbardziej popularnych destynacji turystycznych Polski, którą w roku 2021 odwiedziło 11,3 mln turystów (<https://lovekrakow.pl>, dostęp: 30.03.2022). Analiza ruchu turystycznego wyłącznie w Uzdrawisku Swoszowice, które posiada jedynie ok. 100 miejsc noclegowych, w kontekście oceny zjawiska w Krakowie, byłaby zatem absolutnie niewiarygodna. Oprócz tego, od 2 lat uzdrawisko funkcjonuje w ograniczonej formie, realizując zabiegi, ale bez możliwości noclegu i wyżywienia.

W analizie natężenia ruchu turystycznego uwzględniono też drugi wskaźnik ilościowy, zwany liczbą osobodni. Według *Słownika języka polskiego*, osobodzień to jednostka obliczeniowa równa jednemu dniowi przebytemu gdzieś przez jedną osobę (<https://sjp.pwn.pl>, dostęp: 20.03.2022). Jak wskazują W. Chudy i in. (2018), liczba udzielonych noclegów oraz liczba tzw. osobodni, czyli faktycznie liczba sprzedanych jednostek usługowych, to miary działalności obiektu hotelarskiego. Wskaźnik ten ma zatem zastosowanie również w miejscowościach uzdrowskich, gdzie turyści mogą przebywać w różnorodnych kategoriach obiektów zakwaterowania.

W niniejszym artykule wysokość tego wskaźnika w poszczególnych latach okresu badawczego 2015-2021 została obliczona według następującego wzoru:

$$\text{Liczba osobodni} = \frac{\text{dochody budżetu danej gminy uzdrowiskowej z tytułu opłaty uzdrowiskowej w danym roku}}{\text{średnia wysokość opłaty uzdrowiskowej w danym roku}}$$

W niektórych gminach uzdrowiskowych obowiązuje jedna stawka opłaty uzdrowiskowej, niezależnie od wieku turysty przebywającego w jednostce (Krynica-Zdrój, Szczawnica, Piwniczna-Zdrój, Sękowa). W części gmin uwzględnia się różne stawki, w zależności od kategorii wiekowej odwiedzającego: dzieci, młodzież, dorośli, seniorzy (Muszyna, Rabka-Zdrój, Uście Gorlickie).

Do obliczeń przedmiotowego wskaźnika – liczba osobodni – wzięto średnią arytmetyczną wysokości opłaty uzdrowiskowej, pomijając stawki o najniższej wartości pieniężnej: przeznaczone dla dzieci (Muszyna, Rabka-Zdrój, Uście Gorlickie) oraz w przypadku gminy Uście Gorlickie – seniorów powyżej 75. roku życia. Jest to podyktowane tym, że urzędy gmin uzdrowiskowych nie prowadzą dokładnej ewidencji poszczególnych grup odwiedzających, którzy uiszczają opłatę uzdrowiskową, a zatem dane odzwierciedlające dokładny udział poszczególnych kategorii klientów uzdrowisk nie były możliwe do ustalenia. To uproszczenie absolutnie nie ma wpływu na obniżenie wiarygodności wyników badanego zjawiska.

W danych i obliczeniach zaprezentowanych w poniższych tabelach uwzględniono dynamikę zmian w poszczególnych latach okresu badawczego, gdzie rokiem bazowym jest 2015. Dla podkreślenia różnic w danych między latami pandemii a okresem przed, analizując dynamikę wpływów z tytułu opłaty uzdrowiskowej do budżetów gmin i liczbę osobodni, uwzględniono dodatkowy rok bazowy przedpandemiczny, tj. 2019.

Dane liczbowe, odzwierciedlające wysokość wpływów z tytułu opłaty uzdrowiskowej do budżetów gmin poszczególnych jednostek, zostały zaokrąglone do pełnych złotych.

Analiza ruchu turystycznego w gminach uzdrowiskowych województwa małopolskiego

Tabela 1

Zestawienie wpływów z opłaty uzdrowiskowej oraz liczby osobodni turystów w gminie Szczawnica w latach 2015-2021

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Wysokość wpływów opłaty uzdrowiskowej do budżetu gminy (zł)	1 047 797	1 082 087	880 770	983 718	1 157 280	748 030	939 963
Dynamika: rok 2015 = 100%	100	103	84	94	110	71	90
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	65	81
Stawka opłaty uzdrowiskowej (zł)	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
Liczba osobodni	349 266	360 696	293 590	327 906	385 760	249 343	313 321
Dynamika: 2015 = 100%	100	103	84	94	110	71	90
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	65	81

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miasta i Gminy Szczawnica.

Rysunek 1. Wpływy z opłaty uzdrowskiej w gminie Szczawnica w latach 2015-2021.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miasta i Gminy Szczawnica.

Rysunek 2. Liczba osobodni w gminie Szczawnica w latach 2015-2021.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miasta i Gminy Szczawnica.

Z danych zaprezentowanych w tabeli 1 (rysunek 1) wynika, że w gminie Szczawnica w okresie badawczym wpływy z opłaty uzdrowskiej wykazywały relatywnie stabilny poziom w stosunku do roku bazowego 2015, w roku 2016 zanotowano niewielki wzrost (3%), a w latach 2017 i 2018 był to spadek w wysokości 16% w stosunku do roku bazowego. Najwyższy wzrost wpływów z opłaty uzdrowskiej zanotowano w roku 2019 (1 157 280 zł), a więc o 10%. Największy spadek tego miernika zanotowano w roku 2020 – 29% w stosunku do roku bazowego. Odnosząc niniejsze dane w stosunku do roku 2019, spadek wpływów z opłaty był jeszcze wyraźniejszy, wręcz gwałtowny – wyniósł aż 35%. To konsekwencja pandemii SARS-CoV-2 i związanych z tym ograniczeń typu lockdown, które dotknęły wiele branż gospodarki, a w szczególności turystykę.

W ostatnim roku badania, 2021 zanotowano wzrost wpływów z opłaty uzdrowskiej o 26% do kwoty 939 963 zł w stosunku do roku 2020, ale odnosząc te dane do roku bazowego 2015, dynamika miała charakter ujemny i wyniosła 90, zaś w odniesieniu do roku 2019 (najwyższe wpływy) również ujemny o wartości 81.

Z analizy tabeli 1 (rysunek 2) wynika też, że identyczne zależności zaobserwowano w odniesieniu do liczby osobodni ruchu turystycznego w badanym uzdrowisku. Tu również największe zmiany *in minus* wystąpiły w latach „covidowych”, a więc 2020 i 2021. Zależność ta jest oczywista, ponieważ liczba osobodni została wyliczona jako iloraz wpływów z opłaty uzdrowskiej w odniesieniu do średniej obowiązujących stawek, uchwalonych przez organ stanowiący jednostki.

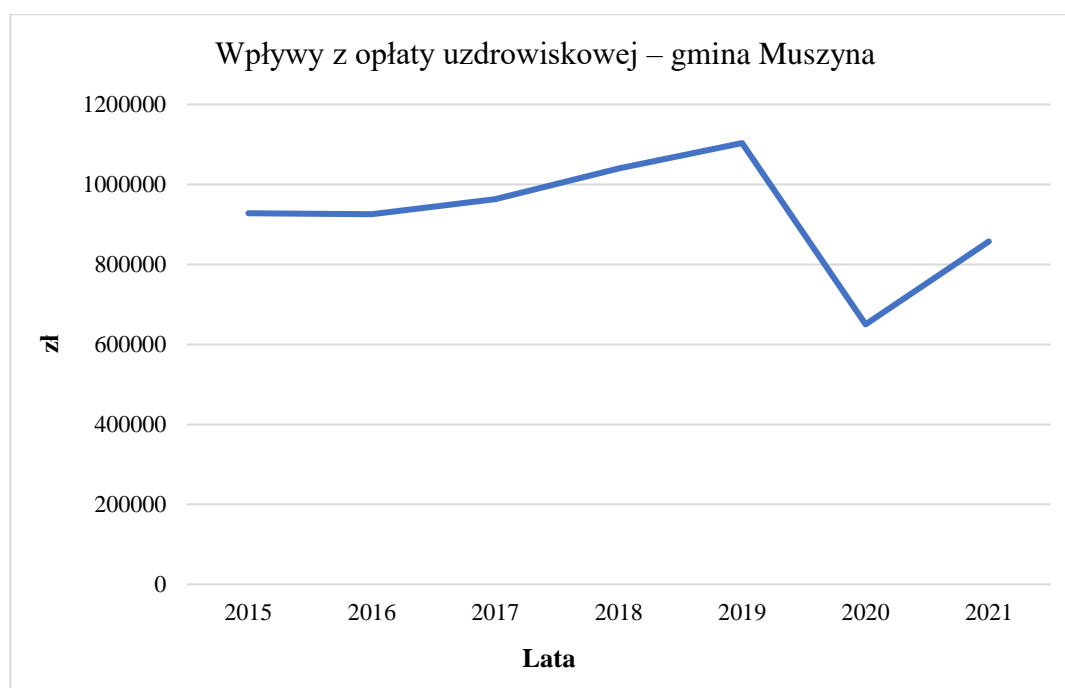
Z powyższej analizy wynika, że zdecydowanie największy spadek wpływów z opłaty uzdrowskiej oraz liczby osobodni pobytu turystów w uzdrowisku wystąpił w latach 2020 i 2021, co było efektem (*ceteris paribus*) ograniczeń wynikających z panującej pandemii SARS-CoV-2 w tym okresie.

Tabela 2

Zestawienie wpływów z opłaty uzdrowskiej oraz liczby osobodni turystów w gminie Muszyna w latach 2015-2021

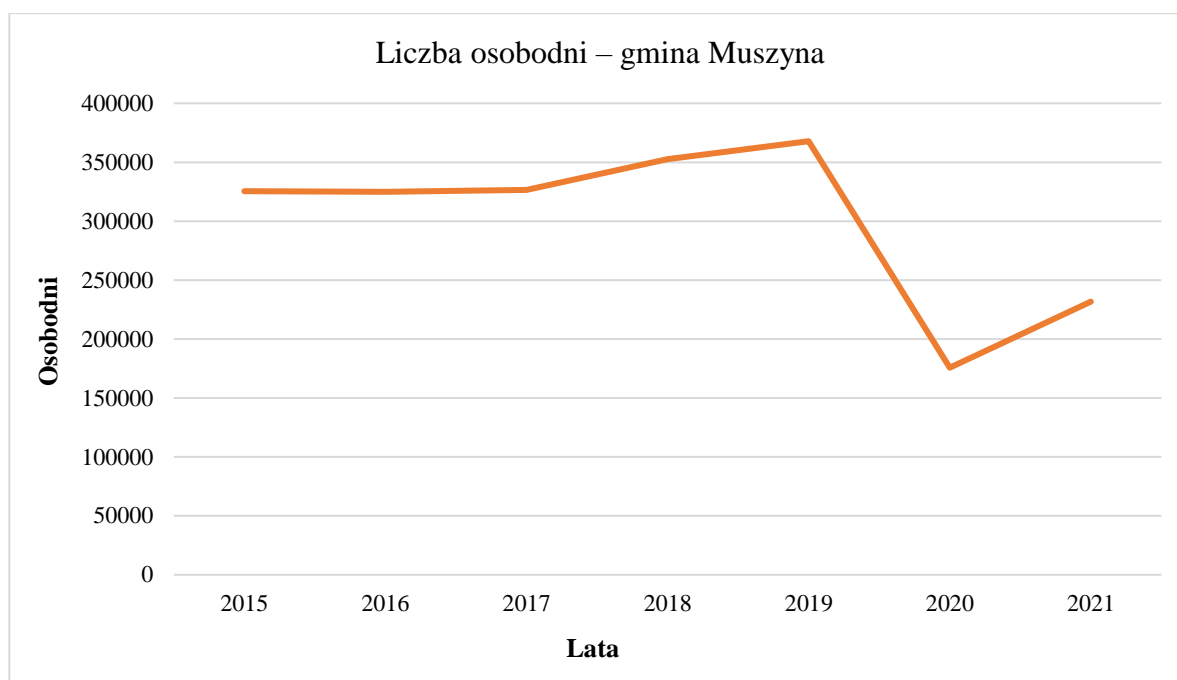
Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Wysokość wpływów opłaty uzdrowskiej do budżetu gminy (zł)	927 650	925 825	963 134	1 040 033	1 103 520	650 154	857 886
Dynamika: 2015 = 100%	100	99,8	104	112	119	70	92
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	59	78
Średnia stawka opłaty uzdrowskiej (zł)	2,85	2,85	2,95	2,95	3,00	3,70	3,70
Liczba osobodni	325 491	324 851	326 486	352 554	367 840	175 717	231 861
Dynamika: 2015 = 100%	100	99,8	100,3	108	113	54	71
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	48	63

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Gminy Uzdrawiskowej Muszyna.

Rysunek 3. Wpływy z opłaty uzdrowskiej w gminie Muszyna w latach 2015-2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Gminy Uzdrawiskowej Muszyna.

Rysunek 4. Liczba osobodni w gminie Muszyna w latach 2015-2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Gminy Uzdrowskiej Muszyna.

W tabeli 2 (rysunek 3) przedstawiono dane dotyczące wysokości wpływów z opłaty uzdrowskiej w okresie badawczym w gminie uzdrowskiej Muszyna.

W roku 2015 wysokość wpływów z tej opłaty wyniosła 927 650 zł i wartość ta była na podobnym poziomie w roku kolejnym. Wyższe wpływy wystąpiły w latach 2017 i 2018, ale w tym ostatnim roku wyższe wpływy (dynamika w stosunku do roku bazowego 104) były skutkiem podwyższenia stawki opłaty dla osób dorosłych o 0,20 zł. Z tego też względu w analizie należy odnieść się do liczby osobodni pobytu turystów w gminie. Z danych ukazanych w tabeli 2 (rysunek 4) wynika, że w latach 2015, 2016 i 2017 ruch turystyczny był na bardzo zbliżonym poziomie. Dokumentuje to dynamika o wartości odpowiednio: 100, 99,8 i 100,3. Najwyższą wartość wpływów do budżetu gminy z tytułu omawianej opłaty odnotowano w roku 2019 – 1 103 520 zł, a w stosunku do roku bazowego dynamika wyniosła 119.

Analizując dane obrazujące poziom ruchu turystycznego w tych latach, obserwuje się podobne zależności: w roku bazowym 2015 liczba osobodni wyniosła 325 491. W 2 kolejnych latach wartość tego wskaźnika była na podobnym poziomie (dynamika odpowiednio 99,8 w roku 2016 i 100,3 w roku 2017). Wartość najwyższą zaobserwowano w roku 2019 – 367 840 osobodni (dynamika w odniesieniu do roku bazowego – 113). Zasadniczo odmiennie badane wskaźniki przedstawiały się w latach 2020 i 2021. Wysokość opłaty uzdrowskiej w tym pierwszym roku wyniosła 650 154 zł, co wskazuje na obniżenie wpływów o 30% (dynamika w stosunku do roku 2015 – 70, a w stosunku do roku 2019 – 59), natomiast w roku 2021 – 857 886 zł (dynamika w stosunku do roku bazowego 2015 – 92, zaś w odniesieniu do roku 2019 – 78).

Odnosząc się do wskaźnika ruchu turystycznego (liczba osobodni – tabela 2, rysunek 4) w latach 2020-2021, zauważyć należy, że w tym okresie nastąpił radykalny spadek: w roku 2020 wskaźnik wyniósł 175 717, co w stosunku do roku bazowego 2015 dokumentuje obniżenie aż o 46%, a w roku kolejnym 2021 wskaźnik ten wyniósł 231 861 osobodni, co było wartością wyższą w stosunku do roku poprzedniego, lecz w odniesieniu do roku 2015 stanowiło wartość niższą o 29% (dynamika 71).

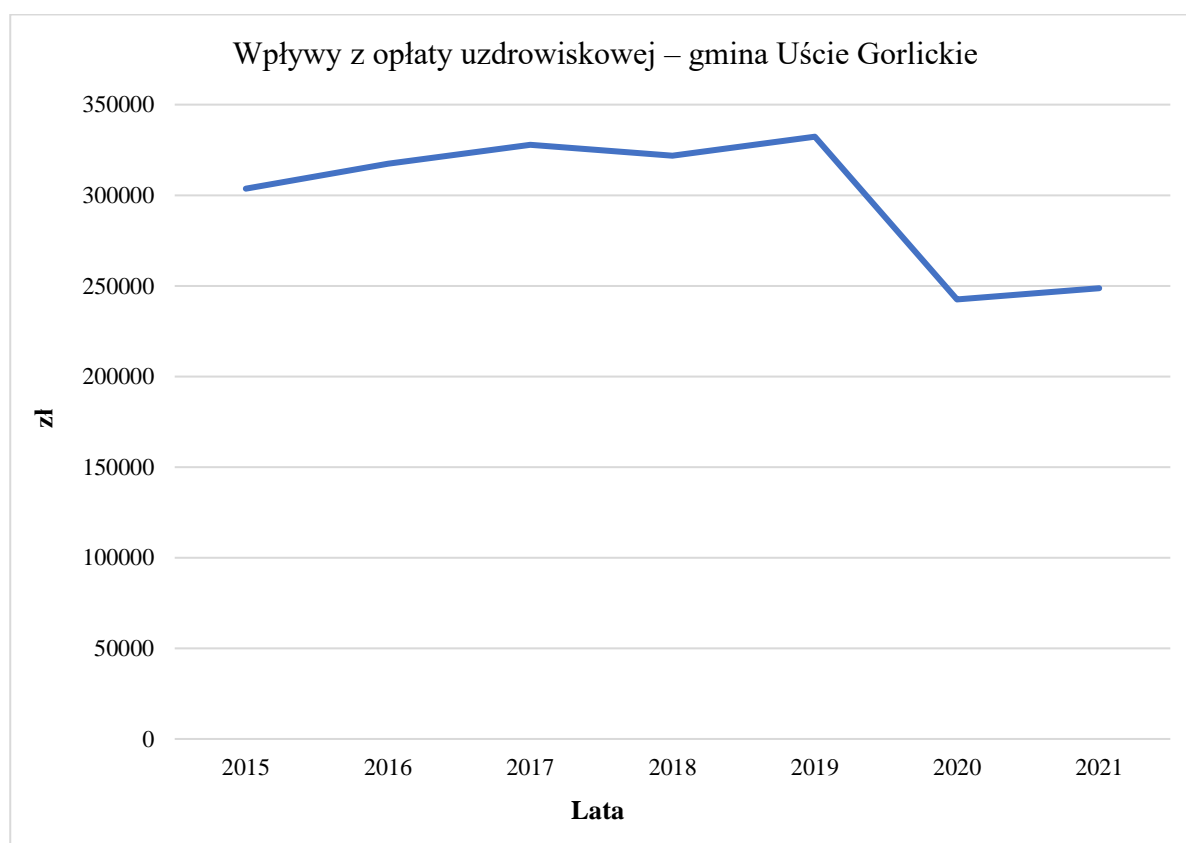
Jeszcze wyraźniej różnice te widać, odnosząc przedmiotowy parametr do roku 2019 (dynamika w roku 2020 – 48, zaś w 2021 roku – 63). Z interpretacji powyższych danych liczbowych wynika, że największy spadek wpływów z opłaty uzdrowskiej oraz liczby osobodni pobytu turystów w gminie uzdrowskiej Muszyna wystąpił w latach 2020 i 2021, co było konsekwencją (*ceteris paribus*) ograniczeń związanych w pandemią SARS-CoV-2 w tych latach.

Tabela 3

Zestawienie wpływów z opłaty uzdrowskiej oraz liczby osobodni turystów w gminie Uście Gorlickie w latach 2015-2021

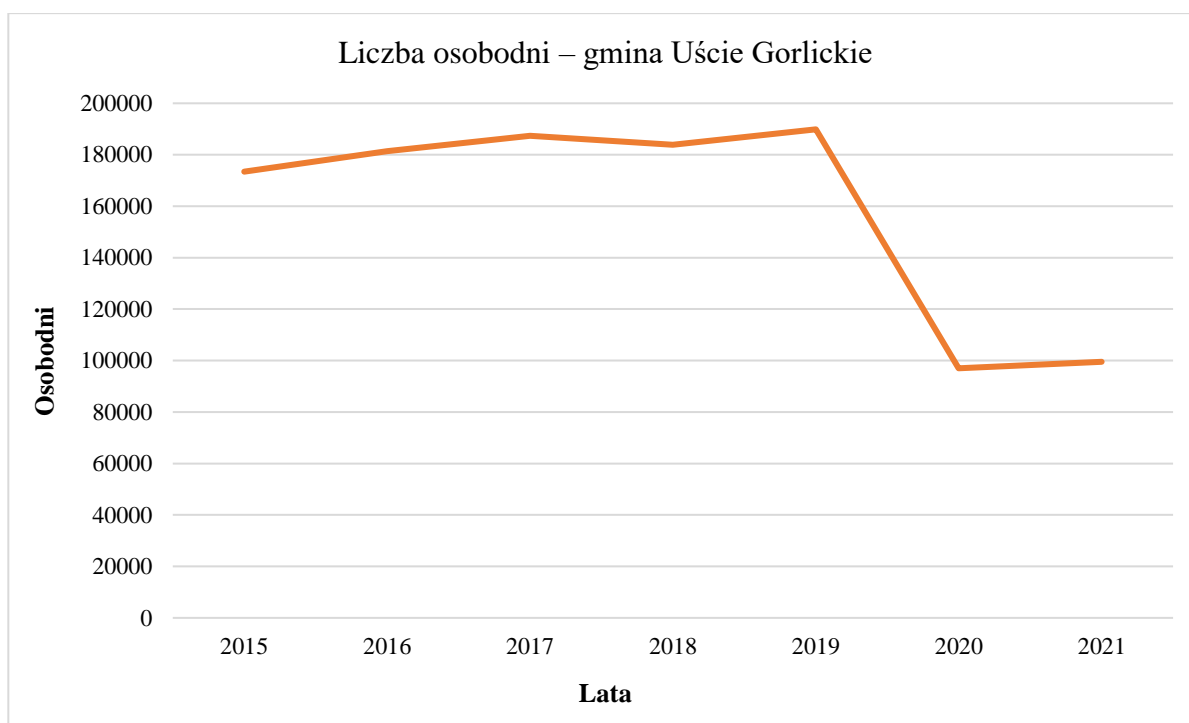
Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Wysokość wpływów opłaty uzdrowskiej do budżetu gminy (zł)	303 574	317 404	327 899	321 781	332 299	242 523	248 779
Dynamika: 2015 = 100%	100	105	108	106	109	80	82
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	73	75
Średnia stawka opłaty uzdrowskiej (zł)	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75	2,50	2,50
Liczba osobodni	173 471	181 374	187 371	183 875	189 885	97 009	99 512
Dynamika: 2015 = 100%	100	105	108	106	109	56	57
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	51	52

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Gminy Uście Gorlickie.

Rysunek 5. Wpływy z opłaty uzdrowskiej w gminie Uście Gorlickie w latach 2015-2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Gminy Uście Gorlickie.

Rysunek 6. Liczba osobodni w gminie Uście Gorlickie w latach 2015-2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Gminy Uście Gorlickie.

W tabeli 3 (rysunek 5) zaprezentowano zestawienie danych dotyczących wpływów z opłaty uzdrowskiej do budżetu gminy Uście Gorlickie i liczby osobodni pobytu turystów w jednostce w latach 2015-2021. W latach 2015, 2016 i 2017 zanotowano dodatnią dynamikę tego dochodu budżetu gminy (odpowiednio wartości: 303 574 zł, 317 404 zł, 327 899 zł, więc dynamika 100, 105, 108). W roku 2018 nastąpił niewielki spadek wpływów w odniesieniu do 2017, a w porównaniu do roku bazowego 2015 wartość wyniosła 32 1781 zł (dynamika 106). Najwyższą wartość tego parametru zaobserwowano w roku 2019 – 332 299 zł, co stanowiło wskaźnik 109 (+9%) w ujęciu dynamicznym w stosunku do roku 2015.

Zupełnie inaczej analizowane dane przedstawiały się w ostatnich latach okresu. Zanotowano tutaj znaczące obniżenie wpływów z tytułu opłaty uzdrowskiej: w roku 2020 – 242 523 zł oraz w roku 2021 – 248 779 zł, a zatem w porównaniu do roku bazowego 2015 wystąpiła dynamika ujemna odpowiednio: 2020 rok – 80 (-20%) i 2021 rok – 82 (-18%).

Analizując drugi parametr, obrazujący liczbę osobodni turystów przebywających w gminie (tabela 3, rysunek 6), należy podkreślić, że w latach 2015-2019 wartość tego wskaźnika wzrastała w stosunku do roku bazowego 2015, przy czym rok 2019 wykazywał najwyższy poziom tego parametru (189 885 osobodni w stosunku do 173 471 w roku 2015). Zasadniczo odmiennie wskaźnik ten kształtował się w latach 2020 i 2021, odpowiednio: 97 009 i 99 512 osobodni, co w odniesieniu do roku bazowego 2015 wykazało dynamikę ujemną na poziomie 56 (-44%) w roku 2020 i 57 (-43%) w roku 2021. Podobne proporcje można zaobserwować, odnosząc te dane do roku 2019.

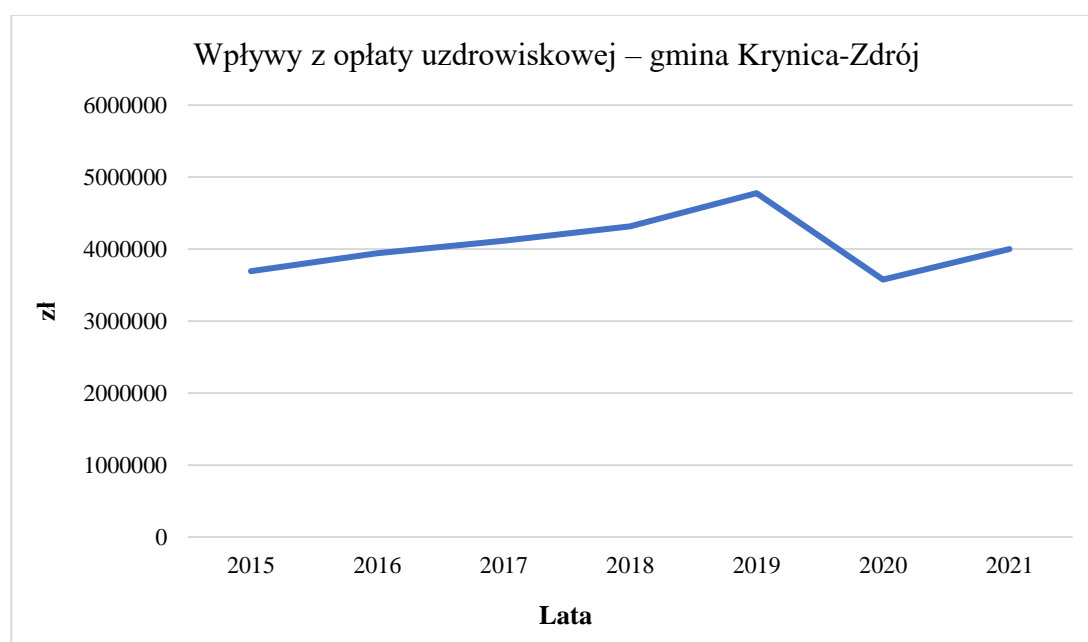
Z powyższego wynika, że w gminie Uście Gorlickie największy spadek wpływów do budżetu z tytułu opłaty uzdrowskiej nastąpił w latach 2020 i 2021. Podobną zależność zaobserwowano, analizując liczbę osobodni, odzwierciedlającą poziom ruchu turystycznego w badanej jednostce terytorialnej. Obydwa analizowane wskaźniki w ujęciu porównawczym potwierdzają wpływ (*ceteris paribus*) ograniczeń związanych z pandemią SARS-CoV-2 w tych latach.

Tabela 4

Zestawienie wpływów z opłaty uzdrowiskowej oraz liczby osobodni turystów w gminie Krynica-Zdrój

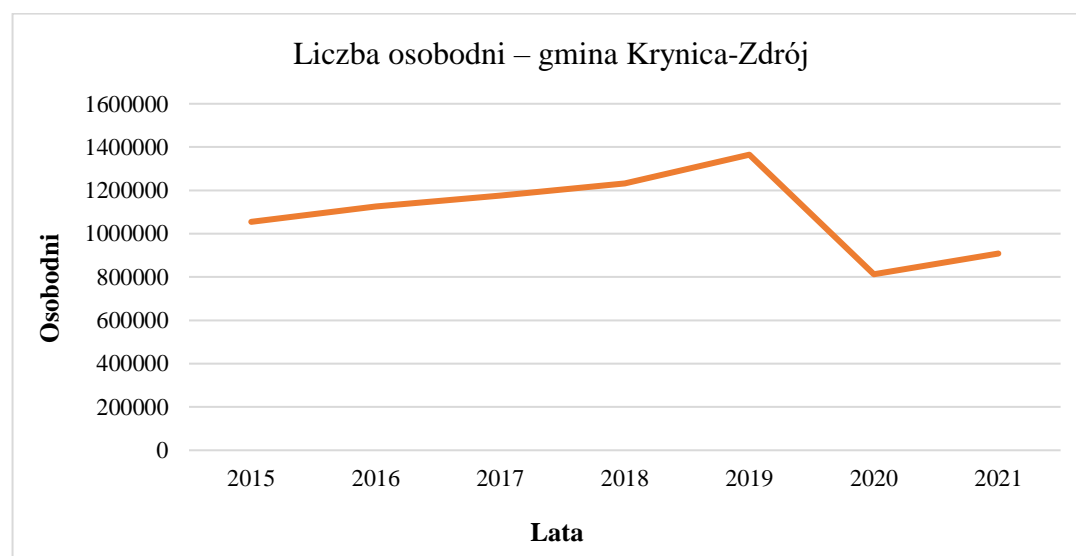
Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Wysokość wpływów opłaty uzdrowiskowej do budżetu gminy (zł)	3 692 945	3 942 719	4 118 129	4 314 439	4 777 258	3 576 258	4 000 449
Dynamika: 2015 = 100%	100	107	112	117	129	97	108
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	75	84
Stawka opłaty uzdrowiskowej (zł)	3,50	3,50	3,50	3,50	3,50	4,40	4,40
Liczba osobodni	1 055 127	1 126 491	1 176 608	1 232 697	1 364 931	812 786	909 193
Dynamika: 2015 = 100%	100	107	112	117	129	77	86
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	60	67

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Krynicy-Zdrój.

Rysunek 7. Wpływy z opłaty uzdrowiskowej w gminie Krynica-Zdrój w latach 2015-2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Krynicy-Zdrój.

Rysunek 8. Liczba osobodni w gminie Krynica-Zdrój w latach 2015-2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Krynicy-Zdrój.

W tabeli 4 (rysunek 7) zaprezentowano dane obrazujące poziom wpływów z opłaty uzdrowiskowej do budżetu gminy Krynica-Zdrój oraz zestawienie liczby osobodni turystów przebywających w uzdrowisku w założonym okresie badawczym. Z przedstawionych danych wynika, że w latach 2015-2019 poziom wpływów z opłaty uzdrowiskowej zwiększał się systematycznie od 3 692 945 zł w roku 2015 do 4 777 258 zł w roku 2019. Dynamika w poszczególnych latach wyniosła odpowiednio: 2015 – 100, 2016 – 107, 2017 – 112, 2018 – 117, 2019 – 129.

W omawianym okresie wysokość opłaty uzdrowiskowej pobieranej w badanej gminie była na tym samym poziomie. Zasadniczo odmiennie wskaźnik ten kształtował się w latach 2020 i 2021: w pierwszym roku poziom dochodu budżetu gminy z tytułu omawianej opłaty wyniósł 3 576 258 zł, co stanowiło 97% poziomu bazowego z roku 2015 i jedynie 75% wartości wpływów z roku poprzedniego, tj. 2019. Na uwagę zasługuje fakt, że w roku 2020 stawka opłaty uzdrowiskowej została podniesiona o 26% (z 3,50 zł do 4,40 zł). W ostatnim roku badania – 2021 – wpływy do budżetu gminy Krynica-Zdrój z tytułu opłaty uzdrowiskowej wyniosły 4 000 449 zł, co stanowiło 108% wpływów z roku 2015 (w którym stawka opłaty była niższa o 26%) oraz 84% wpływów roku 2019 (również przy stawce niższej o 26%).

Z powyższego wynika, że 2 ostatnie lata okresu badawczego charakteryzowały zakłócenie trendu rosnącego z lat 2015-2019 oraz znaczne spadki wpływów z opłaty uzdrowiskowej, w szczególności w stosunku do rekordowego roku 2019.

Potwierdzeniem tych zależności jest analiza danych zaprezentowanych w tabeli 4 (rysunek 8), które obrazują wartości osobodni pobytu turystów w tej gminie. W pierwszym roku okresu badawczego – 2015 – liczba osobodni wyniosła 1 055 127. W kolejnych latach okresu, 2016-2019, dynamika tego parametru miała charakter dodatni, wynosząc odpowiednio: 2016 – 107, 2017 – 112, 2018 – 117, 2019 – 129.

Zasadniczo odmiennie parametry te kształtują się w ostatnich 2 latach badawczego okresu. W roku 2020 liczba osobodni wyniosła 812 786, co stanowiło jedynie 77% wartości bazowej z roku 2015, a w roku ostatnim badania liczba ta wzrosła do wartości 909 193, co w stosunku do roku bazowego stanowiło 86%. Jeszcze większą różnicę widać w przedmiotowym parametrze lat 2020-2021, odnosząc go do roku 2019 (dynamika odpowiednio 2020 rok – 60 i 2021 rok – 67).

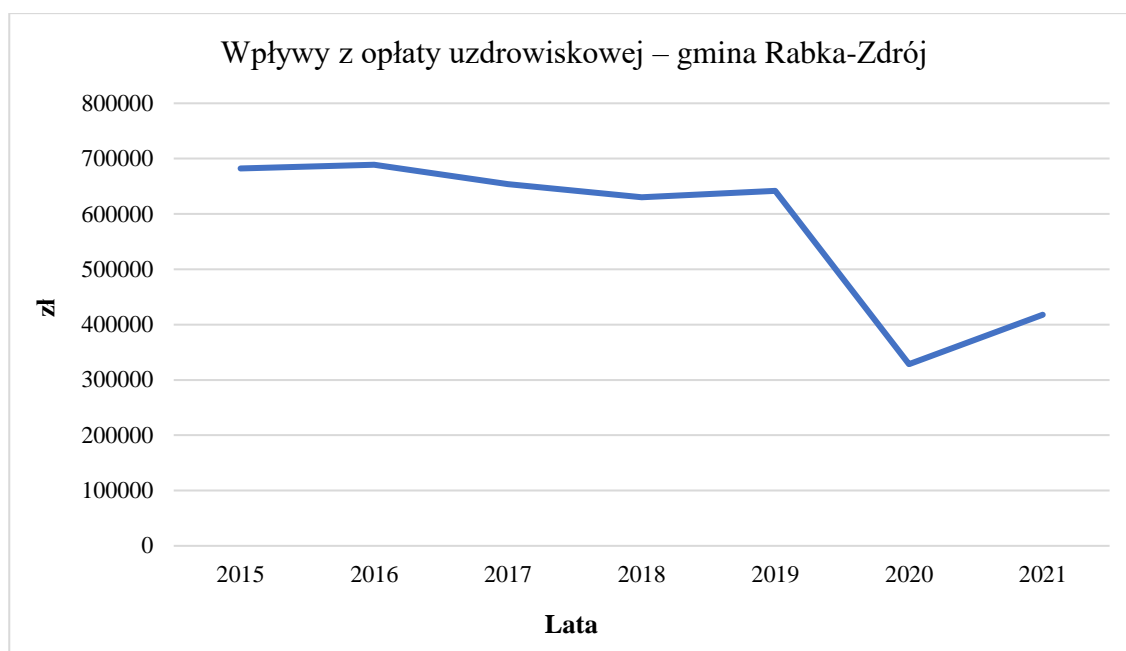
Podobnie jak w poprzednio charakteryzowanych gminach, również w Krynicy-Zdrój w latach 2020-2021 analizowane parametry znacząco zmniejszyły się, co było konsekwencją ograniczeń (*ceteris paribus*) pandemii SARS-CoV-2.

Tabela 5

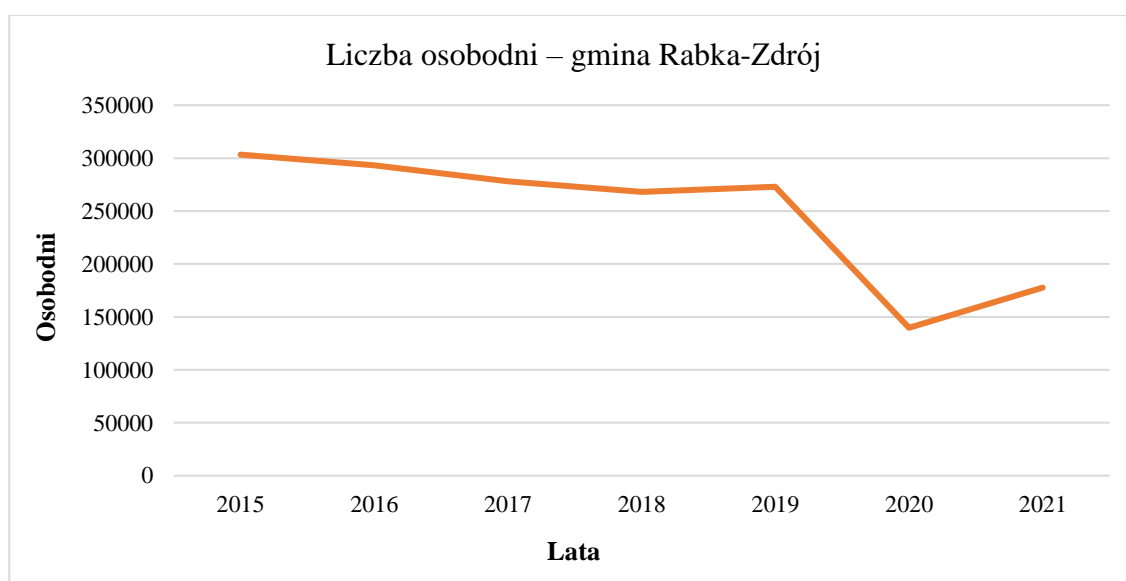
Zestawienie wpływów z opłaty uzdrowiskowej do budżetu gminy oraz liczby osobodni pobytu turystów w Rabce-Zdrój w latach 2015-2021

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Wysokość wpływów opłaty uzdrowiskowej do budżetu gminy (zł)	682 428	688 913	653 637	630 201	641 779	328 403	417 758
Dynamika: 2015 = 100%	100	101	96	92	94	48	61
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	51	65
Średnia stawka opłaty uzdrowiskowej (zł)	2,25	2,35	2,35	2,35	2,35	2,35	2,35
Liczba osobodni	303 301	293 154	278 143	268 171	273 098	139 746	177 769
Dynamika: 2015 = 100%	100	97	92	88	90	46	59
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	51	65

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Rabce-Zdrój.

Rysunek 9. Wpływy z opłaty uzdrowiskowej w gminie Rabka-Zdrój w latach 2015-2021.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Rabce-Zdrój.

Rysunek 10. Liczba osobodni w gminie Rabka-Zdrój w latach 2015-2021.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Rabce-Zdrój.

W tabeli 5 (rysunek 9) ukazano dane obrazujące wpływy z opłaty uzdrowiskowej do budżetu gminy Rabka-Zdrój w latach 2015-2021. W roku bazowym 2015 dochody te wyniosły 682 428 zł. W kolejnym roku nastąpił niewielki wzrost wpływu (dynamika 101). W latach 2017, 2018 i 2019 obserwowano spadek tego dochodu budżetu, odpowiednio: 653 637 zł (dynamika 96), 630 201 zł (dynamika 92), 641 779 zł (dynamika 94).

Zdecydowanie najbardziej znaczące zmiany w wartości tego parametru wystąpiły w latach 2020 i 2021: odpowiednio 328 403 zł, 417 758 zł, co stanowiło w roku 2020 jedynie 48% wartości z roku bazowego, a w 2021 – 61% podstawy. Odnosząc powyższe parametry z 2 ostatnich lat okresu badawczego do roku 2019, wyraźnie widać ujemną dynamikę poziomu opłaty uzdrowiskowej – 51 w roku 2020 i 65 w 2021.

Analizując drugi parametr dokumentujący poziom ruchu turystycznego w gminie Rabka-Zdrój – liczba osobodni pobytu turystów (tabela 5, rysunek 10), zaobserwować można bardzo zbliżony przebieg wartości wskaźnika. W roku bazowym 2015 jego poziom wyniósł 303 201 jednostek. We wszystkich kolejnych latach okresu badawczego parametr wykazywał wartości dynamiki ujemnej – odpowiednio: 2016 – 97, 2017 – 92, 2018 – 88, a 2019 – 90. Podobnie jak w przypadku poprzednio charakteryzowanych gmin uzdrowiskowych, ostatnie 2 lata okresu badawczego wykazały radykalny spadek wskaźnika osobodni: w roku 2020 jego wartość wyniosła 139 746, co stanowiło jedynie 46% w odniesieniu do roku bazowego, zaś w roku 2021 liczba osobodni wyniosła 177 769, co świadczy o jej obniżeniu w odniesieniu do roku bazowego 2015 o 41%. Również odniesienie tego wskaźnika do roku 2019 pokazuje podobną relację.

Podsumowując sytuację w badanej gminie, należy stwierdzić, że obydwa parametry wykazały wartości obniżone w całym okresie badawczym, a ich najniższy poziom przypadł na lata ostatnie – 2020 i 2021, co związane jest (*ceteris paribus*) z konsekwencją pandemii SARS-CoV-2.

Tabela 6

Zestawienie wpływów z opłaty uzdrowiskowej oraz liczby osobodni pobytu turystów w gminie Piwniczna-Zdrój w latach 2015-2021

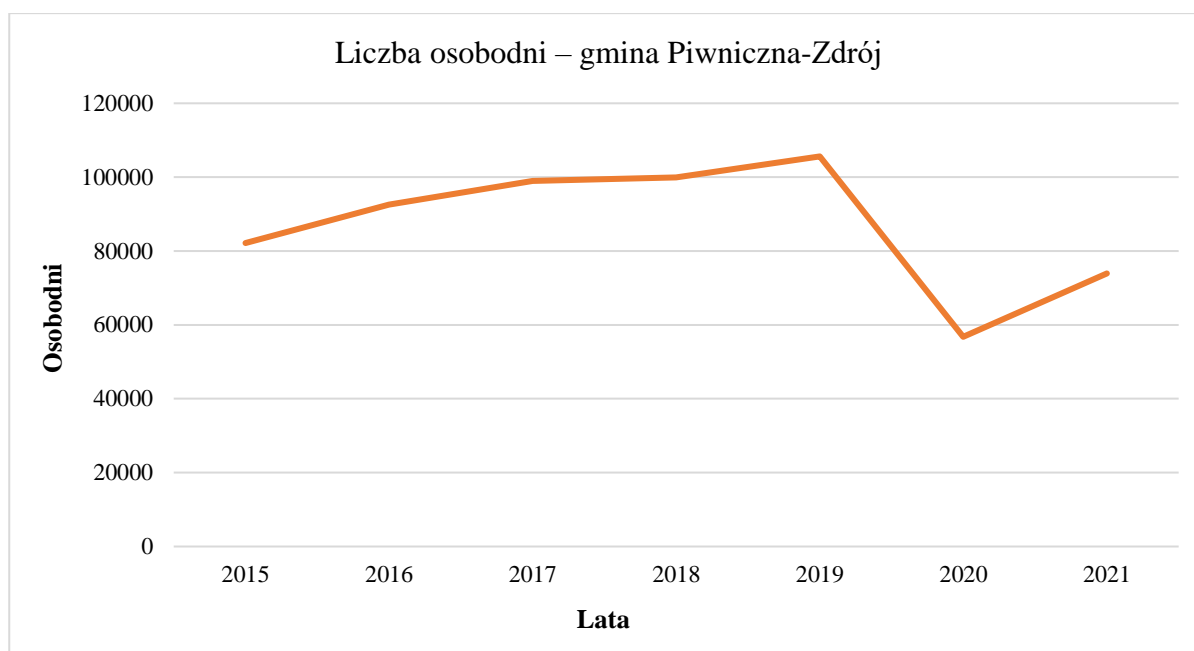
Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Wysokość wpływów opłaty uzdrowiskowej do budżetu gminy (zł)	246 418	296 194	316 667	319 885	337 983	198 718	280 968
Dynamika: 2015 = 100%	100	120	128	130	137	81	114
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	59	83
Stawka opłaty uzdrowiskowej (zł)	3,00	3,20	3,20	3,20	3,20	3,50	3,80
Liczba osobodni	82 139	92 561	98 958	99 964	105 620	56 777	73 939
Dynamika: 2015 = 100%	100	113	120	122	129	69	90
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	54	70

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Piwnicznej-Zdrój.

Rysunek 11. Wpływy z opłaty uzdrowiskowej w gminie Piwniczna-Zdrój w latach 2015-2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Piwnicznej-Zdrój.

Rysunek 12. Liczba osobodni gminie Piwniczna-Zdrój w latach 2015-2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Piwnicznej-Zdrój.

W tabeli 6 (rysunki 11 i 12) zaprezentowano dane dotyczące wpływów z opłaty uzdrowiskowej i liczby osobodni pobytu turystów w gminie Piwniczna-Zdrój. Z ukazanych parametrów wynika, że w roku bazowym 2015 wysokość dochodów budżetu jednostki z tytułu opłaty uzdrowiskowej wyniosła 246 418 zł. W kolejnych latach okresu badawczego – 2016, 2017, 2018 i 2019 – dynamika miała przebieg dodatni, wynosząc odpowiednio: 120, 128, 130, 137. Dopiero w roku 2019 wartość analizowanego wskaźnika znacząco spadła do poziomu 198 718 zł (dynamika 81), zaś w roku kolejnym, ostatnim okresu, wyniosła 280 968 zł, co dokumentuje, że dynamika w stosunku do roku bazowego 2015 osiągnęła ponownie wartość dodatnią i wyniosła 114 (wzrost o 14%).

Odnosząc te 2 ostatnie lata do rekordowego pod względem wpływu z opłaty uzdrowiskowej roku 2019, zarówno w roku 2020, jak też w 2021 wartości tego wskaźnika osiągnęły poziom znacząco niższy: w roku 2020 – 198 718 zł (dynamika 59), a w 2021 roku – 280 968 zł (dynamika 83).

Analizując liczbę osobodni w Piwnicznej-Zdrój w okresie badawczym (tabela 6, rysunek 12), wyraźnie widać, że w latach 2015-2019 wysokość tego wskaźnika systematycznie wzrasta (dynamika miała charakter dodatni, w kolejnych latach wynosząc: 2016 – 113, 2017 – 120, 2018 – 122, 2019 – 129). Odmianą sytuację zaobserwowano w latach końcowych okresu badawczego: w roku 2020 wartość wskaźnika wyniosła jedynie 56 777 osobodni, co świadczyło o bardzo wyraźnej dynamice ujemnej w odniesieniu do roku bazowego (69), a w roku 2021 wzrosła do 73 939 osobodni, co w dalszym ciągu obrazuje niższy poziom parametru w stosunku do roku bazowego (dynamika 90). Jeszcze wyraźniej zależność tę widać, odnosząc ją do roku 2019.

Z interpretacji powyższych danych liczbowych wynika, że największy spadek wpływów z opłaty uzdrowiskowej wystąpił w badanej gminie w roku 2020, a w odniesieniu do liczby osobodni pobytu turystów w gminie Piwniczna-Zdrój radykalnie obniżył się w latach 2020 i 2021, co było konsekwencją (*ceteris paribus*) ograniczeń związanych w pandemią SARS-CoV-2 w tych latach.

Tabela 7

Zestawienie wpływów z opłaty uzdrowiskowej do budżetu gminy oraz liczby osobodni pobytu turystów w gminie Sękowa w latach 2015-2021

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Wysokość wpływów opłaty uzdrowiskowej do budżetu gminy (zł)	20 252	22 726	25 594	25 666	29 300	21 195	33 754
Dynamika: 2015 = 100%	100	112	126	127	145	105	167
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	72	115
Stawka opłaty uzdrowiskowej (zł)	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	3,00	3,00
Liczba osobodni	1 0126	11 363	12 797	12 833	14 650	7 065	11 251
Dynamika: 2015 = 100%	100	112	126	127	145	70	111
Dynamika: 2019 = 100%	-	-	-	-	100	48	77

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Gminy Sękowa.

Rysunek 13. Wpływy z opłaty uzdrowiskowej w gminie Sękowa w latach 2015-2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Gminy Sękowa.

Rysunek 14. Liczba osobodni w gminie Sękowa w latach 2015-2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Gminy Sękowa.

W tabeli 7 (rysunek 13) ukazano dane obrazujące wpływy z opłaty uzdrowskiej w gminie Sękowa. Z analizy powyższych liczb wynika, że we wszystkich latach okresu badawczego 2015-2021 wartość dochodów budżetowych z tego tytułu systematycznie wzrastała, przyjmując w roku bazowym poziom 20 252 zł. W kolejnych latach dynamika miała przebieg dodatni i wyniosła: w roku 2016 – 112, w 2017 – 126, w 2018 – 127, w 2019 – 145, w 2020 – 105, a w 2021 – 167. Jedynie w roku 2020 wpływy z opłaty uzdrowskiej zmniejszyły się, choć dalej – w stosunku do okresu bazowego – były wyższe. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że w 2 ostatnich latach okresu stawka tej opłaty została znacząco zwiększona – o 50% (z 2 zł do 3 zł).

W tabeli 7 (rysunek 14) znajduje się też informacja na temat liczby osobodni pobytu turystów w gminie Sękowa w badanym okresie. Z powyższego wynika, że w latach 2015-2019 parametr ten systematycznie wzrastał od roku 2015, gdzie osiągnął wartość 10 126, wykazując dynamikę dodatnią według następujących poziomów: 2016 – 112, 2017 – 126, 2018 – 127, 2019 – 145. W roku 2020 wskaźnik ten uległ gwałtownemu obniżeniu do poziomu 7 065 (dynamika 70, obniżka aż o 30%), zaś w ostatnim roku osiągnął pułap wyższy, uzyskując w odniesieniu do roku bazowego dynamikę dodatnią o wartości 111 (wzrost o 11%). Analizując te wartości w odniesieniu do roku 2019, w roku 2020 dynamika wyniosła jedynie 48, a w roku 2021 – 77, czyli w obydwu latach liczba osobodni była znacząco niższa od roku 2019.

Reasumując, należy stwierdzić, że w gminie Sękowa wartości obydwu analizowanych parametrów wykazywały zmiany o charakterze dodatnim. Wyjątkiem jest rok 2020, gdzie znacząco obniżył się wskaźnik osobodni, co było konsekwencją (*ceteris paribus*) ograniczeń pandemii SARS-Cov-2.

Podsumowanie

W artykule podjęto próbę oceny wpływu pandemii SARS-CoV-2 na poziom ruchu turystycznego w gminach uzdrowskich Małopolski. Z przyczyn obiektywnych w analizie nie uwzględniono Uzdrowska Kraków Swoszowice i Uzdrowska Kopalnia Soli Wieliczka.

Przeanalizowano zjawisko, wykorzystując dwa wskaźniki o charakterze ilościowym: wysokość wpływów z tytułu opłaty uzdrowskiej do budżetów poszczególnych gmin uzdrowskich i liczbę osobodni, jako wskaźnik odzwierciedlający ilość odwiedzających badane jednostki, wyłączając tzw. turystów bez noclegu.

W analizie uwzględniono okres badawczy 2015-2021. Dane do obliczeń przedstawionych parametrów pozyskano z urzędów badanych gmin uzdrowskich, wykorzystując Ustawę o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. z 2001 r., Nr 112, poz. 1198).

Na podstawie przeprowadzonych badań uzyskano następujące wnioski:

- W gminie Szczawnica zanotowano zmienną wartość dynamiki zmian wartości obydwu wskaźników w okresie badawczym. Wzrost zanotowano jedynie w latach 2016 oraz 2019. Zdecydowanie największy spadek zanotowano w roku 2020 – pierwszym roku pandemii. Wyższą wartość omawiane wskaźniki osiągnęły w roku 2021, niemniej była ona znacząco niższa w stosunku do lat bazowych.
- W gminie uzdrowskiej Muszyna dynamika obydwu wskaźników wykazywała tendencję rosnącą (wyłączając rok 2016). W roku 2020 (pierwszy rok pandemii) zanotowano radykalny spadek obu wielkości. Ostatni rok okresu badawczego to wzrost parametrów w stosunku do 2020, lecz zdecydowanie niższa wartość w odniesieniu do lat bazowych.

- W gminie Uście Gorlickie w okresie 2015-2019 zauważalną tendencją był wzrost poziomu obydwu parametrów. W roku 2020 wystąpił znaczący spadek wartości i dynamiki wskaźników z niewielkim wzrostem ich poziomu w ostatnim roku okresu badawczego.
- W gminie Krynica-Zdrój obserwowano w okresie 2015-2019 systematyczny wzrost wartości obu analizowanych wskaźników (dynamika dodatnia o coraz wyższej wartości w każdym kolejnym roku). Radykalna zmiana nastąpiła w roku 2020, kiedy to nastąpił wyraźny spadek wartości i dynamiki obydwu mierników, pomimo znaczącego wzrostu stawki jednostkowej opłaty. Ostatni rok okresu badawczego wykazał wzrost wartości obydwu parametrów w stosunku do roku 2020, niemniej w dalszym ciągu ich poziom znacząco odbiegał *in minus* w stosunku do lat bazowych.
- W gminie Rabka-Zdrój obserwowano systematyczne, relatywnie niewielkie obniżenie wartości obydwu mierników (dynamika ujemna). Zdecydowanie największy jednak spadek wartości wskaźników wystąpił w roku 2020. W 2021 roku wartość parametrów wzrosła, ale daleko odbiegała od poziomu z lat bazowych.
- W gminie Piwniczna-Zdrój w latach 2015-2019 obserwowano systematyczny wzrost wartości obydwu parametrów. Radykalny ich spadek nastąpił w roku 2020. W ostatnim roku okresu badawczego wystąpił wzrost wartości, lecz wyłącznie wskaźnika wpływu opłaty uzdrowskiej do budżetu gminy (jako skutek podniesienia stawki jednostkowej tejże), zaś parametr – liczba osobodni – dalej wykazywał dynamikę ujemną w odniesieniu do obydwu lat bazowych.
- W gminie Sękowa obserwowano systematyczny wzrost wartości obydwu mierników w latach 2015-2019. Znaczący ich spadek zanotowano w roku 2020, aby na końcu okresu odnotować ponownie wzrost.

Z powyższych danych wynika, że bez względu na skalę dynamiki wpływu opłaty uzdrowskiej do budżetu gmin we wszystkich badanych uzdrowskich jednostkach terytorialnych wartość tego parametru wykazała znaczący spadek w roku 2020, a więc pierwszym roku ograniczeń wynikających w pandemii SARS-CoV-2. Zależność tę zaobserwowano tak w odniesieniu do roku bazowego 2015, jak również 2019.

Również kolejny rok ograniczeń – 2021, choć o zmniejszonym natężeniu, to znacząco niższe wpływy do budżetów badanych gmin z tytułu opłaty uzdrowskiej w odniesieniu do roku bazowego 2015 (wyjątkiem gmina Sękowa). Porównując ten wskaźnik w stosunku do roku 2019 (ostatni rok przed pandemią), widać, że również jego wartości w gminach uzdrowskich Małopolski (wyłączając gminę Sękowa) są znacząco niższe.

Analizując liczbę osobodni, która w bardziej obiektywny sposób informuje o poziomie ruchu turystycznego (w stosunku do parametru przedstawionego powyżej), należy stwierdzić, że – wyłączając gminę Sękowa – we wszystkich pozostałych jednostkach terytorialnych będących podmiotem analizy, wartość tego wskaźnika wykazała poziom niższy (dynamika ujemna) w stosunku do lat bazowych. Mimo wzrostu wartości tego parametru w ostatnim roku badania, w stosunku do roku 2020 (najniższy poziom wskaźnika), dalej odbiegały one od poziomu układu odniesienia – roku 2015, a także w stosunku do roku 2019. Świadczy to o tym, że okres ograniczeń wynikających w pandemii SARS-CoV-2 (*ceteris paribus*), w znaczący negatywny sposób oddziaływał na wysokość dochodów badanych gmin i na poziom ruchu turystycznego.

Pandemia wpłynęła zatem negatywnie zarówno w sposób bezpośredni na dochody budżetowe jednostek, ale również na ich gospodarkę turystyczną, a w efekcie na całą ekonomię lokalną badanych gmin uzdrowskich województwa małopolskiego.

Bibliografia

- Adamiak, C. (2022). Najem krótkoterminowy w Polsce w czasie pandemii Covid-19. *Czasopismo Geograficzne, Polskie Towarzystwo Geograficzne*, 93(1), 9-32.
- Chudy, W., Szopa, R., Kucharski, M. (2018). Analiza wykorzystania miejsc noclegowych w przedsiębiorstwach hotelarskich w świetle badań. *Modern Management Review*, XXIII, 25(1), 23-36.
- Estiri, M., Dahoole, J.H., Skare, M. (2022). COVID-19 crisis and resilience of tourism SME's: a focus on policy responses. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 1-25.
- Goessling, S., Scott, D., Hall, S.M. (2021). Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20.
- Kowalczyk-Anioł, J., Pawlusiński, R. (2021). Miasto turystyczne wobec pandemii COVID-19. Pierwsze doświadczenia w świetle literatury przedmiotu. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia*, LXXVI(B), 203-222.
- Kwaśniewski, R., Majewska, I. (2016). Opłata miejscowa i uzdrowiskowa na przykładzie gmin województwa kujawsko-pomorskiego. *Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu*, 4(4), 97-120.
- Mulder, N. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on the tourism sector in Latin America and the Caribbean, and options for a sustainable and resilient recovery. *ECLAC – International Trade Series*, 157, 1-45.
- Permatasari, M.G., Mahyuni, L.P. (2022). Crisis management practices during the COVID-19 pandemic: The case of a newly-opened hotel in Bali. *Journal of General Management*, 47(3), 180-190.
- Plzáková, L., Smeral, E. (2021). Impact of the COVID-19 crisis on European tourism. *Tourism Economics*, 28(1), 91-109.
- Rogerson, C.M., Rogerson, J.M. (2021). COVID-19 and Changing Tourism Demand: Research Review and Policy Implications for South Africa. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 10(1), 1-21.
- Schubert, S.F. (2021). COVID-19: Economic Consequences for a Small Tourism Dependent Economy. *Revista Brasileira de Pesquisa em Turismo, São Paulo*, 15(1), 1-27.
- Stojczew, K. (2021). Ocena wpływu pandemii koronawirusa na branżę turystyczną w Polsce. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 65(1), 157-172.
- Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U. z 1991 r., Nr 9, poz. 31).
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych (Dz.U. z 2005 r., Nr 167, poz. 1399).
- Vargas, A. (2020). Covid-19 crisis: a new model of tourism governance for a new time. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 12(6), 691-69.
- Widomski, M. (2020). Turystyka krajowa a pandemia. W: M. Bogusz, A. Piotrowska-Puchała, M. Wojcieszak (red.), *Poszerzamy Horyzonty* (t. XXI, cz. I, s. 771-779). Słupsk: Mateusz Weiland Network Solutions.
- Wołowicz, T., Reško, D. (2011). *Opłata miejscowa i uzdrowiskowa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*. Krynica-Zdrój – Rzeszów: Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University & Instytut Badań i Analiz Finansowych Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie.
- World Tourism Cities Federation. (2020). *Report on Recovery and Development of World Tourism amid COVID-19*. Pobrane z: <http://en.wtcf.org.cn>.
- Związek Pracodawców i Przedsiębiorców. (2021). *Podsumowanie lockdown-u w Polsce*. Pobrane z: www.zpp.net.pl.

www.euractiv.pl.
www.forsal.pl.
www.gov.pl.
www.lovekrakow.pl.
www.mfiles.pl.
www.rynekzdrowia.pl.
www.sjp.pwn.pl.

Agnieszka ZWOLENIK

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, Polska

POMOC PUBLICZNA DLA PRZEDSIĘBIORSTW W DOBIE PANDEMII COVID-19 NA PRZYKŁADZIE PRZEDSIĘBIORSTW POWIATU NOWOSĄDECKIEGO

Streszczenie

Niniejszy artykuł poświęcony został roli administracji publicznej w dobie pandemii. Autorka podjęła próbę analizy oceny działań państwa, zmierzających do niwelowania skutków COVID-19.

Słowa kluczowe: państwo, pomoc publiczna, tarcza antykryzysowa, COVID-19.

STATE AID FOR ENTERPRISES IN THE TIME OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE EXAMPLE OF ENTERPRISES FROM THE NOWY SĄCZ POWIAT

Summary

This article is devoted to the role of public administration in the time of a pandemic. The author attempted to analyze the assessment of state activities aimed at reducing the effects of COVID-19.

Key words: polity, public support, anti-crisis shield, COVID-19.

Wprowadzenie

Ograniczenia związane z pandemią COVID-19 dotknęły niemal każdy podmiot działający na rynku. Część z nich szybko przywróciła swoje możliwości działania i odrobiła lub odrabia straty. Dla wielu podmiotów gospodarczych „kołem ratunkowym” w najtrudniejszym okresie było wsparcie państwa, skierowane w ramach antykryzysowych tarcz, wdrażanych zarówno na szczeblu krajowym, jak też regionalnym bądź lokalnym. Państwo odgrywa istotną rolę w organizowaniu i funkcjonowaniu gospodarki rynkowej. Specyfika roli państwa polega z jednej strony na zapewnieniu jak najlepszych warunków do funkcjonowania rynku, co implikuje konieczność minimalizacji zakresu ingerencji w działanie mechanizmów rynkowych, a z drugiej państwo powinno korygować negatywne skutki funkcjonowania mechanizmu rynkowego, związanego np. z nadmierną inflacją czy rozpiętością dochodów itp. Głównym celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, czy polska administracja rządowa w dobie pandemii spełniła oczekiwania przedsiębiorców, wynikające z pełnionej roli.

Prawne ujęcie pomocy publicznej

W literaturze przedmiotu można spotkać się z wieloma definicjami terminu „państwo”. Według Platona, państwo tworzy się, ponieważ żaden człowiek nie jest samowystarczalny (1994, s. 25-50), a jego uczeń – Arystoteles – dostrzegał w państwie wspólnotę „najprzedniejszą ze wszystkich, która ma najważniejsze ze wszystkich zadanie” (1964, s. 69-112). B. Szmulik i M. Żmigrodzki (2007, s. 23-45), w dość szerokim opracowaniu na temat genezy państwa, podkreślają, że pojęcie „państwo” znane jest od czasów starożytnych Greków, u których nosiło nazwę *polis*, co oznaczało odpowiednio zorganizowane społeczeństwo, wskazując na jedną z jego cech – państwo jest organizacją. Z. Sadowski (2005, s. 308) przez państwo rozumie z kolei

cały układ władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, wraz z jego aparatem urzędniczym oraz strukturą samorządową. Dokonując analizy definicji terminu „państwo”, zauważyć można, że niezależnie od czasu, w jakim powstały i prądów filozoficznych, w określeniach pojawiają się takie terminy, jak: ludność, terytorium, prawo lub rząd.

Państwo jako instytucja od momentu powstania pełni funkcje, które bardzo często łączone są z jego celami i zadaniami. Dokonując analizy definicji pojęcia „państwo”, można wyróżnić następujące jego funkcje:

- prawodawczą;
- administracyjną;
- gospodarsko-administracyjną;
- kulturalno-oświatową;
- socjalną;
- porządkową;
- obronną;
- polityki międzynarodowej.

Państwo – realizując swoje funkcje – powinno zapewnić jak najlepsze warunki dla sprawnego działania rynku. Rolę państwa można definiować jako pochodną zakresu jego funkcji, które to różnią się w przekroju czasowym i przestrzennym, gdyż znajdują się pod wpływem wielu czynników o podłożu historycznym, kulturowym, politycznym czy ideowym (Poskrobko, 2009, s. 20). Państwo posiada instrumenty, które oddziałują na zachodzące procesy gospodarcze (Klamut, 2009, s. 56). Działania państwa powinny wspierać dziedziny, które nie przynoszą zadawalających efektów. Interwencję państwa w mechanizmy wolnego rynku stanowi pomoc publiczna. Pomoc publiczna jest pojęciem prawa unijnego, regulowanym w art. 107-109 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)

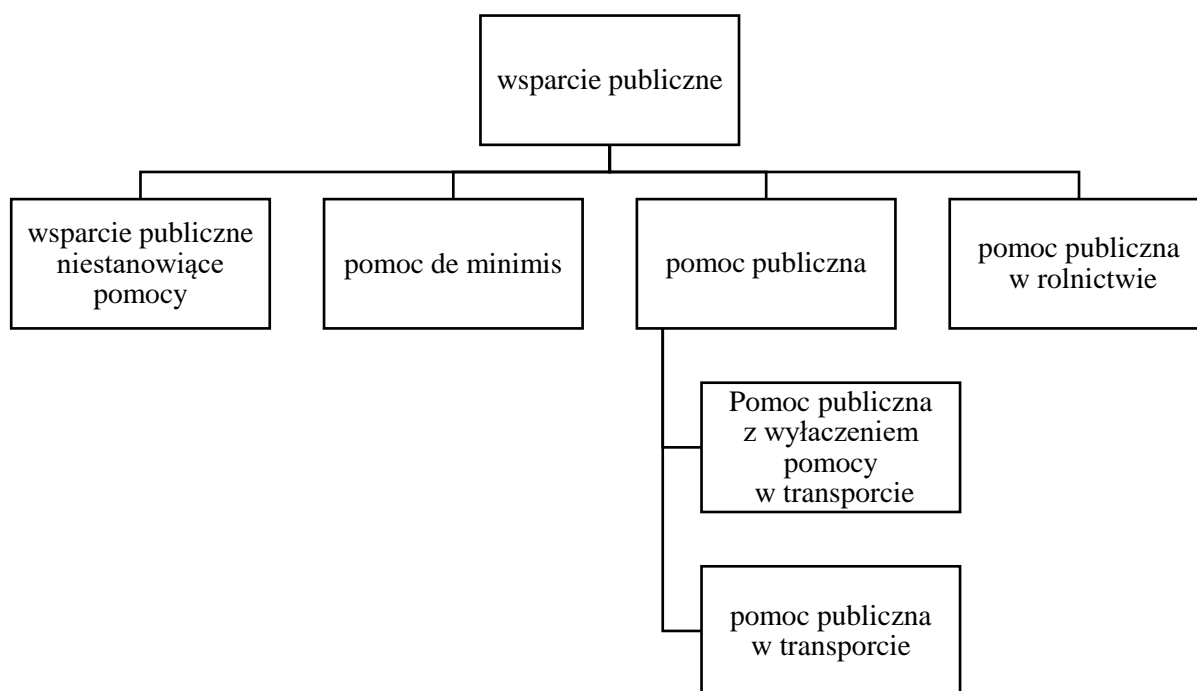
Zgodnie z art. 107 ust. 1 TFUE, nie do pogodzenia ze wspólnym rynkiem jest pomoc, która narusza wymianę pomiędzy państwami członkowskimi oraz jednocześnie skutkuje uprzywilejowaniem niektórych przedsiębiorstw lub niektórych gałęzi przemysłu, przez co zakłóca konkurencję lub grozi zakłóceniem tej konkurencji. Zabroniona w prawie Unii Europejskiej pomoc charakteryzuje się czterema cechami (Jankowska, 2005, s. 6-7):

- jest udzielana przez państwo członkowskie bądź przy użyciu zasobów państwowych;
- zniekształca lub grozi zniekształceniem konkurencji;
- przyczynia się do uprzywilejowania niektórych przedsiębiorstw lub produkcji niektórych towarów;
- negatywnie wpływa na wymianę handlową pomiędzy krajami członkowskimi.

Aby dane działanie można było traktować jako pomoc publiczną, wymienione wyżej przesłanki muszą wystąpić łącznie.

Regulacje prawne obowiązujące w Unii Europejskiej, a w tym też Polsce, dotyczące dopuszczalności i nadzorowania pomocy publicznej, podporządkowane są realizacji zasad generalnych, które znajdują się u podstaw europejskiego porządku prawnego, a do których zalicza się: przejrzystość, subsydiarność, proporcjonalność i spójność (<http://www.ppr.pl/ekonomia/legislacja/to-mit-ze-wspolna-polityka-rolna-rozwiaze-nasze-problemy-152186>, dostęp: 11.2021).

W dokumentacji dotyczącej perspektywy finansowej 2014-2020 Komisja Europejska wskazała konieczność zapewnienia zgodności udzielanego wsparcia ze środków unijnych z obowiązującymi przepisami prawa, w tym także o pomocy publicznej. W kontekście przepisów o pomocy publicznej wskazać można następujące rodzaje wsparcia (rysunek 1).

Rysunek 1. Rodzaje wsparcia publicznego w aspekcie przepisów dotyczących pomocy prawnej.
Źródło: opracowanie własne.

Przeznaczenie pomocy publicznej grupowane jest według poszczególnych rodzajów pomocy. Wyróżnia się pomoc horyzontalną, regionalną i sektorową.

Pomoc regionalna należy do głównych mechanizmów realizacji polityki spójności Unii Europejskiej na terenie poszczególnych państw członkowskich – jest podstawowym rodzajem wsparcia udzielanego w ramach regionalnych programów operacyjnych (MRR, 2008, s. 25). Pomoc regionalna przeznaczona jest dla beneficjentów, których działalność wiąże się ściśle z określonym obszarem, a ma ona na celu zmniejszanie znacznych dysproporcji w rozwoju ekonomicznym i społecznym między regionami Unii Europejskiej.

Pomoc horyzontalna o charakterze międzysektorowym kierowana jest do wszystkich przedsiębiorców (bez względu na to, z jakiego sektora pochodzą lub gdzie prowadzą działalność gospodarczą), którzy – otrzymując tego typu pomoc – przyczynią się do realizacji celu, który przyświeca pomocy horyzontalnej. Celem tym jest przyczynianie się do rozwoju niektórych działań gospodarczych bądź istotnych projektów zarówno na poziomie krajowym, jak również wspólnotowym. Pomoc horyzontalna jest niezależna od regionu oraz sektora gospodarki, a warunkuje ją cel przeznaczenia (Pełka, Stasiak, 2002, s. 72).

Pomoc sektorowa adresowana jest do przedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą w ramach tzw. sektorów wrażliwych wtedy, gdy napotykają one na problemy finansowe, ograniczające ich swobodne funkcjonowanie na rynku (Juja, 2011, s. 364).

W tabeli 1 przedstawiono przeznaczenie i rodzaje pomocy publicznej, które zostały przyjęte przez Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów w sprawozdawczości.

Tabela 1

Przeznaczenie oraz rodzaje pomocy publicznej

Grupa	Przeznaczenie pomocy
Pomoc horyzontalna	– badania, rozwój i innowacje, – dostęp małych i średnich przedsiębiorstw do finansowania, – działalność sportowa i rekreacyjna. – infrastruktura lokalna, – kapitał podwyższonego ryzyka, – małe i średnie przedsiębiorstwa, – ochrona środowiska i cele związane z energią, – pomoc o charakterze socjalnym dla indywidualnych konsumentów, – ratowanie, – restrukturyzacja, – szkolenia, – ułatwienie rozwoju niektórych działań gospodarczych lub niektórych regionów gospodarczych, – wsparcie krajowych przedsiębiorców działających w ramach przedsięwzięcia gospodarczego pojmowanego w interesie europejskim, – wspieranie kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego, – zatrudnienie.
Pomoc sektorowa	– sektor bankowy, – sektor energetyki, – sektor gazu ziemnego, – sektor górnictwa i węgla, – sektor kinematografii, – sektor telekomunikacyjny.
Pomoc regionalna	– duże projekty inwestycyjne, – pomoc na rzecz obszarów miejskich, – pomoc operacyjna, – tworzenie nowych miejsc pracy, – wspieranie nowych inwestycji.

Źródło: opracowanie własne.

Podstawą dla pomocy publicznej udzielanej w związku z epidemią koronawirusa jest m.in Komunikat Komisji Europejskiej – Tymczasowe ramy środków pomocy w celu wsparcia gospodarki w kontekście trwającej epidemii COVID-19¹. Za pomocą tymczasowych ram prawnych pomocy publicznej państwa członkowskie mogą zapewnić przedsiębiorstwom płynność i dostęp do finansowania, aby mogły poradzić sobie z obecną sytuacją i utrzymać swoją działalność gospodarczą w trakcie oraz po zakończeniu pandemii koronawirusa.

¹ Komunikat Komisji – Tymczasowe ramy środków pomocy w celu wsparcia gospodarki w kontekście trwającej epidemii COVID-19 (Dz.U.U.E.C.2020.91I.1).

Pomoc publiczna w ramach niwelowania skutków COVID-19

Pojawienie się w grudniu 2019 roku nietypowej formy ciężkiego zapalenia płuc zaskoczyło najpierw system ochrony zdrowia, zamieszkałego przez blisko 9 mln mieszkańców, miasta Wuhan z chińskiej prowincji Hubei, a niedługo potem całą tę prowincję o populacji 58,4 mln osób. W styczniu 2020 roku pojedyncze przypadki zaczęły się pojawiać w niektórych państwach członkowskich UE.

Tempo rozprzestrzeniania się pandemii i cechy nowej choroby (m.in. wysoki odsetek chorych wymagających hospitalizacji, wysoka śmiertelność, głównie wśród starszych osób) przyczyniły się do wprowadzenia radykalnych środków wygaszenia gospodarki (lockdown) przez rządy wielu krajów.

Wprowadzenie izolacji nie było obojętne dla mobilności, organizacji pracy, a przede wszystkim prowadzenia biznesu. W Polsce w trakcie pierwszej fali pandemii rząd zdecydował o zamknięciu większości sektorów gospodarczych. Zamknięte zostały szkoły, przedszkola, miejsca spotkań i rozrywki. Lokale gastronomiczne mogły świadczyć swoje usługi tylko na wynos, a w branżach, w których była taka możliwość, praca wykonywana była w trybie online. Wprowadzony został reżim sanitarny. Celem lockdownu było tzw. „maksymalne wypłaszczenie krzywej zachorowań”, aby nie doszło do zapaści systemu ochrony zdrowia. Silny lockdown trwał od początku kwietnia do końca maja 2020 roku. Obostrzenia były luzowane wraz ze spadkiem liczby zachorowań, a stopniowe otwieranie kolejnych sektorów zbiegło się z czasem wakacji.

Jesienią 2020 roku liczba zachorowań w Polsce zaczęła rosnać. Rozpoczęła się druga fala COVID-19, która charakteryzowała się większym poziomem zachorowań. Obawa zapaści gospodarczej skłoniła rząd do niewprowadzenia tak silnego jak w pierwszej fali lockdownu.

Ekonomiści od samego początku wieszczili widmo największego od czasu II wojny światowej kryzysu. W wielu państwach wprowadzono działania zmierzające do ratowania gospodarki. Polski rząd również zaproponował pakiet działań i instrumentów, które miały zamortyzować konsekwencje lockdownów gospodarczych. Pakiet ten został nazwany Tarczą Antykryzysową, a prace nad nim trwały 22 dni.

Działania pomocowe przygotowane w ramach Tarczy Antykryzysowej miały wspierać polskie przedsiębiorstwa zarówno pod względem utrzymania działalności gospodarczej, jak i miejsc pracy. Aby zapewnić ciągłość finansową firm w tym trudnym okresie, wprowadzony został pakiet w ramach pomocy Polskiego Funduszu Rozwoju w postaci tzw. Tarczy Finansowej PFR.

Pomoc w ramach Tarczy Finansowej PFR była oferowana zarówno w formie zwrotnych pożyczek, dotacji, jak też częściowo bezzwrotnych subwencji dla mikro-, małych, średnich i dużych firm. Początkowo oferowana przez państwo pomoc miała charakter doraźny, a wraz z kolejnymi etapami stawała się pomocą systemową. Tabela 2 przedstawia etapy wprowadzania pomocy w 2020 roku.

Tabela 2

Etapy wprowadzania pomocy w ramach Tarczy Antykryzysowej i Tarczy Finansowej PFR w 2020 roku

Tarcza Antykryzysowa	Podstawa prawna	Forma pomocy
1.0	1 kwietnia 2020 roku – Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 568), – Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o systemie instytucji rozwoju (Dz.U. z 2020 r., poz. 569).	– świadczenie postojowe dla pracowników, wsparcie postojowe dla przedsiębiorców MŚP, wsparcie postojowe dla samozatrudnionych – dofinansowanie wynagrodzeń pracowników objętych przestojem ekonomicznym, – dofinansowanie wynagrodzeń pracowników objętych ograniczonym wymiarem pracy, – wprowadzenie elastycznego czasu pracy, – mikropożyczki do 5 tys. zł, – ułatwienia podatkowe.
2.0	18 kwietnia 2020 roku – Ustawa z dnia 16 kwietnia 2020 r. o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz.U. z 2020 r., poz. 695).	– wprowadzenie zwolnień ze składek ZUS, złagodzenie warunków ubiegania się o wsparcie w ramach świadczenia postojowego, – świadczenie postojowe także dla osób na umowach cywilnoprawnych zawartych przed kwietniem 2020 roku, – możliwość ponownego przyznawania świadczenia postojowego, – możliwość ubiegania się o pożyczkę na pokrycie bieżących kosztów prowadzenia biznesu, także dla przedsiębiorców nie zatrudniających pracowników.
Tarcza Finansowa PFR		– wsparcie bieżącej płynności finansowej przedsiębiorstw poprzez: pożyczki, gwarancje lub poręczenia oraz leasing lub inne instrumenty związane z finansowaniem prowadzonej działalności.
3.0	16 maja 2020 roku – Ustawa z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz.U. z 2020 r., poz. 875).	– upraszczanie regulacji administracyjnych, – rozszerzenie możliwości zwolnienia ze składek ZUS, – wsparcie dla sektora kultury, – wsparcie operatorów wojewódzkich, międzywojewódzkich i międzynarodowych specjalizujących się w przewozach pasażerskich w transporcie kolejowym, – zwiększenie ochrony osób zawierających umowy o pożyczki, kredyty lub inne formy wsparcia finansowego.
4.0	24 czerwca 2020 roku – Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielonych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (Dz.U. z 2020 r., poz. 1086).	– wprowadzenie ułatwień w procedurze zamówień publicznych – uruchomienie ponad 560 mln zł na dopłaty do odsetek kredytów dla firm, które wpadły w kłopoty przez COVID-19 – zaplanowanie wsparcia finansowego dla samorządów, – objęcie polskich firm czasową ochroną przed przejęciem przez inwestorów spoza UE.

Tarcza Anty kryzysowa	Podstawa prawna	Forma pomocy
5.0	15 października 2020 roku – Ustawa z dnia 17 września 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 1639).	– wprowadzenie świadczeń postojowych dla firm, które wcześniej nie korzystały z tego rozwiązania, – wprowadzenie postojowego dla przedsiębiorców, którzy w miesiącu poprzedzającym miesiąc złożenia wniosku odnotowali spadek przychodów o co najmniej 75%, – zwolnienie z opłacania składek ZUS.
6.0	19 grudnia 2020 roku 30 grudnia 2020 roku – Ustawa z dnia 9 grudnia 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 2255).	– pomoc skierowana do wybranych branż zwolnienia z ZUS – świadczenia postojowe; tzw. mała dotacja w wysokości 5 tys. zł – dofinansowanie miejsc pracy z Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych w kwocie 2 tys. zł – rekompensata dla gmin w związku z utraconymi dochodami z tytułu opłaty targowe.

Źródło: opracowanie własne.

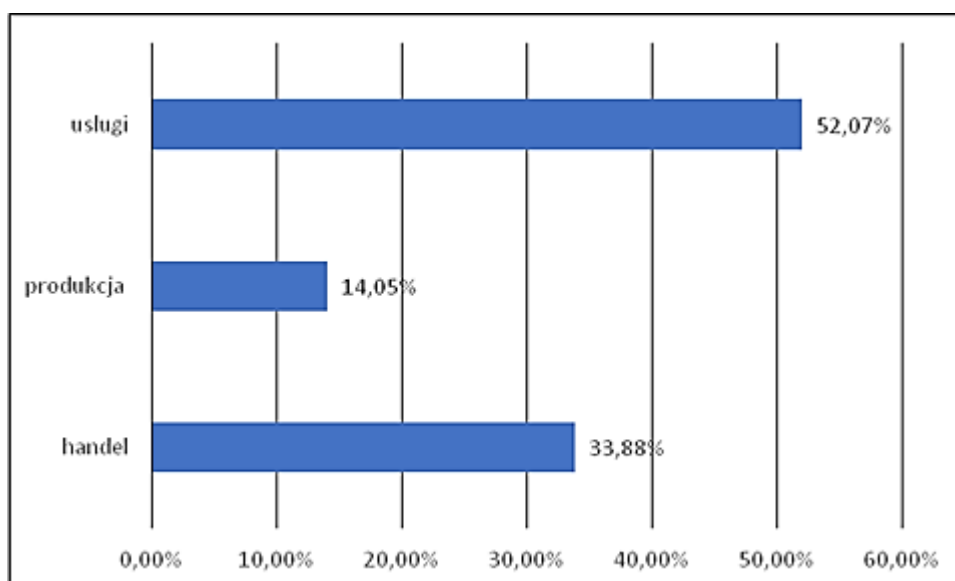
Formy wsparcia dla przedsiębiorstw realizowane były za pośrednictwem Polskiego Funduszu Rozwoju, Banku Gospodarstwa Krajowego, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii i Agencji Rozwoju Przemysłu.

Pomoc publiczna w ramach łagodzenia skutków COVID-19 na podstawie przedsiębiorstw w mieście Nowy Sącz

Przedmiotem badań były przedsiębiorstwa mające siedzibę na terenie miasta Nowy Sącz, które prowadzą jednoosobową działalność zarejestrowaną przed 2019 rokiem. Po weryfikacji danych w Centralnej Ewidencji Działalności Gospodarczej, populacja generalna wynosiła 6 124 jednostki. W badaniu założono losowy dobór próby, ustalając margines błędu statystycznego na poziomie 5% dla poziomu ufności $\alpha = 0,95$, rozkładu odpowiedzi $= 0,5$ przy wielkości populacji również 6 124. Obliczono, że próba badawcza powinna składać się z 365 przedsiębiorstw. Do tych podmiotów skierowany został kwestionariusz wraz listem przewodnim. Badanie empiryczne ukierunkowane zostało na rozpoznanie tak faktów, jak i opinii. W związku z powyższym, przy formułowaniu pytań odwołujących się do opinii respondenta wykorzystano 5-stopniową skalę Likerta. Pytania zostały sformułowane w taki sposób, aby udzielenie odpowiedzi było możliwe *ad hoc* i nie wymagało poszukiwania danych w dokumentacji księgowej.

Przyjęto założenie, że niewypełnienie 10% kwestionariusza ankietowego powoduje jego odrzucenie. Na kwestionariusz odpowiedziało 121 podmiotów, co stanowi 33,15% próby badawczej. Wszystkie zwrócone kwestionariusze były kompletne i zostały wykorzystane do dalszej analizy.

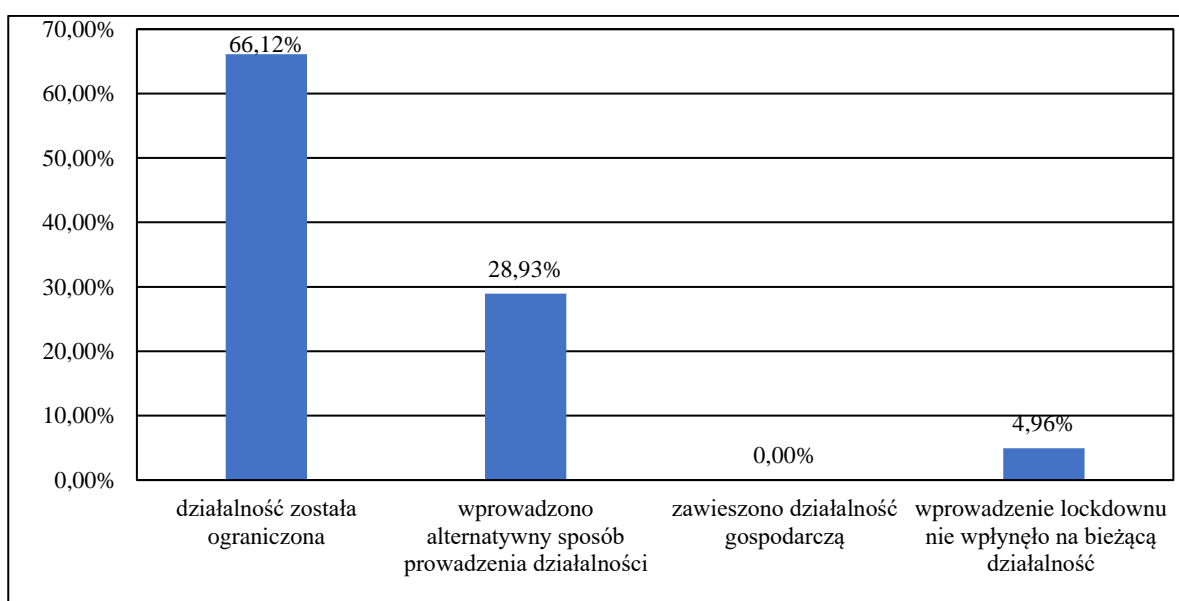
Celem kwestionariusza ankietowego było przede wszystkim rozpoznanie, z jakich instrumentów do łagodzenia skutków COVID-19 respondenci korzystali oraz poznanie opinii przedsiębiorstw na temat oferowanego przez państwo wsparcia. Ankietyzacja przeprowadzana została w okresie od 22 lipca do 30 września 2021 roku. Strukturę podmiotów w badaniu przedstawia wykres 1.

Wykres 1. Rodzaj prowadzonej działalności gospodarczej.
Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z powyższych danych, ponad 50% ankietowanych to przedsiębiorcy z sektora usług, prawie 35% stanowią przedsiębiorcy, którzy działają w handlu, a przedsiębiorcy działający w branży produkcyjnej stanowią 14% respondentów.

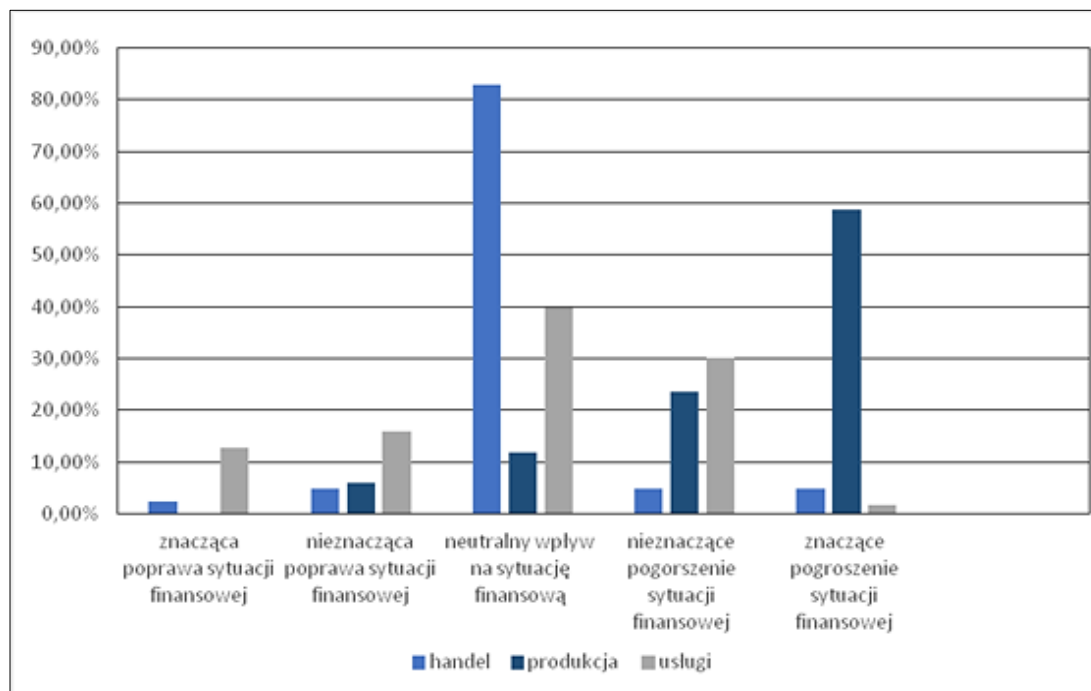
Sytuacja pandemiczna i wprowadzone obostrzenia wpłynęły na podejmowane działania społeczeństwa. Ogłoszenie stanu epidemiologicznego i wprowadzenie lockdownu zdeterminowały postępowanie podmiotów gospodarczych zarówno w obszarze finansów, kadr, sprzedaży, jak też zakupów. Ponad 66% respondentów ograniczyło swoją działalność, co 3. ankietowany wprowadził alternatywny sposób prowadzenia działalności gospodarczej, a jedynie nieliczni nie odczuli działania pandemii. Pośród ankietowanych nie było przedsiębiorcy, który zawiesił działalność gospodarczą. Wynika to z faktu, że samozatrudnieni i przedsiębiorstwa mikro nie mogły pozwolić sobie na takie działania, gdyż w wielu przypadkach działalność gospodarcza jest ich jedynym źródłem dochodu.

Wykres 2. Jakie działania podjęli Państwo w związku z wprowadzeniem lockdownu?
Źródło: opracowanie własne.

Z raportu „Nastroje i plany w dobie koronawirusa”, sporządzonego przez Federację Konsumentów, Szkołę Główną Handlową w Warszawie, SYNO Poland oraz ABR SESTA², wynika, że sytuacja finansowa ponad połowy Polaków (52%) pogorszyła się w związku z pandemią koronawirusa, dla blisko połowy osób (45%) pozostała bez zmian, a jedynie 3% Polaków doświadczyło poprawy finansów.

Wprowadzone restrykcje pandemiczne miały także wpływ na sytuację finansową w przedsiębiorstwach. Respondenci zostali poproszeni o wyrażenie opinii na temat sytuacji finansowej własnego podmiotu w okresie epidemii. Ocena zaprezentowana jest w formie graficznej według rodzajów działalności.

Wykres 3. Sytuacja finansowa przedsiębiorstwa w czasie pandemii.

Źródło: opracowanie własne.

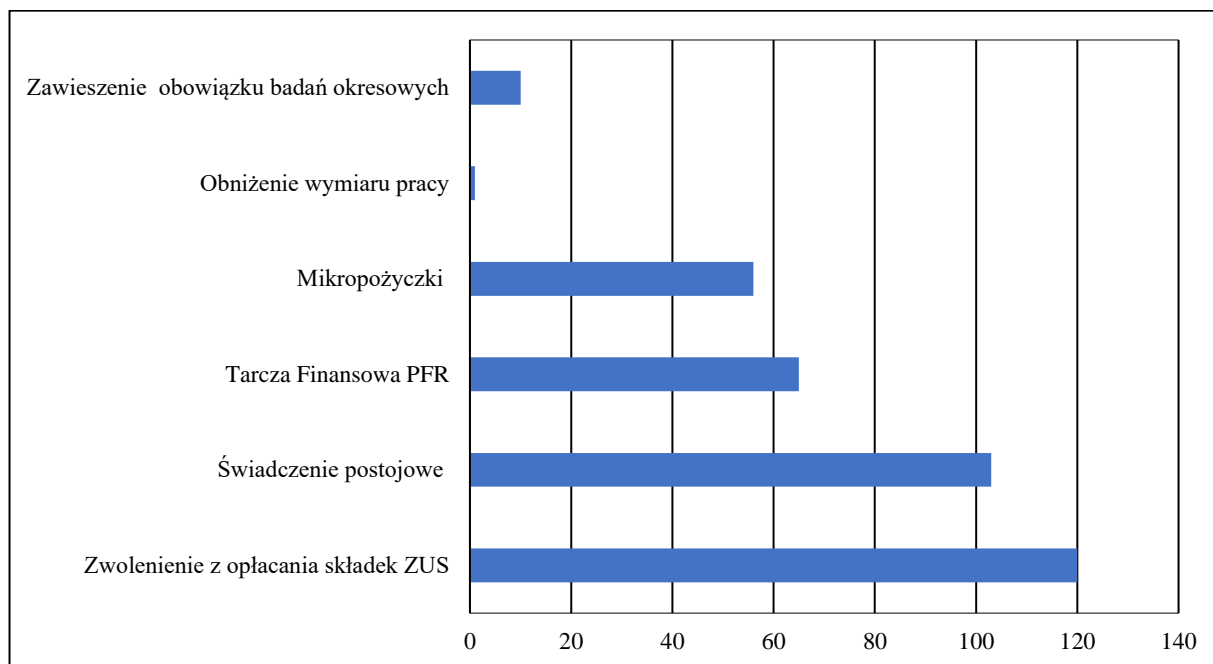
Zauważyć można, że sytuacja pandemiczna w zdecydowanie większym stopniu negatywnie wpłynęła na przedsiębiorstwa produkcyjne. W przypadku przedsiębiorstw handlowych i usługowych wpłynęła neutralnie bądź przyczyniła się do nieznacznego pogorszenia sytuacji finansowej. Pośród respondentów zajmujących się świadczeniem usług 10% ankietowanych zauważyło poprawę sytuacji finansowej.

Rodzaje wykorzystanej pomocy antykryzysowej wśród przedsiębiorstw zarejestrowanych na terenie miasta Nowy Sącz

Z przeprowadzonych badań wynika, że wszyscy respondenci korzystali z pomocy w ramach Tarczy Antykryzysowej lub Tarczy Finansowej PFR. Pośród ankietowanych podmiotów ok. 60% to przedsiębiorcy zatrudniający pracowników, z czego ok. 80% zatrudniało do 9 osób. Zaledwie 20% ankietowanych stanowiły przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 do 49 pracowników, a pośród respondentów nie było przedsiębiorstw zatrudniających 50 i więcej pracowników. Brak przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 49 pracowników wynika z faktu, że w badaniu nie uczestniczyły spółki osobowe oraz spółki prawa handlowego.

² *Nastroje i plany w dobie koronawirusa*, pobrane z: <http://www.federacja-konsumentow.org.pl> (dostęp: 03.10.2021).

Analiza wyników tego badania pozwoliła na wyłonienie instrumentów najczęściej wykorzystywanych i najlepiej ocenionych jako pomocne przedsiębiorcom podczas funkcjonowania w trudnym czasie pandemii.

Wykres 4. Rodzaj pomocy, z której korzystali respondenci.

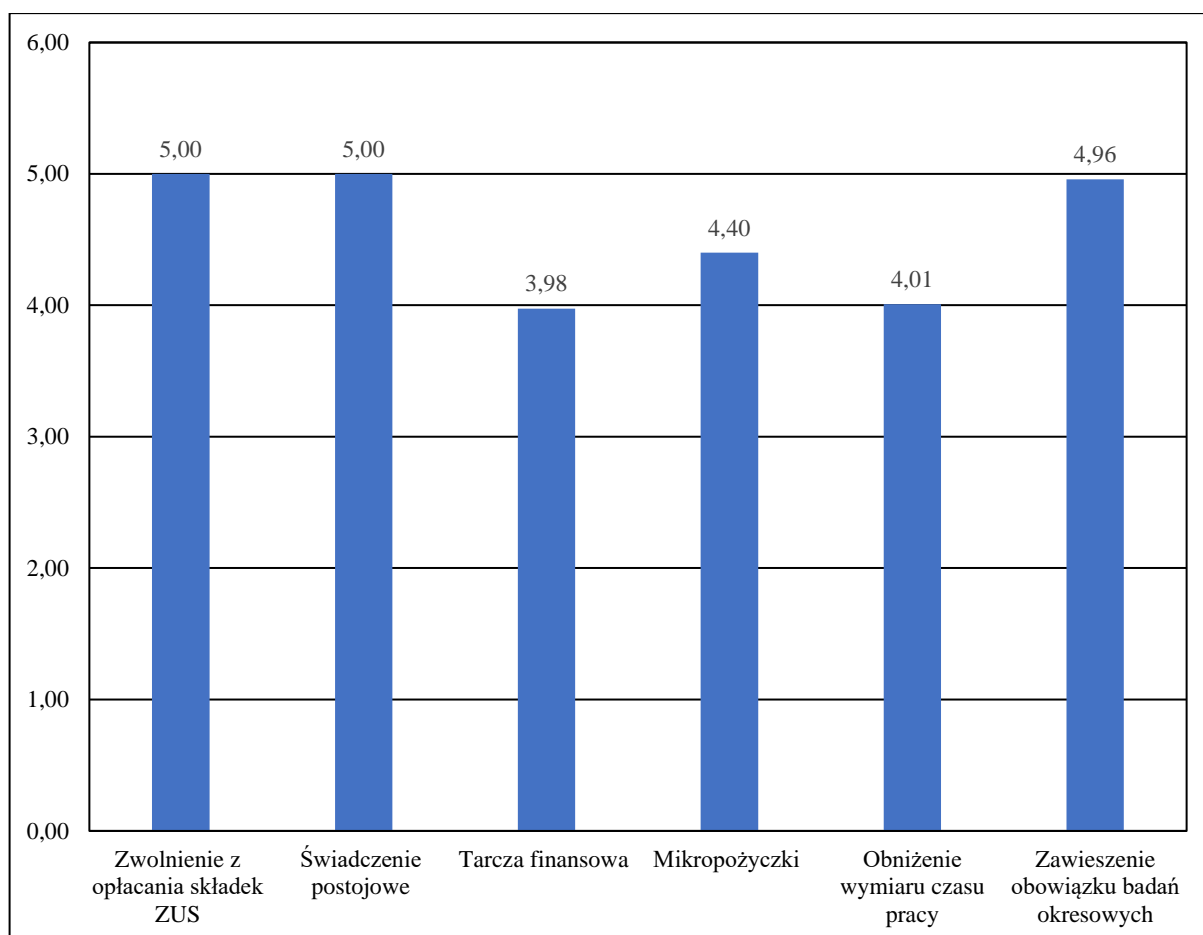
Źródło: opracowanie własne.

Dokonując analizy, z jakich instrumentów pomocy korzystali przedsiębiorcy, zauważyć można, że 100% respondentów korzystało ze zwolnienia z opłacania składek ZUS. Drugą formą pomocy, z której korzystali ankietowani, było świadczenie postojowe (86%). Z pomocy, jaka była oferowana w ramach Tarczy Finansowej, korzystało 54% badanych. Wykres 4 przedstawia, z jakiego instrumentu pomocy państwa respondenci korzystali. Tylko jeden przedsiębiorca korzystał z obniżenia wymiaru pracy.

Podkreślić należy, że przedsiębiorcy niezatrudniający pracowników w 100% korzystali zarówno ze zwolnienia, składek ZUS, jak i świadczenia postojowego. Z mikropożyczki, czyli 5 000 zł dla mikroprzedsiębiorstw i samozatrudnionych, skorzystało 56 przedsiębiorców, a z obniżonego wymiaru pracy jeden przedsiębiorca zatrudniający od 10 do 49 pracowników.

Wśród podmiotów, które wypowiedziały się w badaniu, większość korzystała z kilku rodzajów pomocy antykryzysowej. Rekord ustanowiły trzy firmy, wskazując pięć form pomocy. Najczęstsza była sytuacja, kiedy firma korzystała z trzech form pomocy.

Kolejne pytanie skierowane do ankietowanych dotyczyło oceny poszczególnych form pomocy. Respondenci oceniali instrument w skali od 1 do 5, niezależnie od tego, czy z pomocy korzystali. Z badania wynika, że najwyższej ocenione zostały: zwolnienie z ZUS i świadczenie postojowe. Zdaniem Autorki, wynika to z faktu, że te dwie formy pomocy nie wymagały zbyt wielu formalności i zostały wprowadzone jako pierwsze instrumenty wsparcia przedsiębiorstw. Na wykresie 5 przedstawiona została średnia ocen, jaką wystawili poszczególnym formom pomocy respondenci.

Wykres 5. Ocena form pomocy w trakcie trwania COVID-19.

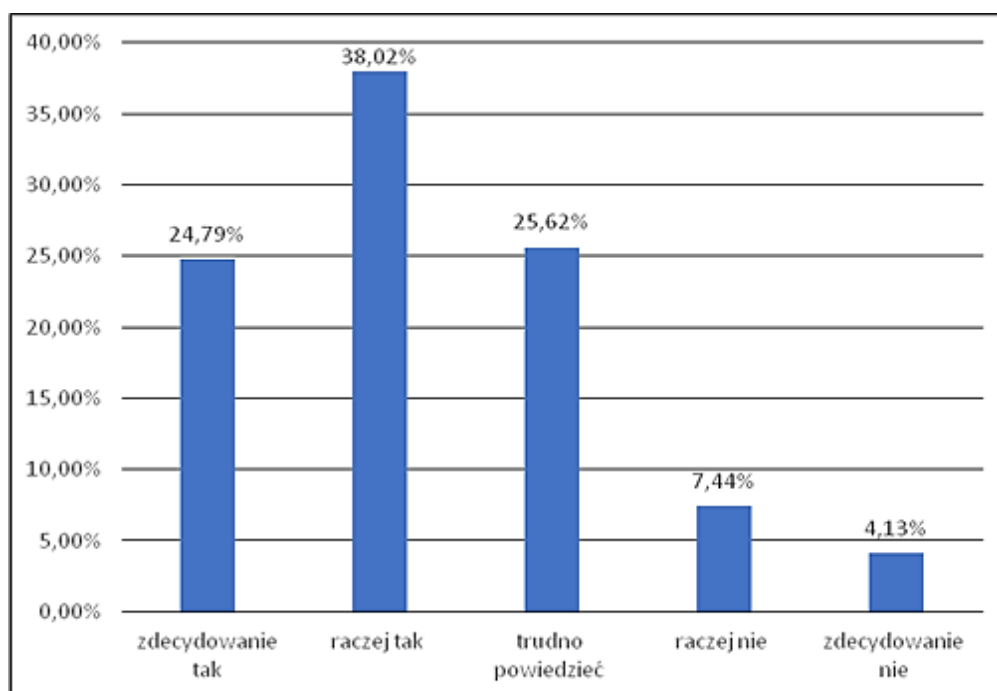
Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z wykresu 5, wszystkie analizowane formy pomocy cieszą się dobrą i bardzo dobrą opinią. Najniżej oceniona została Tarcza Finansowa, jednak średnia ocen wynosi 3,98. Zauważyć można, że korzystała z niej nieco ponad połowa badanych, a niska ocena może wynikać z niezajomości tej formy pomocy bądź wymogów formalnych stawianych w celu uzyskania pomocy.

Ocena polityki państwa, dotyczącej pomocy przedsiębiorstw w ramach Tarczy Finansowej i Tarczy Antykryzysowej

Celem przeprowadzanego badania było też poznanie opinii badanych przedsiębiorstw na temat działań państwa wobec COVID-19. Czas pandemii i ograniczenia, które funkcjonowały od początku kwietnia 2020 roku, w konsekwencji przyniosły, tak jak przewidywano, recesję gospodarczą, której skutki dla firm i całej gospodarki były odczuwalne już w drugim kwartale 2020 roku.

Respondenci oceniali, czy pomoc państwa w Ramach Tarczy Finansowej i Tarczy Antykryzysowej zniwelowała negatywne skutki pandemii COVID-19 na skali 1-5, gdzie 1 oznacza „zdecydowanie tak”, 2 – „raczej tak”, 3 – „trudno powiedzieć”, 4 – „raczej nie”, 5 – „zdecydowanie nie”.

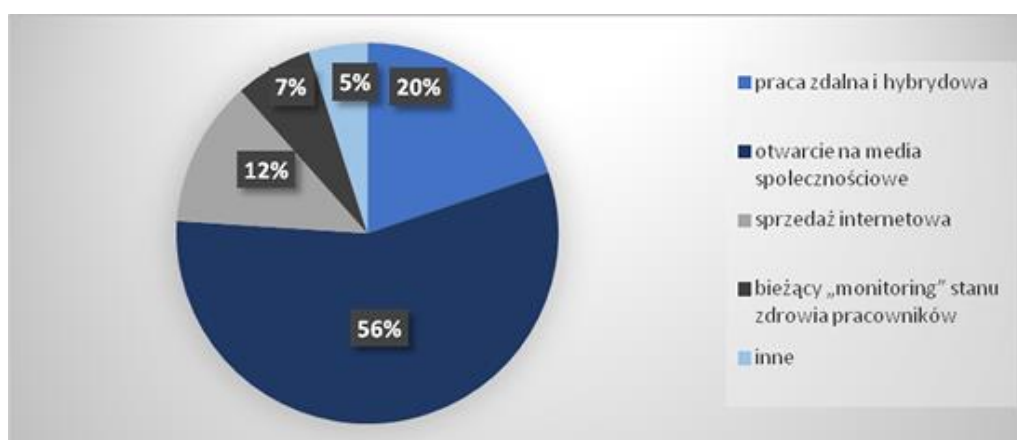

Wykres 6. Czy pomoc państwa zniwelowała negatywne skutki pandemii COVID-19?

Źródło: opracowanie własne.

Analiza wyników uwidoczniła, że niemal 63% badanych jest zdania, iż pomoc państwa „zdecydowanie” lub „raczej” przyczyniła się do łagodzenia skutków epidemii. Pandemia już na początku wymusiła na przedsiębiorstwach pewne rozwiązania w działalności podmiotów, które pozwoliły im nie tylko przetrwać, ale także w mniej lub bardziej ograniczonym zakresie prowadzić działalność gospodarczą. Z pewnością część wprowadzonych rozwiązań jest kontynuowana w czasie ograniczonych restrykcji, a niektóre z tych działań mogą okazać się trwałe i wejść na stałe, ułatwiając przepływ informacji czy też tworząc oszczędności.

Kolejne pytanie skierowane do przedsiębiorców dotyczyło kontynuacji z działań podejmowanych w trakcie wprowadzonych ograniczeń. W zaproponowanej odpowiedzi umieszczono działania, które kojarzone są z wprowadzonymi restrykcjami. Działania te nie należą do nowych, gdyż wiele podmiotów gospodarczych, zwłaszcza dużych, stosowało je przed wprowadzeniem restrykcji i są one w ich codziennej praktyce.

Wykres 7. Działania podejmowane w trakcie lockdownu, które będą kontynuowane przez przedsiębiorstwa po ustaniu pandemii.

Źródło: opracowanie własne.

Respondenci dostrzegają rolę mediów społecznościowych (56%), uważając, że stanowią one jedno z najbardziej skutecznych narzędzi promocji marki. Należy podkreślić, że ankietowani będą wykorzystywać pracę zdalną (20%), w której stosowane są najnowocześniejsze technologie informacyjno-telekomunikacyjne (ITC).

Podsumowanie

Z przedstawionych badań wynika, że respondenci pozytywnie oceniają działania państwa zmierzające do niwelowania skutków pandemii. Respondenci korzystali z pomocy w ramach Tarczy Antykryzysowej i Tarczy Finansowej, a także z kilku instrumentów wspomagających walkę ze skutkami pandemii.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że wszyscy badani przedsiębiorcy korzystali z pomocy, a część z nich nawet z większej liczby instrumentów. Badanie wykazało, że działania państwa związane z kwestią niwelowania skutków pandemii oceniane są pozytywnie przez przedsiębiorców. Okazało się także, że produkcja była tym działaniem, dla którego obostrzenia związane z pandemią miały największy negatywny skutek. Mając na względzie, że ograniczenia związane z pandemią zostały już zniesione, należy rozważyć oraz przeprowadzić kolejne badania, które pozwolą wskazać rolę pomocy w ramach Tarczy Antykryzysowej i Tarczy Finansowej dla przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 10 osób, a opinie respondentów porównać ze wskaźnikami finansowymi.

Bibliografia

- Arystoteles. (1964). *Polityka z dodaniem pseudo-arystotelesowej ekonomiki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jankowska, A. (2005). *Pomoc publiczna dla przedsiębiorstw w świetle uregulowań wspólnotowych. Zasady i ograniczenia udzielania*. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Juja, T. (2011). *Finanse publiczne*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Klamut, M. (red.). (2009). Podstawy teoretyczne interwencjonizmu państwowego. Interwencjonizm państwowy w rolnictwie na przykładzie Unii Europejskiej. W: *Ekonomia. Integracja europejska*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Komunikat Komisji – *Tymczasowe ramy środków pomocy w celu wsparcia gospodarki w kontekście trwającej epidemii COVID-19*. Dz.U.UE.C.2020.91I.1.
- Pełka, P., Stasiak, M. (2002). *Pomoc publiczna dla przedsiębiorców w Unii Europejskiej*. Warszawa: Difin.
- Platon. (1994). *Państwo*. Tłum. W. Witwicki. Warszawa: Wydawnictwo Alfa-Wero.
- Pomoc publiczna w programach operacyjnych 2007-2013. Poradnik dla administracji publicznej wraz z komentarzami do Rozporządzeń Ministra Rozwoju Regionalnego*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.
- Poskrobko, B. (red.). (2009). *Wpływ idei zrównoważonego rozwoju na politykę państwa i regionów. Problemy ogólnopństwowe i sektorowe*. Białystok: Wydawnictwo WSE.
- Sadowski, Z. (2005). *Transformacja i rozwój. Wybór prac*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne.
- Szulik, B., Żmigrodzki, M. (red.). (2007). *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

www.ppr.pl/ekonomia/legislacja/to-mit-ze-wspolna-polityka-rolna-rozwiazze-nasze-problemy-152186.

Honorata TRZCIŃSKA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, Polska

ZARZĄDZANIE JAKOŚCIĄ USŁUG W JEDNOSTKACH SEKTORA OCHRONY ZDROWIA W DOBIE PANDEMII W OPINII KLIENTÓW – GŁÓWNE PROBLEMY, REKOMENDACJE

Streszczenie

Zarządzanie podmiotem leczniczym, w tym jakością usług, jest zadaniem wymagającym rozległej wiedzy i silnej determinacji w kreowaniu kultury organizacji usługowej. Pojawiające się problemy zarządzania podmiotem leczniczym powodują, że staje się ono interesującym obiektem badawczym i analitycznym. Problematykę zarządzania można badać z wielu perspektyw. W niniejszym artykule poruszono kwestię związaną z zaprezentowaniem wyników badań empirycznych na temat poziomu zadowolenia pacjentów z funkcjonowania ochrony zdrowia, w wybranych aspektach, podczas pandemii oraz oceny jakości usług w ramach przyjętych przez Autorkę różnych kryteriów.

Prowadzone analizy wyników badań pozwoliły wskazać, że ważnym zadaniem jednostek zarządzających jest wypracowanie kultury usługowej – pro-jakościowej w paradygmacie współpracy z klientami, czerpanie z dobrych wzorców organizacyjnych oraz branie pod uwagę trendów i opinii konsumenckich.

Słowa kluczowe: jakość, jakość usług medycznych, system zarządzania jakością.

SERVICE QUALITY MANAGEMENT IN HEALTH SECTOR UNITS IN TIMES OF A PANDEMIC AS PERCEIVED BY CLIENTS – MAIN PROBLEMS, RECOMMENDATIONS

Summary

The management of a health care unit, including the quality of services is a task requiring extensive knowledge and strong determination in creating the service organization culture. Emerging problems of medical entity management make it an interesting object of research and analysis. The issue of management can be studied from many perspectives. This article deals with issues related to the presentation of the results of empirical studies on patient satisfaction with the functioning of health care during the pandemic and the evaluation of service quality within the framework of various criteria adopted by the author. The conducted analysis of the research results allowed to indicate that an important task of the managers is to develop a service culture – pro-quality in the paradigm of cooperation with customers, drawing on good organizational models as well as taking into account trends and consumer opinions.

Key words: quality, quality of medical services, quality management system.

Wprowadzenie

Charakterystyczną cechą obecnych czasów jest wzrost znaczenia funkcji jakości we wszystkich dziedzinach życia. Odpowiednia jakość jest szczególnie istotna w obszarach, gdzie zależy od niej nie tylko zadowolenie i satysfakcja klienta, ale przede wszystkim zdrowie i życie człowieka. Takim obszarem niewątpliwie jest opieka zdrowotna, gdzie potrzeba jakości nie była nigdy kwestionowana, a często jednak podejmowane są działania zmierzające w kierunku jej poprawy. Biorąc pod uwagę obecną sytuację, jaka występuje na świecie, w tym również w Polsce, rynek ochrony zdrowia w najbliższych latach będzie się zmieniał w szybkim tempie.

Zgodnie z założeniami Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), jakość w opiece zdrowotnej jest jednym z najwyższych priorytetów, gdzie jednostki sektora ochrony zdrowia muszą dążyć do zadowolenia pacjenta¹, uwzględniając jego potrzeby oraz poprawiać jakość świadczonych usług.

Nowe podejście do tego problemu wymaga wdrożenia wielu skutecznych mechanizmów, które pozwolą na podniesienie jakości świadczeń zdrowotnych i przyczynią się do zwiększenia zadowolenia, satysfakcji klienta/pacjenta, zwłaszcza w obecnej sytuacji epidemiologicznej. Pandemia COVID-19 stanowi obecnie bezprecedensowe wyzwanie dla sektora ochrony zdrowia. Trzeba podkreślić, że jakość jest jednym z najważniejszych wyznaczników konkurencyjności przedsiębiorstw na współczesnym rynku. Są jednak dziedziny, gdzie jakość świadczonych usług powinna sięgać poziomu doskonałości, gdyż dotyczy najważniejszych wartości ludzkich. Są to właśnie usługi w opiece zdrowotnej. Zapewnienie wysokiej jakości świadczonych usług medycznych i wyznaczenie odpowiednich standardów działań są niezbędne w podmiotach działających w sektorze ochrony zdrowia.

Jakość usług w opiece zdrowotnej, jak chyba żaden inny obszar działalności ludzkiej, ma ogromny wpływ na kondycję zdrowotną społeczeństwa. Współczesne organizacje dla przetrwania w zmiennym otoczeniu, szczególnie obecnie, nieustannie poszukują metod usprawniających ich funkcjonowanie. Aby mogły sprostać temu zadaniu, muszą działać zgodnie z wytycznymi systemu zarządzania jakością, który obliguje do ciągłego usprawniania procesów pracy. Jakość we współczesnych teoriach zarządzania jest jednym z najważniejszych czynników definiujących dany produkt lub usługę, gdyż w dużej mierze decyduje o sukcesie rynkowym. Niezwykle interesujące wydaje się przyjęcie w nowoczesnych systemach zarządzania orientacji na klienta, która warunkuje i w wielu przypadkach znacząco modyfikuje strategię zarządzania organizacją. Jej opis ma na celu udowodnienie, że właściwe założenia mają doprowadzić do usystematyzowania procesów pracy, przejrzystego podziału kompetencji, odpowiedzialności, zdobycia marki i poprawy wizerunku, jak również umożliwić zidentyfikowanie i zredukowanie błędów.

Pojęcie „jakość usług zdrowotnych” koresponduje z marketingową koncepcją obsługi rynku. Relacje zachodzące między poziomem świadczenia usług zdrowotnych, zadowoleniem pacjentów i stopniem zaspokojenia potrzeb zdrowotnych społeczeństwa wskazują na rosnącą potrzebę wyznaczania kryteriów jakości usług zdrowotnych, umożliwiających wartościowanie tych usług. Wyniki oceny jakości usług zdrowotnych są jedną z podstaw ich doskonalenia, a jednocześnie warunkują realizację zasady orientacji na klienta – pacjenta. Realizacja takich badań pomaga menedżerom zarządzającym zakładami opieki zdrowotnej zdobyć wiedzę o ewentualnych kierunkach poprawy jakości usług medycznych i zaplanować właściwą strategię w przyszłości – wobec wyzwań, jakie teraz istnieją. Tego rodzaju badania niosą ze sobą możliwość zidentyfikowania opinii pacjentów (klientów) na temat poziomu jakości oferowanych im usług, ale również pozwalają wskazać ewentualne słabości i problemy w analizowanych obszarach funkcjonowania placówek – biorąc pod uwagę nową sytuację na rynku usług medycznych, gdzie pandemia to obecnie jedna z najtrudniejszych prób dla naszego systemu ochrony zdrowia.

¹ Pacjentem, według WHO, jest każda osoba korzystająca z usług medycznych, ze świadczeń zdrowotnych niezależnie od tego czy jest zdrowa, czy chora. Pacjent jest klientem podmiotów świadczących usługi medyczne m.in. zakładów opieki zdrowotnej. Pacjent, jako klient placówki medycznej, ma pewne prawa, które muszą być uwzględnione przez świadczeniodawcę. W przeciwnym razie organizacja nie ma szans na osiągnięcie zamierzonych celów zarządzania jakością. *Zarządzanie przez jakość w usługach zdrowotnych*, K. Opolski, B. Dykowska, M. Możdżonek, 2021, Warszawa: CedeWu.

Niniejsze opracowanie jest jedynie wprowadzeniem do złożonego problemu jakości i jednocześnie punktem wyjścia do prowadzenia badań w tym zakresie, jakim jest doskonalenie i poprawa jakości usług medycznych czy też dostosowywanie standardów jakości do specyfiki usług medycznych. Artykuł jest częścią dyskursu dotyczącego zarządzania jakością usług w podmiotach systemu ochrony zdrowia w dobie pandemii, a przede wszystkim w opinii jej klientów. W literaturze przedmiotu ocena satysfakcji pacjenta i metody jej poprawy zajmują istotne miejsce. Ma to znaczenie tym większe, że wzrasta poziom świadomości zdrowotnej i edukacji prozdrowotnej wskutek gwałtownie rosnącej liczby informacji na tematy medyczne, przekazywanych przez personel medyczny, jak również w środkach masowego przekazu.

Autorka pokłada nadzieję, że zaprezentowane wyniki badań pozwolą na rozpoznanie oczekiwań pacjentów, określenie przyczyn braku zadowolenia pacjentów z uzyskanych usług oraz wdrożenie działań naprawczych w praktyce, służących zarówno poprawie jakości usług, jak i podniesieniu poziomu zadowolenia pacjentów, a być może przyczynią się do budowy innowacyjnych rozwiązań funkcjonowania zarządzania w omawianych placówkach.

Z tego też powodu charakterystyka i przedstawienie możliwości prowadzenia polityki pro jakościowej na podstawie literatury przedmiotu, badań własnych oraz analiza wyników dotycząca zadowolenia pacjentów z funkcjonowania ochrony zdrowia podczas pandemii, oceny jakości usług w ramach przyjętych przez Autorkę różnych kryteriów stanowi główny cel artykułu. Uzyskane wyniki badań dotyczą klientów korzystających z jednostek sektora ochrony zdrowia na terenie województwa małopolskiego.

Istota i rola zapewnienia jakości w zarządzaniu jednostkami w sektorze ochrony zdrowia

Ochrona zdrowia była od zawsze jednym z najważniejszych tematów w wymiarze społecznym i jednostkowym. Kluczowym zagadnieniem dla ochrony zdrowia w każdym państwie jest jego system – zarówno przyjęty model, jak i jego funkcjonowanie.

Zgodnie z syntetycznym podejściem Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), system ochrony zdrowia (system zdrowotny) łączy wszystkie aktywności, których pierwotnym celem jest promowanie, odtwarzanie i utrzymywanie zdrowia (Paszowska, 2020). System ochrony zdrowia można zatem określić jako system społeczny, złożony, dynamiczny, funkcjonalny i używany przez społeczeństwo w celu stworzenia medycznych i społecznych środków dla ochrony i poprawy zdrowia oraz ciągłego kumulowania się i przekazywania wiedzy medycznej. W literaturze definiuje się go jako zorganizowany i skoordynowany zespół działań, którego celem jest realizacja świadczeń i usług profilaktyczno-leczniczych oraz rehabilitacyjnych, mających na celu zabezpieczenie i poprawę zdrowia jednostek zbiorowości² (Matysiewicz, Smyczek, 2012). Każdy system zdrowotny jest nakierowany na zaspokajanie zdrowotnych potrzeb określonej populacji, a realny stopień i poziom tych potrzeb, potwierdzony w zachowaniach konsumentów co do ilości i jakości wykorzystywanych świadczeń, jest zdeterminowany przez wiele elementów, a szczególnie przez jego zasoby. Efektem działań systemu ochrony zdrowia powinna być wysoka jakość świadczonych usług, a następnie poprawa stanu zdrowia populacji lub co najmniej utrzymanie go na istniejącym poziomie.

² To także wszelka działalność społeczeństwa, której celem jest zapobieganie chorobom i ich leczenie, utrzymywanie rozwoju psychicznego, fizycznego i społecznego człowieka, zapewnienie zdrowego rozwoju następnych pokoleń, którego charakterystycznymi cechami są: społeczny charakter, hierarchiczna organizacja, dynamika, wykazywanie wskaźników ilościowych i jakościowych oceny celu głównego, czyli poprawy lub utrzymanie stanu zdrowia ludności.

Pierwsze udokumentowane zapisy dotyczące jakości pochodzą ze starożytnego Babilonu, gdzie za pomocą przepisów prawnych próbowano rozwiązać problemy w kwestii jakości w budownictwie (Dobska, Dobski, 2016). Rozkwit koncepcji uwzględniającej jakość w działaniu profesjonalnym nastąpił jednak dopiero niedawno – w XX wieku. Pojęcie „jakość w usługach medycznych”, podobnie jak w innych dziedzinach, ewaluowało i systematycznie rozwijało swoją semantykę.

Kształtowanie definicji jakości opieki zdrowotnej – rozumianej jako rodzaj usługi świadczonej dla klienta/pacjenta – mimo wielu prób, nie doprowadziło do przyjęcia jednej, uniwersalnej formuły rozumienia tego terminu. Autorzy wielu publikacji z tego zakresu formułują szereg istotnych definicji, stosowanych później w praktyce. Na potrzeby niniejszego opracowania przytoczone zostaną jedynie wybrane definicje, mając świadomość, że nie wyczerpują one w pełni tematu. Jest to niewątpliwie pojęcie złożone, składające się z wielu komponentów i przede wszystkim interdyscyplinarne. Jakość usług, w szczególności jakość usług medycznych, jako problem badawczy pojawił się w Polsce stosunkowo niedawno, zwłaszcza w wyniku komercjalizacji rynku usług medycznych i nasilającej się konkurencji. Ważną kwestią jest też fakt, że ocena jakości opieki zdrowotnej jest uzależniona głównie od podmiotu oceniającego. Z jakością usług medycznych wiążą się także sprzeczności interesów różnych uczestników rynku. Płatnik publiczny szuka odpowiedniej jakości usługi przy możliwie najmniejszych kosztach, konsument oczekuje wolności wyboru jednostki i wysokich standardów, a świadczący usługę chce utrzymać lub zwiększyć swoje dochody. Ten sposób rozumienia jakości uzależniony jest od podmiotu zainteresowanego oceną jakości – pacjenta, świadczeniodawcy lub płatnika. Każdy z wymienionych podmiotów oceniających jakość świadczonych usług stosuje inne kryteria.

Zgodnie z syntetycznym podejściem Światowej Organizacji Zdrowia, jakość to rezultat (jakość techniczna), sposób użycia środków (wydajność ekonomiczna), organizacji usług i satysfakcja pacjenta. Jakość opieki to wartość techniczna (wiedza, umiejętności kliniczne, technologia), wartość stosunków międzyludzkich (pacjent, lekarz, pielęgniarka, personel medyczny) i oprawa usług, tj. komfort, estetyka (Opolski, Dykowska, Moźdzzonek, 2021). Model tworzenia jakości usług medycznych jest procesem dynamicznym. Pacjent/klient oczekuje zmiany poziomu jakości i tego, że jednostka będzie stale dostosowywała się do jego potrzeb, ponieważ jego wymagania i potrzeby są zmienne. Organizacja powinna przewidzieć, jakie będą potrzeby za kilka lat i już teraz dostosowywać jakość do przyszłych potrzeb. Istotne również elementy w jakości usług medycznych to koszty działalności i zewnętrzne regulacje związane z administrowaniem i finansowaniem usług medycznych. Wobec powyższego, jakość w opiece zdrowotnej polega na pełnym zaspokojeniu zapotrzebowania na usługi zdrowotne przy możliwie najniższych kosztach własnych i świadczeniodawców, w ramach obowiązujących regulacji i limitów ustanowionych przez władze administracyjne i instytucje finansujące usługi (Murkowski, Nowacki, Koronkiewicz, 1996). Tak definiowana jakość usług medycznych wymaga dobrej, zgodnej z ustalonymi na wysokim poziomie standardami, realizacji jednostki medycznej w kilku sferach. Należą do niej (Opolski, Dykowska, Moźdzzonek, 2021):

- sfera opieki medycznej (profesjonalna) – obejmująca obszar, w którym pacjent zwraca szczególną uwagę na kontakty z personelem medycznym;
- sfera informacyjna – zasób informacji, który jest dostarczony pacjentowi na temat przebiegu jego leczenia (w trakcie np. wizyty);
- sfera techniczna – poziom stosowanej technologii w urządzeniach diagnostycznych, dotyczy to również takich elementów, jak wygląd placówki, gabinetu, poczekalni wygląd i ubiór personelu;

- sfera zarządzania i sfera ekonomiczno-administracyjna – zarządzanie zasobami ludzkimi, efektywne, wydajne wykorzystanie zasobów w ramach limitów ustanowionych przez płatnika czy władze administracyjne³;
- sfera marketingu – spojrzenie na organizację z punktu widzenia odbiorcy, jego potrzeb i oczekiwań (np. poziom kultury obsługi w recepcji, szybkość reagowania, stosunek personelu i jego podejście podczas świadczenia usług).

Definiując pojęcie „jakość usługi medycznej”, należy mieć również na uwadze, kto jest nią zainteresowany – pacjent, świadczeniodawca czy płatnik (NFZ, budżet państwa, samorząd terytorialny, pracodawcy), czyli w jakim kontekście mówimy o usłudze. Na szczególną uwagę zasługują wspomniane oczekiwania pacjentów w stosunku do jakości otrzymywanych usług zdrowotnych. Opinia i satysfakcja pacjentów są kluczowe dla osiągnięcia sukcesu jednostki. Jeżeli usługi zdrowotne mają być postrzegane jako wysokiej jakości, to powinny spełniać oczekiwania swoich klientów/pacjentów. Jednostki ochrony zdrowia, aby zdobyć zaufanie pacjentów, przy jednoczesnym świadczeniu wysokiej jakości usług, powinny też spełniać ich oczekiwania dotyczące cech jakości (Ibidem). Należą do nich m.in. niezawodność, wrażliwość, wygląd, dostępność, kompetencja, uprzejmość, przejrzystość. Niektórzy autorzy uzupełniają powyższą listę o równie istotne dla osiągnięcia jakości usług medycznych, tj. odpowiedzialność, komunikatywność, bezpieczeństwo, satysfakcję (Lawthers, 1999).

Zarządzanie jakością w podmiocie gospodarczym – w ogólnym rozumieniu – jest systemowym działaniem na wszystkich poziomach struktury organizacyjnej i na każdym stanowisku pracy. Poprawnie zaprojektowany system zarządzania jakością, niezależnie od formy prawnej przedsiębiorstwa i rodzaju prowadzonej działalności, powinien uwzględniać aspekt strukturalny, podmiotowy, funkcjonalny, instrumentalny i celowościowy (Hamrol, Mantura, 1998).

Organizacja, która w dobie jakości chce, by jej usługi były odpowiedniej jakości, musi być uporządkowana wewnętrznie i działać w sposób zaplanowany. Dopiero wtedy podejmowane wysiłki przyniosą zamierzony skutek. Jednym ze sposobów uporządkowania jest zbudowanie organizacji wokół systemu jakości, czyli wdrożenie systemu zarządzania jakością. System zarządzania jakością określa strukturę organizacyjną, działania wykonywane w zakresie jakości, zasoby umożliwiające wdrożenie zarządzania jakością, odpowiedzialność za jakość, uprawnienia do wykonywania zadań, sposób przepływu poleceń, informacji dokumentów. Ma on za zadanie sprawić, aby produkty/usługi spełniały wymagania klientów, umożliwić kontrolę nad całą działalnością w zakresie jakości i pomagać w osiąganiu celów jakościowych. Systemy zarządzania jakością nie ograniczają się jedynie do kwestii związanych z kontrolą końcowych produktów czy usług, ale koordynują cały proces świadczenia usługi, integrują wszystkich w organizacji oraz jasno formułują wymagania wobec sposobu postępowania. Odwołują się jednocześnie do najważniejszej definicji jakości, tzw. jakości subiektywnej, czyli takiej, jakiej wymaga klient/pacjent (Opolski, Dykowska, Możdżonek, 2021).

W systemie ochrony zdrowia wyróżnia się wiele rozmaitych jednostek organizacyjnych. Największymi i najbardziej rozpoznawalnymi wśród nich są szpitale, a następnie przychodnie. Mają one istotny wpływ na kreowanie wizerunku służby zdrowia w społeczeństwie. Wysoka jakość świadczonych usług medycznych, a zwłaszcza zarządzanie przez jakość, zwiększenie satysfakcji klienta/pacjenta, m.in. przez coraz trafniejsze dopasowanie oferty do ich potrzeb, jak Autorka już podkreślił, to zatem jeden z wielu niedocenianych, jednak bardzo istotnych problemów w zarządzaniu jednostkami sektora ochrony zdrowia.

³ Nie są to sfery bezpośrednio istotne i widoczne dla pacjenta, jednak odgrywają dużą rolę dla kadry zarządzającej jednostką medyczną i pośrednio wpływają na wszystkie inne sfery.

Placówka medyczna, jako współczesna organizacja zorientowana na zarządzanie jakością, powinna przyjąć orientację przyszłościową, co oznacza, że staje wobec nowych wyzwań, tj. kompleksowego podejścia do problemu zarządzania jakością, przełożenia wieloaspektowego pojęcia jakości usługi na konkretne działania operacyjne w wielu zakresach, profilaktyki oraz promocji zdrowia, szerokiej diagnostyki i mierzenia jej rezultatów. Zapewnienie wysokiej jakości usług powinno więc pomagać w bardziej efektywnym zarządzaniu instytucją, wspomagać proces gospodarowania posiadanymi zasobami, m.in. takimi jak medyczne, kadrowe, finansowe i infrastrukturalne, co znacząco może wpływać na obniżenie kosztów działalności.

System zarządzania jakością jest narzędziem umożliwiającym każdemu przedsiębiorstwu, w tym jednostkom medycznym, podnoszenie poziomu jakości oferowanych usług poprzez ciągłe doskonalenie metod oraz sposobów działania. To również część systemu zarządzania organizacją ukierunkowaną na osiągnięcie wyników odniesionych do celów dotyczących jakości spełniających potrzeby, oczekiwania i wymagania stron zainteresowanych. Jakość usług należy do jednych z podstawowych czynników, determinujących wyniki prowadzonej działalności placówki ochrony zdrowia. Wymagania im stawiane przez pacjentów oraz innych odbiorców w odniesieniu do jakości usług stale rosną. Sprostanie tym wymaganiom, a także osiągnięcie i utrzymanie dobrych wyników ekonomicznych możliwe jest jedynie poprzez systematyczną poprawę jakości. System zarządzania jakością, jeżeli jest zgodny ze wszystkimi normami, gwarantuje placówkom medycznym stabilną pozycję na rynku, jak również stały postęp oraz rozwój.

Poprawa jakości zapewnia sprawne i efektywne funkcjonowanie systemu ochrony zdrowia, w tym jednostek tego sektora⁴, prowadzi do zadowolenia pacjentów z otrzymanych usług, satysfakcji pracowników z wykonywanej pracy, ograniczenia kosztów prowadzonej działalności, lepszego i bardziej efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów. Wysoka jakość warunkuje skuteczną opiekę zdrowotną, zgodną z wymogami społecznymi, dlatego też powinna być obowiązkową cechą usług zdrowotnych. Nie powinny być akceptowane niskiej jakości nie tylko świadczone usługi medyczne, ale też składające się na nią materiały, sprzęt medyczny, aparatura czy zatrudniona kadra.

Percepcja jakości świadczenia usług medycznych z perspektywy pacjenta – w świetle wyników badań empirycznych

W zarządzaniu jakością niezwykle istotne jest poznanie potrzeb i stopnia zadowolenia klientów – odbiorców usług medycznych. Dzięki prowadzonym systematycznie badaniom ich opinii możliwe będzie uzyskanie wiedzy na temat tego, jak pacjent postrzega otrzymaną usługę zdrowotną. Badania satysfakcji pacjenta⁵ z otrzymanych usług określają zarówno jakość otrzymanej usługi, jak i motywy wyboru konkretnego świadczeniodawcy – szpitala czy przychodni. Badanie opinii klientów/pacjentów jest użyteczne nie tylko w projektowaniu oferty usług, lecz również przy jej modyfikacji. Oprócz prowadzonych badań, istotna jest ich analiza z punktu widzenia obsługi pacjenta, co wymaga systematycznego gromadzenia i oceny

⁴ Jednostki ochrony zdrowia są to wszystkie jednostki, które oferują bezpośrednio usługi zdrowotne pacjentom (przychodnie, szpitale), jak również te, które nawiązują kontakt z pacjentem przez system ochrony zdrowia (*Modele relacji jednostek medycznych z pacjentami*, J. Matysiewicz, S. Smyczek, 2012, Warszawa: Placet).

⁵ Najważniejsze obszary potrzeb i oczekiwań pacjenta to przede wszystkim dobra dostępność do opieki zdrowotnej, dobra komunikacja z personelem medycznym, indywidualne podejście do oczekiwań i potrzeb jak również koordynacja całego procesu leczenia, respektowanie jego praw czy zapewnienie dyskrecji i komfortu psychicznego („Znaczenie jakości w usługach medycznych w zarządzaniu szpitalem”, K. Garbac, D. Guziak, 2012, *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, 28).

informacji dotyczących obecnych oraz przyszłych potrzeb konsumenta usług medycznych. Badania takie można przeprowadzać m.in. na podstawie analizy wyników ankiet badania satysfakcji pacjenta z otrzymanej usługi medycznej, bezpośrednio po jej wykonaniu, jak również poddać analizie wielkość sprzedaży czy liczbę wniesionych skarg.

Przeprowadzone badanie, którego wyniki są prezentowane w niniejszym artykule, ze względu na przyjętą metodologię oraz użyte narzędzia pomiarowe, ma charakter pierwotny. Jednocześnie liczba zastosowanych narzędzi pozwala Autorce stwierdzić, że ma ono charakter złożony. Głównym narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety, który dla pełniejszego opisu badanego środowiska uzupełniono o obserwację oraz swobodny wywiad (niesformalizowany), przeprowadzony z pracownikami szpitali oraz przychodni, którzy nie uczestniczyli w badaniu ankietowym. Wywiad przeprowadzony był z osobami na stanowiskach kierowniczych różnego szczebla i z pracownikami operacyjnymi różnych grup zawodowych, w celu zidentyfikowania problemów występujących w jednostkach sektora ochrony zdrowia w czasie pandemii.

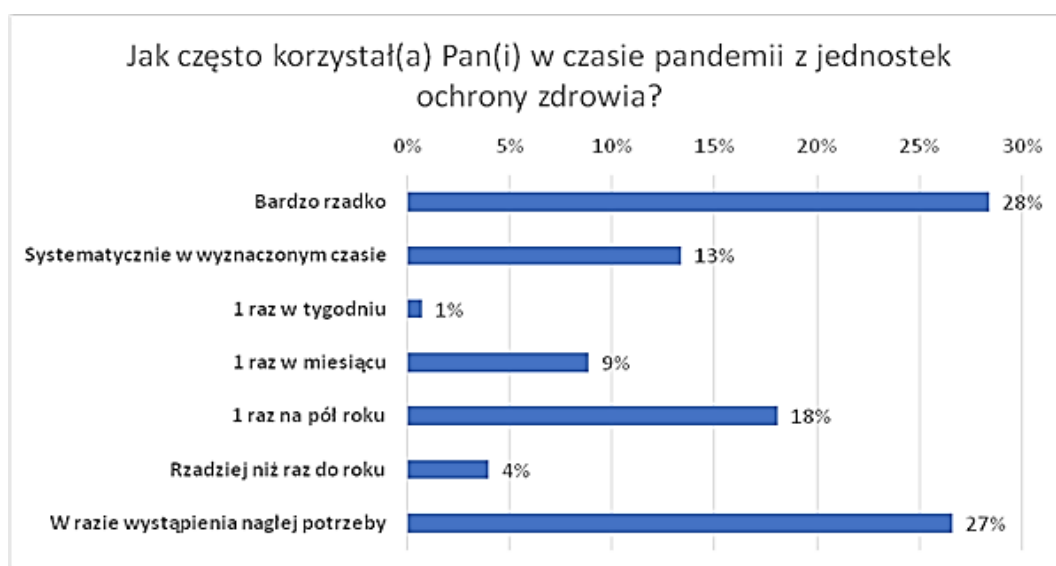
Pytania zawarte w kwestionariuszu stanowiły pytania zamknięte, półotwarte, filtrujące i sformułowane w postaci skali. Kwestionariusz składał się z 35 pytań. W większości pytań zapis kafeterii odpowiedzi był kategoryzujący, tzn. uwzględniono możliwe warianty odpowiedzi, aby badanym łatwiej było ustosunkować się do danego zagadnienia, przy czym respondent w wielu przypadkach miał możliwość wpisania dodatkowej odpowiedzi w wariancie „inne”. Oprócz pytań podstawowych w kwestionariuszu badawczym zamieszczono również część identyfikacyjną respondenta. Wzięto tu pod uwagę wiek, płeć, wykształcenie, częstotliwość korzystania z usług medycznych w okresie pandemii, liczbę osób pozostających w gospodarstwie domowym, w tym te, które nie ukończyły 18. roku życia oraz sytuację materialną gospodarstwa domowego respondenta. Badanie, przeprowadzone w pierwszym kwartale 2022 roku, było anonimowe i dobrowolne, a wzięło w nim udział 553 klientów/pacjentów korzystających z usług medycznych w województwie małopolskim⁶. Badania przeprowadzone były za pomocą ankiety elektronicznej do samodzielnego wypełniania przez Internet (Cawi), a dobór próby był losowy.

Dla potrzeb artykułu Autorka przyjęła, że dane badawcze będą analizowane według pięciu kryteriów identyfikacyjnych respondentów: wiek, płeć, wykształcenie, częstotliwość korzystania z usług medycznych w okresie pandemii i sytuacja materialna gospodarstwa domowego respondenta.

Wśród badanych dominowały kobiety – 66,1% ogółu badanych. Najliczniejsze grupy osób w badanej populacji to respondenci w wieku 18-25 lat (63,1%) oraz w wieku 36-45 lat (13,2%), zaś kolejne stanowiły osoby w wieku 26-35 lat (11,2%) i 46-55 lat (7,8%). Osoby w wieku powyżej 55. roku życia to 4,7% zbiorowości. Pacjenci, którzy wzięli udział w badaniu, legitymowali się posiadaniem zróżnicowanego wykształcenia. Najliczniejszą populację stanowiły osoby o wykształceniu średnim (51%) i wyższym, tj. 46,3% ogółu badanych. Osób posiadających wykształcenie zasadnicze zawodowe było 1,6%, zaś najniższym poziomem wykształcenia charakteryzowało się jedynie 1,1% badanych.

⁶ Autorka ma świadomość, że materiał gromadzony metodą ankietową może być obciążony błędami. W trakcie analizy odpowiedzi respondentów można zauważyć pewien sceptycyzm, krytycyzm w odniesieniu do pytań otwartych i poruszanych w nim kwestii. Może to być wynikiem ogólnie panującej negatywnej opinii o wadliwości systemu ochrony zdrowia i związanego z tym niezadowolenia.

Kolejne kryterium identyfikujące grupę respondentów, wzięte pod uwagę w niniejszej analizie, to częstotliwość korzystania z usług medycznych w okresie pandemii. Jak wskazują wyniki, odsetek deklarujących, że korzystało bardzo rzadko z jednostek ochrony zdrowia w czasie pandemii wynosi 28%. W razie wystąpienia nagłej potrzeby deklarowało 27% osób biorących w badaniu. Odsetek badanych, którzy korzystali w tym czasie z usług jednostek ochrony zdrowia jeden raz na pół roku, stanowił 18%, natomiast 13% zadeklarowało systematyczne korzystanie w wyznaczonym wcześniej terminie. Szczegółową strukturę korzystających w czasie pandemii z jednostek ochrony zdrowia ukazuje wykres 1. U progu epidemii wywołanej przez koronawirusa SARS-CoV-2 większość Polaków była zadowolona z warunków materialnych swoich domowych gospodarstw i miała poczucie bezpieczeństwa finansowego (CBOS, 2020). Prawie połowa respondentów (46%), która wzięła udział w prezentowanych badaniach, charakteryzując sytuację materialną w swoim gospodarstwie domowym, deklaruje, że jest ona na wystarczającym poziomie. Odsetek badanych, którzy określają swoją sytuację materialną jako dobrą i deklarują, że żyją na średnim poziomie, to 42%. Odsetek badanych, którzy przyznają, że ich sytuacja jest bardzo dobra to jedynie 9%, a zła i bardzo zła – 3% badanych⁷.

Wykres 1. Częstotliwość korzystania w czasie pandemii z jednostek ochrony zdrowia.
Źródło: opracowanie własne.

Polacy niemal powszechnie deklarują korzystanie ze świadczeń i usług zdrowotnych finansowanych przez NFZ⁸. Powszechność korzystania ze wskazanych świadczeń zdrowotnych okazuje się w przypadku wskazywanych w artykule wyników trochę większa. W odpowiedziach respondentów przewagę stanowiło korzystanie z usług placówek ochrony zdrowia opłacanych przez NFZ (420 osób). Osoby biorące udział w badaniu i korzystające ze służby zdrowia poza systemem powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego wskazują, że posiadają wyższe wykształcenie.

⁷ Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) prowadzi w Polsce systematycznie sondaże ankietowe, mające na celu poznanie opinii respondentów na temat funkcjonowania polskiego systemu ochrony zdrowia. Według badań CBOS, nie rośnie odsetek żyjących dobrze lub bardzo dobrze, ale nie rośnie także (a nawet nieznacznie maleje) odsetek żyjących skromnie lub bardzo biednie. Przybywa natomiast osób deklarujących, że żyją na średnim poziomie (Raport CBOS).

⁸ W polskim systemie ochrony zdrowia finansowanie opieki zdrowotnej oparte jest na modelu ubezpieczeniowym. W ramach ubezpieczeń zdrowotnych wyróżniamy ubezpieczenie społeczne nazywane powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym, realizowane ze środków publicznych oraz ubezpieczenie prywatne, które jest w Polsce całkowicie dobrowolne. System publiczny, określany jako powszechne ubezpieczenie zdrowotne, jest finansowany w przeważającej części z publicznej składki na ubezpieczenie zdrowotne (*System ochrony zdrowia w Polsce. Diagnoza i kierunki reformy*, A. Mądrała, 2014, Warszawa: Akademia Zdrowia).

Jak wykazują badania CBOS, podstawowym motywem skłaniającym Polaków do skorzystania z usług finansowanych poza systemem powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego jest szansa na uzyskanie szybszych terminów wizyt, dostęp do lepszych specjalistów i możliwe ich większe zaangażowanie. Ważna jest również możliwość kompleksowego załatwienia wielu problemów przy jednej wizycie i dogodniejsze godziny przyjęć (Raport NIK, 2019).

System opieki zdrowotnej w Polsce cyklicznie poddawany jest ocenie opinii społecznej. W ciągu ostatnich lat, mimo wprowadzenia licznych reform, mających na celu rozszerzenie zakresu ochrony zdrowotnej i poprawę jakości opieki nad pacjentem, odnotowywany jest niski poziom zadowolenia z systemu ochrony zdrowia. Według ostatnich wyników badań, aż 66% dorosłych Polaków negatywnie ocenia funkcjonowanie służby zdrowia w Polsce, w tym aż 27% zdecydowanie negatywnie. Przeciwnego zdania jest 30% respondentów (Raport NIK). W prezentowanych badaniach najwyższy odsetek niezadowolonych z funkcjonowania służby zdrowia stanowiło 64% badanych respondentów, zaś 70% ankietowanych uważa, że widoczne jest pogorszenie się funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej w stosunku do lat sprzed pandemii. Najlicniejszą grupą, która określiła swoje niezadowolenie z funkcjonowania ochrony zdrowia, były osoby w wieku 18-25 lat, określając tym samym 41% odpowiedzi negatywnych, a także 36-45 lat – 8%. Odpowiedzi potwierdzające zadowolenie z funkcjonowania tego sektora w czasie pandemii było tylko 7%, z czego 4% odpowiedzi dotyczyły osób w wieku 18-25 lat. Ani jedna osoba w przedziale wiekowym powyżej 55. roku życia nie udzieliła odpowiedzi pozytywnej.

Sytuacja epidemiczna w Polsce w znaczny sposób utrudniła możliwość zaspokojenia podstawowych potrzeb zdrowotnych obywateli. Problem ten widoczny jest przede wszystkim na poziomie świadczeń udzielanych w ramach podstawowej opieki zdrowotnej. W celu ograniczenia dalszego rozprzestrzeniania się choroby wywołanej SARS-CoV-2, wiele jednostek ograniczyło kontakt z pacjentami, co zdecydowanie utrudniło bezpośredni kontakt lekarza z pacjentem i tym samym stworzyło ryzyko niezaspokojenia podstawowych potrzeb dużej grupy osób. Jednym z rozwiązań tego problemu było poszerzenie wachlarza świadczonych usług o tzw. teleporady⁹. Analizowane wyniki badań pokazują, że przed medycyną stoi duże wyzwanie, chociażby w postaci oswojenia pacjentów z wizytą online czy przede wszystkim w kwestii konieczności podniesienia jej poziomu jakości. Z analizy przeprowadzonego badania wynika, że w czasie pandemii 64% konsultacji medycznych odbywało się w formie teleporady (najwięcej skorzystało osób w wieku 18-25 lat), ale aż 94% osób zadeklarowało, że najbardziej pożądanym sposobem kontaktu z lekarzem jest jednak bezpośredni, w gabinecie lekarskim¹⁰. Zaskoczeniem jest fakt, że najmłodsza grupa respondentów (18-25 lat) najczęściej skorzystała z teleporady wśród badanych, ale jednocześnie ten zespół osób wskazał, że preferuje kontakt bezpośredni z lekarzem – 61%. W dalszej kolejności respondenci zostali zapytani o to, jak oceniają poziom jakości udzielonej porady medycznej podczas teleporady w porównaniu z jakością porad udzielanych przez lekarza w trakcie wizyty bezpośredniej i aż 64% badanych określiło ją na niższym poziomie, a zdecydowanie mniej osób (34%) na tym samym poziomie. Tylko 2% ankietowanych oceniło świadczenie udzielane na odległość jako usługę przewyższającą jakościowo wizytę stacjonarną, która odbywa się bezpośrednio w jednostce ochrony zdrowia. Spośród 553 ankietowanych, którym teleporada nie rozwiązała w pełni ich problemu zdrowotnego,

⁹ Świadczenie zdrowotne udzielane na odległość, przy użyciu systemów teleinformatycznych lub systemów łączności.

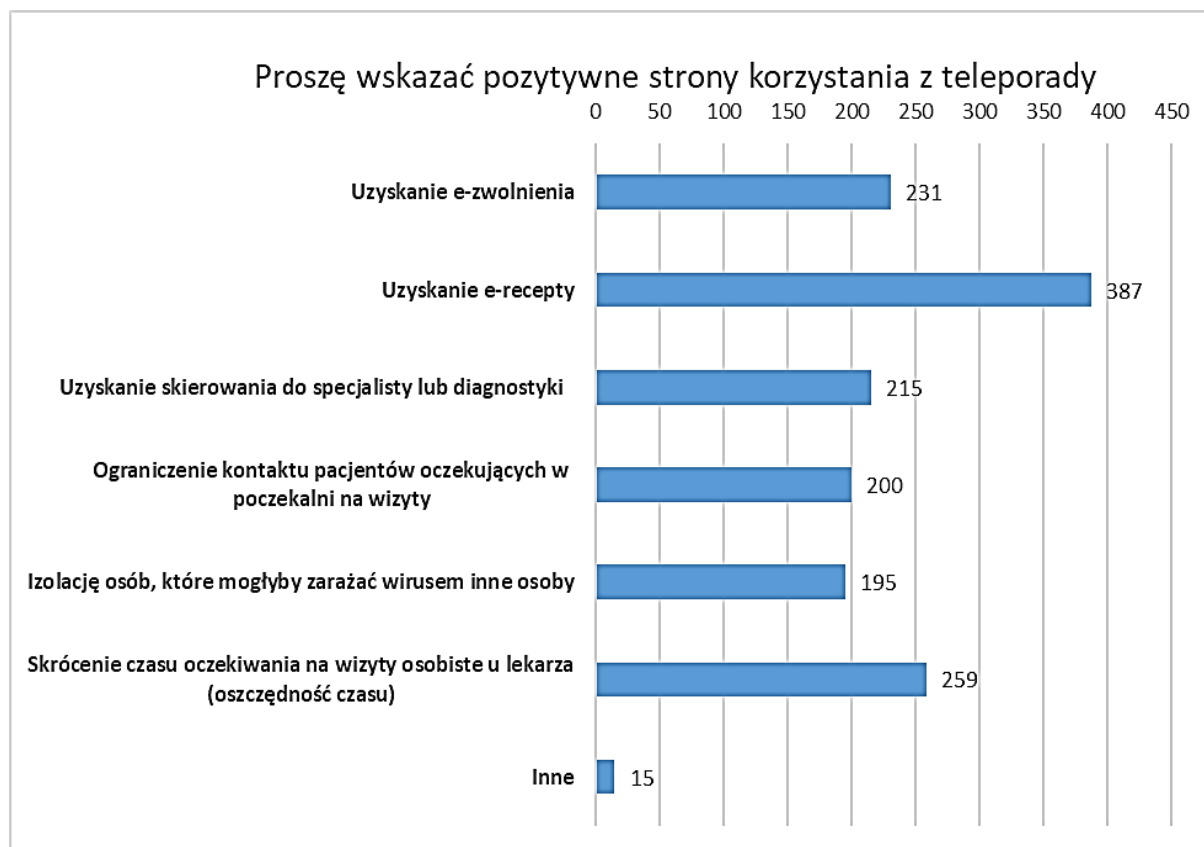
¹⁰ Tylko w pierwszym półroczu 2020 roku udzielono 145,8 tys. świadczeń w formie teleporady, które stanowiły 25% wszystkich porad, średnio na jednego lekarza POZ przypadło od 0,2 tys. do 1,1 tys. świadczeń udzielonych w formie teleporady (*Informacja o wynikach kontroli. System ochrony zdrowia w Polsce – stan obecny i pożądanym kierunki zmian*, Raport NIK, 2019, Warszawa: Departament Zdrowia, Najwyższa Izba Kontroli).

na pytanie, czy została im zaoferowana możliwość umówienia wizyty osobistej, odpowiedzi udzielić chciało jedynie 278 osób. Jedynie 28% odpowiadającym na to pytanie ankietowane zaproponowano możliwość umówienia wizyty osobistej u lekarza POZ, a 22% pacjentów nie uzyskało informacji dotyczącej możliwości umówienia wizyty osobistej.

Istotne dla bezpieczeństwa pacjentów jest również, aby w sposób jasny i zrozumiały omówić problem zdrowotny, z którym zgłaszają się do lekarza, niezależnie od sytuacji występowania zagrożenia epidemiologicznego w kraju. Ponad połowa badanych określiła, że pandemia nie wpłynęła na poziom przekazywanych informacji przez lekarza, określono ją na tym samym poziomie (53% respondentów), co w czasie z przed pandemii. Warto zauważyć, że wyniki przeprowadzonego badania jednoznacznie wskazują, iż teleporady nie spotkały się z pozytywnym odbiorem i zostały uznane przez większość pacjentów (respondentów), którzy z nich korzystali, za świadczenie zdrowotne proponowane na zdecydowanie niższym poziomie. Zaskakujące jest jednak, że na pytanie postawione w kwestionariuszu, czy powinno być kontynuowane (dostępne) po skończonej pandemii jako forma kontaktu pacjent – lekarz, aż 47% odpowiedziało, że tak, ale wskazano, że jedynie w zaistniałej sytuacji potrzeby wystawienia skierowania na badania specjalistyczne i ewentualnie e-recepty. Tylko 15% respondentów uważa ten kanał kontaktu z lekarzem za niepotrzebny i niewartościowy. Świadczenie zdrowotne w postaci teleporady, pomimo negatywnych opinii respondentów, umożliwiło pacjentom otrzymanie szeregu zaleceń medycznych, jak również e-zwolnienia, e-recepty czy zalecenia bezpośredniej wizyty w placówce lub kontaktu ze stacją sanitarno-epidemiologiczną w razie zaistniałej konieczności. Stało się jednym z działań zapobiegających rozpowszechnianiu się wirusa poprzez ograniczenie kontaktu pacjentów oczekujących na wizyty w placówkach ochrony zdrowia, izolację osób, które mogłyby zarażać inne osoby, rozwianiu obaw, jeśli sytuacja pacjenta okaże się niegroźna dla jego zdrowia czy skróceniu czasu oczekiwania na wizyty bezpośrednio w gabinecie lekarza. Przy dalszym rozwoju formy kontaktu z lekarzem na odległość, dla zwiększenia poziomu satysfakcji pacjentów, warto zwrócić uwagę, na jakie pozytywne strony korzystania z tej formy świadczeń zwracają uwagę klienci. Wyniki prezentowanego w artykule badania dały wiedzę na temat opinii pacjentów w tym zakresie i mogą być merytoryczną podpowiedzią we wdrażaniu (na stałe) i udoskonalaniu tej formy świadczenia usług medycznych.

Jedno z pytań w kwestionariuszu dotyczyło wskazania pozytywnych stron korzystania z teleporady (respondenci mogli zaznaczyć kilka odpowiedzi). Najwięcej badanych jako pozytywną stronę podawało uzyskanie e-recepty, skrócenie czasu oczekiwania na wizyty osobiste u lekarza (oszczędność czasu), uzyskanie e-zwolnienia i skierowania do specjalisty. Szczegółowy obraz uzyskanych odpowiedzi w tym zakresie prezentuje wykres 2.

Autorka kwestionariusza zweryfikowała również, czy od momentu wprowadzenia teleporady u lekarza POZ pacjent miał problemy z dodzwonieniem się do swojej przychodni i na jakim poziomie (w skali 1-10) ocenia dostępność rejestracji telefonicznej. Średnia ocen respondentów w tym zakresie wyniosła tylko 4,48 – co może wskazywać na istotny problem w funkcjonowaniu organizacyjnym jednostek ochrony zdrowia, który należałoby udoskonalić. Biorąc pod uwagę, że oczekiwania pacjentów są bardzo różnorodne i zmienne w czasie, należy systematycznie prowadzić badania i monitorować satysfakcję pacjentów z udzielanych im usług. Satysfakcja pacjenta postrzegana jest zatem jako stopień, w jakim pacjent akceptuje opiekę zdrowotną, przy uwzględnieniu swoich potrzeb i oczekiwań. Rzetelne przeprowadzenie badań oraz odpowiednia analiza uzyskanych wyników pozwalają na lepsze dostosowanie funkcjonowania jednostki do rzeczywistych wymagań i preferencji pacjentów.

Wykres 2. Pozytywne strony korzystania z teleporady.

Źródło: opracowanie własne.

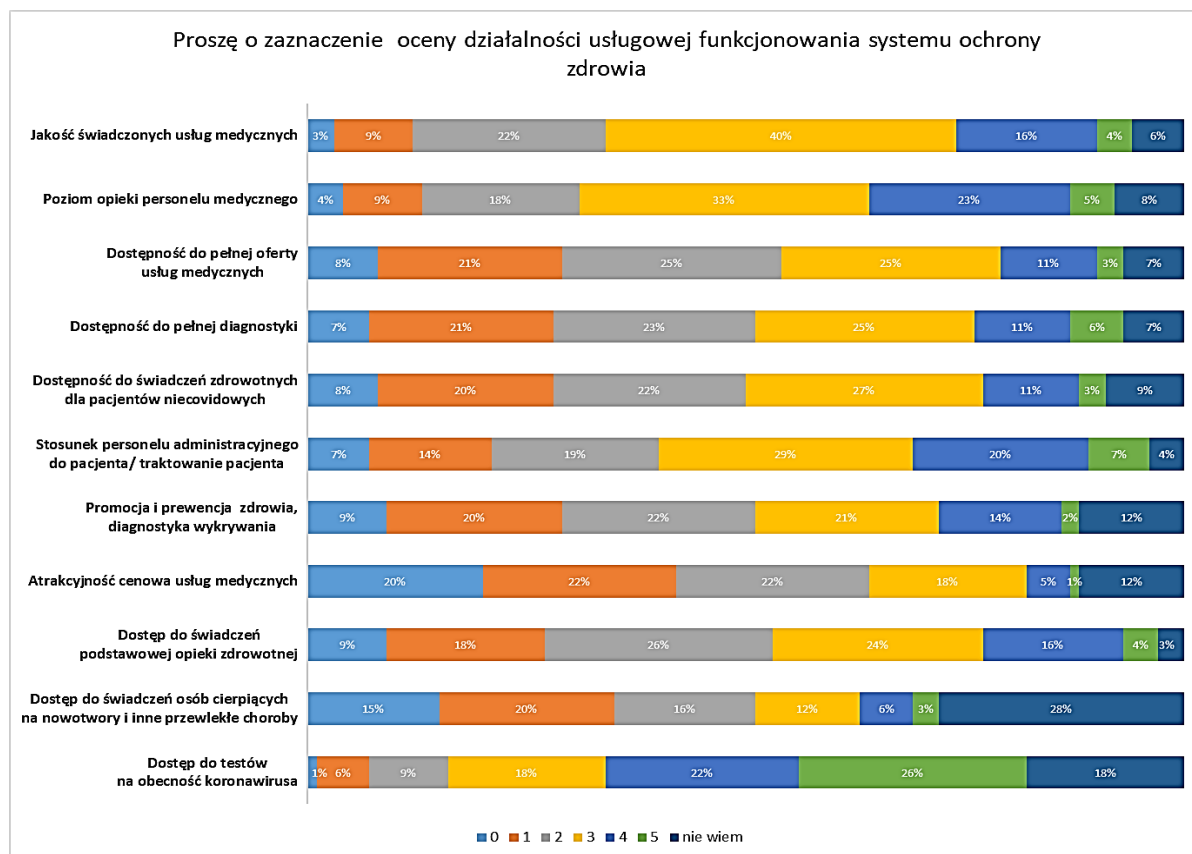
Uwzględniając analizę wyników badań empirycznych, dotyczących subiektywnej oceny poziomu świadczonych usług medycznych w opinii pacjentów, należy podkreślić, że dotyczyły one 4 grup – jedynie wybranych elementów oceny, w następujących kategoriach (udzielane odpowiedzi przez ankietowanych były w skali 5-punktowej; gdzie 5 oznaczało ocenę najwyższą), tj. ocena działalności usługowej, w ramach umiejętności technicznej, poziom technologii oraz działalność kadrowa, organizacja i zarządzanie.

Ogółem, respondenci bardzo nisko ocenili jakość świadczonych usług medycznych w swoim województwie (małopolskim). Należy jednak podkreślić, że pacjent/klient ocenia wskazane kryterium, jak podkreśla się w artykule, na podstawie subiektywnych odczuć. Trzeba pamiętać, że to on i jego potrzeby, a także oczekiwania powinny być w centrum uwagi personelu medycznego oraz kierownictwa szpitala – to pacjent jest główną postacią procesu zarządzania jakością placówki medycznej. Ma prawo do współdecydowania zarówno o przebiegu procesu leczenia oraz pielęgnowania, do oceny, jak też decydowania o jakości tej opieki. W oparciu o zebrane dane można stwierdzić, że w badanej zbiorowości pacjenci mają duże zastrzeżenia co do jakości oferowanych usług i oceniają ten aspekt na dość niskim poziomie. Pozytywne reakcje badanych, przyznając przy tym najwyższą ocenę punktową dotyczące jednego z aspektów działalności usługowej – jakości świadczonych usług, wykazało tylko 4% ankietowanych, odpowiedzi negatywnych było nieco więcej – 9% osób wskazało ocenę 1. Najwięcej przyznanych ocen 0 w tym zakresie udzieliły osoby z wykształceniem wyższym (4%) oraz średnim (2%). Czynnikiem silnie determinującym zadowolenie pacjenta z otrzymanej jakości usług medycznych jest relacja na płaszczyźnie pacjent – personel medyczny. Również ocena kontaktów z personelem administracyjnym ma kluczowe znaczenie dla ogólnego poziomu zadowolenia pacjenta. Z analizy

można wnioskować, że opieka personelu medycznego względem pacjenta – poziom opieki, została oceniona niżej (5% badanych wskazało ocenę najwyższą) niż traktowanie pacjenta przez personel administracyjny (7% osób wskazało ocenę najwyższą). Najwięcej odpowiedzi krytycznych, jak i najwyższych, dotyczących zarówno poziomu opieki personelu medycznego, jak również administracyjnego, udzieliły osoby z wyższym wykształceniem. Do najgorzej postrzeganych aspektów funkcjonowania systemu ochrony zdrowia, w ramach oceny działalności usługowej, wskazując przy tym najwięcej ocen negatywnych, zaliczyli mieszkańcy Małopolski, biorący udział w badaniu – atrakcyjność cenową usług medycznych (20% wskazało ocenę 0), osób cierpiących na nowotwory i choroby przewlekłe (15% wskazało ocenę 0). Relatywnie nisko, co jest godne zauważenia, oceniony został dostęp do świadczeń podstawowej opieki zdrowotnej – tylko 24% badanych oceniło ten aspekt na poziomie dobrym i 16% na bardzo dobrym. Jeszcze mniej osób zaznaczyło oceny na poziomie dobrym i bardzo dobrym w aspekcie dostępności do pełnej diagnostyki, co z pewnością jest alarmujące. Relatywnie wysoko ankietowani ocenili dostępność do testów na występowanie wirusa w organizmie – 26% ankietowanych przyznało ocenę najwyższą z możliwych. Powyższe wnioski są potwierdzone danymi zaprezentowanymi na wykresie 3.

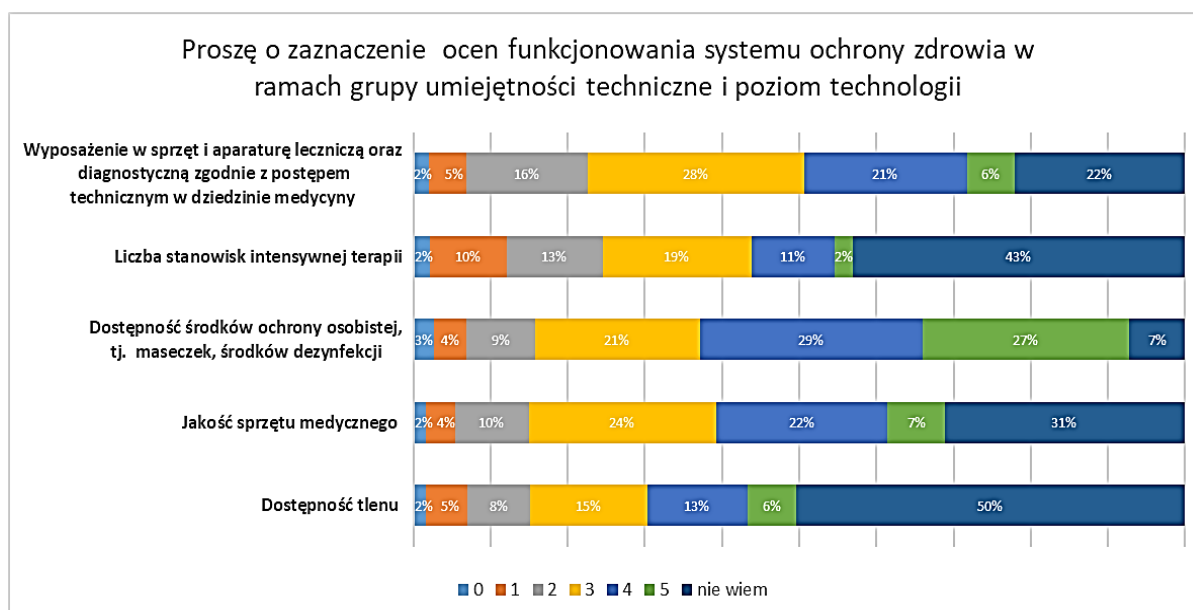
W kwestii oceny jakości usług medycznych pacjent zwraca uwagę nie tylko na jakość zapewnianych usług/świadczeń, lecz również na otoczenie, w którym przebywa. Standard wyposażenia i poziom technologii poddawany jest również ocenie, jako ten wariant, który ma wpływ na komfort pacjenta w czasie sprawowanej opieki i w okresie jego przebywania w jednostce medycznej. Kolejnym więc etapem analizy oceny funkcjonowania ochrony zdrowia w percepcji jej klientów jest ocena wybranych aspektów umiejętności technicznych i poziomu technologii. Postęp technologiczny jest nieodłącznym elementem rozwoju każdej gospodarki i ludzkości. Tylko dynamiczny rozwój technologii w organizacji wiąże się z szybkimi zmianami, które mogą okazać się korzystne, gdyż z założenia rozwój technologii jest procesem ukierunkowanych zmian, dążących do udoskonalania wielu procesów. Poziom stosowanej technologii niewątpliwie ma istotne znaczenie dla jakości usług opieki zdrowotnej – odgrywa główną rolę w projektowaniu i udoskonalaniu całego systemu opieki zdrowotnej i uczynieniu go sprawniej funkcjonującym, bardziej efektywnym i skuteczniejszym. Innowacje technologiczne są nieodłączną częścią medycyny – udoskonalają i poniekąd zmieniają jej jakość. Wyposażenie w sprzęt i aparaturę leczniczą oraz diagnostyczną zgodnie z postępem technicznym oraz jakość sprzętu medycznego to niektóre z wielu aspektów, które ocenili respondenci w swoich odpowiedziach (ocena subiektywna¹¹).

¹¹ Wymiar jakości i jej znaczenie zależy niewątpliwie od subiektywnego spojrzenia badanej grupy. Wynika to z wielości interesów, którymi kierują się zainteresowani. Pacjenci zwracają uwagę przede wszystkim na wynik uzyskany z danej usługi i na materialne elementy danego świadczenia. Pracownicy skupiają się na wykonaniu danej usługi w sposób najbardziej profesjonalny i rzetelny, oparty na aktualnej wiedzy. Kadra zarządzająca jednostką ochrony zdrowia koncentruje się z kolei na jej konkurencyjności, nowoczesności oraz istotnym finalnym aspekcie finansowym związanym z popytem na daną usługę.

Wykres 3. Ocena działalności usługowej funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w Małopolsce w opinii pacjentów.
Źródło: opracowanie własne.

W tym zestawieniu wymienione dwa aspekty uplasowały się na porównywalnym poziomie, jak prezentuje wykres 4. Znacząca grupa respondentów nie dokonała jednak oceny w tej kategorii.

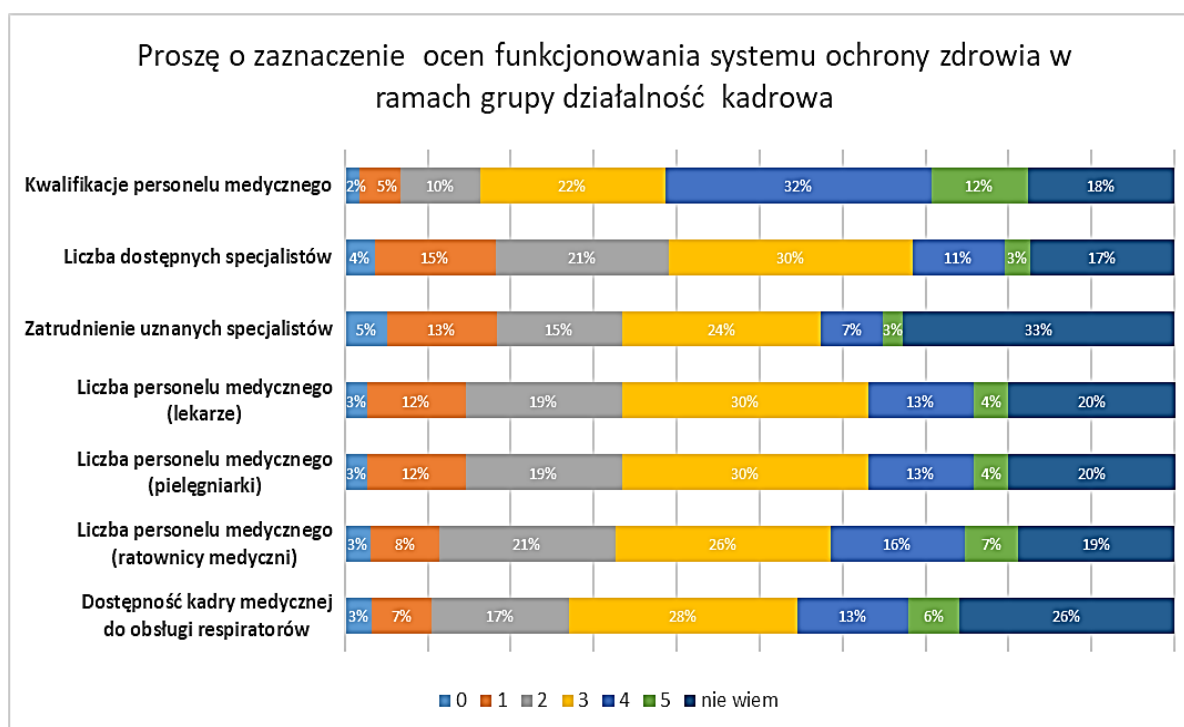

Wykres 4. Ocena wybranych umiejętności technicznych i poziomu technologii w działalności funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w Małopolsce w opinii pacjentów.
Źródło: opracowanie własne.

Kapitał ludzki to niewątpliwie jeden z najcenniejszych zasobów każdej organizacji. Pomimo rosnącej roli technologii w każdej pracy, czynnik ludzki – zaangażowanie człowieka w pracę, w dalszym ciągu decyduje o efektywności działań realizowanych w różnych instytucjach. Najlepsze wykorzystanie zatrudnionego potencjału pracowniczego to z całą pewnością duże wyzwanie dla osób zarządzających danym podmiotem. Zarządzanie kadrami w ochronie zdrowia stanowi obecnie duże wyzwanie nie tylko dla kadry zarządzającej, ale także dla wszystkich organizatorów systemu opieki zdrowotnej. Kierownik jednostki podejmuje trudne decyzje w sprawach kadrowych i odpowiada za zatrudnianie na poszczególnych stanowiskach pracy osób z wymaganymi kwalifikacjami. Decyduje też o wprowadzaniu nowych, innowacyjnych rozwiązań, usprawniających pracę personelu medycznego. Rola menedżerów w zapewnianiu odpowiednich zasobów w celu zagwarantowania ergonomicznych, bezpiecznych warunków pracy personelu medycznego i obsługi klientów/pacjentów wydaje się nieskończonym oraz niełatwym obszarem w procesie zarządzania. Inwestycje w sprzęt, wyposażenie, infrastrukturę oraz kompetencje – wszystkie te zagadnienia powinny być przez osoby kierujące traktowane łącznie.

W wymiarze odnoszącym się do oceny funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w ramach grupy działalność kadrowa, respondenci ocenili jedynie wybrane elementy, m.in. kwalifikacje personelu medycznego, liczbę dostępnych specjalistów, zatrudnienie uznanych specjalistów, liczbę personelu medycznego (tj. lekarzy¹²) i pielęgniarek, ratowników medycznych oraz dostępność kadry medycznej do obsługi respiratorów. Wymienione kryteria stanowią oczywiście katalog otwarty, służący zapewnieniu jakości oferowanej opieki medycznej, ale należy podkreślić, że jednocześnie niewyczerpujący omawianego kryterium. Oczywistym jest, że bez lekarzy, pielęgniarek, fizjoterapeutów, ratowników medycznych, analityków medycznych i innych grup zawodowych działalność jednostek nie byłaby możliwa. Osoba wykonująca zawód medyczny musi sprostać wielu wymaganiom, które są charakterystyczne dla sektora opieki zdrowotnej, wpływając na jakość usług medycznych i wpisując się bezpośrednio w potrzeby pacjenta jako klienta tego sektora. Z badań wynika, że znaczna część badanych docenia kwalifikacje personelu medycznego – 32% oceniło to na poziomie dobrym i 12% na bardzo dobrym. W ocenach pozostałych analizowanych aspektów funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej w kategorii działalność kadrowa przeważają opinie na poziomie dostatecznym i dobrym. Zauważalnym jest także fakt, że duża część respondentów wyraża niezadowolenie z powodu niewystarczającej liczby dostępnych specjalistów, wystarczającej liczby personelu oraz trudności w dostępie do specjalistów. Podobną prawidłowość zauważa się również w tej kategorii w odniesieniu do faktu, że znacząca grupa respondentów nie dokonała oceny, zaznaczając, że nie ma zdania na ten temat. Szczegółowy rozkład odpowiedzi prezentuje wykres 5.

¹² Według stanu na koniec 2020 roku, liczba lekarzy udzielających świadczeń finansowanych ze środków publicznych, wynosiła 29,2 tys., i 15,1 tys. pielęgniarek (*Informacja o wynikach kontroli. System ochrony zdrowia w Polsce – stan obecny i pożądane kierunki zmian*, Raport NIK, 2019, Warszawa: Departament Zdrowia, Najwyższa Izba Kontroli).

Wykres 5. Ocena funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w Małopolsce w ramach działalności kadrowej, w opinii pacjentów biorących udział w badaniu.

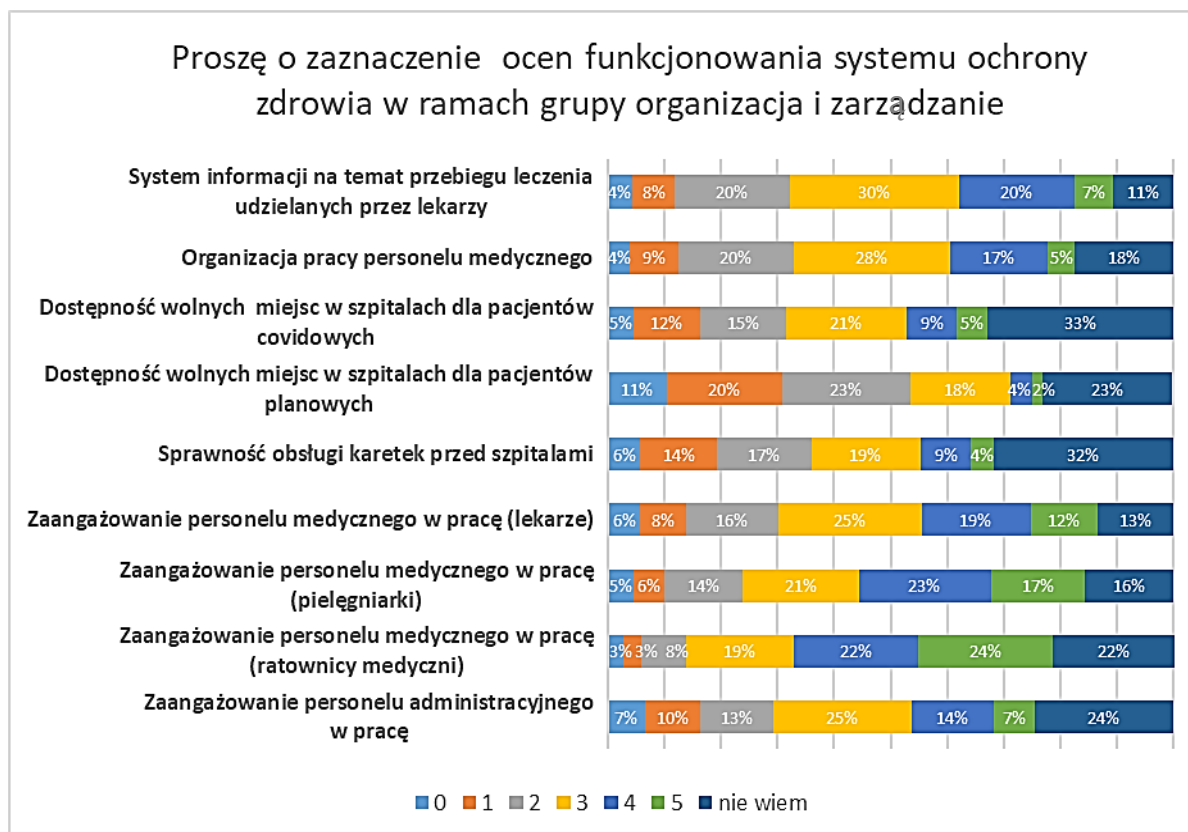
Źródło: opracowanie własne.

Podstawą funkcjonowania każdej organizacji jest ciągle jej modyfikowanie, ewoluowanie i udoskonalanie. Potencjalne korzyści z monitorowania udoskonalania procesów systemów jakości w jednostkach ochrony zdrowia obejmują usprawnienie organizacji i zarządzania, zwiększenie świadomości występowania problemów, usprawnienie tych procesów, racjonalizację czasu świadczenia usług oraz procesów im towarzyszących, aktywizację pracowników, wzrost satysfakcji pacjentów oraz poprawę wizerunku, a tym samym konkurencyjności placówki. Analiza czynników wywołujących niezadowolenie wśród pacjentów daje z kolei możliwość wprowadzenia właściwych zmian i efektywnego rozwoju jednostki medycznej, zgodnych z oczekiwaniami oraz potrzebami świadczeniobiorców.

Znajomość poziomu zaangażowania w pracę zatrudnionego personelu, w opinii klientów, jest bardzo ważna dla kadry kierowniczej. Uzyskana wiedza w tym zakresie ułatwia podejmowanie adekwatnych działań, ukierunkowanych na ściśle określone cele związane z rozwojem personelu i firmy. Podczas zmagania się z pandemią przy ograniczonych możliwościach systemowych role personelu medycznego nabrały szczególnego znaczenia w systemie ochrony zdrowia, gdyż stanął on przed koniecznością pokonania wielu trudności, takich jak niedobory finansowe, kadrowe, bariery technologiczne, częste zmiany regulacji prawnych, wprowadzających nowe rozwiązania czy nadmierne obciążenie. Z przeprowadzonej analizy wynika jednak, że pacjenci dość krytycznie odnieśli się w swoich ocenach do tej kwestii.

Powszechnie panuje opinia o niewłaściwym podejściu oraz zaangażowaniu w pracę poszczególnych grup personelu medycznego i administracyjnego. Stąd też Autorka uznała za niezbędne poznanie poglądów respondentów, dotyczących zachowań personelu w tym zakresie. Z analizy wyników można uznać, że wymagają oni i oczekują dobrej organizacji pracy zespołu i ich dużego zaangażowania, co dotyczy tak personelu medycznego, jak i administracyjnego. Analiza ich opinii, w ramach komponentu organizacja pracy personelu medycznego, wskazała, że tylko 5% badanych oceniło ją na poziomie najwyższym (w 5-stopniowej skali). Zaangażowanie

pracowników powinno być postrzegane jako pozytywna ich postawa wobec firmy, w której świadczą pracę¹³. Zaangażowany pracownik ceni także wartości prezentowane przez organizację, współpracuje w zespołach z innymi i stara się pracować tak, by jego działania przyniosły korzyści nie tylko dla firmy, ale i jej klientów. W przeprowadzonym badaniu ocena zaangażowania personelu dotyczyła grupy lekarzy, pielęgniarek i ratowników medycznych oraz personelu administracyjnego. Zauważalne jest, że najbardziej docenioną grupą zawodową stanowili ratownicy medyczni. Otrzymali oni najwięcej ocen bardzo dobrych – 24%, pielęgniarki – 17%, a także personel lekarzy – 12%. Najniżej oceniono zaangażowanie w pracę administracyjnego personelu, co szczegółowo przedstawia wykres 6.

Wykres 6. Ocena funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w Małopolsce w ramach organizacji i zarządzania, w opinii pacjentów, biorących udział w badaniu.

Źródło: opracowanie własne.

Potencjalne korzyści z monitorowania systemu jakości w jednostkach ochrony zdrowia obejmują m.in. usprawnienie organizacji pracy oraz zarządzania, zwiększenie świadomości występowania problemów, usprawnienie procesów, racjonalizację czasu świadczenia usług oraz procesów im towarzyszących, aktywizację pracowników, wzrost satysfakcji pacjentów oraz poprawę wizerunku, a tym samym konkurencyjności placówki.

¹³ Jedną z klasyfikacji zaangażowania, dokonaną ze względu na przedmiot zaangażowania (organizacja, praca, zawód, środowisko pracy), prezentują w literaturze Ch. Boshoff i G. Mels, według których zaangażowanie przejawia się m.in. w formie zaangażowania organizacyjnego – identyfikacja z celami, zadaniami, wartościami organizacji oraz zaangażowanie w pracę – wysoki poziom realizacji codziennie powierzonych zadań (*Zarządzanie personelem w organizacji. Wybrane problemy teorii i praktyki*, B. Buzowska, K. Puder, 2017, Wrocław: Wydawnictwo Exante).

Podsumowanie

Wrażliwość na oczekiwania i potrzeby pacjentów jest, oprócz skuteczności leczenia, głównym celem systemu opieki zdrowotnej i powinna podlegać nieustannemu monitorowaniu. Prowadzone systematycznie badania jakości usług zdrowotnych są jedną z podstaw ich doskonalenia, a jednocześnie warunkują realizację zasady orientacji na swojego klienta/pacjenta. W dobie społeczeństwa konsumpcyjnego podczas korzystania ze świadczeń zdrowotnych pacjenci oczekują podobnego poziomu jakości usług i możliwości dokonywania wyboru jak w trakcie zakupu towarów czy korzystania z innego rodzaju usług. Satysfakcja pacjenta jest jednym z elementów oceny jakości opieki zdrowotnej, dlatego poziom jego zadowolenia jest istotnym czynnikiem, wpływającym na sukces zarządzania jednostką medyczną. Prowadzone badania satysfakcji pacjentów niosą ze sobą możliwość poznania opinii pacjentów o oferowanych im usługach, ale też pozwalają zdefiniować słabości w analizowanych obszarach funkcjonowania szpitala. Wyniki tego rodzaju badań dają możliwość podjęcia odpowiednich działań, ale także przygotowania placówki medycznej do wdrożenia i realizacji systemów zarządzania jakością. Trzeba jednak pamiętać, że spełnienie oczekiwań klientów, po pierwsze, nie jest łatwe, po drugie zaś – uwarunkowane jest przez wiele czynników. Na poziom jakości świadczonych usług składa się bowiem jakość funkcjonowania całej jednostki. W związku z tym kadra zarządzająca powinna podejmować wszelkie działania zmierzające do uzyskania informacji o oczekiwaniach i wymaganiach pacjentów celem lepszego dostosowania oferty swoich usług i podniesienia ich jakości. Należy przy tym stwierdzić, że hierarchizacja oczekiwań klienta może być niezwykle ważna ze względu na podejmowanie działań doskonalących w warunkach dość znacznie ograniczonych zasobów. Pozwoli ona na określenie obszarów, którymi należy zająć się w pierwszej kolejności, tak aby zwiększać poziom jakości tych, które stają się kluczowe z perspektywy pacjenta.

Punktem wyjścia w dyskusji zarówno dla kadry zarządzającej, jak i administracyjnej, personelu medycznego jest m.in.:

- kreowanie jakościowych trendów w systemie opieki zdrowotnej;
- przestrzeganie w jednostce medycznej polityki jakości, ustalonych celów dotyczących jakości oraz ciągłe jej doskonalenie;
- zapewnienie odpowiednich zasobów, w tym ludzkich, i zbudowanie odpowiedniej struktury systemu niezbędnego do osiągnięcia celów dotyczących jakości;
- poprawa organizacji pracy i stworzenie mechanizmów pozwalających sprawne identyfikowanie, raportowanie występujących błędów, zdarzeń niepożądanych w organizacji każdej jednostki medycznej a także ich eliminowanie;
- określenie środków zapobiegających niezgodnościom i eliminujących ich przyczyny;
- zwiększenie informatyzacji w czynnościach administracyjnych;
- wdrożenie systemów elektronicznej rejestracji wizyt z możliwością wysyłki powiadomień i bieżącej aktualizacji statusu wizyty (w formie e-mail lub sms), w celu udostępnienia lekarzowi informacji o zapisanych pacjentach i ograniczenia liczby przypadków, gdy pacjent zapisuje się na wizytę, a następnie z niej nie korzysta;
- wspieranie personelu medycznego w pracy administracyjnej – przeanalizowanie zakresu obowiązków administracyjnych personelu medycznego i ograniczenie ich do niezbędnego minimum (oszczędność czasu, który może być wykorzystany dla pacjenta);
- zwiększanie i monitorowanie zaangażowania pracowników, ale również badanie ich opinii w omawianym zakresie;

- stworzenie systemu motywacji, stymulującego pracowników do większego zaangażowania na rzecz jakości świadczonej pracy, w tym świadczonych usług;
- wspieranie rozwoju personelu, podnoszenie kwalifikacji;
- stymulacja poprawy jakości opieki nad pacjentem, w tym zwiększenie zaufania społecznego do zatrudnionego personelu;
- podkreślenie roli zapewnienia oczekiwanego przez społeczeństwo poziomu zaspokojenia ich oczekiwań i potrzeb oraz prowadzenie badań satysfakcji pacjenta. Gromadzenie ich opinii pomaga we wskazaniu problemów, a także pozwala na zastosowanie takich rozwiązań, które będą miały na celu poprawę jakości jej funkcjonowania. Główne działania w tym zakresie powinny być skierowane na identyfikowanie kryteriów oceny, którymi posługują się pacjenci, to one powinny wyznaczać kierunki doskonalenia ich obsługi. Obszar ten wciąż jest jednak niezwerifikowany, podjęto niewiele prób stworzenia jednolitego narzędzia, które pozwoliłoby ocenić, jakimi kryteriami kierują się pacjenci, wybierając usługi medyczne;
- poprawa przepływu informacji;
- umożliwienie klientowi lepszego wyboru w zaspokajaniu jego oczekiwań;
- poprawa komunikacji i nawiązanie na właściwym poziomie relacji pacjentów z personelem medycznym i administracyjnym.

W niniejszym artykule przedstawiono wyniki badań empirycznych na temat poziomu zadowolenia pacjentów z funkcjonowania ochrony zdrowia, w wybranych aspektach, podczas pandemii oraz oceny jakości usług w ramach przyjętych przez Autorkę różnych kryteriów. Rezultaty badań mogą być punktem wyjścia do sformułowania i przekazania zaleceń do podjęcia działań zaradczych w ramach wewnętrznego systemu zarządzania jednostką.

Bibliografia

- Buzowska, B., Puder, K. (2017). *Zarządzanie personelem w organizacji. Wybrane problemy teorii i praktyki*. Wrocław: Wydawnictwo Exante.
- Dobska, M., Dobski, P. (2016). *Systemy zarządzania jakością w podmiotach leczniczych*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Dobska, M., Rogoziński, K. (2008). *Podstawy zarządzania zakładem opieki zdrowotnej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Garbacz, K., Guziak, D. (2012). Znaczenie jakości w usługach medycznych w zarządzaniu szpitalem. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, 28.
- Hamrol, A., Mantura, W. (1998). *Zarządzanie jakością. Teoria i praktyka*. Warszawa-Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Komunikat z badań Oceny sytuacji finansowej gospodarstw domowych*. (2020). Fundacja Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej Nr 123/2020.
- Krot, K. (2008). *Jakość i marketing usług medycznych*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Lawthers, A.G. (1999). Pomiar jakości a menadżer ochrony zdrowia. *Zdrowie i Zarządzanie*, 1(3).
- Matysiewicz, J., Smyczek, S. (2012). *Modele relacji jednostek medycznych z pacjentami*. Warszawa: Placet.
- Mądrala, A. (2014). *System ochrony zdrowia w Polsce. Diagnoza i kierunki reformy*. Warszawa: Akademia Zdrowia.
- Moroz, G., Orzeł, Z. (2014). *Zarządzanie w opiece zdrowotnej. Praktyczny poradnik dla świadczeniodawców*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

- Murkowski, M., Nowacki, W., Koronkiewicz, A. (1996). *Zastosowanie standardów w programie akredytacji szpitali*. Warszawa: Centrum Organizacji i Ekonomiki Ochrony Zdrowia.
- Opolski, K., Dykowska, B., Możdżonek, M. (2021). *Zarządzanie przez jakość w usługach zdrowotnych*. Warszawa: CedeWu.
- Paszkowska, M. (2020). *Polski system ochrony zdrowia*. Warszawa: Difin.
- Raport CBOS. (2019). *Opinie na temat funkcjonowania opieki zdrowotnej*. Warszawa: Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.
- Raport NIK. (2019). *Informacja o wynikach kontroli. System ochrony zdrowia w Polsce – stan obecny i pożądane kierunki zmian*. Warszawa: Departament Zdrowia, Najwyższa Izba Kontroli.
- Rudawska, I., Urbańczyk, E. (2012). *Opieka zdrowotna. Zagadnienia ekonomiczne*. Warszawa: Difin.
- Staszewski, R., Kautsch, M. (2010). *Jakość i zarządzanie jakością*. W: M. Kautsch (red.), *Zarządzanie w opiece zdrowotnej. Nowe wyzwania*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Szczepańska, K. (2011). *Zarządzanie jakością. W dążeniu do doskonałości*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Ślusarska, B., Zarzycka, D., Zahradniczek, K. (2013). *Podstawy pielęgniarstwa. Podręcznik dla studentów i absolwentów kierunków pielęgniarstwo i położnictwo (t. I Założenia teoretyczne)*. Warszawa: PZWL.

Tomasz MAŚLANKA, Iwona MAZUR-MAŚLANKA
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Polska

ANALIZA ŹRÓDEŁ OPERACYJNYCH PRZEPLYWÓW PIENIĘŻNYCH W JEDNOSTKACH GOSPODARCZYCH

Streszczenie

W artykule zaprezentowano kształtowanie się operacyjnych przepływów pieniężnych netto. Analizie i ocenie poddano czynniki, które kształtują przywołane przepływy, ze szczególnym zwróceniem uwagi na wynik finansowy netto i amortyzację. Badania empiryczne zostały zrealizowane w oparciu o dane finansowe podmiotów notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie w okresie 2009-2018.

Słowa kluczowe: przepływy pieniężne, przepływy pieniężne z działalności operacyjnej, amortyzacja, wynik finansowy netto.

ANALYSIS OF THE OPERATING SOURCES OF CASH FLOWS IN ECONOMIC UNITS

Summary

The article presents the evolution of net operating cash flows. The factors that shape the aforementioned cash flows were analyzed and assessed, with particular emphasis on the net financial result and depreciation. Empirical research was carried out based on the financial data of entities listed on the Warsaw Stock Exchange in the period 2009-2018.

Key words: cash flow, net operating cash flows, depreciation and amortisation, net financial result.

Wprowadzenie

W niniejszym artykule przybliżono czynniki determinujące kształtowanie się operacyjnych przepływów pieniężnych w przedsiębiorstwie. Tym samym celem publikacji jest identyfikacja najistotniejszych źródeł tych przepływów i wzajemnych zależności pomiędzy operacyjnymi przepływami pieniężnymi netto a memoriałowymi wynikami finansowymi, generowanymi przez jednostki gospodarcze. Rozważania empiryczne zostały zrealizowane w oparciu o dane finansowe spółek notowanych na GPW w Warszawie w latach 2009-2018.

Publikacja ta jest częścią większych badań Autorów nad możliwościami wykorzystania rachunku przepływów pieniężnych w analizie finansowej podmiotów gospodarczych.

Struktura operacyjnych przepływów pieniężnych – ujęcie teoretyczne

Wstępem do analizy źródeł operacyjnych przepływów pieniężnych są rozważania prezentujące wzajemne relacje pomiędzy środkami netto wygenerowanymi z działalności podstawowej a wynikiem finansowym netto jednostki gospodarczej. Tym samym porównuje się efekty działalności jednostki gospodarczej w ujęciach: kasowym i memoriałowym.

Teoretycznie najistotniejszym źródłem operacyjnych przepływów pieniężnych w przedsiębiorstwie jest osiągnięty wynik finansowy. Te dwie kategorie ekonomiczne powinny zatem iść ze sobą w parze. Przywoływany w literaturze przedmiotu (Largay, Stickney, 1980;

Karbownik, 2012) przykład przedsiębiorstwa W.T. Grant Company pokazuje jednak, że nie zawsze taka sytuacja ma miejsce. Często w praktyce gospodarczej występują bowiem sytuacje, kiedy wykazywane przez jednostkę wyniki finansowe nie mają odzwierciedlenia w środkach pieniężnych bądź podmioty generujące ujemne wyniki finansowe są w stanie (przynajmniej krótkoterminowo) legitymować się nadwyżkami środków pieniężnych osiąganymi z działalności podstawowej.

Możliwe warianty zależności pomiędzy wynikiem finansowym netto i przepływami środków pieniężnych osiąganymi z działalności operacyjnej przedsiębiorstwa przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Warianty wzajemnych relacji zachodzących pomiędzy wynikiem finansowym netto przedsiębiorstwa a operacyjnymi przepływami pieniężnymi netto

Wariant	I	II	III	IV
Wynik finansowy netto	zysk	zysk	strata	strata
Operacyjne przepływy pieniężne netto	dodatnie	ujemne	dodatnie	ujemne

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu.

Z punktu widzenia oceny kondycji finansowej jednostki gospodarczej najkorzystniejsza sytuacja, wskazywana w wariantcie I, ma miejsce przy równoczesnym występowaniu zysku i nadwyżek środków pieniężnych generowanych z działalności podstawowej. Wariant ten świadczy o zdolności przedsiębiorstwa do generowania środków pieniężnych z działalności podstawowej. W celu głębszej analizy należałoby jednak porównać wartości obu powyższych kategorii ekonomicznych, ponieważ pewien niepokój mogłaby budzić sytuacja, kiedy efekt w ujęciu memoriałowym (tj. wynik finansowy netto) byłby znacząco większy od operacyjnej nadwyżki środków pieniężnych. Stan taki (szczególnie powtarzający się w kolejnych okresach sprawozdawczych) mógłby świadczyć o tzw. „papierowych zyskach” generowanych przez przedsiębiorstwo.

Wariant II przy pobieżnej analizie mógłby być zinterpretowany pozytywnie, zwłaszcza jeśli równocześnie wykazywane wyniki finansowe (a tym samym wskaźniki finansowe oparte na zysku netto) cechowałaby tendencja wzrostowa. Pogłębiona analiza powyższego wariantu wskazuje jednak na niepokojącą sytuację, w której działalność operacyjna nie jest źródłem środków pieniężnych, a wręcz wymaga dokapitalizowania. W toku rozważań należałoby się zastanowić, jakie czynniki determinują ujemną wartość środków pieniężnych z działalności podstawowej. Przykładowo, czy przedsiębiorstwo znacząco zamraża środki w kapitale obrotowym netto (inwestując np. w zapasy)? W takiej sytuacji środki zamrożone w obrocie przyszłościowo powinny przełożyć się na wzrost sprzedaży i poprawę efektów działalności jednostki (zarówno memoriałowych, jak i kasowych).

Z drugiej strony źródłem zysku jednostki mogą być pozostałe obszary działalności podmiotu (w głównej mierze działalność inwestycyjna). Jeżeli korzyści pochodzą z dokonanych wcześniej inwestycji (uzyskiwane przykładowo w formie odsetek bądź dywidend), fakt ten należy interpretować pozytywnie. Pamiętać jednak należy o niepokojącym ujemnym strumieniu środków pieniężnych z działalności podstawowej, mogącym świadczyć o pewnych problemach w podstawowym obszarze działalności. Jeżeli jednak dodatnie wyniki finansowe wynikają z faktu upłynniania majątku, to przy równoczesnych ujemnych przepływach pieniężnych z działalności operacyjnej sytuacja ta powinna być zinterpretowana jako bardzo niepokojąca.

W wariancie III ujemnemu wynikowi finansowemu towarzyszy dodatni strumień środków pieniężnych z działalności podstawowej. Krótkoterminowo sytuacja taka nie powinna budzić większego niepokoju, chyba, że przepływy te wynikają z wyprzedzaży kapitału obrotowego w jednostce, co z kolei może świadczyć o ograniczaniu działalności podstawowej podmiotu podlegającego analizie.

Najbardziej niepokojący jest wariant IV, gdzie zarówno kategorie memoriałowe, jak też kasowe (świadczące o efektach gospodarowania) cechują wartości ujemne. Równoczesna strata netto i niedobór środków pieniężnych z działalności operacyjnej może być akceptowalny w krótkiej perspektywie czasowej. Powtarzalność tego stanu w kolejnych okresach będzie niewątpliwie sygnałem świadczącym o zagrożeniu kontynuacji działalności badanego przedsiębiorstwa. Poprawa sytuacji finansowej może wymagać szybkiego wdrożenia działań naprawczych w jednostce.

Kwestia analizy struktury operacyjnych przepływów pieniężnych została przybliżona m.in. w publikacji M. Sierpińskiej i T. Jachny (2006). Przywołani autorzy, obok analizy sald z poszczególnych rodzajów działalności i omówienia budowy wskaźników wydajności oraz wystarczalności gotówkowej, ukazali interesujące podejście do oceny źródeł operacyjnych przepływów pieniężnych, proponując następujący podział przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej:

- wynik finansowy netto;
- amortyzacja;
- korekty wyniku finansowego (mające charakter tak pieniężny, jak i niepieniężny, z wyjątkiem amortyzacji);
- zapotrzebowanie na kapitał obrotowy (wynikające ze zmian stanów składników działalności operacyjnej, tj. zapasów, należności, zobowiązań krótkoterminowych, rezerw i rozliczeń międzyokresowych).

W oparciu o przedstawiony podział w dobrze prosperującym przedsiębiorstwie można wyróżnić dwa podstawowe źródła środków pieniężnych z działalności podstawowej – wynik finansowy netto oraz amortyzację. Z punktu widzenia oceny sytuacji finansowej jednostki gospodarczej – w powyższej strukturze – najkorzystniejszy będzie dominujący udział wyniku finansowego. Oceniając znaczenie wyniku finansowego wśród źródeł środków pieniężnych z działalności operacyjnej przedsiębiorstwa, ocenie należy również poddać korekty tego wyniku (zarówno te mające charakter pieniężny, jak też niepieniężny). Dopiero skorygowany wynik finansowy odzwierciedla, jaka część operacyjnych przepływów pieniężnych została wygenerowana na działalności podstawowej jednostki gospodarczej. Pamiętać jednak należy, że ujemna wartość powyższych korekt może świadczyć o tym, iż wypracowany przez przedsiębiorstwo wynik finansowy w przeważającej części osiągnięty został w wyniku zdarzeń inwestycyjnych lub finansowych najczęściej mających charakter nieciągły.

Najistotniejszą niepieniężną korektą wyniku finansowego jest amortyzacja – koszt odzwierciedlający zużycie aktywów produkcyjnych przedsiębiorstwa. Wśród ogółu korekt wyniku finansowego pozycja ta w dłuższej perspektywie czasowej powinna kształtować się na porównywalnym poziomie. Kapitał amortyzacyjny, jako że jest istotnym źródłem środków pieniężnych z działalności operacyjnej, bardzo często wykorzystywany jest jako źródło finansowania bieżącej działalności jednostki. Pamiętać jednak przy tym należy, że teoretycznie to źródło finansowania powinno służyć odtworzeniu aktywów w przedsiębiorstwie. Jeśli tak nie jest, to w momencie wystąpienia potrzeb inwestycyjnych przedsiębiorstwo musi sięgnąć do innych, często zewnętrznych źródeł finansowania.

Ostatni z wymienionych obszarów wyróżnionych w analizie przepływów środków pieniężnych z działalności operacyjnej niesie informację o zamrożeniu lub uwolnieniu gotówki z działalności operacyjnej, wynikającym np. ze zwiększenia bądź zmniejszenia stanu zapasów, zobowiązań handlowych bądź pozostałych składników kapitału obrotowego.

Pomocne w ocenie źródeł środków pieniężnych prezentowanych w operacyjnych przepływach w rachunku przepływów pieniężnych mogą być też wybrane wskaźniki z grupy wskaźników struktury opisujących *cash flow*. Wyróżnienie ich, obok mierników wydajności oraz wystarczalności gotówkowej, zaproponowano m.in. w publikacji T. Waśniewskiego i W. Skoczylas (2002, s. 458-460). Przywołani autorzy wyróżnili w tej grupie m.in. wskaźnik udziału wyniku finansowego netto w operacyjnych przepływach pieniężnych i wskaźnik udziału amortyzacji w tych przepływach.

Wybrane polskie badania dotyczące źródeł operacyjnych przepływów pieniężnych

W 2003 roku D. Wędzki przedstawił wyniki swoich badań, dotyczących istotności przepływów pieniężnych w zarządzaniu finansami jednostek gospodarczych. Autor ten przeanalizował wzajemne zależności pomiędzy operacyjnymi przepływami netto, różnymi kategoriami wyniku finansowego i nadwyżką pieniężną (również opierając się na różnych kategoriach wyniku finansowego przedsiębiorstwa). Badania te zostały przeprowadzone z wykorzystaniem danych finansowych polskich przedsiębiorstw za lata 1999-2001. Stwierdził on, że nie istnieje korelacja między wynikiem finansowym netto czy wynikiem z działalności operacyjnej a operacyjnymi przepływami pieniężnymi netto. Wykazał, że wartość operacyjnych przepływów pieniężnych znacznie lepiej odzwierciedlają następujące kategorie ekonomiczne:

- wynik finansowy netto + amortyzacja;
- wynik na działalności operacyjnej + amortyzacja;
- wynik finansowy netto + amortyzacja +/- zmiana stanu zapasów +/- zmiana stanu należności +/- zmiana stanu zobowiązań krótkoterminowych bez kredytów.

Wyniki badań prezentujące analizę źródeł operacyjnych przepływów pieniężnych wśród przedsiębiorstw budowlanych oraz handlowych notowanych na GPW w Warszawie zostały przedstawione w publikacji współautora niniejszych analiz (Maślanka, 2008, s. 135-149). Wśród wniosków z przywołanych badań można wskazać, że:

- najstabilniejszym elementem kształtującym operacyjne przepływy pieniężne netto jest amortyzacja (zarówno wśród poszczególnych podmiotów, jak i wśród ogółu badanych przedsiębiorstw);
- bardzo często badane przedsiębiorstwa (dotyczy to głównie jednostek budowlanych) w sytuacji pojawiających się ujemnych wyników finansowych netto pozyskiwały środki pieniężne, uwalniając je z kapitału obrotowego (dodatni strumień odzwierciedlający zapotrzebowanie na kapitał obrotowy).

Rozważania na temat determinant kształtujących operacyjne przepływy pieniężne z podziałem na zewnętrzne i wewnętrzne zaprezentował B. Orliński (2013). Wśród czynników zewnętrznych jako najistotniejsze wskazał on m.in. ogólną sytuację makroekonomiczną, cykl koniunkturalny oraz cykl życia produktu. Pośród czynników wewnętrznych kształtujących operacyjne przepływy pieniężne B. Orliński jako najistotniejszy wskazuje metody amortyzacji, wyróżniając przy tym też m.in. politykę cenową i obszary związane z zarządzaniem kapitałem obrotowym w jednostce, tj. strategię kształtowania należności, gospodarowanie zapasami czy też uzyskiwany kredyt kupiecki od dostawców. Autor ten zwraca uwagę, że odpowiednie kształtowanie operacyjnych przepływów pieniężnych przekłada się krótkoterminowo wprost na utrzymanie płynności finansowej, a długoterminowo na wypłacalność jednostki.

Interesujące podejście do problemu struktury operacyjnych przepływów pieniężnych zaprezentowała w 2013 roku W. Skoczylas. W przywołanej publikacji został zaproponowany podział tych przepływów na przepływy pieniężne brutto z działalności operacyjnej¹ oraz strumień o charakterze inwestycyjnym, który odzwierciedla zmiany kapitału obrotowego netto. Zaproponowany przez tę autorkę podział operacyjnych przepływów pieniężnych poddany został analizie w oparciu o dane finansowe 31 przedsiębiorstw budowlanych notowanych na GPW w Warszawie w okresie 2009-2011. W toku analizy oceniono strukturę operacyjnych przepływów pieniężnych, dokonano porównania ze wskaźnikami płynności finansowej, cyklami zapasów, należności, zobowiązań oraz kondycją finansową badanych podmiotów. Należy podkreślić, że wśród wniosków autorka zwróciła uwagę na fakt, że operacyjne przepływy pieniężne brutto niosą wysoką wartość poznawczą na temat kondycji finansowej przedsiębiorstwa (czy większej grupy podmiotów) i mogą być wykorzystane w ocenie zagrożenia kontynuacji działalności jednostki gospodarczej.

Próba badawcza i zastosowane metody badawcze

Zaprezentowane rozważania przygotowane zostały z wykorzystaniem skonsolidowanych danych finansowych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Analiza objęła 10 kolejnych lat, tj. 2009-2018. Dane finansowe badanych przedsiębiorstw zaczerpnięto ze stron internetowych spółek, strony Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie (www.gpw.pl) oraz bazy danych Notoria Serwis.

W toku przeprowadzonych analiz pominięte zostały dane finansowe podmiotów gospodarczych, reprezentujących dość szeroko rozumiany sektor finansowy (m.in. banki, ubezpieczyciele, podmioty zajmujące się obrotem wierzytelnościami, fundusze inwestycyjne itp.). Pominięte zostały też dane finansowe jednostek, które prezentowały swoje sprawozdania finansowe w walucie obcej i przedsiębiorstwa, które nie sporządzały skonsolidowanych sprawozdań finansowych. Ostatecznie w przeprowadzonych analizach wykorzystane były dane finansowe 349 podmiotów gospodarczych. Część spółek poddanych analizie była notowana na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie w całym rozważanym okresie, tj. w latach 2009-2018. Z drugiej strony wiele badanych jednostek gospodarczych w rozważanych latach debiutowało na GPW w Warszawie bądź (z różnych przyczyn) zostało z Giełdy wycofanych. Ponadto część podmiotów prezentowało swoje skonsolidowane sprawozdania finansowe nie we wszystkich analizowanych latach. Stąd liczebność przedsiębiorstw, których dane finansowe zostały poddane ocenie w poszczególnych latach jest różna – szczegółowe informacje ukazano w tabeli 2.

Tabela 2

Wielkość analizowanej próby w poszczególnych latach

Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Liczba spółek	220	240	260	276	291	298	304	305	300	280

Zródło: opracowanie własne.

¹ Przepływy te odzwierciedlają wynik finansowy netto wraz z korektami pieniężnymi i niepieniężnymi, z wyjątkiem korekt informujących o zmianach stanów składników działalności operacyjnej.

W oparciu o dane finansowe wskazanych podmiotów gospodarczych w niniejszym artykule zaprezentowana została wstępna analiza rachunku przepływów pieniężnych. Ocenie poddano kształtowanie źródeł operacyjnych przepływów pieniężnych wśród badanych podmiotów, a także zweryfikowano wzajemne zależności pomiędzy memoriałowymi i kasowymi efektami działalności analizowanych jednostek, tj. pomiędzy wynikiem finansowym netto, wynikiem z działalności operacyjnej przedsiębiorstwa a operacyjnymi przepływami środków pieniężnych netto.

Analizując strukturę operacyjnych przepływów pieniężnych netto, wyróżniono wynik finansowy netto, amortyzację (tym samym uwzględniono nadwyżkę pieniężną), korekty pieniężne i niepieniężne wyniku finansowego oraz zmiany stanów składników działalności operacyjnej (zapasów, należności, zobowiązań oraz rezerw krótkoterminowych, jak również krótkoterminowych rozliczeń międzyokresowych), czyli informację o zamrożeniu bądź uwolnieniu środków pieniężnych w kapitale obrotowym.

Struktura operacyjnych przepływów pieniężnych – wyniki badań empirycznych

W pierwszej kolejności zestawiono generowane przez analizowane przedsiębiorstwa efekty działalności (w ujęciu tak kasowym, jak i memoriałowym). Tym samym porównano kształtowanie się operacyjnych przepływów pieniężnych netto oraz wyniki finansowe netto, osiągnięte przez badane podmioty gospodarcze.

Analizując zaprezentowane dane, zauważyć należy, że w całym badanym okresie istotnie dominowały podmioty gospodarcze charakteryzujące się nadwyżkami pieniężnymi osiąganymi z działalności podstawowej i równocześnie generowanymi zyskami netto. Ich udział wahał się od 61,4% w 2009 roku do 71,1% w roku 2013, natomiast za cały analizowany okres wartość ta wyniosła 65,9%. Równocześnie spółki, które wykazywały ujemne operacyjne przepływy pieniężne netto oraz stratę netto, stanowiły w całym rozważanym okresie niecałe 10% ogółu badanych (od 7,1% w 2010 roku do 11,2% w roku 2012).

W 80,0% przypadków analizowane podmioty cechowały się dodatnimi przepływami netto z podstawowej działalności. Najmniejszy odsetek takich jednostek wystąpił w roku 2011 (74,3%), natomiast największy, 84,5%, w latach 2013 i 2015. Dodatni wynik finansowy netto zaobserwowano w 76,6% analizowanych sytuacji – najczęściej tego typu podmiotów zidentyfikowano w roku 2011 (82,0%), zaś najmniej rok później, tj. w 2012 roku (72,6%). Praktycznie we wszystkich badanych latach liczba podmiotów charakteryzujących się dodatnimi operacyjnymi przepływami netto była większa od jednostek osiągających dodatnie wyniki finansowe. Wyjątkiem były tutaj lata 2010 i 2011, kiedy to przeważały spółki generujące zyski netto z całokształtu działalności.

Tabela 3

Operacyjne przepływy pieniężne netto a wynik finansowy netto wśród badanych podmiotów ogółem

Operacyjne przepływy pieniężne	Wynik finansowy netto	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	W całym okresie
+	+	135	160	175	175	207	199	207	193	199	181	1 831
-	+	27	33	39	26	22	29	25	39	23	33	296
+	-	37	30	19	45	39	38	50	44	50	39	391
-	-	21	17	28	31	23	32	22	30	28	28	260
Łącznie		220	240	261	277	291	298	304	306	300	281	2 778

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4

Operacyjne przepływy pieniężne netto a wynik finansowy netto wśród badanych podmiotów ogółem (w %)

Operacyjne przepływy pieniężne	Wynik finansowy netto	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	W całym okresie
+	+	61,4	66,7	67,0	63,2	71,1	66,8	68,1	63,1	66,3	64,4	65,9
-	+	12,3	13,8	14,9	9,4	7,6	9,7	8,2	12,7	7,7	11,7	10,7
+	-	16,8	12,5	7,3	16,2	13,4	12,8	16,4	14,4	16,7	13,9	14,1
-	-	9,5	7,1	10,7	11,2	7,9	10,7	7,2	9,8	9,3	10,0	9,4
Łącznie		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

W dalszej części rozważań Autorzy zaprezentowali źródła operacyjnych przepływów pieniężnych wśród ogółu badanych jednostek z uwzględnieniem ich podziału na przedsiębiorstwa generujące dodatnie bądź ujemne przepływy pieniężne z działalności podstawowej. Trzy pierwsze tabele uwzględniają dane finansowe dla ogółu badanych podmiotów gospodarczych. Jak można zauważyć, analizując zaprezentowane dane, w całym rozważanym okresie badane podmioty gospodarcze łącznie osiągały nadwyżkę środków pieniężnych z działalności podstawowej. Najbardziej stabilnym i przewidywalnym źródłem gotówki operacyjnej był kapitał amortyzacyjny, którego udział wahał się od 43,2% w 2010 roku do 62,6% w roku 2015. Bardzo istotny udział w kształtowaniu gotówki operacyjnej miały skumulowane wyniki finansowe netto badanych przedsiębiorstw – z tym, że ich udział w operacyjnych przepływach pieniężnych podlegał znacznie większym wahaniom (od -4,0% w 2015 roku do 81,4% w roku 2011). Zauważalnie wyższa stabilność cechuje wynik finansowy netto skorygowany o zdarzenia nieoperacyjne i niepieniężne uwzględniane przy szacowaniu memoriałowego zysku bądź straty. Jego udział w gotówce operacyjnej wahał się od 38,4% w 2015 do 74,9% w roku 2011.

W większości analizowanych lat skumulowane przepływy pieniężne wśród badanych podmiotów, związane z kapitałem obrotowym, wykazywały wartość ujemną, niosąc informacje o wydatkach czynionych na zwiększenie środków finansowych zamrożonych w obrocie. W większości przypadków świadczyło to o rozwoju i wzroście badanych jednostek gospodarczych. Wyjątkiem były tutaj lata 2009-2010 i rok 2013, kiedy zaobserwowano uwalnianie środków z działalności podstawowej. Potwierdzeniem powyższego faktu są dane zaprezentowane w kolejnej tabeli, ukazującej wzajemną relację pomiędzy przepływami netto z działalności operacyjnej a skorygowaną nadwyżką pieniężną (wyznaczoną jako suma skorygowanego wyniku finansowego netto oraz amortyzacji). Jak można zaobserwować, tylko w latach 2009 i 2013 nieznacznie przeważał odsetek podmiotów, w których środki wygenerowane z działalności podstawowej były większe od wartości skorygowanej nadwyżki pieniężnej.

Tabela 5

Źródła operacyjnych przepływów pieniężnych wśród badanych podmiotów – lata 2009-2013 (dane w tys. zł)

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba przedsiębiorstw	220	240	260	276	291
Operacyjne przepływy pieniężne	38 070 088	43 798 984	43 670 988	43 543 456	57 052 266
Wynik finansowy netto	14 084 433	22 190 790	35 534 024	19 166 854	18 344 936
Amortyzacja	18 350 763	18 941 538	21 426 238	24 050 908	25 444 312
Zapotrzebowania na kapitał obrotowy	2 829 065	2 218 141	-10 461 112	-4 802 025	8 835 264
Korekty pieniężne i niepieniężne (bez amortyzacji) wyniku finansowego	2 805 827	448 515	-2 828 162	5 127 718	4 427 755
Skorygowany wynik finansowy²	16 890 260	22 639 305	32 705 861	24 294 573	22 772 690

Źródło: opracowanie własne.

² Korekty obejmują zdarzenia nieoperacyjne oraz niepieniężne kształtujące wynik finansowy. Korekty te, łącznie, zaprezentowano w tabeli we wcześniejszym wierszu.

Tabela 6

Źródła operacyjnych przepływów pieniężnych wśród badanych podmiotów – lata 2014-2018 (dane w tys. zł)

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018
Liczba przedsiębiorstw	298	304	305	300	280
Operacyjne przepływy pieniężne	49 151 588	59 383 811	60 321 130	59 492 676	53 009 447
Wynik finansowy netto	10 398 902	-2 381 669	16 399 665	30 803 423	25 933 314
Amortyzacja	27 222 525	37 194 870	28 979 265	28 789 114	30 455 790
Zapotrzebowania na kapitał obrotowy	-1 202 337	-625 908	-126 058	-2 374 417	-6 938 596
Korekty pieniężne i niepieniężne (bez amortyzacji) wyniku finansowego	12 732 498	25 196 518	15 068 258	2 274 556	3 558 939
Skorygowany wynik finansowy	23 131 400	22 814 849	31 467 923	33 077 978	29 492 253

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7

Struktura źródeł operacyjnych przepływów pieniężnych wśród badanych podmiotów (w %)

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Operacyjne przepływy pieniężne	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Wynik finansowy netto	37,0	50,7	81,4	44,0	32,2	21,2	-4,0	27,2	51,8	48,9
Amortyzacja	48,2	43,2	49,1	55,2	44,6	55,4	62,6	48,0	48,4	57,5
Zapotrzebowania na kapitał obrotowy	7,4	5,1	-24,0	-11,0	15,5	-2,4	-1,1	-0,2	-4,0	-13,1
Korekty pieniężne i niepieniężne (bez amortyzacji) wyniku finansowego	7,4	1,0	-6,5	11,8	7,8	25,9	42,4	25,0	3,8	6,7
Skorygowany wynik finansowy	44,4	51,7	74,9	55,8	39,9	47,1	38,4	52,2	55,6	55,6

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 8

Operacyjne przepływy środków pieniężnych netto a skorygowana nadwyżka finansowa wśród badanych podmiotów gospodarczych (w %)

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
operacyjne przepływy pieniężne netto > skorygowana nadwyżka finansowa	51,8	40,8	30,7	49,5	51,9	39,9	50,0	39,5	43,7	42,3	44,0
operacyjne przepływy pieniężne netto < skorygowana nadwyżka finansowa	48,2	59,2	69,3	50,5	48,1	60,1	50,0	60,5	56,3	57,7	56,0

Źródło: opracowanie własne.

Jak już wcześniej zostało wspomniane, wśród badanych spółek w całym analizowanym okresie dominowały podmioty gospodarcze osiągające nadwyżki środków pieniężnych z działalności podstawowej (udział tych podmiotów wahał się w rozważanych latach na poziomie od 74,3% do 84,5%). Tym samym, jak można domniemywać, większość składowych operacyjnych przepływów pieniężnych netto była w dominującej części kształtowana przez te jednostki. Szczegółowe zestawienie czynników wpływających na przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej wśród podmiotów osiągających nadwyżki pieniężne i cechujące się ujemnym strumieniem środków z działalności podstawowej przybliżono w kolejnych tabelach.

Najstabilniejszym źródłem gotówki operacyjnej wśród podmiotów generujących dodatnie przepływy środków pieniężnych z działalności podstawowej był kapitał amortyzacyjny, który stanowił od 41,7% przepływów operacyjnych w 2010 roku do 61,3% w roku 2015. Równocześnie skorygowany wynik finansowy netto waha się od 37,7% w roku 2015 do 70,6 w 2011. Skumulowane wydatki na kapitał obrotowy cechowały się dużą zmiennością (przez 5 spośród analizowanych lat wykazywały znak plus, a przez 5 kolejnych lat znak minus).

Wśród spółek cechujących się ujemnymi przepływami pieniężnymi netto z działalności operacyjnej w największym stopniu na wykazywane przepływy oddziaływały wykazywane straty netto i wydatki czynione na kapitał obrotowy (w 9 na 10 rozpatrywanych lat skumulowane strumienie związane z kapitałem obrotowym były ujemne).

Tabela 9

Źródła operacyjnych przepływów pieniężnych wśród przedsiębiorstw osiągających nadwyżki z działalności podstawowej – lata 2009-2013 (dane w tys. zł)

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013
Operacyjne przepływy pieniężne	38 796 513	44 684 814	45 828 504	45 758 340	58 135 028
Wynik finansowy netto	15 060 019	21 976 250	35 578 562	23 980 115	19 077 549
Amortyzacja	17 997 363	18 638 181	20 699 519	23 491 802	25 022 941
Zapotrzebowania na kapitał obrotowy	3 553 778	3 327 012	-7 204 100	-6 164 697	9 942 027
Korekty pieniężne i niepieniężne (bez amortyzacji) wyniku finansowego	2 185 353	743 371	-3 245 477	4 451 120	4 092 511
Skorygowany wynik finansowy	17 245 372	22 719 621	32 333 085	28 431 235	23 170 060

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 10

Źródła operacyjnych przepływów pieniężnych wśród przedsiębiorstw osiągających nadwyżki z działalności podstawowej – lata 2014-2018 (dane w tys. zł)

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018
Operacyjne przepływy pieniężne	50 352 744	60 264 620	62 240 876	61 425 194	55 150 644
Wynik finansowy netto	11 501 916	-2 376 660	15 819 851	31 725 110	25 738 809
Amortyzacja	26 485 150	36 934 933	28 553 382	28 481 308	30 011 537
Zapotrzebowania na kapitał obrotowy	-386 759	604 424	2 449 421	-647 319	-4 272 222
Korekty pieniężne i niepieniężne (bez amortyzacji) wyniku finansowego	12 752 437	25 101 923	15 418 222	1 866 095	3 672 520
Skorygowany wynik finansowy	24 254 352	22 725 263	31 238 073	33 591 205	29 411 329

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 11

Determinanty operacyjnych przepływów pieniężnych wśród przedsiębiorstw generujących ujemne strumienie z działalności podstawowej – lata 2009-2013 (dane w tys. zł)

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013
Operacyjne przepływy pieniężne	-726 425	-885 830	-2 157 516	-2 214 884	-1 082 762
Wynik finansowy netto	-975 586	214 540	-44 538	-4 813 261	-732 614
Amortyzacja	353 400	303 357	726 720	559 106	421 371
Zapotrzebowania na kapitał obrotowy	-724 713	-1 108 871	-3 257 012	1 362 672	-1 106 763
Korekty pieniężne i niepieniężne (bez amortyzacji) wyniku finansowego	620 474	-294 856	417 314	676 598	335 244
Skorygowany wynik finansowy	-355 112	-80 316	372 776	-4 136 663	-397 370

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 12

Determinanty operacyjnych przepływów pieniężnych wśród przedsiębiorstw generujących ujemne strumienie z działalności podstawowej – lata 2014-2018 (dane w tys. zł)

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018
Operacyjne przepływy pieniężne	-1 201 156	-880 809	-1 919 746	-1 932 519	-2 141 197
Wynik finansowy netto	-1 103 014	-5 010	579 814	-921 687	194 505
Amortyzacja	737 375	259 937	425 883	307 806	444 254
Zapotrzebowania na kapitał obrotowy	-815 578	-1 230 332	-2 575 479	-1 727 098	-2 666 374
Korekty pieniężne i niepieniężne (bez amortyzacji) wyniku finansowego	-19 939	94 595	-349 964	408 461	-113 582
Skorygowany wynik finansowy	-1 122 953	89 586	229 850	-513 226	80 923

Zródło: opracowanie własne.

Rozwinięciem analizy wstępnej rachunku przepływów pieniężnych jest weryfikacja problemu: które z rozpatrywanych kategorii memoriałowych najlepiej odzwierciedlają operacyjne przepływy pieniężne netto. W tym też celu, w oparciu o dane finansowe badanych jednostek gospodarczych, zweryfikowane zostały zależności korelacyjne pomiędzy operacyjnymi przepływami pieniężnymi netto a:

- wynikiem finansowym netto;
- wynikiem na działalności operacyjnej;
- nadwyżką pieniężną (odwołującą się do wyniku finansowego netto);
- nadwyżką pieniężną (odwołującą się do wyniku na działalności operacyjnej);
- nadwyżką pieniężną (odwołującą się do wyniku finansowego netto), skorygowaną o zmiany stanu składników działalności operacyjnej;
- nadwyżką pieniężną (odwołującą się do wyniku na działalności operacyjnej) skorygowaną o zmiany stanu składników działalności operacyjnej.

Uzyskane w toku badań wyniki, odzwierciedlające przywołane zależności korelacyjne, zaprezentowano w tabeli poniżej.

Tabela 13

Korelacja operacyjnych przepływów pieniężnych netto z kategoriami memoriałowymi będącymi przybliżeniami tych przepływów wśród ogółu badanych podmiotów

Lp.	Wyszczególnienie (operacyjne przepływy pieniężne netto a...)	Współczynnik korelacji
1.	Wynik finansowy netto	0,669
2.	Wynik na działalności operacyjnej (EBIT)	0,749
3.	Wynik finansowy netto + Amortyzacja	0,904
4.	Wynik na działalności operacyjnej + Amortyzacja	0,921
5.	Wynik finansowy netto + Amortyzacja + Zmiany stanów składników działalności operacyjnej	0,935
6.	Wynik na działalności operacyjnej + Amortyzacja + Zmiany stanów składników działalności operacyjnej	0,951

Zródło: opracowanie własne.

Analiza zaprezentowanych wyników prowadzi do wniosku, wskazującego, że kategorie memoriałowe mogą być stosunkowo dobrym przybliżeniem operacyjnych przepływów pieniężnych netto. Uzyskane tym samym wyniki wskazują na istniejącą dość mocną zależność pomiędzy kasowym wynikiem z działalności podstawowej a wynikami memoriałowymi z rachunku zysków i strat. W przypadku wyniku finansowego netto korelacja ta wyniosła 0,669, a w przypadku wyniku na działalności operacyjnej 0,749. Zauważalna, silniejsza, zależność z wynikiem na działalności operacyjnej jest jak najbardziej logiczna, gdyż w przeciwieństwie do wyniku finansowego netto pomija on część przychodów i kosztów związanych bezpośrednio

z działalnością inwestycyjną (większość przychodów finansowych) i finansową (większość kosztów finansowych). Podobne zależności korelacyjne (jednak o mniejszej sile, zwłaszcza w przypadku przedsiębiorstw budowlanych) wykazane były już we wcześniejszych badaniach T. Maślanki (2008, s. 142-149).

Wzięcie pod uwagę w rozważaniach kapitału amortyzacyjnego znacząco podnosi wartości wyznaczonych współczynników korelacji. W przypadku zależności pomiędzy operacyjnymi przepływami pieniężnymi netto a nadwyżką pieniężną, odwołującą się do wyniku finansowego netto, współczynnik ten wynosi 0,904, a uwzględniając wynik na działalności operacyjnej, korelacja ta jest jeszcze mocniejsza i wynosi 0,921. Jak można domniemywać, ujęcie kolejnej kategorii, czyli zmian stanów składników działalności operacyjnej (tj. zmiany stanu zapasów, należności, zobowiązań krótkoterminowych, rezerw oraz rozliczeń międzyokresowych) też korzystnie wpływa na wyznaczone współczynniki korelacji (wynoszą one odpowiednio: 0,935 i 0,951).

Uzyskane wyniki są logicznym odzwierciedleniem budowy operacyjnych przepływów pieniężnych netto. Podkreślić należy, że podobne zależności korelacyjne, jednak o znacznie mniejszej sile, zostały wykazane już we wcześniejszych publikacjach dotyczących powyższej problematyki (Wędzki, 2003; Maślanka, 2008, s. 142-149). W przywołanych w nich wynikach badań wykazano silniejszy związek korelacyjny środków z działalności operacyjnej z wynikiem na działalności operacyjnej, w porównaniu do wyniku netto. Wskazano też, że najlepszym przybliżeniem operacyjnych przepływów netto jest nadwyżka pieniężna, skorygowana o zmiany stanów składników działalności operacyjnej.

Podsumowanie

W ramach zebranych danych i następnie w toku przeprowadzonych w oparciu o nie analiz potwierdzono wcześniejsze wnioski (Maślanka, 2008, s. 142-149), wskazujące, że najlepszym przybliżeniem środków pieniężnych z działalności operacyjnej jest suma wyniku na działalności operacyjnej, amortyzacji i wpływów bądź też wydatków związanych z kapitałem obrotowym w przedsiębiorstwie. Udało się także wykazać, że głównym źródłem środków pieniężnych generowanych z działalności podstawowej jest nadwyżka pieniężna (tj. wynik finansowy netto powiększony o kapitał amortyzacyjny).

Bibliografia

- Karbownik, L. (2012). Kasowe i memoriałowe mierniki oceny bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa. *Acta Universitatis Lodziensis, Folia Oeconomica* 267, 79-93.
- Largay, J.A., Stickney, C.P. (1980). Cash Flows, Ratio Analysis and the W. T. Grant Company Bankruptcy. *Financial Analysts Journal*, July-August, 51-54.
- Maślanka, T. (2008). *Przepływy pieniężne w zarządzaniu finansami przedsiębiorstw*. Warszawa: C.H. Beck.
- Orliński, B. (2013). Czynniki kształtujące przepływy pieniężne z działalności operacyjnej. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 1/12(261), 73-86.
- Sierpińska, M., Jachna, T. (2006). *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Skoczylas, W. (2013). Przepływy pieniężne brutto z działalności operacyjnej w ocenie zagrożenia utraty płynności finansowej przedsiębiorstw w czasie kryzysu. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 765 (Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia)*, 61, 99-110.
- Waśniewski, T., Skoczylas, W. (2002). *Teoria i praktyka analizy finansowej w przedsiębiorstwie*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce.
- Wędzki, D. (2003). Statystyczna weryfikacja istotności przepływów pieniężnych. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 19(75), 103-119.

**Peter ADAMIŠIN, Emma Mária SOKOLOVSKÁ, Anna KALISTOVÁ,
Daniel SALABURA, Miroslav BENKO**

University of Prešov, Slovakia

ANALYSIS OF THE ONGOING EVALUATION FOR THE EFFECTIVENESS IMPLEMENTATION OF THE 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT MANAGEMENT

Summary

The present paper deals with the issue of sustainable development and the adopted Agenda 2030. Its aim was to assess and clarify, based on available databases from the Statistical Office of the European Communities (Eurostat), the intermediate status of the implementation of selected objectives and indicators of the 2030 Agenda at the level of the European Union countries.

Key words: sustainable development, Agenda 2030, environmental management.

ANALIZA BIEŻĄCEJ OCENY SKUTECZNOŚCI REALIZACJI AGENDY 2030 DLA ZARZĄDZANIA ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJEM

Streszczenie

W artykule przedstawiono problematykę zrównoważonego rozwoju i przyjętej Agendy 2030. Jego celem była ocena i wyjaśnienie, na podstawie dostępnych baz danych Urzędu Statystycznego Wspólnot Europejskich (Eurostat), stanu pośredniego realizacji wybranych celów i wskaźników Agendy 2030 na poziomie krajów Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, Agenda 2030, zarządzanie środowiskiem.

Introduction

Goal orientation and progress have always been natural characteristics of humanity. People care about a better life or a better future not only for themselves but also for their children and the generations that come after them. Today, the concept of sustainability is a highly topical issue and is also a universally accepted and comprehensive principle for the development of human civilization. The main reason for its emergence was not only the vision of a more ideal world but also the awareness of the growing threat of global environmental problems. With a vision of preserving the right values while gradually eliminating the shortcomings or negative consequences of anthropogenic activities, the world's superpowers have committed themselves to changing the world by 2030 through the Agenda 2030. The concept of sustainable development aims to create governance systems that can be integrated at local, national, and global levels. However, its solution is not easy, cheap, or quick; it is often a complicated and lengthy process. Nevertheless, it is conscious and right to strive to live up to the idea of sustainable development, including all three pillars: economic, environmental, and social.

The European Union is the undisputed leader in the field of sustainable development. It has been involved in drawing up extremely ambitious plans for sustainable development and the related protection of the environment. The adoption of various documents and strategies, which have gradually been incorporated into the national policies and legislation of the countries

of the European Union, has confirmed the interdependence between the social, economic, environmental, and economic agendas. National leaders have committed themselves to the implementation of sustainable development strategies with the vision of improving social welfare, progressing towards a more stable economy, and ensuring economic growth and more rational use of available natural resources and finances (Vilinovic, 2011).

The states of the European Union have explicitly addressed the idea of sustainable development, tried to integrate it as a norm in decision-making, and attempted to adopt policies "in line with its orientation" (Lafferty, Meadowcroft, 2000, p. 20). The fact that the concept "ties together normative ideas such as equality, participation, prudence, well-being, and environmental concern" (Ibidem, p. 16) contributes to its normative nature.

The concept of sustainable development is often considered broad, relative, or too general. Therefore, society decided that a roadmap was needed to better understand and apply it more comprehensively. A watershed moment was the adoption of the roadmap in 2015 by all UN Member States on the 70th anniversary of the UN General Assembly, under the title "Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development" (UN 2015). The UN 2030 Agenda for Sustainable Development (hereafter referred to as the 2030 Agenda) envisages ending poverty, protecting the planet, and ensuring prosperity and peace for all human beings (Capua, Giovannini, 2019). Although this document was not legally binding, it became a concept of sustainable development that 193 countries decided to accept and comply with. Starting with this new challenge, all 193 signatory countries reaffirmed their commitment to the ideal scenario of fulfilling the 17 goals and attempted to incorporate the goals into their strategic and policy documents. The new commitment somehow formed a common template enriched with new cultural and social expectations related to sustainability (Clemens, Cook, 1999). Measuring sustainability is a topic of heated debate among researchers, policymakers, and other stakeholders (Holden et al., 2014; Costanza et al., 2016). The adoption of the 2030 Agenda and its Sustainable Development Goals (SDGs), targets, and related indicators have further enriched this debate (Liu et al., 2018).

The general respect and recognition of the 2030 Agenda and the SDGs in question has been a strong indication of the global interest in integrating economic, social, and environmental considerations into the development aspirations of UN member states. The ambitious outcome of such an integrated perspective is a substantial improvement in public health and social well-being while preserving the natural and economic systems that underpin them (Pradyumna, 2018). It was intended to address the major challenges we face, recognizing that poverty eradication requires strategies that can act on economic growth by ensuring environmental protection and managing a range of social needs, including health, education, and gender equality (Miola, Schiltz, 2019). To implement the 2030 Agenda for Sustainable Development along with the 17 SDGs, a fully integrated approach across sectors, disciplines and countries is needed, which requires new strategies targeting a wide range of actors such as civil society, business, academia, and regional and international bodies (Bruntland, 1987).

The 2030 Agenda consists of 17 goals, additional sub-goals, and indicators that are aligned with the social, environmental, and economic dimensions of sustainable development. The Addis Ababa Action Agenda on Financing for Development and the Paris Agreement to the UN Framework Convention on Climate Change were the starting points for the 2030 Agenda. Universality is the first defining characteristic of the Agenda; integration is the second (Drinková, 2020).

Methodology of study

The paper aims to assess the intermediate status of selected EU countries in meeting the specific objectives of the 2030 Agenda. The paper aims to assess whether EU countries are on track to achieve the SDGs.

The data sources for the analysis were obtained from available databases from the Statistical Office of the European Communities (Eurostat). Based on the analyses carried out and the 5 goals and 9 indicators selected by us, the sustainable development status of the selected countries was assessed. The countries that were assessed include the Slovak Republic, the Czech Republic, Hungary, and Poland – i.e., the V-4 countries.

Through regression analysis, we were able to project the future in meeting the 2030 Agenda goals of the selected countries, considering past, present, and possible future trajectories of sustainable development. In producing the data, we ensured that it came from an objective source of information to maintain the credibility of the work. If (for various reasons) the relevant data for a given country was not available in the Eurostat database, we had several options for obtaining the data in question. The first option was to substitute and search for it in other databases. However, in this case the accuracy of the data could be questioned and there could also be a risk of losing comparability on the same methodological basis, in other words, comparability over time or between countries could be lost. Another possibility was to use a statistical method that could replace the missing value of a trait. The substituted value would not necessarily be exact, it would only represent an estimate in which various assumptions could be made, which we as authors wanted to avoid. For the above-mentioned reason, the results of the practical part were limited only to data from Eurostat, which we believe to be a sufficiently reliable source of information on which we can rely since the data presented for each country are presented using an identical methodology and their correctness is verified by a verification body.

The selection of targets was focused primarily on those that have meaningful value to us. On deeper examination, limiting difficulties were discovered, stemming from the fact that not every member country reports data to Eurostat in every indicator. Missing data may reflect a country's approach or willingness to cooperate in completing the data. On the other hand, we can ask ourselves whether the lack of data for 2020 and 2021 was caused by the COVID-19 pandemic, when the priorities of all countries were changed to reduce the impact of the pandemic on different aspects of the country's functioning. Therefore, the original intention to include the most up-to-date years was reversed to the intention to find as many appropriate targets as possible that include data for at least 2020. Thus, there were limiting factors in the selection process due to which we prioritized targets that included data in individual indicators and in selected countries. After rational consideration, 5 targets were selected along with 9 indicators for the 2015-2020 timeframe.

While it was our wish to produce the most comprehensive research containing as many countries and 2030 Agenda targets as possible, a path of careful reduction was chosen for this paper. As the scope of the paper did not allow us to comprehensively assess the entire 2030 Agenda, either in terms of the breadth of the topic or in terms of capacity, we opted for a selection of indicators to cover all the pillars of sustainable development (economic, environmental, social, institutional). Of course, this is the predominant relationship to the sustainable development pillar, as these are often cross-cutting indicators. A summary of the selected indicators, their relationship to the relevant 2030 Agenda targets, and also their relationship to the dominant sustainable development pillar is presented in Table 1.

Table 1

Overview of the selected indicators, their relevance to the SDGs and the pillar

Goal	Indicator	Unit	Relevance to sustainable development pillar
Goal 2 – Zero hunger	Area under organic farming (OF)	% of utilised agricultural area	En
Goal 5 – Gender equality	Tertiary educational attainment (TE)	% of the population aged 25-34 who have successfully completed tertiary studies	S
Goal 7 – Affordable and clean energy	Final energy consumption (EC)	Index, 2005 = 100	Ec
	Share of renewable energy in gross final energy consumption (RE)	% of gross final energy consumption	En
	Energy import dependency (EI)	% of imports in total gross available energy	Ec
Goal 8 – Decent work and economic growth	Real GDP per capita (GDP)	€ per capita	Ec
	Employment rate (ER)	% of population 20-64	S
	In work at-risk-of-poverty rate (RP)	% of population 18+	S
Goal 16 – Peace, justice and strong institutions	Corruption Perceptions Index (CP)	Scale. 0 (highly corrupt) – 100 (very clean)	I

Source: own elaboration.

Note: Ec – economic pillar, En – environmental pillar, S – social pillar, I – institutional pillar

Time series analyses based on regression analysis were performed using Statistica statistical software. Data visualization was performed in the environment of statistical software Systat.

For the time series analysis, we limited ourselves to the application of linear regression models. These were mostly statistically significant models, which allowed us to make the results more interpretable.

Simple linear regression is a statistical method that is used to obtain a prescription by which we are able to predict the value of one variable from knowing the value of another variable if there is a causal relationship between the two variables.

The basis of a simple linear regression is the equation of a straight line, which is most often represented by the prescription:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x,$$

where:

y – the dependent variable (in our case, the values of each selected indicator of the 2030 Agenda Goals)

x – independent variable (in our case years)

Results and discussion

The first objective pursued was Goal 2: "Zero Hunger" with the indicator "Area under organic farming" (OF), where it is desirable that the proportion of the total utilised agricultural area is as much as possible implemented by organic farming.

Table 2

Results of the time series analysis for the indicator "Area under organic farming" using linear regression analysis in the V-4 countries

CZ	Regression Summary for Dependent Variable: CZ. R= ,97953152 R2= ,95948200 Adjusted R2= ,94935250 F(1,4)=94,722 p<,00062 Std.Error of estimate: ,15339					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			13,25933	0,142796	92,85529	0,000000
Year	0,979532	0,100645	0,35686	0,036667	9,73250	0,000624
HU	Regression Summary for Dependent Variable: HU. R= ,96087181 R2= ,92327463 Adjusted R2= ,90409329 F(1,4)=48,134 p<,00227 Std.Error of estimate: ,42862					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			1,728667	0,399026	4,332213	0,012328
Year	0,960872	0,138497	0,710857	0,102460	6,937867	0,002267
PL	Regression Summary for Dependent Variable: PL. R= ,69591839 R2= ,48430241 Adjusted R2= ,35537801 F(1,4)=3,7565 p<,12464 Std.Error of estimate: ,20474					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			3,915333	0,190601	20,54208	0,000033
Year	-0,695918	0,359060	-0,094857	0,048942	-1,93817	0,124640
SK	Regression Summary for Dependent Variable: SK. R= ,85593422 R2= ,73262339 Adjusted R2= ,66577924 F(1,4)=10,960 p<,02964 Std.Error of estimate: ,45598					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			8,895333	0,424494	20,95514	0,000031
Year	0,855934	0,258542	0,360857	0,109000	3,31062	0,029637

Source: own calculations.

In all countries (except Poland), we found statistically significant results for changes in the indicator over time. In the countries in question, the parameter b1 of the regression models is positive, i.e., the observed parameter over time smoothed by the regression model shows a continuous increase in the value of the parameter, which, of course, can be viewed positively. The highest value of the parameter b1 in the regression models was in Hungary, but it should be noted that the share of the area used for organic farming is the lowest among the countries analyzed.

The second objective considered was Objective 5: "Gender equality" with the indicator "Tertiary education attainment by sex" (TE). For this indicator, it is positive if the proportion of the population that has successfully completed tertiary education is higher.

Table 3

Results of the time series analysis for the indicator "Tertiary education attainment by sex" using linear regression analysis in the V-4 countries

CZ	Regression Summary for Dependent Variable: CZ . R= ,53124602 R2= ,28222234 Adjusted R2= ,10277792 F(1,4)=1,5728 p<,27810 Std.Error of estimate: ,90541					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			31,76667	0,842888	37,68788	0,000003
Year	0,531246	0,423609	0,27143	0,216434	1,25410	0,278096
HU	Regression Summary for Dependent Variable: HU . R= ,47355305 R2= ,22425249 Adjusted R2= ,03031561 F(1,4)=1,1563 p<,34277 Std.Error of estimate: ,66690					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			31,36667	0,620855	50,52177	0,000001
Year	-0,473553	0,440383	-0,17143	0,159421	-1,07532	0,342768
PL	Regression Summary for Dependent Variable: PL . R= ,48324557 R2= ,23352628 Adjusted R2= ,04190785 F(1,4)=1,2187 p<,33156 Std.Error of estimate: ,44390					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			43,69333	0,413249	105,7313	0,000000
Year	-0,483246	0,437742	-0,11714	0,106113	-1,1039	0,331557
SK	Regression Summary for Dependent Variable: SK . R= ,97809936 R2= ,95667836 Adjusted R2= ,94584795 F(1,4)=88,333 p<,00071 Std.Error of estimate: ,73760					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			30,06667	0,686664	43,78656	0,000002
Year	0,978099	0,104069	1,65714	0,176319	9,39854	0,000714

Source: own calculations.

The quality of the regression models obtained as a basis for time series analysis was unsatisfactory in this indicator. Except for the Slovak Republic, the other regression models were not statistically significant and thus it was not possible to generalise the conclusions reached. Trends in the Slovak Republic, since in this case it is possible to take a position considering the parameters of the model quality, point to a positive direction – associated with the modelled increase in the share of the population with higher education.

The third objective assessed was Objective 7 "Affordable and clean energy", with three selected indicators. The first indicator analysed in this objective was "Final energy consumption in households per capita" (EC).

Table 4

Results of the time series analysis for the indicator "Final energy consumption in households per capita" using linear regression analysis in the V-4 countries

CZ	Regression Summary for Dependent Variable: CZ . R= ,21838819 R2= ,04769340 Adjusted R2= ----- F(1,4)=,20033 p<,67763 Std.Error of estimate: 14,954					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			657,0667	13,92177	47,19708	0,000001
Year	0,218388	0,487931	1,6000	3,57478	0,44758	0,677626
HU	Regression Summary for Dependent Variable: HU . R= ,39755332 R2= ,15804864 Adjusted R2= ----- F(1,4)=,75087 p<,43509 Std.Error of estimate: 23,035					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			627,8667	21,44429	29,27897	0,000008
Year	-0,397553	0,458790	-4,7714	5,50638	-0,86653	0,435086
PL	Regression Summary for Dependent Variable: PL . R= ,71448027 R2= ,51048206 Adjusted R2= ,38810257 F(1,4)=4,1713 p<,11064 Std.Error of estimate: 25,340					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			499,5333	23,59006	21,17559	0,000029
Year	0,714480	0,349828	12,3714	6,05737	2,04238	0,110644
SK	Regression Summary for Dependent Variable: SK . R= ,87818562 R2= ,77120997 Adjusted R2= ,71401247 F(1,4)=13,483 p<,02135 Std.Error of estimate: 32,811					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			314,8667	30,54498	10,30830	0,000500
Year	0,878186	0,239160	28,8000	7,84323	3,67196	0,021354

Source: own calculations.

As in the previous model, we did not obtain statistically significant regression models for each country analyzed. A statistically significant model was confirmed only for the Slovak Republic. The value of the parameter b1 of the regression model is positive, which justifies us to conclude that the trend in the Slovak Republic is positive in the parameter under study. On the other hand, the non-significance of linear regression models in other countries does not automatically mean that these countries do not achieve a positive trend. We would like to remind that the analysis used in this paper is primarily based on the analysis of linear regression models, which allow for a simple and clear interpretation of the results obtained. In the case of other countries, it would be desirable to choose a different regression model, which could be a sufficiently reliable model, but does not allow to take a clear position by evaluating the achieved values of the parameter b1 or other parameters.

The second indicator analyzed for target 7 was the "Share of renewable energy sources" (RE).

Table 5

Results of the time series analysis for the indicator "Share of renewable energy sources" using linear regression analysis in the V-4 countries

CZ	Regression Summary for Dependent Variable: CZ . R= ,83085208 R2= ,69031517 Adjusted R2= ,61289397 F(1,4)=8,9164 p<,04050 Std.Error of estimate: ,72870					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			5,417667	0,678381	7,986166	0,001333
Year	0,830852	0,278247	0,520143	0,174192	2,986027	0,040497
HU						
HU	Regression Summary for Dependent Variable: HU . R= ,76057295 R2= ,57847121 Adjusted R2= ,47308902 F(1,4)=5,4893 p<,07913 Std.Error of estimate: 1,1678					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			6,051133	1,087185	5,565872	0,005104
Year	0,760573	0,324626	0,654057	0,279163	2,342919	0,079125
PL						
PL	Regression Summary for Dependent Variable: PL . R= ,63680997 R2= ,40552693 Adjusted R2= ,25690866 F(1,4)=2,7286 p<,17391 Std.Error of estimate: ,91249					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			4,136733	0,849479	4,869728	0,008221
Year	0,636810	0,385510	0,360314	0,218126	1,651862	0,173907
SK						
SK	Regression Summary for Dependent Variable: SK . R= ,27842284 R2= ,07751928 Adjusted R2= ----- F(1,4)=,33613 p<,59316 Std.Error of estimate: ,99099					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			7,502800	0,922561	8,132582	0,001244
Year	0,278423	0,480229	0,137343	0,236892	0,579771	0,593157

Source: own calculations.

Only the Czech Republic achieved demonstrable results in the renewable energy share indicator. The other linear regression models were not reliable. Despite the above, in all cases the values of the regression coefficients b1 were positive. Thus, we can conclude that the time series of data smoothed by the linear regression model shows a continuous increase in the share of renewable energy sources in total energy resources.

We also tracked a third indicator in the target, which tracks the dependence of countries on total energy imports.

Table 6

Results of the time series analysis for the indicator "Energy import dependency" using linear regression analysis in the V-4 countries

CZ	Regression Summary for Dependent Variable: CZ . R= ,90647812 R2= ,82170258 Adjusted R2= ,77712823 F(1,4)=18,434 p<,01271 Std.Error of estimate: 1,6098					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			30,65887	1,498651	20,45765	0,000034
Year	0,906478	0,211126	1,65223	0,384818	4,29353	0,012711
HU	Regression Summary for Dependent Variable: HU . R= ,46741328 R2= ,21847517 Adjusted R2= ,02309397 F(1,4)=1,1182 p<,34994 Std.Error of estimate: 5,7543					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			54,37667	5,356986	10,15061	0,000530
Year	0,467413	0,442019	1,45457	1,375547	1,05745	0,349939
PL	Regression Summary for Dependent Variable: PL . R= ,90556390 R2= ,82004597 Adjusted R2= ,77505747 F(1,4)=18,228 p<,01296 Std.Error of estimate: 3,1698					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			27,07380	2,950929	9,174671	0,000784
Year	0,905564	0,212105	3,23506	0,757729	4,269414	0,012956
SK	Regression Summary for Dependent Variable: SK . R= ,08598343 R2= ,00739315 Adjusted R2= ----- F(1,4)=,02979 p<,87134 Std.Error of estimate: 5,1671					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			61,79380	4,810344	12,84603	0,000212
Year	0,085983	0,498148	0,21320	1,235182	0,17261	0,871343

Source: own calculations.

The achieved models as results of the regression analysis were statistically reliable in most of the analyzed countries. Despite the above, the results obtained cannot be assessed as satisfactory. In all countries, the values of the parameter b1 were positive. This means that there was an increase in the countries' dependence on energy imports during the period under review. In this context, we cannot assess the results achieved as satisfactory, especially considering the current geopolitical processes.

In Goal 8 "Decent work and economic growth", we focused on 3 indicators. The first indicator considered was "Real GDP per capita".

Table 7

Results of the time series analysis for the indicator "Real GDP per capita" using linear regression analysis in the V-4 countries

CZ	Regression Summary for Dependent Variable: CZ . R= ,73791514 R2= ,54451875 Adjusted R2= ,43064844 F(1,4)=4,7819 p<,09403 Std.Error of estimate: 607,79					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			16261,33	565,8231	28,73925	0,000009
Year	0,737915	0,337447	317,71	145,2900	2,18676	0,094032
HU	Regression Summary for Dependent Variable: HU . R= ,90861843 R2= ,82558746 Adjusted R2= ,78198432 F(1,4)=18,934 p<,01214 Std.Error of estimate: 368,62					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			10894,67	343,1681	31,74732	0,000006
Year	0,908618	0,208814	383,43	88,1174	4,35134	0,012144
PL	Regression Summary for Dependent Variable: PL . R= ,95779355 R2= ,91736849 Adjusted R2= ,89671061 F(1,4)=44,408 p<,00263 Std.Error of estimate: 273,88					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			10491,33	254,9688	41,14752	0,000002
Year	0,957794	0,143728	436,29	65,4699	6,66391	0,002634
SK	Regression Summary for Dependent Variable: SK R= ,80967199 R2= ,65556873 Adjusted R2= ,56946091 F(1,4)=7,6133 p<,05089 Std.Error of estimate: 388,56					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			14168,00	361,7276	39,16759	0,000003
Year	0,809672	0,293441	256,29	92,8831	2,75923	0,050890

Source: own calculations.

The gross domestic product per capita is increasing in all countries analysed. The linear parameter of the regression models is positive in each country, even for countries where the linear regression models were not significant enough.

Another indicator monitored for Goal 8 was the employment rate indicator.

Table 8

Results of the time series analysis for the indicator "Employment rate" using linear regression analysis in the V-4 countries

CZ	Regression Summary for Dependent Variable: CZ . R= ,90740919 R2= ,82339144 Adjusted R2= ,77923930 F(1,4)=18,649 p<,01246 Std.Error of estimate: 1,0158					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			74,64667	0,945618	78,93955	0,000000
Year	0,907409	0,210124	1,04857	0,242812	4,31844	0,012463
HU	Regression Summary for Dependent Variable: HU . R= ,94263087 R2= ,88855295 Adjusted R2= ,86069119 F(1,4)=31,891 p<,00484 Std.Error of estimate: ,97358					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			70,70000	0,906353	78,00491	0,000000
Year	0,942631	0,166918	1,31429	0,232730	5,64725	0,004842
PL	Regression Summary for Dependent Variable: PL . R= ,97578094 R2= ,95214844 Adjusted R2= ,94018555 F(1,4)=79,592 p<,00087 Std.Error of estimate: ,61226					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			65,58000	0,569979	115,0568	0,000000
Year	0,975781	0,109375	1,30571	0,146357	8,9214	0,000873
SK	Regression Summary for Dependent Variable: SK . R= ,91355806 R2= ,83458832 Adjusted R2= ,79323540 F(1,4)=20,182 p<,01089 Std.Error of estimate: 1,0030					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			69,44667	0,933760	74,37314	0,000000
Year	0,913558	0,203354	1,07714	0,239767	4,49245	0,010885

Source: own calculations.

In this case, statistically significant linear regression models were obtained in each of the countries analyzed. The smoothed linear regression models show a continuous increase in employment, which in this context can be seen as a positive indicator of both the economic and social sustainability of the country concerned.

The last of the indicators analyzed in Objective 8 was the rate of work at risk of poverty.

Table 9

Results of the time series analysis for the indicator "In work at-risk-of-poverty rate" using linear regression analysis in the V-4 countries

CZ	Regression Summary for Dependent Variable: CZ . R= ,59172634 R2= ,35014006 Adjusted R2= ,18767507 F(1,4)=2,1552 p<,21600 Std.Error of estimate: ,20354					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			3,900000	0,189486	20,58205	0,000033
Year	-0,591726	0,403069	-0,071429	0,048655	-1,46805	0,216004
HU	Regression Summary for Dependent Variable: HU . R= ,76757164 R2= ,58916622 Adjusted R2= ,48645778 F(1,4)=5,7363 p<,07476 Std.Error of estimate: ,64376					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			10,24000	0,599309	17,08634	0,000069
Year	-0,767572	0,320482	-0,36857	0,153888	-2,39506	0,074756
PL	Regression Summary for Dependent Variable: PL . R= ,90731371 R2= ,82321818 Adjusted R2= ,77902272 F(1,4)=18,627 p<,01249 Std.Error of estimate: ,31848					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			11,30000	0,296487	38,11292	0,000003
Year	-0,907314	0,210227	-0,32857	0,076131	-4,31587	0,012488
SK	Regression Summary for Dependent Variable: SK . R= ,71803239 R2= ,51557051 Adjusted R2= ,39446314 F(1,4)=4,2571 p<,10805 Std.Error of estimate: ,61404					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			6,793333	0,571642	11,88389	0,000287
Year	-0,718032	0,348005	-0,302857	0,146784	-2,06328	0,108050

Source: own calculations.

In this case, statistically reliable regression model results were obtained for only one country – Poland. The values of the regression coefficients of the linear models in all countries, including the countries where the real regression models achieved were not statistically reliable, have a negative value. In the context of the construction of the given indicator, this can be seen as a positive trend towards a reduction in the rate of work at risk of poverty.

Taking this into account, we can conclude that in the economic parameters of Goal 8, countries declare economic sustainability.

The last goal selected was Goal 16 "Peace, Justice and Strong Institutions", from which we assessed the indicator related to the "Corruption Perception Index". The indicator in question deals with public sector corruption, ranking countries according to their scores. A country with a score of 0 represents a very high level of corruption, while a country with a score of 100 represents a very clean country with no corruption.

Table 10

Results of the time series analysis for the indicator "Corruption Perceptions Index" using linear regression analysis in the V-4 countries

CZ	Regression Summary for Dependent Variable: CZ. R = ,15516780 R2= ,02407705 Adjusted R2= ----- F(1,4)=,09868 p<,76912 Std.Error of estimate: 1,9024					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			56,66667	1,771019	31,99665	0,000006
Year	-0,155168	0,493944	-0,14286	0,454756	-0,31414	0,769116
HU	Regression Summary for Dependent Variable: HU. R= ,89982992 R2= ,80969388 Adjusted R2= ,76211735 F(1,4)=17,019 p<,01455 Std.Error of estimate: 1,3327					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			50,93333	1,240712	41,05171	0,000002
Year	-0,899830	0,218120	-1,31429	0,318585	-4,12538	0,014549
PL	Regression Summary for Dependent Variable: PL. R= ,98037302 R2= ,96113125 Adjusted R2= ,95141407 F(1,4)=98,910 p<,00057 Std.Error of estimate: ,56484					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			64,53333	0,525840	122,7242	0,000000
Year	-0,980373	0,098576	-1,34286	0,135023	-9,9454	0,000574
SK	Regression Summary for Dependent Variable: SK. R= ,92309308 R2= ,85210084 Adjusted R2= ,81512605 F(1,4)=23,045 p<,00864 Std.Error of estimate: ,32367					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			51,46667	0,301320	170,8041	0,000000
Year	-0,923093	0,192288	-0,37143	0,077372	-4,8006	0,008645

Source: own calculations.

The linear regression modelling results achieved showed overwhelmingly statistically significant patterns. Unfortunately, the results are unsatisfactory. There was a decrease in the value of the indicator over the period under review. This can be seen in the negative values of the regression coefficient b1 in all countries analyzed. Of course, it is the respondents' perception of corruption which may also be the result of a higher degree of critical view of the respondents on the state of corruption in the respective country. However, countries should not settle for this alternative of a higher level of criticality among their own citizens. Rather, they should look for internal reserves aimed at reducing the level of corruption per se, as an objective indicator.

Summarizing the partial analyses of the evolution of changes in indicator values over time, we can model the indicator values in the target year 2030. The results are summarized in the table.

Table 11

Expected value of selected sustainable development indicators in the target year 2030

Indicator	Country			
	CZ	HU	PL	SK
Area under organic farming	19,0	13,1	2,4	14,7
Tertiary educational attainment	36,1	28,6	41,8	56,6
Final energy consumption	682,7	551,5	697,5	775,7
Share of renewable energy in gross final energy	13,7	16,5	9,9	9,7
Energy import dependency	57,1	77,6	78,8	65,2
Real GDP per capita	21 344,7	17 029,6	17 472,0	18 268,6
Employment rate	91,4	91,7	86,5	86,7
In work at-risk-of-poverty rate	3,9	10,2	11,3	6,8
Corruption Perceptions Index	54,4	29,9	43,0	45,5

Source: own calculations.

It is important to note that in this case it is only a simple extrapolation of indicator values from previous years to the target year 2030. In several cases, the linear regression models were not statistically significant, so the modelled value for 2030 is also not statistically reliable (statistically significant values are highlighted). Despite the above, this is a useful contribution to the debate on the extent to which the V-4 countries are sufficiently effective in achieving the 2030 Agenda targets.

Conclusion

In the present paper, we have tried to model the evolution of selected indicators of some of the goals of the Agenda 2030 strategy of the V-4 countries using regression models.

For better interpretability of the results, we applied linear regression models to the forecasts. If these models were statistically significant, we extrapolated the values of the parameters under study for the year 2030, the target year of the 2030 Agenda.

We can see that the 2030 Agenda goals are very ambitious. On the other hand, in several cases, it is very difficult to clearly quantify the success or failure to meet the respective target listed in each indicator, as several of the defined indicators are difficult to quantify. Considering the analyzed indicators, the V-4 countries can be seen as a relatively homogeneous group of countries with similar economic, social, societal, environmental, and other backgrounds. The trends of changes in the individual indicators in the countries concerned are very similar, although of course they vary in intensity. The rate of change is largely determined by the baseline value of the indicator in question – a country that has a lower baseline value at the beginning of the period under analysis makes more significant year-on-year progress and thus catches up with other countries in the process of improving indicator values, which also means better stabilisation of the level of long-term sustainability of the country concerned.

In our analysis, we came to some surprising conclusions. The analyzed V-4 countries have similar trends of development in all the indicators studied, even if the results of the time series analysis were statistically insignificant in the respective indicator. The V-4 countries overwhelmingly show positive trends in the indicators analyzed. Sustainability in some cases, especially in those that are not significantly linked to economic decisions only but are mainly linked to political decisions. Countries such as energy dependence or perceptions of corruption are examples. These are negative trends. It would therefore be desirable for better decisions to be taken at country level to reverse the negative trends, which can have a positive impact on sustainability at all levels.

The analysis at the level of selected indicators is of course not a comprehensive analysis based on which it would be possible to draw clear conclusions on the success of the implementation of national policies in meeting the 2030 Agenda objectives. It should also be pointed out that in many cases the target for the relevant indicator for 2030 is not clearly defined, and in several cases, there are no country-specific data. Therefore, it is not possible to take an unequivocal position on the fulfillment of the conclusions of the 2030 Agenda at a given level of existence of relevant data. The paper presented here is an idea for a discussion on this complex issue, a suggestion to look for deeper connections between countries and each other, to look for key determinants of change over time, all with the aim of implementing good solutions at the national level to achieve long-term sustainability.

Acknowledgments

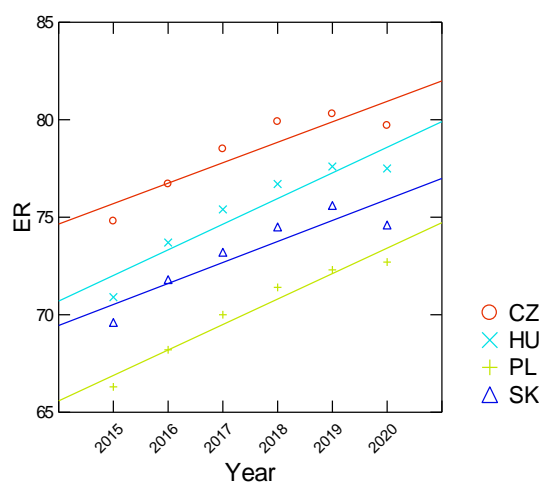
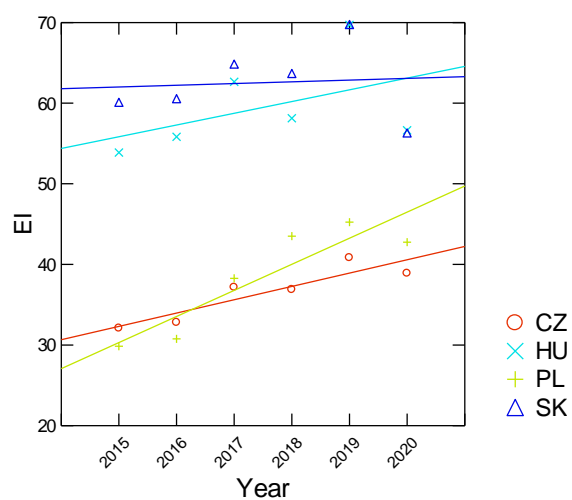
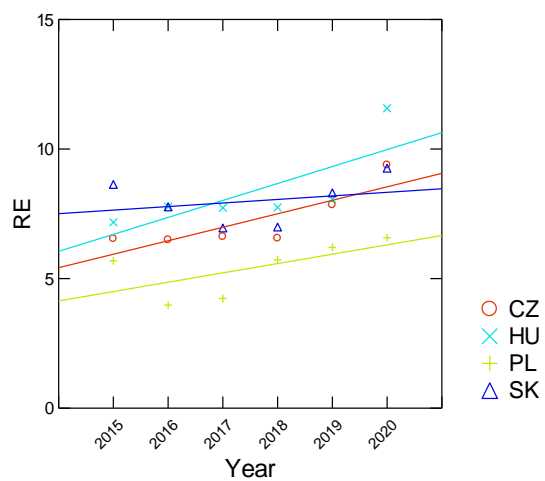
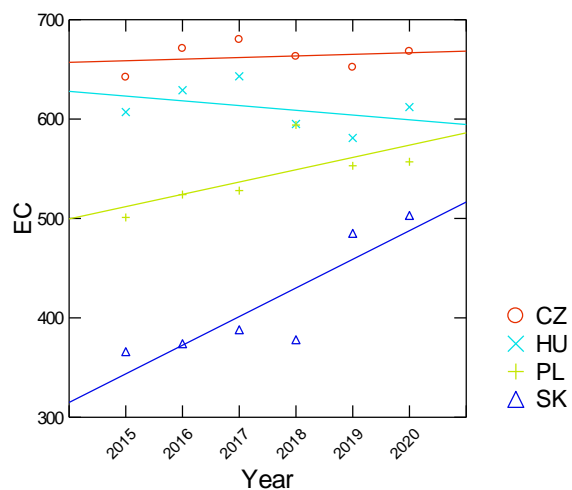
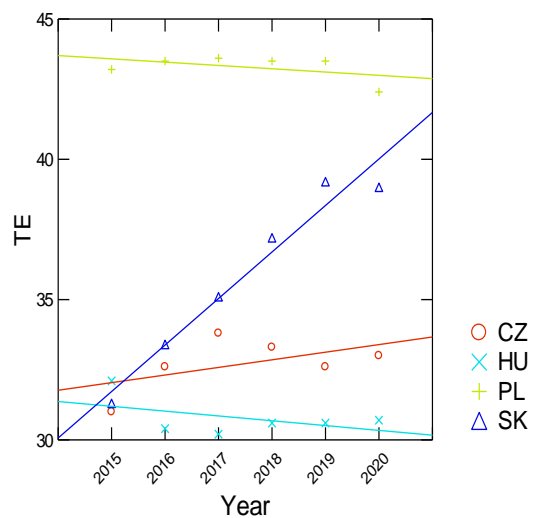
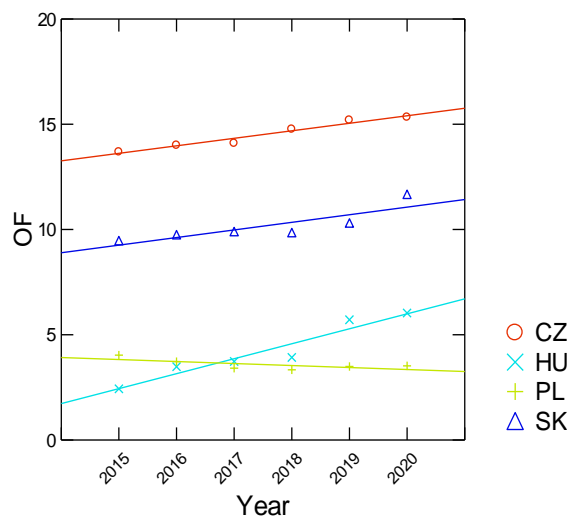
The paper is one of the partial outputs of the research project of the Slovak Grant Agency VEGA under Grant No 1/0648/21 "Creation of a multi-criteria model for evaluating the effectiveness of meeting the goals of the Agenda 2030 for the management of sustainable development".

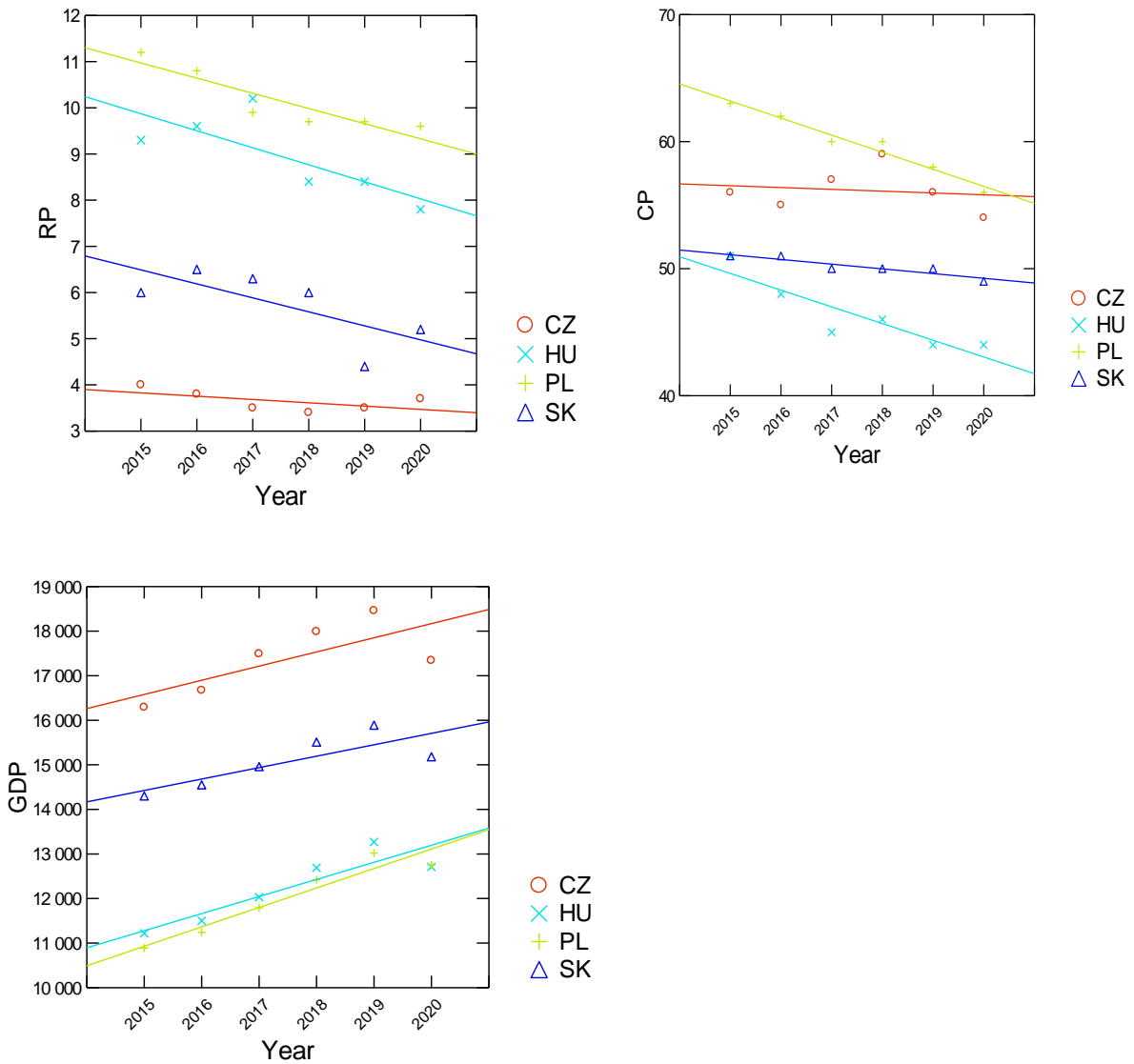
Bibliography

- Brundtland, G.H. (1987). Our Common Future—Call for Action. *Environmental Conservation*, 14(4), 291-294.
- Capua, I., Giovannini, E. (2019). Coding system to track research progress towards SDGs. *Nature*, 572(7768), 178-178.
- Clemens, E.S., Cook, J.M. (1999). POLITICS AND INSTITUTIONALISM: Explaining Durability and Change. *Annual Review of Sociology*, 25(1), 441-466.
- Costanza, R., Daly, L., Fioramonti, L., Giovannini, E., Kubiszewski, I., Mortensen, L.F., Pickett, K.E., Ragnarsdottir, K.V., De Vogli, R., Wilkinson, R. (2016). Modelling and measuring sustainable wellbeing in connection with the UN Sustainable Development Goals. *Ecological Economics*, 130, 350-355.
- Drinkova, M. (2020, marec 18). *Agenda OSN 2030 pre udržateľný rozvoj*.
- Fabuš, M., Dubrovina, N., Guryanova, L., Chernova, N., Zyma, O. (2019). Strengthening financial decentralization: Driver or risk factor for sustainable socio-economic development of territories? *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 7(2), 875-890.
- Holden, E., Linnerud, K., Banister, D. (2014). Sustainable development: Our Common Future revisited. *Global Environmental Change*, 26, 130-139.
- Hudáková, M., Vrbinčík, M., Pawera, R., Vojtech, F. (2016). Small and medium-sized enterprise in the context of the Slovak and European integration. *International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts*, 597-604.
- Lafferty, W.M. (ed.). (2004). *Governance for sustainable development: The challenge of adapting form to function*. Edward Elgar.
- Liu, J., Hull, V., Godfray, H.C.J., Tilman, D., Gleick, P., Hoff, H., Pahl-Wostl, C., Xu, Z., Chung, M.G., Sun, J., Li, S. (2018). Nexus approaches to global sustainable development. *Nature Sustainability*, 1(9), 466-476.
- Miola, A., Schiltz, F. (2019). Measuring sustainable development goals performance: How to monitor policy action in the 2030 Agenda implementation? *Ecological Economics*, 164, 106373.
- Pradyumna, A. (2018). Planetary health and food systems: Insights from global SDGs. *The Lancet Planetary Health*, 2(10), e417-e418.
- United Nations Statistics Division (ed.). (2015). *Discussion paper on Principles of Using Quantification to Operationalize the SDGs and Criteria for Indicator Selection*.
- Vilinovič, K. (2011). *Konferencia Rio+20 a Slovensko v procese životné prostredie pre Európu*. Geografický ústav SAV a STUŽ SR.

Annex

Values of the indicators analysed for each country in the period under review.

Sylwia SADOWSKA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, Polska

ROLA OŚRODKÓW POMOCY SPOŁECZNEJ W REINTEGRACJI SPOŁECZNEJ I ZAWODOWEJ OSÓB WYKLUCZONYCH

Streszczenie

Artykuł obejmuje zagadnienia dotyczące działalności podmiotów publicznych (ośrodków pomocy społecznej) w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej osób podlegających marginalizacji oraz wykluczeniu społecznemu. Ma charakter studium teoretycznego odwołującego się do aktywności w obszarze reintegracji społecznej oraz zawodowej podejmowanej wśród podopiecznych systemu pomocy społecznej. Dla zobrazowania działalności w tym obszarze wykorzystano przykład Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Nowym Sączu, który w 2016 roku założył Klub Integracji Społecznej „Aktywna przyszłość” oraz Centrum Wsparcia Społecznego „Twój rozwój”, mające na celu wspierać mieszkańców miasta Nowego Sącza zagrożonych ubóstwem, wielokrotnym wykluczeniem społecznym, korzystających z pomocy społecznej lub bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo, niepełnosprawnych, z dysfunkcjami społecznymi, niesamodzielnymi.

Słowa kluczowe: reintegracja społeczna, reintegracja zawodowa, wykluczenie społeczne, ośrodek pomocy społecznej, pomoc społeczna.

THE ROLE OF SOCIAL WELFARE CENTERS IN SOCIAL AND PROFESSIONAL REINTEGRATION EXCLUDED PERSONS

Summary

The article presents issues related to the activities of public entities (social welfare centers) in the social and professional reintegration of people subject to marginalization and social exclusion. The article is a theoretical study referring to the activity in the area of social and professional reintegration undertaken among the charges of the social welfare system. To illustrate the activity in this area, the example of the Municipal Social Welfare Center in Nowy Sącz was used, which in 2016 founded the “Active future” Social Integration Club and “Your development” Social Support Center to support the inhabitants of the city of Nowy Sącz at risk of poverty, multiple social exclusion, benefiting from social assistance or the unemployed, professionally inactive, disabled, with social dysfunctions, dependent.

Key words: social reintegration, professional reintegration, social exclusion, social welfare center, social assistance.

Wprowadzenie

Problematyka reintegracji społecznej i zawodowej osób narażonych na wykluczenie społeczne jest szeroko dyskutowana zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym. Zagadnienia te mogą być podejmowane w różnych sferach: społeczno-politycznej, prawnej, organizacyjnej, psychologicznej. Wiele działań realizowanych przez podmioty publicznoprawne czy prywatnoprawne służy przeciwdziałaniu zjawisku marginalizacji i wykluczenia społecznego osób, które w wyniku różnorodnych okoliczności życiowych i wynikających z nich konsekwencji utraciły zdolność do samodzielnego rozwiązywania problemów pojawiających się w codziennym funkcjonowaniu.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie egzemplifikacji możliwych działań, które są realizowane w kontekście reintegracji społecznej i zawodowej przez ośrodki pomocy społecznej reprezentujące samorząd gminny i wykonujące zadania własne oraz zlecone z obszaru pomocy społecznej. Przykładem takiej aktywności mogą być przedsięwzięcia podjęte przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej (MOPS) w Nowym Sączu w ramach Klubu Integracji Społecznej „Aktywna przyszłość” oraz Centrum Wsparcia Społecznego „Twój rozwój”, dlatego cel artykułu ukierunkowany jest na omówienie założeń, sposobu oraz efektów realizacji obu wymienionych form działalności MOPS. Inicjatywy podejmowane przez samorządowe podmioty publiczne świadczą o tym, że występuje modyfikacja postrzegania postaw społecznych i dążenie do zmiany z zachowań biernych na rzecz aktywnego rozwiązywania problemów.

Osiągnięciu przyjętego celu badawczego służy wykorzystanie wykładni gramatycznej i celowościowej aktów normatywnych regulujących kwestie z zakresu prawa pomocy społecznej oraz zatrudnienia socjalnego, a także analiza danych statystycznych dotyczących beneficjentów uczestniczących w formach wsparcia oferowanych w ramach KIS „Aktywna przyszłość” oraz CWS „Twój rozwój” prowadzonych przez MOPS w Nowym Sączu w latach 2016-2019.

Początkowa część artykułu, składająca się z dwóch elementów (podmiotowego oraz przedmiotowego), koncentruje się wokół teoretycznych zagadnień, obejmujących prawno-organizacyjne kwestie działalności ośrodków pomocy społecznej w systemie pomocy społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów związanych z wykluczeniem, zatrudnieniem socjalnym, reintegracją społeczną i zawodową.

Druga część pracy skupia się na praktycznym zobrazowaniu podjętej problematyki, czemu służy przedstawienie działań wdrażanych przez MOPS w Nowym Sączu, które mogą stanowić praktyczne odzwierciedlenie znanego chińskiego przysłowia: „Daj komuś rybę, a nakarmisz go na jeden dzień. Naucz go łowić ryby, a nakarmisz go na całe życie!”. Oznacza ono, że w długotrwałej perspektywie czasowej lepiej jest nauczyć kogoś, jak coś zrobić, niż po prostu zrobić to za niego i zaspokoić tymczasowe potrzeby. W związku z tym powinno się dążyć do osiągnięcia długofalowych efektów, ukierunkowanych na eliminację marginalizacji osób wykluczonych społecznie przez wprowadzanie mechanizmów związanych z reintegracją społeczną oraz zawodową zamiast demobilizującego wsparcia, polegającego na wypłacaniu zasiłków czy świadczeń z pomocy społecznej.

Ośrodki pomocy społecznej i ich działania w zakresie pomocy społecznej

Pomoc społeczna w Polsce ma strukturę złożoną, wielopoziomową, współdzieloną w obrębie administracji rządowej i samorządowej. Należy ona do podstawowych obszarów aktywności państwa, działającego na rzecz oraz w interesie wszystkich obywateli, a zwłaszcza tych, którzy mają różnego rodzaju problemy o charakterze indywidualnym bądź społecznym. Podkreślić trzeba, że pomoc społeczna jest nieodłączną częścią obywatelstwa w nowoczesnym państwie (Marshall, 1981, s. 92; King, Waldron, 1988, s. 422-423). Jest ona istotną dziedziną zabezpieczenia społecznego, obejmującą wsparcie osoby i rodziny w działaniach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka, pomoc w miarę możliwości w życiowym usamodzielnieniu i integracji ze środowiskiem osób wykluczonych (Matejek, 2013, s. 219). Celem pomocy społecznej jest zaspokajanie zbiorowych i indywidualnych potrzeb jednostki przez spełnianie świadczeń umożliwiających poprawę warunków życiowych albo przynajmniej utrzymanie ich na dotychczasowym poziomie (Sierpowska, 2013, s. 82; 2015, s. 48), przy czym cel ten może być osiągnięty za pomocą świadczeń pieniężnych i rzeczowych, a także usług społecznych (Zamorska, 2010, s. 212).

Pomoc społeczna w Polsce regulowana jest w oparciu o przepisy Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, która w uregulowaniach art. 15-24 statuuje zadania i kompetencje organów administracji rządowej (Rada Ministrów, minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, wojewoda) oraz administracji samorządowej (na szczeblu gminy, powiatu i województwa). Przepis art. 15 zawiera katalog zadań, wśród których istotną rolę odgrywają działania polegające na: pracy socjalnej, analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej, realizacji zadań wynikających z rozeznaczonych potrzeb społecznych, rozwijaniu nowych form pomocy społecznej oraz samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb. Należy zatem zauważyć, że w obrębie systemu pomocy społecznej niezwykle ważne jest analizowanie różnych zjawisk społecznych powodujących zaistnienie konkretnych potrzeb wśród danych grup i poszukiwanie innowacyjnych, nowych sposobów zaspokajania tych potrzeb. Działania te ukierunkowane powinny być na eliminację sytuacji związanych z potencjalną lub faktyczną marginalizacją społeczną poszczególnych grup oraz jednostek. Chociaż przepis art. 15 pkt 1 przewiduje zadanie obejmujące przyznawanie oraz wypłacanie przewidzianych ustawą świadczeń, a art. 36 wymienia konkretne świadczenia z zakresu pomocy społecznej, które mają zazwyczaj charakter pasywny, polegający na biernej postawie świadczeniobiorcy nastawionego na pomoc finansową lub rzeczową od państwa, to jednak z treści art. 15 pkt 6 wynika podkreślenie znaczenia rozwijania nowych form pomocy społecznej i samopomocy. Zestawienie wskazanych przepisów zawartych w ustawie o pomocy społecznej świadczy o zauważeniu przez prawodawcę faktu, iż niezbędne jest kształtowanie aktywnych sposobów wspierania jednostek potrzebujących pomocy, zamiast monolitycznego, biernego wypłacania zasiłków i świadczeń. Tradycyjny model polegający jedynie na dawaniu jest niewystarczający i wymaga poszukiwania innowacyjnych rozwiązań, pozwalających na kształtowanie aktywnych postaw wśród beneficjentów korzystających ze wsparcia pomocy społecznej.

Analizując przepisy ustawy o pomocy społecznej, trzeba zauważyć, że prawodawca hierarchizuje zadania wykonywane przez podmioty publiczne, dostrzegając kwestię ich dostępności i bliskości w zakresie kontaktu z osobami potrzebującymi wsparcia społecznego. Zakres, forma i rodzaj udzielanej pomocy powinny odpowiadać okoliczności uzasadniające jej udzielenie (Sierpowska, 2012, s. 152). Dlatego pomoc społeczna realizowana jest w pierwszej kolejności za pośrednictwem samorządu terytorialnego, a zwłaszcza gmin i powiatów (art. 16 ust. 1 i 2 ustawy o pomocy społecznej). Wśród zadań własnych gminy, oprócz wielu kwestii o charakterze pasywnym, ustawodawca wymienia obowiązki związane z aktywizacją beneficjentów pomocy społecznej, takie jak: opracowanie i realizacja projektów socjalnych, podejmowanie innych zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznaczonych potrzeb gminy, w tym tworzenie oraz realizacja programów osłonowych, współpraca z powiatowym urzędem pracy w zakresie upowszechniania ofert pracy i informacji o wolnych miejscach pracy, upowszechniania informacji o usługach poradnictwa zawodowego i o szkoleniach oraz realizacji Programu Aktywizacja i Integracja, o którym mowa w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (art. 17 ust. 1 pkt 1-20 w zw. z art. 17 ust. 2 pkt 3a-5 ustawy o pomocy społecznej). Z kolei do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez gminę należy m.in. realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia (art. 18 ust. 1 pkt 6 ustawy o pomocy społecznej). Wymienione przepisy korespondują z Ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, która w art. 7 ust. 1 pkt 6 stanowi, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, a w szczególności

zadania własne obejmują sprawy pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych. Bliskie oddziaływanie osób potrzebujących wsparcia i zamieszkujących obszar danej gminy świadczy o tym, że to właśnie najniższy szczebel samorządu terytorialnego jest właściwy w rozeznawaniu się w problemach społeczności lokalnej i pomaganiu w najbardziej optymalnej formie (Cendrowicz, 2015, s. 59; 2020, s. 159-179; Mędrzycki, 2017, s. 172-173).

Nawet najlepiej przemyślane strategie społeczne o charakterze ogólnokrajowym nie będą miały jednolitego zastosowania na obszarze całego państwa, gdyż poszczególne gminy, powiaty, województwa różnią się pod względem ekonomicznym, społecznym, mentalnym czy kulturowym. Dlatego też niezwykle ważne jest działanie „u podstaw”, czyli na poziomie gminy, żeby odpowiednio rozpoznać potrzeby i znaleźć odpowiednie rozwiązanie problemów społecznych. Rolę taką w poszczególnych gminach pełnią ośrodki pomocy społecznej, które tworzone i utrzymywane są w ramach zadania własnego na podstawie art. 17 ust. 1 pkt 18 ustawy o pomocy społecznej.

Każdy ośrodek pomocy społecznej musi podejmować działania z zakresu pomocy społecznej, do których ustawowo zobowiązana jest gmina (Nitecki, 2013, s. 272-275). Oprócz tradycyjnych, pasywnych, form wsparcia opierających się np. na wypłacie zasiłków celowych lub stałych, ośrodek pomocy społecznej ma działać aktywnie, w tym rozwijać nowe formy pomocy i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb (art. 15 pkt 6 ustawy o pomocy społecznej). W ramach jego struktur mogą być utworzone różne jednostki, ukierunkowane na zwalczanie zjawiska wykluczenia społecznego, a zatem przyczyniające się do reintegracji społecznej i zawodowej osób defaworyzowanych. Służy to postrzeganiu pomocy społecznej nie tylko jako instytucji zajmującej się przyznawaniem świadczeń materialnych, ale w coraz większym stopniu oferującej bogatą i złożoną pomoc w rozwiązywaniu trudnych problemów życiowych, niezwiązanych tylko z sytuacją materialną (Kowalczyk, 2012, s. 155).

Wykluczenie społeczne i jego konsekwencje oraz instrumenty ekonomiczno-prawne służące zmniejszeniu skali zjawiska

Przykładem innowacyjnego podejścia do rozwiązywania lokalnych problemów społecznych, a tym samym rozwijania nowej formy pomocy oraz samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb jest utworzenie klubu integracji społecznej, funkcjonującego w strukturze ośrodka pomocy społecznej, co z pewnością obniża koszty powstania i działalności klubu, a także ułatwia pozyskiwanie środków pieniężnych z gminy. Trzeba zauważyć, że utworzenie instytucji w obrębie ekonomii społecznej i prowadzenie jej wymaga zaangażowania ze strony pracowników, którzy powinni dostrzegać konieczność zmian zarówno w sposobie pracy w ośrodku pomocy społecznej, jak i modyfikacji spojrzenia na pracę socjalną czy szeroko rozumianą politykę społeczną. Zmiana postaw z jednej strony wśród pracowników pomocy społecznej, zaś z drugiej – wśród beneficjentów, czyli korzystających ze świadczeń i usług pomocy społecznej, wiąże się z potrzebą stopniowego przeobrażenia systemu pomocy społecznej z pasywnego na aktywny. Należy podkreślić, że przekształcenie wyobrażeń na temat wykluczenia społecznego i marginalizacji ma ogromne znaczenie dla funkcjonowania społeczeństwa w skali mikro i makro. Wykluczenie społeczne stanowi bowiem zagrożenie dla wartości, norm społecznych, reguł instytucjonalnych, ogólnego porządku społecznego, szczególnych interesów, a w skrajnych przypadkach dla trwania społeczeństwa jako takiego (Frysztański, 2000, s. 206). Z tego też względu ważne jest podejmowanie inicjatyw związanych z reintegracją społeczną i zawodową, które zmniejszają wykluczenie społeczne osób defaworyzowanych.

Wykluczenie, nazywane ekskluzją, jest rodzajem upośledzenia społecznego, w wyniku którego jednostka lub grupa nie może uczestniczyć np. w życiu politycznym czy gospodarczym (Giddens, 2006, s. 738). Może być ono rozumiane wąsko – jako brak uczestnictwa jednostki w życiu społecznym, wynikający z ograniczania praw człowieka i ułomnej demokracji, albo szeroko: jako synonim ubóstwa lub zjawisko towarzyszące ubóstwu (Golinowska, Broda-Wysocki, 2005, s. 32). Niewątpliwie wykluczenie społeczne powiązane jest z ubóstwem, gdyż samo ubóstwo może być źródłem, częścią bądź rezultatem danej postaci wykluczenia społecznego. Powstawanie wykluczenia społecznego zazwyczaj jest procesem nieuświadomianym przez osoby dotknięte tym problemem, co oznacza, że jednostki nie mogą jednoznacznie wskazać, że pewne wydarzenia życiowe z przeszłości wpłynęły na ich stan (Oliwa-Ciesielska, 2004, s. 26).

Trzeba zauważyć, że wykluczenie społeczne ujemnie oddziałuje na potencjał społeczny, niszcząc postawy aktywnego zaangażowania w rozwój struktur lokalnych czy państwowych. Ekskluzja społeczna eliminuje z życia zbiorowego przedsiębiorczość oraz innowacyjność, powodując pasywne ukierunkowanie na branie bez jakichkolwiek ekwiwalentnych działań na rzecz dobra wspólnego. Z tego względu wielkość i charakter zjawiska wykluczenia poddawane są próbom oceny przez administrację publiczną w kontekście prowadzenia polityki społecznej. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej wskazało cechy tego zjawiska, takie jak:

- dynamika i kumulacja prowadzące do wielowymiarowej deprivacji;
- brak lub niewystarczający poziom uczestnictwa w głównym nurcie społeczeństwa i dostępu do najważniejszych systemów społecznych;
- zerwanie więzi rodzinnych i społecznych, utrata poczucia sensu i tożsamości;
- niebezpieczeństwo powielania modelu i przekazywania pewnych cech warunkujących pokoleniowy charakter wykluczenia (MPiPS, 2006, s. 14).

Zjawisko wykluczenia świadczy o tym, że niektórzy członkowie społeczeństwa nie mogą w pełni uczestniczyć w ważnych sferach życia zbiorowego, wśród których można wskazać płaszczyznę ekonomiczną, polityczną oraz społeczną (Zabielska, 2012, s. 182). Niedobory występujące w różnych dziedzinach życia prowadzą do rozwarstwienia społecznego, a tym samym problemów związanych z niemożnością zaspokojenia potrzeb, oczekiwań wszystkich członków społeczeństwa na jednakowym, a przynajmniej zbliżonym poziomie.

Niezbędne jest więc inicjowanie działań skierowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym tak, aby wyeliminować ostracyzm, nierówności, wyobcowanie, czyli procesy wskazujące na to, że człowiek jest wynikiem interakcji społecznych (Nóžka, 2016, s. 48). Działalność taka wymaga jednak określenia potencjalnych odbiorców i form pomocy, a także form pomocy. Niezwykle istotną jest zatem rola ustawodawcy, kształtującego rozwiązania prawne służące uchylaniu potencjalnych kolizji interesów o charakterze rzeczywistym i legalnym.

Aktem prawnym, który reguluje sytuacje związane z wykluczeniem społecznym, z uwzględnieniem podmiotowego i przedmiotowego charakteru tego zjawiska, jest Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym, której przepis art. 1 ust. 2 do wykluczonych osób zalicza:

- bezdomnych;
- uzależnionych od alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających;
- chorych psychicznie;
- długotrwale bezrobotnych;
- zwalnianych z zakładów karnych;
- uchodźców;
- niepełnosprawnych.

Wymienione wyżej kategorie jednostek nie są jedynymi, ponieważ katalog zawarty w art. 1 ust. 2 ustawy o zatrudnieniu socjalnym ma charakter otwarty. Oznacza to, że może on zostać rozszerzony np. o art. 4 ust. 1 pkt 4 Ustawy z dnia 27 czerwca 2006 r. o spółdzielniach socjalnych w odniesieniu do osób poniżej 30. roku życia i powyżej 50. roku życia, poszukujących pracy, bez zatrudnienia. Dodatkowo, przepis art. 62a ust. 2 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy wskazuje, że wśród osób wykluczonych można wymienić bezrobotnych, posiadających ustalony profil pomocy III, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, głównie realizujących kontrakt socjalny. Odnosząc się do uregulowań prawnych w obrębie ustawy o zatrudnieniu socjalnym, jak też innych aktach prawnych, można zauważyć, że katalog jednostek wykluczonych odpowiada rzeczywistości społeczno-prawnej i dlatego nie jest wymagana interwencja w zakresie jego poszerzenia.

Ekсклюzja społeczna powoduje, że administracja publiczna, zarówno na poziomie rządowym, jak też samorządowym, w tym działając za pośrednictwem ośrodków pomocy społecznej, podejmuje działania skupione wokół tzw. reintegracji społecznej i zawodowej. Aktywność ta służy przywróceniu możliwości pełnoprawnego funkcjonowania w społeczeństwie przez osoby dotknięte wykluczeniem społecznym i marginalizacją. Zgodnie z art. 2 pkt 4 ustawy o zatrudnieniu socjalnym, reintegracja społeczna polega na podejmowaniu działań, w tym też o charakterze samopomocowym, mających na celu odbudowanie i podtrzymanie u osoby uczestniczącej w zajęciach w centrum integracji społecznej, klubie integracji społecznej lub zatrudnionej u pracodawcy umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej oraz pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania bądź pobytu. Reintegracja społeczna ma na celu wspierać osiągnięcie zabezpieczenia socjalnego, co wiąże się z zapewnieniem odpowiednich warunków życiowych osobom wykluczonym. Dotyczy ona osób, które nie mogą poprzez własną aktywność zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych. Obejmuje wzajemną pomoc w pokonywaniu barier występujących w codziennym funkcjonowaniu osób defaworyzowanych. Należy zwrócić uwagę, że reintegracja społeczna dotyczy też edukacji przez usamodzielnienie w zakresie zdobywania wiedzy, umiejętności i doświadczeń, które wpływają w długofalowej perspektywie na zachowania w ramach otwartego rynku pracy.

Oprócz reintegracji społecznej ustawa o zatrudnieniu socjalnym w art. 2 pkt 5 zawiera pojęcie „reintegracja zawodowa” określające działania mające na celu odbudowanie oraz podtrzymanie u osoby uczestniczącej w zajęciach w centrum integracji społecznej i klubie integracji społecznej zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy. Reintegracja zawodowa ogniskuje się wokół wsparcia jednostek defaworyzowanych za pośrednictwem usług ukierunkowanych na bezpośrednią integrację z rynkiem pracy. Istotnym elementem reintegracji zawodowej jest zatem podkreślenie znaczenia pracy jako kontrapunktu ustalającego stopień przydatności danej jednostki dla całego społeczeństwa, ponieważ osoby bezrobotne zazwyczaj znajdują się w specyficznej sytuacji, powodującej, że radzenie sobie z pozornie nawet błahymi sprawami może być trudnym doświadczeniem życiowym (Chodkowska, Kazanowski, 2017, s. 66).

Zauważalny jest dysonans rynku pracy, gdzie występują z jednej strony osoby bardzo dobrze wynagradzane za swoją pracę wymagającą wysokich kwalifikacji, a z drugiej strony – jednostki o niskich kwalifikacjach, charakteryzujące się niepełnym bądź przejściowym zatrudnieniem, pracą w szarej strefie bądź trwałym bezrobociem (Beck, 2002, s. 136). Wzajemna koegzystencja instytucji rynku pracy, pracodawców oraz władz samorządowych powoduje, że rozbieżności istniejące na rynku pracy można niwelować, co w efekcie prowadzi do zrównania szans. Ważne jest zatem inicjowanie różnorodnych działań o charakterze aktywnym,

a nie pasywnym, do czego mogą posłużyć różnorakie instrumenty prawne. Wśród podmiotów podejmujących aktywność na polu walki z wykluczeniem społecznym należy wskazać ośrodki pomocy społecznej, których zadania mogą się wiązać m.in. z założeniem lub prowadzeniem klubu integracji społecznej i centrum wsparcia społecznego.

Działalność Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Nowym Sączu w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej

Problematykę wykluczenia niektórych grup społecznych dostrzegają również władze publiczne, wprowadzając mechanizmy służące przeciwdziałaniu temu negatywnemu zjawisku. W perspektywie lokalnej, ośrodki pomocy społecznej odgrywają szczególną rolę, zwłaszcza gdy realizują różnego rodzaju inicjatywy skierowane do osób defaworyzowanych. Przykładem działań na rzecz aktywizowania osób wykluczonych jest funkcjonowanie Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Nowym Sączu (MOPS).

MOPS w Nowym Sączu, zgodnie z postanowieniem § 1 ust. 1 statutu nadanego uchwałą Nr XIX/203/2019 Rady Miasta Nowego Sącza z dnia 10 września 2019 r., jest samodzielną jednostką organizacyjną, nieposiadającą osobowości prawnej i działającą jako wyodrębniona jednostka budżetowa Nowego Sącza. Wśród licznych zadań wymienionych w przywołanej uchwale istotną rolę odgrywa podejmowanie działań ukierunkowanych na aktywizację, integrację i edukację osób, rodzin, grup społeczności lokalnych, w szczególności zagrożonych społecznym wykluczeniem (§ 4 ust. 4 lit. a statutu). Świadczy to o tym, że organ stanowiący, czyli Rada Miasta Nowego Sącza, niezależnie od zadań własnych czy zleconych określonych w oparciu o poszczególne ustawy, dostrzega znaczenie inicjatyw służących przeciwdziałaniu ekskluzji społecznej oraz ukierunkowanych na kształtowanie aktywnych postaw wśród jednostek defaworyzowanych, często znajdujących się na marginesie społeczeństwa.

Odzwierciedleniem działalności statutowej jest inicjatywa podjęta w latach 2016-2019 przez MOPS w Nowym Sączu w postaci Klubu Integracji Społecznej „Aktywna przyszłość” (KIS) i Centrum Wsparcia Społecznego „Twój rozwój” (CWS), mających za zadanie wspierać mieszkańców miasta Nowego Sącza zagrożonych ubóstwem, wielokrotnym wykluczeniem społecznym, korzystających z pomocy społecznej lub bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo, niepełnosprawnych, w tym z niepełnosprawnością sprzężoną, znaczną, umiarkowaną, z dysfunkcjami społecznymi, niesamodzielnymi.

W ramach zainicjowanej działalności w strukturze MOPS w Nowym Sączu powstały: KIS „Aktywna przyszłość” i CWS „Twój rozwój”, w których prowadzono reintegrację społeczną i zawodową oraz inne formy wsparcia, wynikające z identyfikacji indywidualnych potrzeb i potencjałów każdego uczestnika. Rodzaje wsparcia zostały dostosowane oraz określone indywidualnie w zależności od problemów, potrzeb, a także potencjałów osób uczestniczących w KIS i CWS.

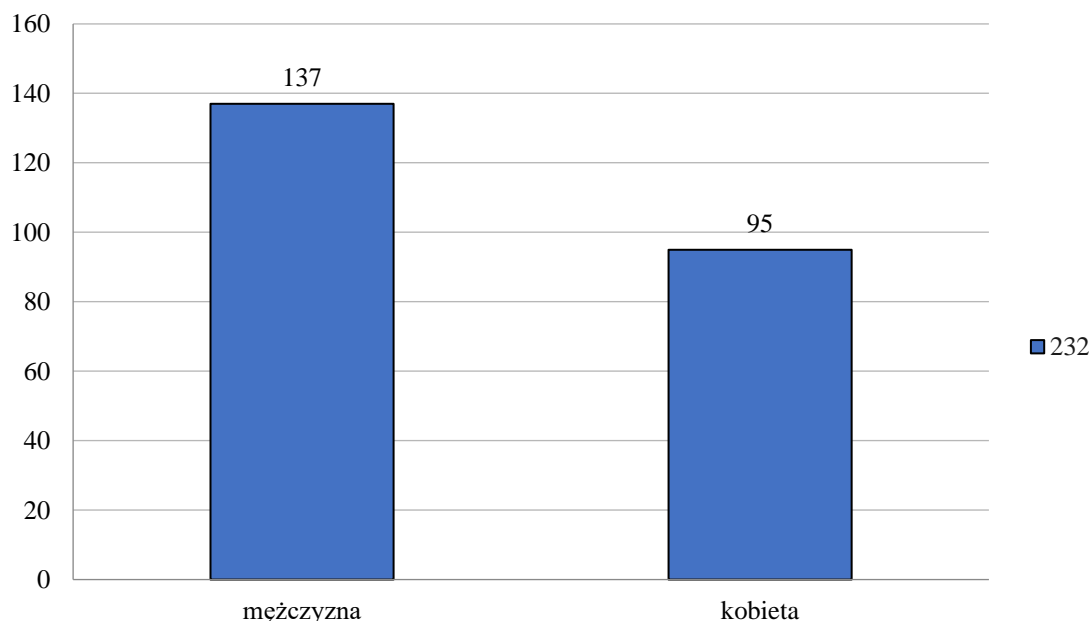
Aktywność KIS i CWS obejmowała organizowanie działań ukierunkowanych na reintegrację społeczną i zawodową osób o najmniejszych szansach na otwartym rynku pracy ze względu na niskie kwalifikacje lub ich brak i problemy z pełnoprawnym uczestnictwem w życiu społecznym i zawodowym. Ponadto KIS i CWS wypełniały zadania polegające na udzieleniu poszczególnym jednostkom oraz ich rodzinom pomocy w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych.

Działania te miały charakter pomocowy, terapeutyczny, edukacyjny, zatrudnieniowy i samopomocowy. Realizowane były we współpracy z organami, instytucjami, organizacjami i osobami fizycznymi w podejmowaniu przedsięwzięć, zmierzających do pełnej realizacji działań związanych z przeciwdziałaniem wykluczeniu społecznemu oraz integracją społeczną (w tym Program Aktywizacja i Integracja z Sądeckim Urzędem Pracy).

KIS „Aktywna przyszłość” z siedzibą w Nowym Sączu przy ul. Nawojowskiej 17a, zgodnie z wymogiem art. 18a ust. 1 ustawy o zatrudnieniu socjalnym, został wpisany w dniu 7 kwietnia 2016 roku pod nr. 2/2016 do rejestru klubów integracji społecznej prowadzonego przez Wojewodę Małopolskiego (<https://bip.malopolska.pl/muw,a,3250,rejestr-klubow-integracji-spoecznej-prowadzony-przez-wojewode-malopolskiego.html>). CWS nie wymagało takiej rejestracji.

Działalność KIS „Aktywna przyszłość” i CWS „Twój rozwój” objęła 3-letni okres w latach 2016-2019, co wiązało się z czasem oraz źródłem finansowania, tj. środkami z Unii Europejskiej, pozyskanymi w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-20, 9 Osi Priorytetowej Region Spójny Społecznie, Działania 9.1 Aktywna Integracja, Poddziałania 9.1.1 Aktywna Integracja.

Z usług oferowanych przez KIS „Aktywna przyszłość” oraz CWS „Twój rozwój” skorzystało 232 beneficjentów, będących mieszkankami i mieszkańcami miasta Nowy Sącz zaliczających się do różnych kategorii wykluczenia społecznego. Wykres 1 przedstawia strukturę płci uczestników KIS i CWS.

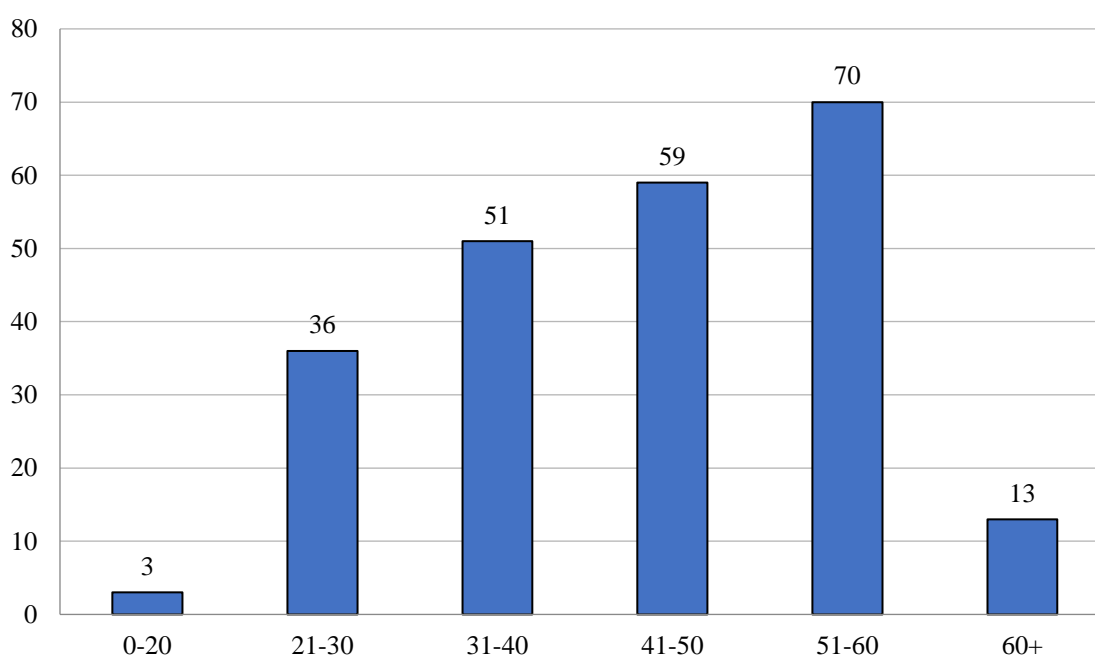
Wykres 1. Struktura płci uczestników Klubu Integracji Społecznej „Aktywna przyszłość” i Centrum Wsparcia Społecznego „Twój rozwój”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości.

Z wykresu 1 wynika, że wśród uczestników obu inicjatyw podjętych przez MOPS w Nowym Sączu znalazło się 59% mężczyzn i 41% kobiet. Odnosząc się bezpośrednio do danych, można stwierdzić, że taka proporcja świadczy o większym zainteresowaniu reintegracją społeczną i zawodową wśród mężczyzn.

Wysnucie takiej konkluzji wprost może być jednak mylące, ponieważ z licznych badań wynika, że to właśnie kobiety zaliczają się do grupy osób bardziej narażonych na ekskluzję społeczną. Biorąc pod uwagę czynniki takie, jak: długotrwałe bezrobocie, trudności z wejściem i powrotem na rynek pracy, ubóstwo, przemoc domowa, dyskryminacja płacowa, brak równowagi między życiem zawodowym a obowiązkami domowymi, można dostrzec silną dysproporcję płci na niekorzyść kobiet. Tradycyjny podział ról według typowego modelu rodziny wskazuje bowiem, że zazwyczaj to mężczyźni są aktywnymi uczestnikami rynku pracy, życia społecznego, zaś kobiety biernie przystosowują się do sytuacji w zakresie zatrudnienia, wynagrodzenia, rodzicielstwa. Można stwierdzić, że wykluczenie społeczne kobiet uwarunkowane jest nierównym podziałem obowiązków i czynności domowych ze względu na płeć (Pokrzywa, 2019, s. 111).

Oprócz płci, także wiek może oddziaływać na fakt, czy wystąpią przypadki wykluczenia społecznego. Wykres 2 obrazuje rozkład uczestników KIS i CWS z uwzględnieniem wieku.

Wykres 2. Struktura wieku uczestników Klubu Integracji Społecznej „Aktywna przyszłość” i Centrum Wsparcia Społecznego „Twój rozwój”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości.

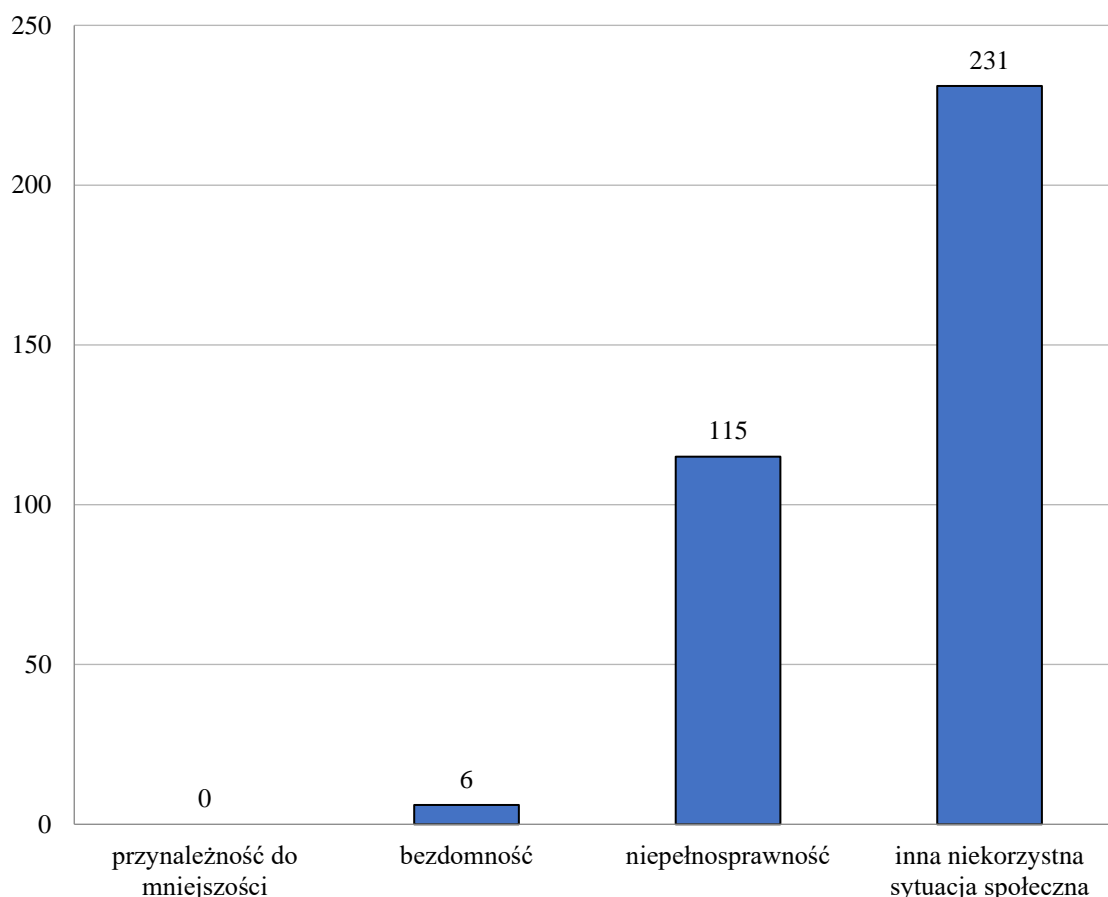
Dane zawarte na wykresie 2 ilustrują przedziały wiekowe uczestników KIS i CWS, obejmujące 6 grup, z czego 17% to ludzie młodzi (poniżej 30. roku życia), a 6% to seniorzy (powyżej 60. roku życia), chociaż największy odsetek – 30% – stanowią jednostki w wieku „okołosenioralnym”, czyli pomiędzy 50. a 60. rokiem życia.

Analizując wiek jednostek zagrożonych wykluczeniem społecznym, należy zwrócić szczególną uwagę na sytuację ludzi młodych, dopiero wchodzących na rynek pracy, podejmujących nowe role społeczne, które nie mają doświadczenia życiowego. Często osoby młode nie mogą znaleźć pierwszego zatrudnienia, które pokazałoby, że warto podejmować trud nauki na różnych poziomach kształcenia po to, aby później wykazać się jak najlepszymi wiadomościami, umiejętnościami i kompetencjami, co zaowocuje zdobyciem interesującej pracy i wejściem w dorosłość jako pełnoprawny obywatel. Z drugiej strony należy przyjrzeć

się osobom „wychodzącym” z rynku pracy, które często, pomimo znacznego doświadczenia życiowego, zawodowego, nie są atrakcyjne dla potencjalnych pracodawców. Podjęcie pracy po 50. roku życia niejednokrotnie pozostaje karkołomnym zadaniem i powoduje, że osoba dotąd spełniająca wszystkie role społeczne zaczyna funkcjonować na marginesie społeczeństwa, żyjąc „na garnuszkę” państwa. Oddziałuje to też na stan psychofizyczny, co może rodzić albo pogłębiać problemy natury zdrowotnej, związane nie tylko z wiekiem, ale też z ogólną sytuacją występującą w otoczeniu osoby wykluczonej.

Wykluczenie społeczne wymienionych kategorii wiekowych zostało dostrzeżone przez ustawodawcę w art. 4 ust. 1 pkt 4 ustawy o spółdzielniach socjalnych w odniesieniu do osób poniżej 30. roku życia oraz powyżej 50. roku życia. Znajduje to odzwierciedlenie w sytuacji występującej w KIS „Aktywna przyszłość” i CWS „Twój rozwój”, gdzie ponad połowa (53%) uczestników to osoby spośród wymienionych grup wiekowych szczególnie zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Nie tylko płeć czy wiek, lecz również inna sytuacja życiowa może wpływać na fakt, czy dojdzie do wykluczenia społecznego. Wykres 3 przedstawia przyczyny wykluczenia społecznego uczestników KIS i CWS.

Wykres 3. Przyczyny wykluczenia społecznego uczestników Klubu Integracji Społecznej „Aktywna przyszłość” i Centrum Wsparcia Społecznego „Twój rozwój”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości.

Wśród powodów wykluczenia społecznego wymienić można różne przesłanki, które decydują o pozycji społecznej danej jednostki. Wykres 3 przedstawia dane dotyczące podziału na kategorie: przynależność do mniejszości, bezdomność, niepełnosprawność i inna niekorzystna sytuacja społeczna.

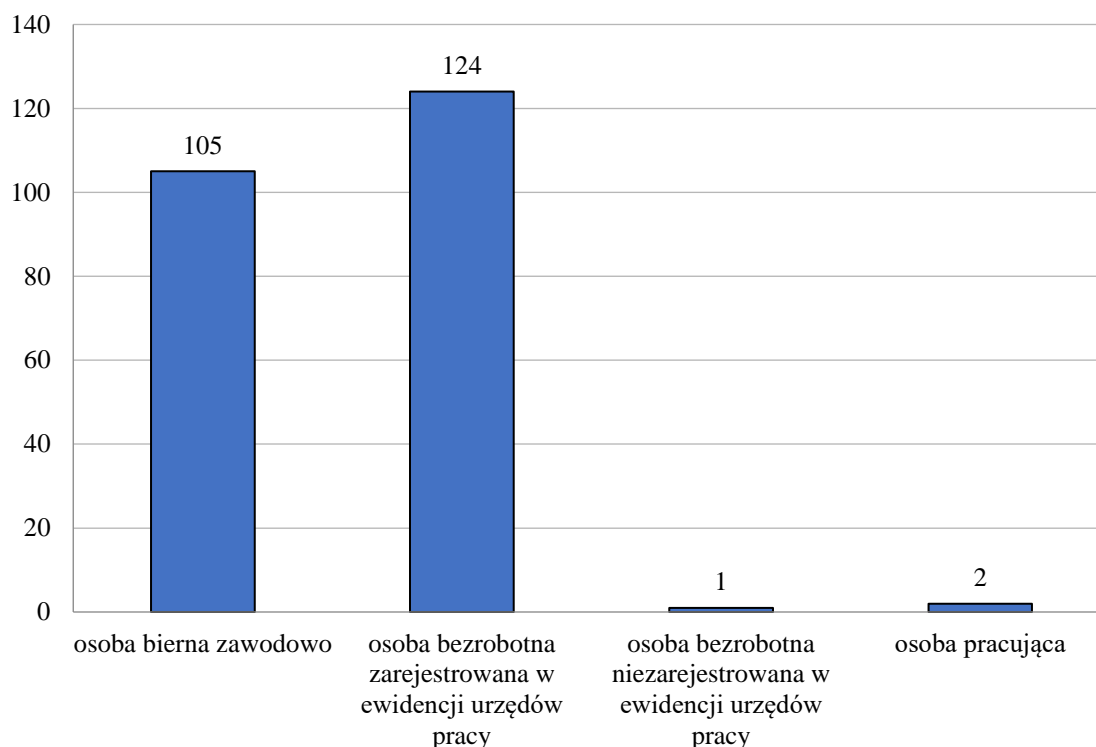
W usługach oferowanych przez KIS i CWS nie uczestniczyli przedstawiciele mniejszości. Należy zwrócić uwagę, że Nowy Sącz jest miejscowością zamieszkiwaną przez mniejszość etniczną – romską, lecz żaden uczestnik nie określił przynależności do niej.

Co do jednostek z utrudnionym dostępem do mieszkania lub bezdomnych, to w ramach KIS i CWS uczestniczyło niecałe 3% osób, które stwierdziły, że mają problemy o charakterze mieszkaniowym. MOPS może realizować indywidualny program wychodzenia z bezdomności, obejmujący wsparcie osoby bezdomnej w rozwiązywaniu problemów życiowych, zwłaszcza mieszkaniowych, a także pomoc w zatrudnieniu (Cendrowicz, 2020, s. 162-163). Program taki może być powiązany z partycypacją w usługach KIS i CWS, co powoduje, że reintegracja społeczna i zawodowa osoby bezdomnej doprowadzi do uzyskania pracy, a w konsekwencji znalezienia mieszkania z możliwością jego utrzymania, tj. ponoszenia wszelkich opłat związanych z utrzymaniem miejsca zamieszkania.

Z kolei niepełnosprawność jako przyczyna wykluczenia społecznego została wykazana przez połowę uczestniczących we wsparciu KIS lub CWS. Zgodnie z założeniami podjętej inicjatywy, z usług oferowanych przez KIS i CWS mogły korzystać osoby niepełnosprawne, w tym z niepełnosprawnością sprzężoną, znaczną, umiarkowaną, z dysfunkcjami społecznymi, niesamodzielne. Niewątpliwie osoby z niepełnosprawnością podlegają znacznej marginalizacji oraz wykluczeniu społecznemu, co wynika z problemów zdrowotnych i nierzadko wiąże się z nieznanymi objawów chorobowych wśród „zdrowej” części społeczeństwa. Niepełnosprawni mają szerokie wsparcie ze strony państwa, np. poprzez wsparcie zatrudnienia ze strony Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych czy działalność zakładów aktywności zawodowej lub warsztatów terapii zajęciowej, ukierunkowanych na pomoc wyłącznie osobom niepełnosprawnym. Nie wyklucza to jednak objęcia wsparciem osób niepełnosprawnych np. przez KIS, czyli podmiot ekonomii społecznej, ukierunkowany na reintegrację zawodową oraz społeczną osób wykluczonych, zaliczających się do wszystkich kategorii ekskluzji społecznej.

Prawie wszyscy uczestnicy wskazali inną niekorzystną sytuację społeczną, która nie została wyodrębniona w ramach osobnej grupy. Należy podkreślić, że powody prowadzące do wykluczenia nie muszą występować pojedynczo, a wręcz odwrotnie – często zdarza się nawarstwienie różnych przyczyn rodzących marginalizację, izolowanie, wyobcowanie ze społeczeństwa. Przykładowo, wykres 3 wskazuje, że u połowy uczestników KIS oraz CWS wystąpiły przynajmniej dwa źródła wykluczenia społecznego, tj. niepełnosprawność i inna niekorzystna sytuacja społeczna.

Przyczyny wykluczenia społecznego zazwyczaj kumulują się wokół problemów związanych z zatrudnieniem. Bardzo często podstawowym problemem osób defaworyzowanych jest brak pracy, a w konsekwencji obniżenie komfortu życia, potencjalny brak mieszkania, powstawanie różnych chorób, np. o podłożu psychicznym, uzależnienie od alkoholu bądź narkotyków. Z tego też względu określenie sytuacji na rynku pracy jest niezwykle ważne, gdyż skutkuje powzięciem dalszych działań, mających na celu uzyskanie stałej pracy. Wykres 4 przedstawia sytuację uczestników KIS i CWS w momencie rozpoczęcia aktywizacji zawodowej z zamiarem polepszenia sytuacji na rynku pracy.

Wykres 4. Sytuacja uczestników Klubu Integracji Społecznej „Aktywna przyszłość” i Centrum Wsparcia Społecznego „Twój rozwój” w momencie rozpoczęcia projektu.

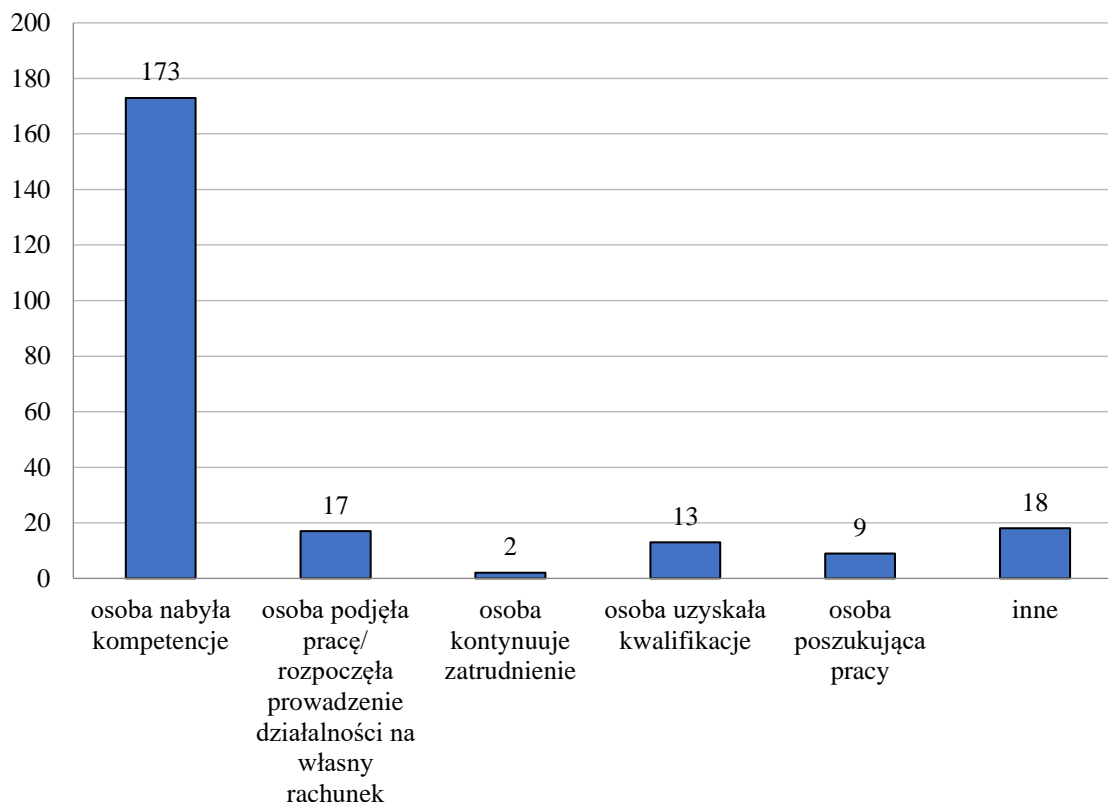
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości.

Z danych zawartych na wykresie 4 wynika, że zaledwie 1% osób biorących udział w działalności KIS i CWS podlegał zatrudnieniu. Oznacza, to, że aż 99% uczestników KIS i CWS zaliczało się do grupy osób bezrobotnych albo biernych zawodowo.

Należy zauważyć, że ponad połowa (53 %) wskazanych osób była zarejestrowana w ewidencji urzędu pracy, co może świadczyć o współpracy na szczeblu gminy oraz powiatu pomiędzy MOPS w Nowym Sączu a Sądeckim Urzędem Pracy, szczególnie w kontekście realizacji Programu Aktywizacja i Integracja, prowadzonego w oparciu o przepisy ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Fakt zarejestrowania w ewidencji urzędów pracy daje też możliwość ubezpieczenia osoby bezrobotnej z możliwością korzystania ze świadczeń zdrowotnych, co jest szczególnie istotne dla osób, które mają trudną sytuację życiową i często nie posiadają środków finansowych na prywatne leczenie. Dodatkowo, krótkotrwałe lub średniookresowe bezrobocie, pod warunkiem uprzedniego przepracowania roku i pobierania przynajmniej minimalnego wynagrodzenia za pracę, uprawnia do wystąpienia do urzędu pracy o wypłatę zasiłku dla bezrobotnych. Osoby tracące pracę albo nieposiadające oszczędności po zakończeniu edukacji zazwyczaj nie mają zasobów finansowych służących zapewnieniu fundamentalnych potrzeb życiowych.

Oprócz połowy uczestników KIS i CWS kwalifikujących się jako bezrobotni, 45% mieściło się w kategorii osób biernych zawodowo. Sytuacja ta mogła dotyczyć np. kobiet, które nigdy nie podjęły zatrudnienia, gdyż po ukończeniu nauki założyły rodzinę, urodziły dzieci i skupiły się na ich wychowaniu bez możliwości wejścia na rynek pracy. Ich bierność zawodowa może wiązać się z pobieraniem świadczeń rodzinnych, w tym 500+, co jednocześnie niweczy jakkolwiek aktywność w próbach podejmowania zatrudnienia.

Ze względu na złożoną sytuację osób pozostających bez pracy istotne są dla nich wszystkie formy wsparcia, które mogą przyczynić się do polepszenia sytuacji na rynku pracy, a w efekcie doprowadzić do rozpoczęcia lub zmiany zatrudnienia w najbardziej optymalnej postaci, czyli na podstawie stosunku pracy. Dlatego warto dostrzec rezultaty działań aktywizujących realizowanych w ramach KIS i CWS, co obrazuje wykres 5.

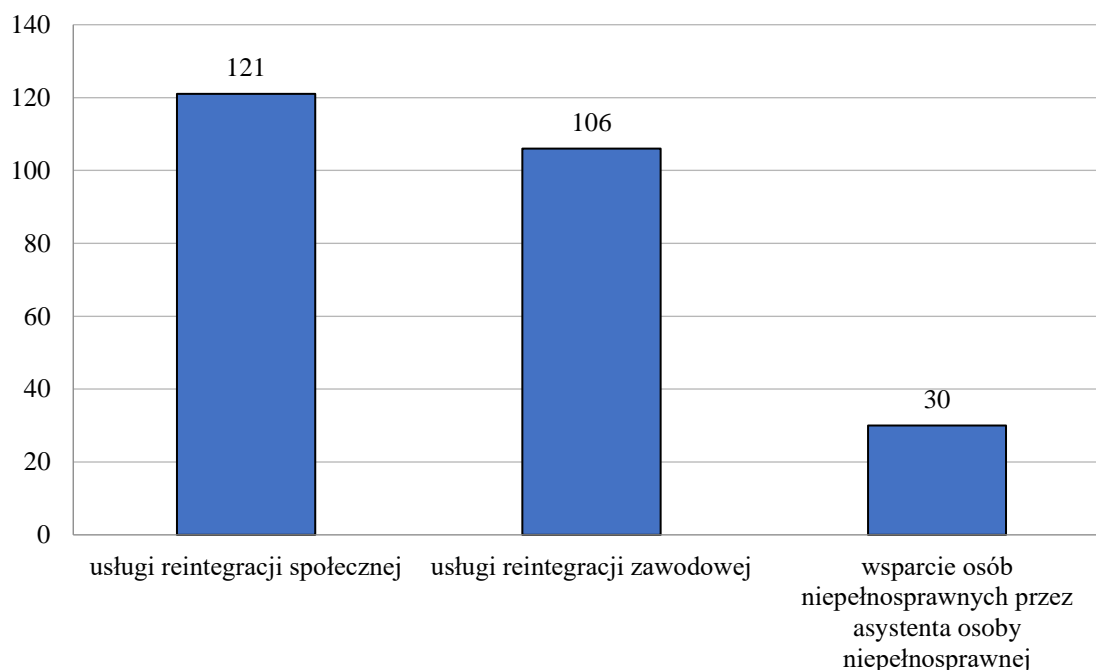
Wykres 5. Sytuacja uczestników Klubu Integracji Społecznej „Aktywna przyszłość” i Centrum Wsparcia Społecznego „Twój rozwój” w momencie zakończenia projektu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości.

Wykres 5 prezentuje efekty poszczególnych działań podjętych wobec uczestników KIS i CWS. 80% beneficjentów KIS i CWS nabyło kompetencje bądź uzyskało kwalifikacje, co niewątpliwie przyczyniło się do ich atrakcyjności zawodowej, która może powodować zaistnienie na rynku pracy, a następnie poprawę sytuacji poprzez zmianę zatrudnienia. Na uwagę zasługuje wskaźnik jednostek, które podjęły zatrudnienie lub rozpoczęły prowadzenie działalności na własny rachunek, gdyż 17 osób (7%) zmieniło postawę z biernej na czynną, powracając na rynek pracy. Kolejnych 9 osób (4%) również wykazało aktywność w zakresie poszukiwania pracy.

Trzeba podkreślić, że choćby najmniejszy odsetek aktywizacji świadczy o tym, iż zmiana sytuacji poszczególnych jednostek, czyli osób w trudnej sytuacji życiowej, skutkuje dalekosiędnymi skutkami. Takie postawy, niezależnie od skali, stanowią odzwierciedlenie przysłowia o rybie i wędce, obrazując sens działań na wielu płaszczyznach.

Aktywizacja społeczna osób wykluczonych wiąże się z wykonywaniem różnorodnych zadań o charakterze reintegracyjnym. Wykres 6 przedstawia formy wsparcia skierowane do beneficjentów KIS i CWS.

Wykres 6. Formy wsparcia uczestników Klubu Integracji Społecznej „Aktywna przyszłość” i Centrum Wsparcia Społecznego „Twój rozwój”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości.

Analizując dane zawarte na wykresie 6, można zauważyć, że ponad połowa osób (52%) skorzystała z usług reintegracji społecznej. Niewiele mniej, gdyż 46%, realizowało usługi w obrębie reintegracji zawodowej, co wiązało się z faktem, że prawie wszyscy uczestnicy mieli trudną sytuację na rynku pracy. Reintegracja zawodowa była zatem istotnym elementem działalności KIS i CWS. 13% osób uzyskało wsparcie ze strony asystenta niepełnosprawnej osoby i była to 1/4 uczestników, którzy powiązali swe wykluczenie z niepełnosprawnością. Podkreślić należy, że jedna osoba nie musiała korzystać wyłącznie z jednej, wybranej formy wsparcia, gdyż możliwe było, że np. osoba niepełnosprawna posiadająca wsparcie asystenta uzyskała pomoc w zakresie reintegracji społecznej lub zawodowej.

Każdy z uczestników objęty był identyfikacją konkretnych potrzeb oraz potencjałów dokonywaną przez ekspertów. Dla każdej też osoby sporządzony został kontrakt socjalny, zawierający indywidualną ścieżkę wsparcia, określającą rodzaj wsparcia, termin realizacji oraz przewidywane efekty, rezultaty do osiągnięcia. W stosunku do wszystkich uczestników KIS i CWS podjęto też działania o charakterze indywidualnym, zmierzające do aktywizacji społecznej bądź zawodowej.

W ramach KIS „Aktywna przyszłość” i CWS „Twój rozwój” zrealizowano rozmaite sposoby wsparcia indywidualnego i grupowego, obejmujące: poradnictwo, treningi, zajęcia, grupy, spotkania, kursy, szkolenia zawodowe, zajęcia rehabilitacyjne, turnusy rehabilitacyjne, wsparcie w formie wyjazdowej czy wsparcie specjalistyczne w zakresie pracy socjalnej. Niepełnosprawni uczestnicy projektu byli też objęci wsparciem asystenta osoby niepełnosprawnej odpowiednio do stopnia niepełnosprawności i wynikających z niego potrzeb.

Podsumowanie

Działalność podmiotów publicznych, a zwłaszcza ośrodków pomocy społecznej, w kontekście reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym niewątpliwie jest bardzo potrzebna. Różnorodne inicjatywy skupiają się wokół problemów związanych z ekskluzją osób, które w efekcie określonych sytuacji lub wynikających z nich konsekwencji utraciły zdolność do samodzielnego rozwiązywania problemów o charakterze psychologicznym, socjologicznym, ekonomicznym oraz prawnym. Ważne jest jednak, żeby działania te cechowały się kształtowaniem aktywnych zachowań społecznych z jednoczesnym eliminowaniem biernej postawy nastawionej wyłącznie „na branie”, czyli na otrzymywanie świadczeń finansowych czy rzeczowych, bez podejmowania jakiegokolwiek próby zmiany dotychczasowego statusu. Powinny zatem one zmierzać do usamodzielnienia zawodowego na otwartym rynku pracy, jak też uniezależnienia się względem systemu pomocy społecznej. Usługi skierowane do osób defaworyzowanych obejmują działalność pomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych oraz socjalnych. Mają one uzupełniać się i wzajemnie równoważyć, żeby w konsekwencji doprowadzić do pełnoprawnego funkcjonowania w ramach rodziny, środowiska lokalnego.

Należy zauważyć, że zjawisko wykluczenia społecznego może być postrzegane zarówno z punktu instytucjonalnego, jak i indywidualnego, ponieważ wszelkie inicjatywy związane z aktywizacją osób wykluczonych mogą być traktowane jako „kropla w morzu potrzeb” albo impuls zmieniający w znaczącym stopniu życie poszczególnych jednostek – beneficjentów, mogących w pełni realizować role społeczne, a więc „wyjść z marginesu”. Z tego względu nawet najmniejszy odsetek aktywizacji świadczy o tym, że zmiana sytuacji życiowej w przypadkach indywidualnych, czyli w odniesieniu do konkretnych osób w trudnym położeniu prowadzi do dalekosiężnych rezultatów. Działania tego typu, bez względu na skalę, mogą stanowić odbicie powiedzenia o rybie i wędce, obrazując sens działań na wielu płaszczyznach, mimo iż mogą być uznawane za „kroplę w morzu”.

Inicjatywa podjęta przez MOPS w Nowym Sączu, powołująca do życia KIS „Aktywna przyszłość” i CWS „Twój rozwój”, jest przykładem działań ze strony administracji samorządowej na rzecz osób wykluczonych w aspekcie wdrażania instrumentów ekonomicznych oraz prawnych, służących reintegracji społecznej i zawodowej zamiast biernego wypłacania zasiłków i świadczeń.

Działania MOPS w Nowym Sączu można różnie oceniać, szczególnie biorąc pod uwagę dychotomiczny podział skal: makro i mikro. W skali makro szeroko pojmowanego wykluczenia społecznego i zapotrzebowania na wsparcie ze strony podmiotów publicznych, w tym ośrodków społecznych, zaoferowanie wsparcia 232 osobom, z czego „zaledwie” 7% (17 osób) zmieniło postawę z biernej na czynną, powracając na rynek pracy, a 4% (9 osób) wykazało się aktywnością związaną z poszukiwaniem zatrudnienia, co łącznie wskazuje na zaangażowanie „tylko” 1/10 uczestników. Z perspektywy makro w odniesieniu do poszczególnych osób znajdujących się na marginesie społeczeństwa, którym udało się podjąć zatrudnienie czy choćby rozpocząć próby wejścia na rynek pracy, to jednak „aż” 100% zmiany sposobu życia, a przynajmniej 50% szansy na zmianę dotychczasowego statusu społecznego.

Zadania postawione przez KIS „Aktywna przyszłość” oraz CWS „Twój rozwój”, skoncentrowane wokół kwestii związanych z powrotem do aktywnego życia społecznego lub zawodowego beneficjentów objętych wsparciem, świadczą o próbach podejmowanych w celu ograniczenia zjawiska wykluczenia społecznego. Należy podkreślić, że 232 uczestników KIS i CWS miało możliwość podnieść kompetencje społeczne oraz zawodowe, uzyskać

kwalifikacje zawodowe po zakończeniu stosownych kursów, a zatem poprawić swoją sytuację na otwartym rynku pracy i otrzymać pomoc w uzyskaniu zatrudnienia. Pełne wykorzystanie tej szansy nie dotyczyło wszystkich osób przystępujących do wymienionych form wsparcia, co nie znaczy, że nawet niewielka część beneficjentów dążących do przeobrażenia dotychczasowej sytuacji życiowej nie zasługuje na otrzymanie przysłowiowej „wędki”.

Przyjęcie założenia, że „lepiej dać komuś wędkę, zamiast ryby”, nie oznacza, że całkowicie wyeliminowana zostanie ekskluzja społeczna, jednak łagodzenie negatywnych skutków tego zjawiska w skali mikro w odniesieniu do konkretnych osób wykluczonych społecznie powinno być wspierane z różnych stron, co potwierdza celowość wykorzystania wielu instrumentów legislacyjnych (akty prawne normujące zatrudnienie socjalne i wsparcie osób wykluczonych), a także mechanizmów ekonomicznych, socjologicznych czy psychologicznych.

Bibliografia

- Beck, U. (2002). *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: Scholar.
- Cendrowicz, D. (2015). Ewolucja zadań gminy w zakresie pomocy społecznej. *Samorząd Terytorialny*, 11, 58-65.
- Cendrowicz, D. (2020). *Zadania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie pomocy osobom bezdomnym z perspektywy zasady pomocniczości*. Warszawa: Difin
- Chodkowska, M., Kazanowski, Z. (2017). *Zasoby podmiotowe pracowników socjalnych i osób bezrobotnych objętych pomocą społeczną*. Lublin: Wydawnictwo Marii Curie-Skłodowskiej.
- Frysztański, K. (2000). Problem społeczny. W: *Encyklopedia socjologii* (t. III). Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Giddens, A. (2006). *Socjologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Golinowska, S., Broda-Wysocki, P. (2005). Kategorie ubóstwa i wykluczenia społecznego. Przegląd pojęć. W: S. Golinowska, E. Tarkowska, I. Topińska (red.). *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Badania. Metody. Wyniki*. Warszawa: IPiSS
- King, D.S., Waldron, J. (1988). Citizenship, Social Citizenship and the Defence of Welfare Provision. *British Journal of Political Science*, 18(4), 415-443.
- Kowalczyk, B. (2012). System pomocy społecznej po dwudziestu latach – kierunki i ocena zmian. *Problemy Polityki Społecznej*, 19, 151-162.
- Marshall, T.H. (1981). The right to welfare. W: T.H. Marshall. *The Right to Welfare and Other Essays*. London: Heinemann Educational Books.
- Matejek, J. (2013). Wsparcie rodziny jako zadanie pomocy społecznej – wybrane aspekty. W: J. Matejek, R. Spyryka-Chlipała (red.), *Dziecko i rodzina w różnych obszarach wsparcia instytucjonalnego i pozainstytucjonalnego*. Kraków: KOŁO KWADRATU.
- Mędrzycki, R. (2017). *Zadania administracji publicznej w zakresie przeciwdziałania bezdomności. Studium administracyjnoprawne*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. (2006). *Wykluczenie i integracja społeczna w Polsce. Ujęcie wskaźnikowe*. Warszawa: MPiPS.
- Nitecki, S. (2013). Zadania z zakresu pomocy społecznej. W: B.M. Ćwiertniak (red.), *Prawne problemy samorządu terytorialnego* (t. I). Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza „Humanitas”.
- Nózka, M. (2016). *Społeczne zamykanie (się) przestrzeni. O wykluczeniu, waloryzacji miejsca zamieszkania i jego mentalnej reprezentacji*. Warszawa: Scholar.
- Oliwa-Ciesielska, M. (2004). *Piętno nieprzypisania. Studium o wyizolowaniu społecznym bezdomnych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Pokrzywa, M. (2019). Wielowymiarowe wykluczenie klientek pomocy społecznej w Polsce. *Zeszyty Pracy Socjalnej*, 24(2), 111-122.

- Sierpowska, I. (2012). *Pomoc społeczna jako administracja świadcząca. Studium administracyjno-prawne*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Sierpowska, I. (2013). Bezpieczeństwo socjalne – jako kategoria dobra publicznego – na przykładzie dobra publicznego. W: M. Woźniak (red.), *Administracja dóbr i usług publicznych*. Warszawa: Difin.
- Sierpowska, I. (2015). Bezpieczeństwo socjalne jako dobro publiczne. *Zeszyty Naukowe PWSZ im. Witelona w Legnicy*, 16(3), 45-58.
- Uchwała Nr XIX/203/2019 Rady Miasta Nowego Sącza z dnia 10 września 2019 r. w sprawie nadania statutu Miejskiemu Ośrodkowi Pomocy Społecznej w Nowym Sączu (Dz.Urz. Woj. Mał. z 2019 r., poz. 6708 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2021 r., poz. 2268 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. z 2020 r., poz. 176 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. z 2022 r., poz. 690).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. z 2020 r., poz. 2085).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2022 r. poz. 559 z późn. zm.).
- Zabielska, J.M. (2012). Wykluczenie społeczne – czy pomoc społeczna może mu przeciwdziałać? *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, 9, 181-195.
- Zamorska, K. (2010). *Prawa społeczne jako program przebudowy polityki społecznej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Teresa BIAŁAS, Marek JASIŃSKI

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, Polska

METODA MONTE CARLO W ZAGADNIENIACH O DUŻEJ LICZBIE STOPNI SWOBODY

Streszczenie

Wraz ze wzrostem możliwości obliczeniowych komputerów i upowszechnieniu technologii obliczeń chmurowych rośnie znaczenie metod symulacyjnych, w szczególności metody Monte Carlo. Jakość uzyskanych wyników w dużej mierze zależy od zastosowanych w tej metodzie ciągów liczbowych. W artykule przybliżono zagadnienie tworzenia oraz zastosowania ciągów pseudolosowych i quasilosowych. Celem niniejszej publikacji było eksperymentalne zbadanie różnic w uzyskanych wynikach przy zastosowaniu różnych ciągów liczbowych dla zagadnień o dużej liczbie stopni swobody.

Słowa kluczowe: metoda Monte Carlo, metoda quasi-Monte Carlo, ciąg Haltona, szyfrowany ciąg Haltona, dyskrepancja, ciąg van der Corputa.

MONTE CARLO METHOD IN MATTERS WITH A LARGE NUMBER OF DEGREES OF FREEDOM

Summary

Along with the increase in computing capabilities of computers and the spread of cloud computing technologies, the importance of simulation methods, in particular the Monte Carlo method, grows. The quality of the obtained results largely depends on the number sequences used in this method. The article presents the issue of creating and applying pseudorandom and quasi-random sequences. The aim of this publication was to experimentally investigate the differences in the obtained results using different number sequences for problems with a large number of degrees of freedom.

Key words: Monte Carlo method, quasi-Monte Carlo method, Halton sequence, scrambled Halton sequence, discrepancy, van der Corput sequence.

Wprowadzenie

Statystyka jako nauka w dużej mierze zajmuje się obserwacją otaczającego nas świata lub też posługuje się eksperymentem dla potwierdzenia swoich teorii. Badanie statystyczne zwykle realizowane jest według schematu: gromadzenie i przetwarzanie danych, a następnie ich analiza oraz interpretacja.

Bardzo często zgromadzenie danych obejmujących całą populację jest kosztowne, trudne w realizacji lub wręcz niemożliwe. Wówczas gromadzi się dane dla wybranych jednostek populacji. Definiuje się próbę statystyczną, którą należy rozumieć jak sposób wyodrębnienia ze zbioru populacji jej podzbioru, który następnie podlega badaniom. Stosując metody wnioskowania statystycznego, uogólnia się uzyskane wyniki na całą populację.

Każde takie wyodrębnienie podzbioru poddawanego następnie badaniom nazywamy realizacją próby. W wielu zastosowaniach mamy do czynienia z jej jednokrotną realizacją. Powodem takiego podejścia jest to, że realizacja próby jest trudna, kosztowna lub niemożliwa do powtórzenia w tych samych warunkach.

Istnieją jednak obszary badań, gdzie wielokrotnie powtórzona realizacja próby jest możliwa, wskazana lub wręcz niezbędna do tego, żeby uzyskać wyniki badań odpowiedniej jakości. Przykładem tego mogą być badania z zakresu fizyki cząstek elementarnych lub badania modeli teoretycznych.

Jedną z metod, w jakiej stosuje się wielokrotną realizację próby, jest metoda Monte Carlo (MC), która bardzo dobrze nadaje się np. do badania złożonych procesów stochastycznych, modelowanych za pomocą wielu zmiennych losowych (o wielu stopniach swobody). Metoda ta ma liczne zastosowania w ekonomii. Wykorzystuje się ją m.in. do analizy ryzyka projektów inwestycyjnych (Pawlak, 2012), modelowania zmienności inflacji (Brzozowska, 2020), analizy rynku nieruchomości (Bartłomowicz, 2011) czy wyceny opcji finansowych (Kosińska, 2016). Znajduje też zastosowanie w zarządzaniu projektami złożonymi. Przykładem tego może być wyznaczanie czasu trwania przedsięwzięcia złożonego opisanego siecią PERT (Van Slyke, 1963).

W metodzie tej stosuje się zazwyczaj ciągi liczb losowych lub „naśladowe” je ciągi liczb pseudolosowych, uzyskanych za pomocą specjalnych generatorów. Jednym z problemów związanych z metodą MC jest jej wolna zbieżność rzędu $O(N^{-1})$, gdzie N oznacza liczbę próby. Odmianą tej metody jest metoda quasi-Monte Carlo (QMC), w której zamiast ciągów losowych lub pseudolosowych stosuje się ciągi quasilosowe. Ciągi takie, zwane ciągami o niskiej rozbieżności (dyskrepacji), pozwalają na uzyskanie zbieżności rzędu $O(N^{-1/2})$. Ciągi quasilosowe, oprócz zalet, mają także wady, które ujawniają się szczególnie wtedy, gdy rozwiązywany problem ma dużą liczbę stopni swobody.

Podstawowym celem artykułu było zbadanie zachowania się metody MC oraz QMC w zagadnieniach o dużej liczbie stopni swobody przy zastosowaniu różnych ciągów liczbowych i czy zastosowanie ciągów quasilosowych istotnie wpływa na poprawę zbieżności. Rozważania poprzedzone zostały krótką charakterystyką metod. W części empirycznej przeprowadzono badanie modelu o 65 stopniach swobody obiema metodami i porównano uzyskane wyniki. Pokazano, że metoda QMC może dawać lepsze wyniki niż MC. Obliczenia i wykresy wykonane zostały w języku R.

Metoda Monte Carlo

Metoda Monte Carlo to metoda rozwiązywania problemów matematycznych przez budowę modeli opisywanych za pomocą zmiennych losowych.

Przyjmuje się, że metoda ta, a właściwie grupa metod, została opisana pod koniec II wojny światowej. Grupa naukowców biorących udział w Projekcie Manhattan pod kierownictwem Nicholasa Metropolis, ze znaczącym udziałem m.in. Stanisława Ulama i Johna von Neumana, rozwinęła stosowaną już wcześniej metodę probabilistyczną do przybliżonego rozwiązywania problemów matematycznych, szczególnie takich, których rozwiązanie innymi metodami było trudne lub niemożliwe. Podejście do problemu, w którym poddaje się analizie wielokrotną realizację próby statystycznej, Nicholas Metropolis nazwał metodą Monte Carlo, nawiązując w ten sposób do słynnych kasyn w Monako i losowego jej charakteru.

Rozwój tej metody stał się możliwy z chwilą pojawienia się pierwszych komputerów, gdyż wymaga wielokrotnego powtórzenia realizacji próby, co wykonywane „ręcznie” było niezwykle pracochłonne.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że pomimo tego, iż metoda dostarcza wyniki w postaci przybliżonej, to przez dobór odpowiedniej liczby powtórzeń realizacji próby losowej można uzyskać wynik z zadaniem przybliżeniem.

Charakterystyczną cechą metody jest zwykle prosta struktura algorytmu obliczeń. Zazwyczaj rejestruje się wielokrotną realizację jednego lub kilku powiązanych ze sobą zdarzeń losowych. Rejestracja polega na zliczaniu liczby lub liczb „sukcesów” i odniesieniu ich do całkowitej liczby powtórzeń. Ważne jest, by każdy eksperyment był niezależny od pozostałych, a zdarzenia losowe były opisane odpowiednimi rozkładami losowymi, charakterystycznymi dla opisywanych przez nie zjawisk lub zachowania modeli.

Ciekawym jest fakt, że metodę tę można wykorzystywać tak do modelowania procesów mających charakter losowy, jak też budowy modeli stochastycznych, opisujących problemy matematyczne, które nie są w żaden sposób powiązane z przypadkowością. Przykładem może być wyznaczanie przybliżenia liczby π albo wyznaczanie wartości oznaczonych całek wielokrotnych.

Do obliczeń metody Monte Carlo, niezależnie od jej odmiany, potrzebne są ciągi liczbowe. Zwykle generuje się ciągi liczb z przedziału $[0, 1]$ dla każdego stopnia swobody (wymiaru) problemu. Jeśli stopni swobody jest d , to można to interpretować jako rozmieszczenie punktów w d -wymiarowym hipersześcianie o boku 1, a kolejne liczby w ciągach jako współrzędne tych punktów. Jednym z podstawowych problemów MC jest odpowiednie rozmieszczenie wyznaczonych punktów wewnątrz hipersześcianu.

Do wyznaczenia współrzędnych punktów pomiarowych w metodzie MC stosuje się ciągi losowe lub pseudolosowe. Ciągi pseudolosowe generowane są za pomocą generatorów liczb pseudolosowych i są deterministyczne, ale pod wieloma względami można je traktować jako ciągi losowe o znanym rozkładzie. Podejście takie pozwala na możliwie wierne odwzorowanie modelowanego zjawiska. Daje to nie tylko możliwość wyznaczenia przybliżenia poszukiwanych wartości parametrów, ale także śledzenia przebiegu zjawiska.

Metoda quasi-Monte Carlo

Zasadnicza różnica pomiędzy metodami MC i QMC wynika z zastosowania ciągów liczbowych. W metodzie QMC zastosowanie znajdują ciągi quasilosowe.

Ciągi quasilosowe

Ciągi quasilosowe to także ciągi deterministyczne, które w pewnych warunkach można traktować jako ciągi losowe, a cechują się niską rozbieżnością (dyskrepancją). Wyznaczane są za pomocą specjalnych generatorów, a następnie odpowiednio przekształcane. Uzyskane ciągi liczbowe mają pewne własności, które pozwalają na uzyskanie zadowalających przybliżeń parametrów przy mniejszej liczbie punktów, a także redukcję wariancji (Faure, Lemieux, 2009).

Podstawą do tworzenia ciągów quasilosowych jest generator liczb, wśród których najpopularniejszym jest generator van der Corputa (Staus, 2008).

Generator van der Corputa

Generowanie ciągów liczbowych za pomocą generatora van der Corputa oparte jest na tzw. liczbie bazowej b . Liczby generowane są w postaci ułamków właściwych. Samo generowanie podzielone jest na fazy, przy czym w każdej fazie mianownikiem ułamków jest liczba b^k , gdzie k – numer fazy. W każdej fazie wyznaczane jest b^{k-1} ułamków, które są równomiernie rozmieszczone na całym odcinku $[0; 1]$. Odległości między wyznaczonymi punktami wewnętrznymi w fazie k wynoszą $\Delta h = \frac{1}{b^{k-1}}$. Punkty zewnętrzne oddalone są od początku i końca przedziału o $\frac{\Delta h}{2}$.

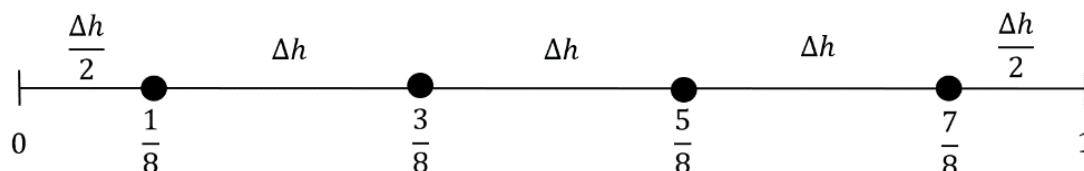
Przykładowo dla liczby bazowej 2:

Faza 1: $\frac{1}{2}$

Faza 2: $\frac{1}{4}, \frac{3}{4}$

Faza 3: $\frac{1}{8}, \frac{3}{8}, \frac{5}{8}, \frac{7}{8}$

Faza 4: $\frac{1}{16}, \frac{3}{16}, \frac{5}{16}, \frac{7}{16}, \frac{9}{16}, \frac{11}{16}, \frac{13}{16}, \frac{15}{16}$

Rysunek 1. Rozmieszczenie punktów van der Corputa dla fazy 3 i liczby bazowej 2.

Źródło: opracowanie własne.

W celu uniknięcia efektu pokrywania się punktów wyznaczanych w kolejnych fazach przyjmuje się jako liczby bazowe kolejne liczby pierwsze. Dla dużej liczby stopni swobody może to stanowić problem, zwłaszcza przy niedużej liczbie wyznaczanych punktów, co opisane zostało w dalszej części opracowania. Następnie, poprzez odpowiednie przestawianie elementów wygenerowanego ciągu, otrzymuje się ciągi o niskiej rozbieżności (dyskrepacji).

Dyskrepacja typu L_d mówi o tym, na ile wygenerowane punkty wewnątrz d -wymiarowej hiperkostki są rozmieszczone równomiernie (Heinrich, 1996). Korzystna z punktu widzenia dokładności metody jest jak najniższa dyskrepacja, co sprawia, że niezależnie od wyznaczonej liczby punktów są one rozmieszczone równomiernie.

Do najpopularniejszych ciągów o niskiej dyskrepacji można zaliczyć ciągi:

- Haltona;
- Sobola;
- Faure'a.

Zachodzi także zależność:

$$L_d \geq c_d \frac{\sqrt{\ln N}}{N}$$

gdzie:

c_d – pewna stała liczbowa zależna od rodzaju ciągu i liczby stopni swobody d ,

N – liczba punktów.

W tabeli 1 pokazano wartości współczynnika c_d dla różnych metod niskiej dyskrepacji.

Tabela 1

Wartości współczynnika c_d dla różnych metod niskiej dyskrepacji

d	2	3	4	5	6	7	13	∞
Halton	0,65	0,81	1,25	2,62	6,13	17,3	90 580	∞
Sobol	1,04	1,00	1,44	1,66	3,20	5,28	647	∞
Faure	0,39	0,12	0,099	0,024	0,018	0,0041	0,00001	0

Źródło: *Generatory liczb pseudolosowych w inicjacji populacji bazowej strategii ewolucyjnej*, J. Arabas, M. Słomka, 2011, pobrano z: <https://troja.uksw.edu.pl/>.

Na podstawie danych z tabeli 1 można przypuszczać, że dla problemów o dużej liczbie stopni swobody wskazane jest stosowanie ciągów Faure'a i niestosowanie ciągów Haltona. W badanym w dalszej części artykułu przykładzie sprawdzono zachowanie się obu rodzajów ciągu.

W języku R dostępna jest funkcja do obliczania m.in. dyskrepancji typu L_2 . Można pomocniczo wykorzystać tę funkcję do analizy dyskrepancji wielowymiarowej.

Problemy w stosowaniu ciągów quasilosowych

Jak już wspomniano, ciągi quasilosowe uzyskuje się poprzez odpowiednie, opisane w literaturze, przekształcenie ciągów van der Corputa (Faure, Lemieux, 2009). Dzięki temu kolejność wypełniania hipersześcianu wyznaczanymi punktami jest taka, że na każdym etapie wyznaczania punktów ich rozbieżność punktów jest mała, co oznacza, że są równomiernie rozmieszczone. Stosowanie takich ciągów wiąże się jednak z pewnymi problemami, które widoczne są przy modelowaniu zjawisk o dużej liczbie stopni swobody.

W celu uniknięcia wyznaczania punktów pokrywających się, w ciągach quasilosowych jako liczby bazowe wykorzystuje się liczby pierwsze. Dla każdego stopnia swobody wykorzystana jest inna liczba pierwsza, co przy dużej liczbie stopni swobody skutkuje zastosowaniem dużych liczb pierwszych. Może to powodować wzrost rozbieżności punktów i korelacji pomiędzy współrzędnymi tych punktów.

W analizowanym w dalszej części opracowania przykładzie liczba stopni swobody wynosi $d = 65$. Dla początkowej sekwencji, pomiędzy współrzędnymi powiązanych z dużymi liczbami pierwszymi występuje silna korelacja oraz wzrost dyskrepancji. Przykładowo, dla pierwszego tysiąca punktów współczynnik korelacji liniowej Pearsona między współrzędnymi 64 i 65 w ciągach Haltona i Faure'a wynosi odpowiednio 0,93 i 0,82, a dyskrepancja typu L_2 0,0343 i 0,0337.

Dla pierwszych 10 tysięcy punktów współczynnik korelacji liniowej Pearsona między współrzędnymi 64 i 65 w ciągach Haltona i Faure'a wynosi odpowiednio 0,46 i 0,05, zaś dyskrepancja typu L_2 0,0340 i 0,0036. Widoczna jest tu wyraźna poprawa wskaźników dla ciągów Faure'a.

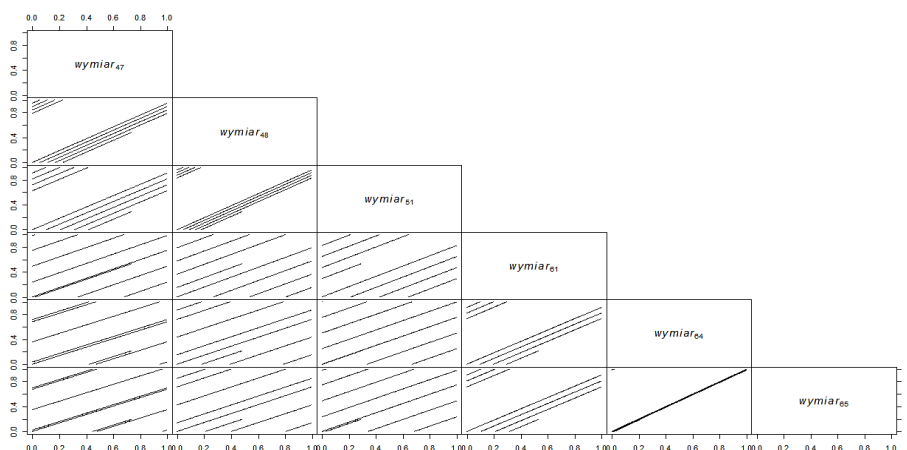
Wysoka dyskrepancja i korelacja mają wpływ na dokładność obliczeń i wskazane jest stosowanie dodatkowych przekształceń wygenerowanych ciągów, np. szyfrowania (Faure, Lemieux, 2009), tasowania (Staus, 2008) lub/i pominięcia początkowej sekwencji ciągów.

W języku R dostępne są biblioteki pozwalające na przekształcenie ciągów Haltona do szyfrowanych ciągów Haltona (scrambled Halton sequence), zwanych także uogólnionymi ciągami Haltona (generalized Halton sequence).

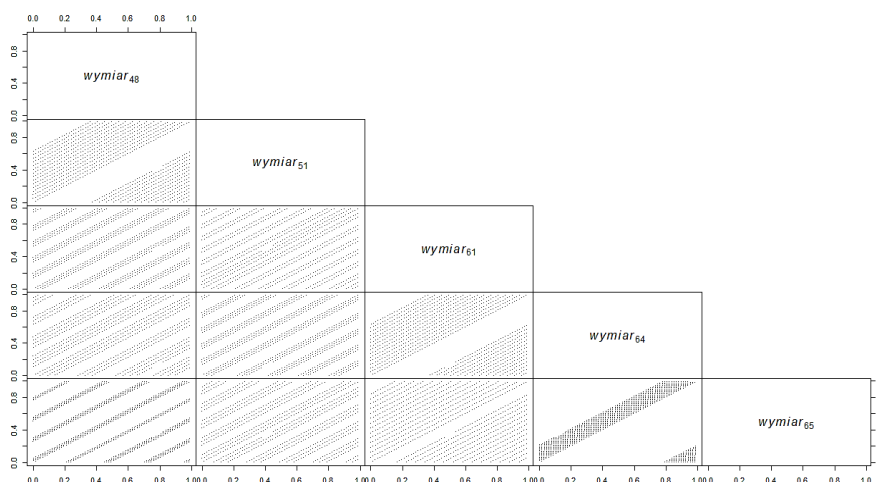
Dla pierwszego tysiąca punktów szyfrowanego ciągu Haltona współczynnik Pearsona i dyskrepancja typu L_2 dla wymiarów 64 i 65 wynoszą odpowiednio 0,01 i 0,0013, są to wartości zdecydowanie niższe dla ciągów Haltona i Faure'a.

Dla pierwszych 10 tysięcy punktów szyfrowanego ciągu Haltona współczynnik Pearsona i dyskrepancja typu L_2 dla wymiarów 64 i 65 wynoszą odpowiednio 0,002 i 0,0002, są to także wartości zdecydowanie niższe dla ciągów Haltona, Faure'a. Należy zatem oczekiwać, że szyfrowane ciągi Haltona będą dawać lepsze wyniki symulacji.

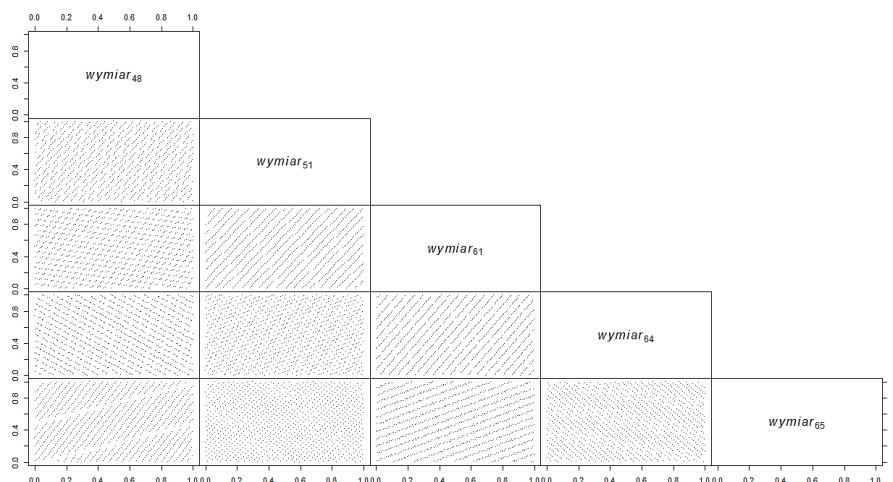
Dla zobrazowania problemu na rysunkach 2-4 pokazane zostały wybrane rzuty pierwszego tysiąca punktów odpowiednio dla ciągów Haltona, Faure'a i szyfrowanych Haltona. Oczekiwane równomierne rozmieszczenie punktów widoczne jest jedynie dla szyfrowanych ciągów Haltona.

Rysunek 2. Rozmieszczenie rzutów na płaszczyznę dwuwymiarową 1 000 punktów, uzyskanych z ciągów Haltona dla wybranych wymiarów (48, 51, 61, 64, 65).
Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 3. Rozmieszczenie rzutów na płaszczyznę dwuwymiarową 1 000 punktów, uzyskanych z ciągów Faure'a dla wybranych wymiarów (48, 51, 61, 64, 65).
Źródło: opracowanie własne.

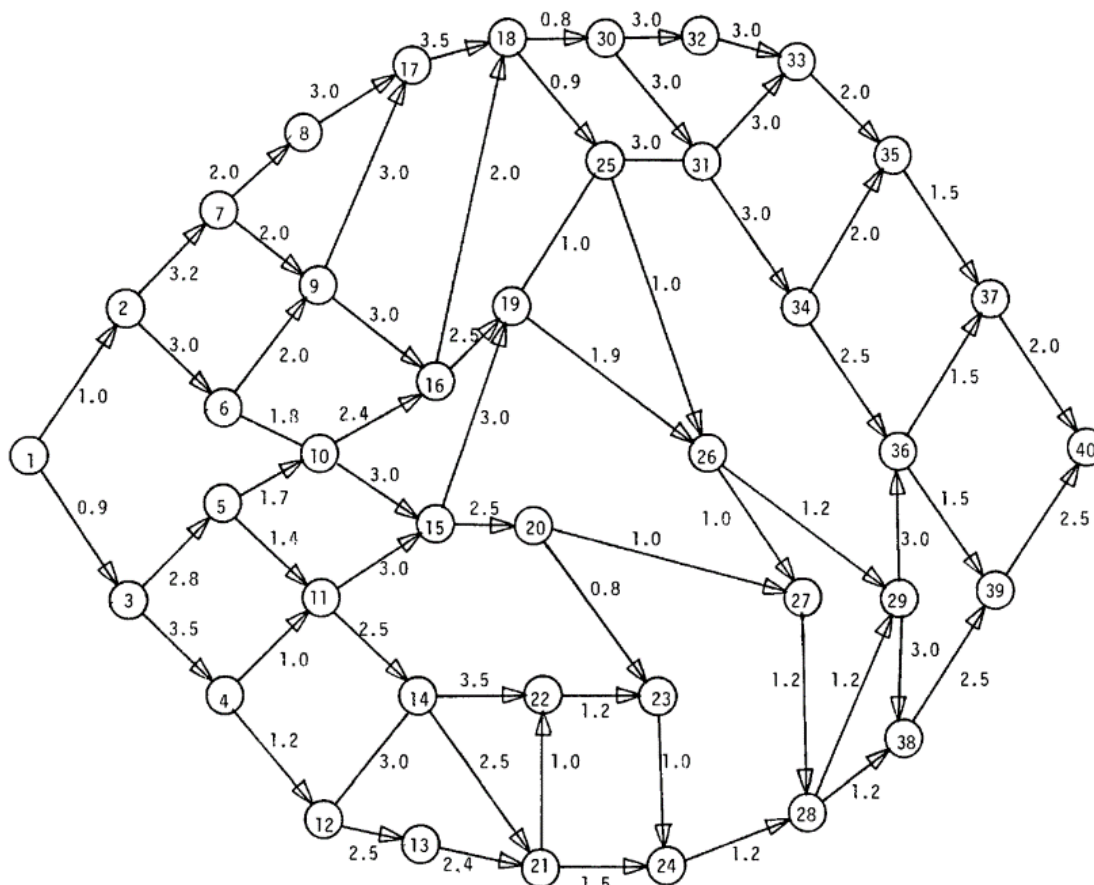

Rysunek 4. Rozmieszczenie rzutów na płaszczyznę dwuwymiarową 1 000 punktów, uzyskanych z szyfrowanych ciągów Haltona dla wybranych wymiarów (48, 51, 61, 64, 65).
Źródło: opracowanie własne.

Badania empiryczne problemu o wielu stopniach swobody

Do eksperymentu wybrana została sieć PERT o 65 czynnościach (rysunek 5). Z siecią powiązana jest, sięgająca swymi początkami połowy XX wieku, metoda PERT (Project Evaluation and Review Technique), pozwalająca, przez szacowanie czasu trwania (pesymistycznego, spodziewanego i optymistycznego) poszczególnych czynności, wyznaczyć przybliżoną wartość czasu trwania całego projektu opisanego siecią czynnościową. Metoda ta jest w dalszym ciągu wykorzystywana m.in. do modelowania przedsięwzięcia złożonego, składającego się z wielu czynności powiązanych ze sobą relacjami kolejnościowymi (Milian, 2006).

Podejściem znacznie bardziej wymagającym jest potraktowanie sieci jako funkcji wielu zmiennych losowych i wyznaczenie dokładnego (w sensie probabilistycznym) rozkładu czasu trwania projektu. Przy spełnieniu pewnych warunków (m.in. o wykładniczych rozkładach czasu trwania czynności) zadanie to można rozwiązać metodami analitycznymi, sprowadzając sieć do łańcucha Markowa. Dla podanego przykładu wymagało to jednak rozwiązania układu 125 441 liniowych równań różniczkowych (Kulkarni, Adlakha, 1986). Wyznaczone zostały m.in.: wartość oczekiwana $m = 40,9852$ oraz odchylenie standardowe $s = 7,6683$ rozkładu. Znajomość wartości dokładnych pozwala na porównanie ich z uzyskanymi z metody MC i QMC przybliżeniami. Warto podkreślić, że metody te są w znacznie mniejszym stopniu ograniczone zarówno liczbą czynności, jak i ich rozkładami. Z takim samym powodzeniem można stosować rozkłady ciągłe oraz dyskretne, a niektóre czynności potraktować jako deterministyczne.

Rysunek 5. Sieć PERT o 65 czynnościach. Czynności o rozkładach wykładniczych zlokalizowane są na łukach.

Źródło: „Markov and Markov-Regenerative PERT Networks”, V.G. Kulkarni, V.G. Adlakha, 1986, *Operations Research*, 34(5), s. 774.

Przebieg i wyniki eksperymentu

W każdym przebiegu metody wyznacza się wartości czasu trwania czynności, zgodnie z zadaniem rozkładem. Traktuje się współrzędne punktów jako wartości dystrybuanty rozkładu jednostajnego w przedziale [0; 1], a następnie metodą dystrybuanty odwrotnej wyznacza się wartości zmiennych o zadanej rozkładzie będące czasami trwania tych czynności. Uzyskuje się w ten sposób sieć deterministyczną, którą można rozwiązać metodą CPM (Critical Path Method) (Woźniak, 2010). Wyznacza i rejestruje się całkowity czas trwania projektu dla wszystkich przebiegów, uzyskując w ten sposób rozkład empiryczny czasu trwania przedsięwzięcia. W celu poprawienia wyników dla wszystkich ciągów quasilosowych pominięto pierwszych 10 tysięcy punktów.

W tabelach 2 i 3 przedstawione zostały wyniki eksperymentu w postaci różnicy między odpowiednio wartością oczekiwaną i odchyleniem standardowym rozkładu a przybliżeniem uzyskanym metodą MC i QMC.

Tabela 2

Wyniki eksperymentu. Różnice między wartością oczekiwaną rozkładu czasu trwania przedsięwzięcia a przybliżeniem uzyskanym metodami MC i QMC

n	PseudoRandom	Halton	Scrambled Halton	Faure
1 000	0,1715	0,9722	0,0209	0,2792
10 000	0,0755	0,0911	0,0222	0,0894
100 000	0,0549	0,0372	0,0033	0,1564

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3

Wyniki eksperymentu. Różnice między odchyleniem standardowym rozkładu czasu trwania przedsięwzięcia a przybliżeniem uzyskanym metodami MC i QMC

n	PseudoRandom	Halton	Scrambled Halton	Faure
1 000	0,1601	0,5238	0,1634	0,0333
10 000	0,0522	0,2898	0,0081	0,0367
100 000	0,0402	0,0782	0,0009	0,0222

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie uzyskanych wyników, w zagadnieniu o dużej liczbie stopni swobody, zasadnym wydaje się stosowanie szyfrowanych ciągów Haltona. Ciekawym wynikiem jest to, że nie zawsze zwiększenie liczby powtórzeń metody o rząd wielkości daje lepsze przybliżenie szacowanych parametrów rozkładu.

Podsumowanie

W opracowaniu zbadane zostało zachowanie się metody MC i QMC dla zagadnienia o dużej liczbie stopni swobody przy zastosowaniu różnych ciągów liczbowych.

Wraz z rozwojem technologii komputerowej, wzrostu ich mocy oraz możliwości wykonywania obliczeń w chmurze obliczeniowej, znaczenie metody dynamicznie wzrasta. W szczególności metoda ta znajduje zastosowanie, gdy nie dysponuje się stałym zbiorem wartości wejściowych, a znany jest jedynie ich rozkład losowy, świetnie nadaje się do badań złożonych modeli zarówno probabilistycznych, jak również deterministycznych. Szerokie zastosowanie metody MC i QMC znajduje m.in. w ekonomii i zarządzaniu.

Wspaniałą własnością metody jest praktycznie brak ograniczeń, jeśli chodzi o typy rozkładów zmiennych losowych nawet w bardzo złożonych modelach o dużej liczbie stopni swobody. Bez problemu można w jednym modelu stosować niemal dowolne rozkłady ciągłe i dyskretne oraz stałe.

Niezależnie od odmiany metody, do jej użycia potrzebne są ciągi liczbowe. Mogą to być ciągi losowe, pseudolosowe lub quasilosowe. Dobór odpowiedniego typu ciągów i liczby powtórzeń ma wpływ na dokładność uzyskanych wyników. Wpływ ten jest szczególnie istotny przy rozwiązywaniu problemów o dużej liczbie stopni swobody.

W artykule przedstawiono przykład obliczeniowy o 65 stopniach swobody. Trudno jest oczywiście uznać eksperyment oparty na pojedynczym przykładzie za wyczerpujący, jednakże uzyskane wyniki jednoznacznie wskazują, że stosowanie ciągów quasilosowych w standardowej postaci może dać wynik obarczony większym błędem niż przy zastosowaniu ciągów pseudolosowych. Dopiero zastosowanie ciągów szyfrowanych daje oczekiwaną poprawę zbieżności metody. Zagadnienie wydaje się interesujące oraz wartę dalszych badań. Powinny one objąć szyfrowane ciągi Faure'a, co pozwoliłoby porównać uzyskane wyniki z tymi dla szyfrowanych ciągów Haltona i w ten sposób odnieść się do danych zawartych w tabeli 1 i wynikających z tego spostrzeżeń. Niestety, w języku R nie są dostępne funkcje pozwalające na uzyskanie szyfrowanych ciągów Faure'a i być może potrzebne byłoby skorzystanie z innych pakietów do obliczeń matematycznych. Warto byłoby także sprawdzić zachowanie się ciągów Sobola i ciągów losowych. W języku R dostępna jest funkcja do generowania ciągów Sobola i generator liczb losowych ANU Quantum (uzyskujący liczby losowe z obserwacji kwantowych fluktuacji próżni).

Bibliografia

- Arabas, J., Słomka, M. (2011). *Generatory liczb pseudolosowych w inicjacji populacji bazowej strategii ewolucyjnej*. Pobrano z: <https://troja.uksw.edu.pl/>.
- Bartłomowicz, T. (2011). Symulacja Monte Carlo jako narzędzie prognozowania wybranych aspektów rynku nieruchomości. W: B. Pawełek (red.), *Osiągnięcia i perspektywy modelowania i prognozowania zjawisk społeczno-gospodarczych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Brzozowska, K. (2020). Sekwencyjna metoda Monte Carlo i jej zastosowanie do modelowania zmienności inflacji w Polsce. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 21-36.
- Faure, H., Lemieux, C. (2009). Generalized Halton sequences in 2008: A comparative study. *ACM Trans. Model. Comp. Sim.*, 19(4), art. 15.
- Heinrich, S. (1996). Efficient algorithms for computing The L2-discrepancy. *Mathematics of Computation*, 65(216), 1621-1633.
- Kosińska, M. (2016). Zastosowanie metody Monte Carlo do wyceny opcji. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 394, 149-158.
- Kulkarni, V., Adlakha, V. (1986). Markov and Markov-Regenerative PERT Networks. *Operations Research*, 34(5), 769-781.
- Milian, Z. (2006). *Metody określania rozkładu czasu realizacji przedsięwzięć budowlanych w acyklicznych sieciach stochastycznych*. Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej.
- Pawlak, M. (2012). Symulacja Monte Carlo w analizie ryzyka projektów inwestycyjnych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 51, 83-94.
- Staus, A. (2008). Standard and Shuffled Halton Sequences in a Mixed Logit Model. *Arbeitbericht*, 17.
- Van Slyke, R. (1963). Monte Carlo Methods and PERT Problem. *Operations Research*, 11, 839-860.
- Woźniak, A. (2010). *Grafy i sieci w technikach decyzyjnych*. Kraków: Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi PAN w Krakowie.

Daria GOSHCHYNSKA

Ternopil Institute of Social and Information Technologies, Ukraina

ROZWÓJ INTERAKCJI CYFROWEJ PRZEDSIĘBIORSTW W KLASTRZE NA PRZYKŁADZIE LWOWSKIEGO KLASTRA IT¹

Streszczenie

W tekście rozważane są problemy i perspektywy rozwoju komunikacji wirtualnej przedsiębiorstw informatycznych połączonych w klastery w warunkach współczesnych wyzwań globalnych. Celem opracowania jest wskazanie rozwiązania kwestii kształtowania współdziałania przedsiębiorstw informatycznych w klastrze, a także stworzenia funkcjonalnego modelu budowy zintegrowanego systemu informacyjno-komunikacyjnego wspomagania interakcji uczestników klastrów IT.

Pierwsza część publikacji wskazuje, że klastry w Ukrainie rozwijają się pod wpływem dwóch głównych trendów: pierwszy to nasilająca się rywalizacja przy wyborze skutecznych strategii rozwoju potencjału innowacyjnego sektora usług IT, a drugi to wzmocnienie interakcji klastrowych pomiędzy kluczowymi branżami gospodarki opartej na wiedzy. Część druga, w oparciu o badanie doświadczeń międzynarodowych, projektuje podstawowe zasady oraz modele partnerstwa dla projektów w klastrze przedsiębiorstw IT i uczelni ukraińskich. Część trzecia proponuje z kolei model cyfrowej interakcji uczestników klastra i identyfikuje platformy komunikacyjne zwiększające potencjał komunikacyjny. W końcowej części przedstawiono sposoby praktycznego wykorzystania potencjału komunikacyjnego członków klastra IT poprzez interakcję cyfrową zaproponowanych platform komunikacyjnych na portalu internetowym na przykładzie Lwowskiego Klastra IT.

Słowa kluczowe: klastery, interakcja cyfrowa, współdziałanie klastrowe, zasady partnerstwa, wirtualna komunikacja, platformy komunikacyjne, portal internetowy.

DEVELOPMENT OF DIGITAL BUSINESS INTERACTIONS IN THE CLUSTER ON THE EXAMPLE OF THE LVIV IT CLUSTER

Summary

The article considers the problems and prospects for the development of virtual communication of IT enterprises connected in a cluster in the conditions of contemporary global challenges. The aim of the study is to identify solutions to the issue of shaping the cooperation of IT companies in a cluster, as well as to create a functional model for building an integrated information and communication system supporting the interaction of IT cluster participants.

The first part of this text indicates that clusters in Ukraine are developing under the influence of two main trends: the first is the increasing competition in the selection of effective strategies for the development of the innovative potential of the IT services sector, and the second is the strengthening of cluster interactions between key sectors of the knowledge-based economy. The second part, based on the study of international experiences, designs the basic principles and models of partnership for projects in a cluster of IT enterprises and Ukrainian universities. The third part proposes a model of digital interaction of cluster participants, and also identifies communication platforms that increase the communication potential. The final part presents the methods of practical use of the communication potential of IT cluster members through digital interaction of the proposed communication platforms on the internet portal, based on the example of the Lviv IT Cluster.

Key words: cluster, digital interaction, cluster collaboration, partnership rules, virtual communication, communication platforms, web portal.

¹ Tekst powstał przed agresją zbrojną Rosji na Ukrainę, która rozpoczęła się 24 lutego 2022 roku.

Wprowadzenie

Gospodarka współczesnej Ukrainy formuje się w oparciu o wiedzę, innowacje i dostęp do informacji. Na znaczeniu zyskują nowe rodzaje interakcji międzyorganizacyjnych, ulegające cyfryzacji z pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych, a w branży ICT powstają klastry. Badania naukowe poświęcone aktywizacji interakcji ukraińskich przedsiębiorstw zgromadzonych w klastrach są niezmiernie ważne, gdyż pozwalają na zaplanowanie procesów optymalnego ich rozwoju.

Problem strategii tworzenia nowych struktur integracyjnych w Ukrainie, w tym klastrów, odnajduje swoje miejsce w pracach naukowych. Tematyką tą, jako jedni z pierwszych, zajęli się: T. Andersson (Andersson, Schwaag-Serger, Sörvik, Wise Hansson, 2004, s. 260-266), W. Ilchuk, I. Khomenko, I. Lysenko (2013, s. 36-40), S. Sokołenko (2004, s. 14-24) czy też M. Wojnarenko (2014, s. 138-150). Strategiczne cechy rozwoju przedsiębiorstw w dziedzinie technologii informacyjno-komunikacyjnych zostały uwzględnione m.in. w pracach O. Hudź (2015, s. 273-275) oraz O. Husiewa (2014, s. 5-12). Zagadnienie stworzenia jednolitego środowiska informacyjno-komunikacyjnego dla kształtowania i wdrażania funkcjonalnych strategii rozwoju klastrów wciąż nie zostało jednak wystarczająco zbadane. Z tego względu celem opracowania jest wskazanie rozwiązania problemu kształtowania współdziałania przedsiębiorstw informatycznych w klastrze, a także stworzenia funkcjonalnego modelu budowy zintegrowanego systemu informacyjno-komunikacyjnego wspomagania interakcji uczestników IT klastrów.

Rozwój klastrów IT w Ukrainie

W procesie powstawania i rozwoju klastrów informatycznych wyłania się problem interakcji uczestników o różnych cechach prawnych, finansowych, ekonomicznych oraz zarządczych. Współdziałanie klastrowe przedsiębiorstw i organizacji o różnych formach własności wymaga od nich dużej elastyczności w łączeniu partnerstwa i konkurencji, co sprzyja tworzeniu bardziej harmonijnych relacji podczas transferu informacji, wiedzy i technologii. Wypracowanie podstawowych zasad partnerstwa pomiędzy członkami klastra, intensywnie ze sobą współdziałającymi i integrującymi się w złożony system społeczno-gospodarczy miasta i regionu, staje się koniecznością.

Badania różnorodnych modeli rozwoju gospodarczego rozwiniętych krajów świata (Sokolenko, 2004, s. 121-130) pozwalają stwierdzić, że najefektywniejszy jest model klasteringu innowacyjnego. Polega na tworzeniu odpowiedniej infrastruktury informacyjno-komunikacyjnej interakcji w klastrach. Integracja potencjalnych uczestników tego procesu opiera się na przepływie informacji i ogólnodostępności innowacji w obszarze technologii informacyjno-komunikacyjnych. Przyspiesza to proces transformacji systemów gospodarczych na poziomie mikro, mezo oraz makro (Voinarenko, Dubnytskyi, 2019, s. 114-130).

Przemiana relacji społecznych w obrębie klastrów jednej branży może przyczynić się do tworzenia nowej gospodarki sieciowej, społecznie odpowiedzialnej i opartej na wiedzy. Wszystkie podmioty tego rodzaju relacji z różnych branż oraz sektorów gospodarki stają się posiadaczami i zarządcami wiedzy oraz innowacji – istotnej części indywidualnego, zbiorowego, publicznego i narodowego bogactwa.

Analiza modeli rozwoju klastrów pozwala na identyfikację kluczowych czynników sukcesu tej interakcji, która jest nierównomierna zarówno w wymiarze czasowym, jak też przestrzennym, a także na sformułowanie podstawowych zasad efektywnego partnerstwa podmiotów gospodarczych w zakresie upowszechniania wiedzy i innowacji (Ibidem, s. 261-278). Kraje, które rozwój sektora ICT uznały za swój narodowy priorytet, w zależności od warunków

i tempa wejścia do globalnej gospodarki opartej na wiedzy, wybrały różne preferencje w realizacji swoich strategii innowacyjnych (European Commission, 2016). Były one wdrażane przez przełomy w procesach produkcyjnych, które zostały połączone za pomocą cyfrowych systemów i procesów innowacyjnych, bezpośrednio w technologiach informacyjnych i komunikacyjnych albo w ich połączeniu. Unia Europejska buduje swoją strategię inteligentnego i zrównoważonego rozwoju na zasadach partnerstwa oraz interakcji potencjałów innowacyjnych różnych firm zrzeszonych w strukturach klastrowych (www.cluster-analysis.org/downloads/smart-guide-to-cluster-policy, dostęp: 03.10.2021). Firmy łączą się w międzyregionalne i ponadregionalne sieci „inteligentnych” miast, terytoriów, regionów, które odpowiednio wzmacniają synergiczny efekt integracji gospodarczej i społeczno-politycznej UE (*Cluster policy in Europe: A brief summary of cluster policies in 31 European countries*, 2008, s. 27).

Obecnie w Ukrainie, zgodnie z ogólnosiwiatowym trendem, dostrzec można tendencje integracyjne w procesach gospodarczych i politycznych, oparte na intensywnym wykorzystaniu ICT we wszystkich sferach życia publicznego. Sprzyja to poszerzaniu i „usuwaniu” granic rzeczywistych i wirtualnych, wzmacnia konwergencje przedsiębiorstw, organizacji, instytucji czy terytoriów, tworzących klastry innowacyjne (ang. „convergence” – zbliżanie, zbieżność, konwergencja).

Zapewnienie konkurencyjności przedsiębiorstw ukraińskich, które będą się rozwijać w oparciu o partnerstwo sieciowe, dyfuzję nowej wiedzy oraz innowacji, będzie wyzwaniem dla Ukrainy. Z drugiej strony można dostrzec procesy dywergencji międzyregionalnej (ang. „divergence” – oddalanie, rozbieżność) (Bakushevych, 2008, s. 29-33). Powoduje to z kolei narastającą nierówność rozwoju społeczno-gospodarczego różnych regionów i koncentrację licznych struktur biznesowych w dużych miastach. To właśnie potencjał komunikacyjny współdziałania klastrowego przedsiębiorstw i organizacji powinien zapobiegać ograniczaniu działalności gospodarczej w zacofanych regionach Ukrainy.

Konieczność kształtowania kanałów dyfuzji nowej wiedzy i kompetencji dla uczestników globalnego rynku innowacyjnych produktów i usług w dziedzinie technologii informacyjno-komunikacyjnych wymaga znalezienia oraz stosowania odpowiednich mechanizmów, otwartych na postrzeganie i rozpowszechnianie inteligentnych produktów, technologii, systemów przestrzennych. Jednym z takich mechanizmów jest rozwój struktur sieciowych, a w tym klastrów IT.

Internacjonalizacja firm ICT w Ukrainie rozwija się przez międzynarodowe korporacje, które pozyskują ukraińskich specjalistów IT oraz menedżerów firm informatycznych, a także zdobywają nowe rynki zbytu swoich produktów i usług. Oznacza to, że wraz z działaniem Ukrainy na globalnym rynku IT, trwa restrukturyzacja zarówno rynku krajowego, jak też procesów biznesowych w firmach IT związanych z takimi zjawiskami, jak outsourcing czy outstaffing (Goshchynska, 2015, s. 85-91). Stało się to jedną z przyczyn rozwoju procesów integracyjnych środowisk IT w dużych miastach Ukrainy, takich jak Kijów, Lwów, Charków, Dniepr, a to z kolei doprowadziło do inicjatyw łączenia firm informatycznych w klastry IT (<https://ucluster.org/blog/2020/04/top5-it-klasteriv-ukraini/>, dostęp: 27.09.2021). Na chwilę obecną na terenie Ukrainy funkcjonują 22 klastry, a najbardziej wydajny pod względem produktywności na jednego pracownika jest Lwowski Klaster IT (Ibidem).

Głównym celem łączenia różnych struktur w klastrze IT jest realizacja wspólnych projektów i współdziałanie w przeprowadzaniu systemowych zmian w otoczeniu biznesowym danego miasta lub regionu, przekształcając je w inteligentne miasta (Smart City of Ukraine) lub regiony wiedzy i innowacji (Bakushevych, Martyniak, Goshchynska, 2019, s. 77-88).

Zasady interakcji klastrowej wynikają z interesów biznesowych różnych jego uczestników, mogą być obustronne i przeciwstawne, tzn. łączyć różne formy współpracy i jednocześnie utrzymywać między sobą opór konkurencyjny.

Lwowski Klaster Informatyczny (Lviv IT Cluster) to społeczność wiodących firm w dziedzinie technologii informatycznych (IT), które wspólnie z lokalnymi uczelniami, jednostkami infrastruktury i władzami lokalnymi usprawniają oraz rozwijają gospodarkę Lwowa. W ciągu 5 lat od powstawania tego klastra liczba jego członków wzrosła z 35 do ponad 160 firm informatycznych. Pracuje tu ponad 20 000 informatyków (w 2015 roku było to 6 520 osób), a badania i staże prowadzą naukowcy oraz studenci z sześciu uczelni (<https://itcluster.lviv.ua/about-us/about-cluster/>, dostęp: 21.10.2021).

Podstawowe zasady partnerstwa i modele rozwoju zintegrowanego systemu komunikacji w klastrze IT

Nowa „rozszerzona Europa” jest modelem partnerstwa między podmiotami gospodarczymi na poziomie makro, a mianowicie interakcji regionalnych oraz krajowych gospodarek Europy. Proces poszerzania granic Unii Europejskiej stał się możliwy dzięki wypracowaniu „Nowej Polityki Sąsiedztwa i Partnerstwa” z krajami na różnych etapach integracji z UE (*European Neighborhood Policy. Communication from the Commission Strategy Paper*, 2004), opartej na umowach i wspólnych planach działania z wykorzystaniem mechanizmów i zasad partnerstwa (The official site of The United Nations Development Programme (UNDP), 2015). Procesy integracyjne wymagały poszukiwania oraz stosowania nowych narzędzi na poziomie mikro, a w szczególności tworzenia klastrów i przyspieszenia interakcji w ich obrębie. Dywergencja podmiotów gospodarczych różnych krajów europejskich stała się możliwa dzięki klastrowej interakcji instytucji państwowych, naukowych oraz edukacyjnych. Za pomocą ICT następuje interakcja klastrów z innymi przedsiębiorstwami IT i podmiotami gospodarczymi z innych kontynentów.

Badania form interakcji klastrów pomiędzy sektorem prywatnym IT a instytucjami rządowymi w wielu krajach na całym świecie pokazują innowacyjny charakter współpracy tam, gdzie wdrażane są partnerskie zasady tworzenia i rozwoju klastrów. Przykładowo, w Finlandii jest to interakcja klastrowa firm IT i instytucji edukacyjnych, uniwersytetów; w Portugalii jest to partnerstwo w zakresie budowy oraz eksploatacji lotnisk i dróg; a w Irlandii są to klastry edukacyjne, ekologiczne. Na szczególną uwagę zasługują doświadczenia Austrii, gdzie w warunkach „podwójnej integracji”, przygranicznej i europejskiej, innowacyjne struktury klastrowe rozwijają się szybko na zasadzie interakcji struktur publicznych oraz prywatnych (Voinarenko, 2014, s. 138-150). Jak wykazały badania, decydującą rolę w kształtowaniu polityki innowacyjnej klasteryzacji systemów gospodarczych Ukrainy będą odgrywać nie instytucje publiczne, lecz przede wszystkim partnerskie instytucje lub stowarzyszenia sieciowe wirtualnych przedsiębiorstw IT, oparte na podstawowych zasadach partnerstwa (Goshchynska, 2016).

Podstawowe zasady partnerstwa w tworzeniu i rozwoju systemu interakcji klastrowej, którymi powinny się kierować członkowie stowarzyszenia, to:

- 1) koopetycja – optymalne połączenie współpracy oraz konkurencji pomiędzy wszystkimi członkami klastra, dające szansę na osiągnięcie jakościowo nowego poziomu rozwoju gospodarczego; tworzenie instytucjonalnych warunków dla konkurencyjnego partnerstwa (politycznych, ekonomicznych, prawnych, a także kulturowych);

- 2) zrównoważone zarządzanie ekosystemem klastra – opracowanie strategii skoordynowanych działań w celu koordynowania rozwoju kluczowych elementów ekosystemu klastra IT. Podstawą jego zarządzania jest systematyczne podejście do rozwoju klastra;
- 3) wzajemna odpowiedzialności – odpowiedzialność wszystkich członków klastra wobec partnerów za swoje zobowiązania, a także wzajemne wykorzystywanie zobowiązań innych członków w celu ograniczania i dzielenia się ryzykiem bądź zagrożeniami;
- 4) konwergencja wsparcia informacyjno-komunikacyjnego – jedność informacyjno-komunikacyjnego wsparcia procesów biznesowych przedsiębiorstw IT i innych uczestników w oparciu o integrację platform komunikacyjnych w jedną przestrzeń informacyjną klastra w celu zapewnienia wysokiej jakości interakcji z wykorzystaniem standardów i harmonizacji architektury technologii informatycznych;
- 5) przejrzystość (publiczność) – przekazywanie informacji o swojej działalności przedsiębiorstwom i innym uczestnikom organu koordynującego klastr w oparciu o e-administrację;
- 6) otwartość na innowacje – otwartość na postrzeganie innowacji z zewnątrz, ich rozprzestrzenianie się w ramach klastra i dyfuzję do innych sektorów gospodarki;
- 7) zminimalizowanie czasu podejmowania decyzji – zdolność systemu informacyjno-komunikacyjnego interakcji klastrowej w możliwie najkrótszym czasie do podejmowania najlepszych alternatywnych decyzji dotyczących realizacji wspólnych inicjatyw czy projektów.

Kluczową cechą i zaletą cyfrowej interakcji klastrowej przedsiębiorstw jest optymalne połączenie w ramach klastra kooperacji oraz konkurencji – koopetycji (ang. – „coopetition”) (<https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/coopetition>, dostęp: 05.10.2021), co daje wszystkim uczestnikom możliwość osiągnięcia nowego jakościowo poziomu rozwoju gospodarczego (Jankowska, 2009, s. 68). Strategia interakcji nabiera znaczenia w gospodarce, ponieważ sama konkurencja nie tworzy wartości dodanej, a łączenie konkurencji z kooperacją wciąż nabiera znaczenia. Na podstawie badania Lwowskiego Klastra IT możemy stwierdzić, że jego rozwój przebiega zgodnie z zasadą koopetycji.

Najważniejsze korzyści z zasady koopetycji w klastrze to:

- dostęp do innowacji;
- przewaga cenowa (oszczędność kosztów transakcyjnych, wynikająca z koordynacji działań przy realizacji wspólnych projektów i inicjatyw);
- ekonomia skali (w dzieleniu się technologią lub relacjami rynkowymi).

Istota koopetycji wyraża się w dążeniu do uzyskania przez firmę przewagi konkurencyjnej przez partnerstwo w racjonalnym wykorzystaniu zasobów, kompetencji i określonej pozycji rynkowej. Firma integruje swoje mocne strony z atutami konkurencji, klientów, dostawców oraz innych partnerów biznesowych. Koopetycja to z jednej strony dzielenie się potencjałem komunikacyjnym uczestników klastra IT, a z drugiej ciągła konkurencja, przywództwo w zakresie redukcji kosztów i zwiększania udziału w rynku, jak również stymulowanie zmian „high-tech” w obszarze ICT.

Stosowanie zasady zrównoważonego zarządzania ekosystemem klastra może zapewniać rozwój interakcji klastrów w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne (PPP) w celu przyciągnięcia inwestycji zagranicznych i zasobów uczestników klastra w realizacji wspólnych projektów. Wykorzystanie potencjału przedsiębiorstw ICT do zrównoważonego zarządzania ekosystemem

klastrów IT może być skutecznym narzędziem zwiększania konkurencyjności całej ukraińskiej gospodarki. Istotnym warunkiem zrównoważonego zarządzania jest stosowanie podejścia systemowego, które pozwala na określenie parametrów wejściowych i wyjściowych zarządzania ekosystemem klastra, a także wpływu stymulacyjnych oraz destymulacyjnych czynników otoczenia zewnętrznego klastra IT. Przykładami takich interakcji są liczne obecnie wspólne ukraińsko-polskie partnerskie programy edukacyjne na rzecz badań, a także staże i wymiany studentów i kadry naukowej, które szkolą specjalistów IT. Wykorzystywanie mechanizmów szybkiego upowszechniania i wdrażania osiągnięć technologicznych z wykorzystaniem ICT przez uczelniane centra transferu technologii, parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości, laboratoria innowacji itp. przyczynia się do tworzenia i rozwoju infrastruktury informacyjno-komunikacyjnej. Wsparcie projektów infrastrukturalnych stało się podstawą realizacji wielu projektów w ramach programów ramowych UE (7 Program Ramowy, Horizon 2020) (<https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/ramkovi-programi-z-doslidzhen-ta-innovacij-gorizont-2020-ta-gorizont-yevropa-ta-inicjativi-yevropejskoyi-komisiyi-yevropejskij-zelenij-kurs/gorizont-2020>, dostęp: 21.10.2021) w zakresie wspólnych badań naukowych i wdrażania innowacji, w których Ukraina bierze aktywny udział (The official site of National Information Centre for Ukraine-EU S&T Cooperation, 2013).

Obecnie Ukraina ma już doświadczenie w prowadzeniu wspólnych sieciowych projektów partnerskich z udziałem firm IT w takich dziedzinach jak edukacja, nauka i rozwój biznesu. Jednym z najbardziej udanych przykładów długoterminowego partnerstwa jest projekt utworzenia Konsorcjum na rzecz doskonalenia edukacji menedżerskiej w Ukrainie (CEUME), który został uruchomiony w 1999 roku przez dwie amerykańskie, dwie polskie oraz ponad 100 ukraińskich publicznych i prywatnych uczelni przy wsparciu finansowym Amerykańskiej Agencji Rozwoju Międzynarodowego (USAID). Projekt ten, oparty na podstawowych zasadach partnerstwa, pozwolił zreformować system wyższej edukacji w Ukrainie. Przeniósł go na nowy poziom zgodności z międzynarodowymi standardami szkolnictwa wyższego i pozwolił zacieśnić więzi z partnerami międzynarodowymi w zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Przestrzeganie zasady przejrzystości (publiczności) polega na przekazywaniu informacji przedsiębiorstwom i innym członkom klastra o ich działalności w oparciu o e-administrację. Podejmowane są już znaczące kroki w związku z realizacją programu międzynarodowej współpracy na poziomie samorządów Lwowa w zakresie wdrażania e-administracji w mieście z udziałem firm informatycznych należących do Lwowskiego Klastra IT. Priorytetem Programu „Horizon-2020” było wprowadzenie technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie świadczenia usług dla obywateli, rozszerzenie zakresu usług dostępnych przez Internet, unowocześnienie pracy z dokumentami obywateli w Lwowskim Urzędzie Miasta. Projekt zakładał redukcję czasu oczekiwania i zapewnienie przejrzystej procedury rozpatrywania wniosków obywateli z wykorzystaniem technologii informatycznych. Głównym zadaniem projektu jest przejście z zarządzania dokumentami papierowymi na elektroniczne. W założeniu powinno to spowodować aż ośmiokrotne skrócenie czasu załatwiania spraw. Procedura przekazywania dokumentów elektronicznych jest dostępna na stronie internetowej Lwowskiego Urzędu Miasta, a właściciel wniosku może sprawdzić status wniosku i historię pracy z nim.

Zasada wzajemnej odpowiedzialności wszystkich członków klastra wobec partnerów za swoje zobowiązania, a także ich współdziałanie w celu ograniczania i dzielenia się ryzykiem oraz zagrożeniami może być realizowana zgodnie z kodeksem etyki klastra. Dokument ten opisuje wspólne wartości oraz zasady etyki, którymi muszą kierować się jego członkowie.

W dokumentach statutowych Lwowskiego Klastra IT znajdują się standardy etyczne, opisujące misję, wizję i cele strategiczne wraz z określonymi rekomendacjami dla procesu podejmowania spójnych decyzji (<https://itcluster.lviv.ua/projects/it-research/>, dostęp: 25.10.2021).

Zastosowanie zasady dyfuzji otwartych innowacji opartych na ICT znacząco wpłynęło na pobudzenie popytu, a tym samym wzbogaciło podaż rynkową nowych produktów oraz usług na rynku ICT. Stworzono w ten sposób warunki do powstania i zastosowania innowacji na różnorodnych poziomach organizacyjnych. Według O. Hudz, sieciowe struktury interakcji klastrowych przedsiębiorstw mogą kreować nowe warunki do tworzenia oraz wdrażania innowacyjnych kompetencji poprzez połączenie elementów rynkowych, hierarchicznego i sieciowego myślenia (2015, s. 26-32). Wartości autoryzowane przez sieć są postrzegane przez członków klastra, a następnie zinternalizowane. Jednocześnie każdy z uczestników wnosi określone wartości osobiste, które pojawiają się w wyniku konfrontacji jego potrzeb, oczekiwań i celów z bardziej ogólnymi celami sieci. Zasadę otwartości na innowacje z powodzeniem stosują członkowie Lwowskiego Klastra IT, a jej przestrzeganie zapewniają instytucje infrastrukturalne oraz naukowo-dydaktyczne.

Kolejną cechą systemu zarządzania potencjałem interakcji klastrowej przedsiębiorstw informatycznych, a zatem ich konkurencyjności, jest minimalizacja czasu podejmowania decyzji zarządczych. Zasada ta oznacza szybką reakcję na zmiany w procesach interakcji związanych z cyklicznymi etapami cyklu życia klastra.

W literaturze naukowej pojawiają się różnorodne podejścia koncepcyjne do szybkiego reagowania na zjawiska cyklicznego rozwoju systemów społeczno-gospodarczych. Wśród nich warto wyodrębnić metody proaktywnego zarządzania i budowania zdolności przedsiębiorstw w możliwie najkrótszym czasie w warunkach ryzyka i niepewności (Goerdel, 2006, s. 351-367). Koncepcja ta polega na wykorzystaniu modeli do przewidywania rozwoju organizacji i jej elementów, w połączeniu z analizą aktualnej sytuacji i podejmowaniem decyzji w oparciu o najdokładniejsze prognozy zachowania organizacji. Główne elementy tej koncepcji można wykorzystać do uzasadnienia procesów szybkiego reagowania na cykliczne zmiany w rozwoju interakcji klastrowych. Z powyższego wynika, że szybkie reagowanie na cykliczne zmiany i szybki dobór optymalnych rozwiązań jest wiodącą cechą procesu rozwoju przedsiębiorstwa w strukturze i powinno być uwzględnione przy tworzeniu modelu zintegrowanego systemu cyfrowych interakcji uczestników klastra IT. Rozwój długofalowych relacji pomiędzy uczestnikami Lwowskiego Klastra IT opiera się zatem na zasadach strategicznego partnerstwa władz publicznych, uczelni i prywatnych struktur biznesowych w realizacji projektów.

Model zintegrowanego systemu interakcji cyfrowych na przykładzie Lwowskiego Klastra IT

W celu uporządkowania i rozwoju procesów interakcji uczestników IT klastra, zgodnie z podstawowymi zasadami partnerstwa, konieczne jest stworzenie jednolitej przestrzeni informacyjno-komunikacyjnej, do czego niezbędny jest rozwój nowych sposobów komunikacji członków klastra z innymi podmiotami gospodarczymi.

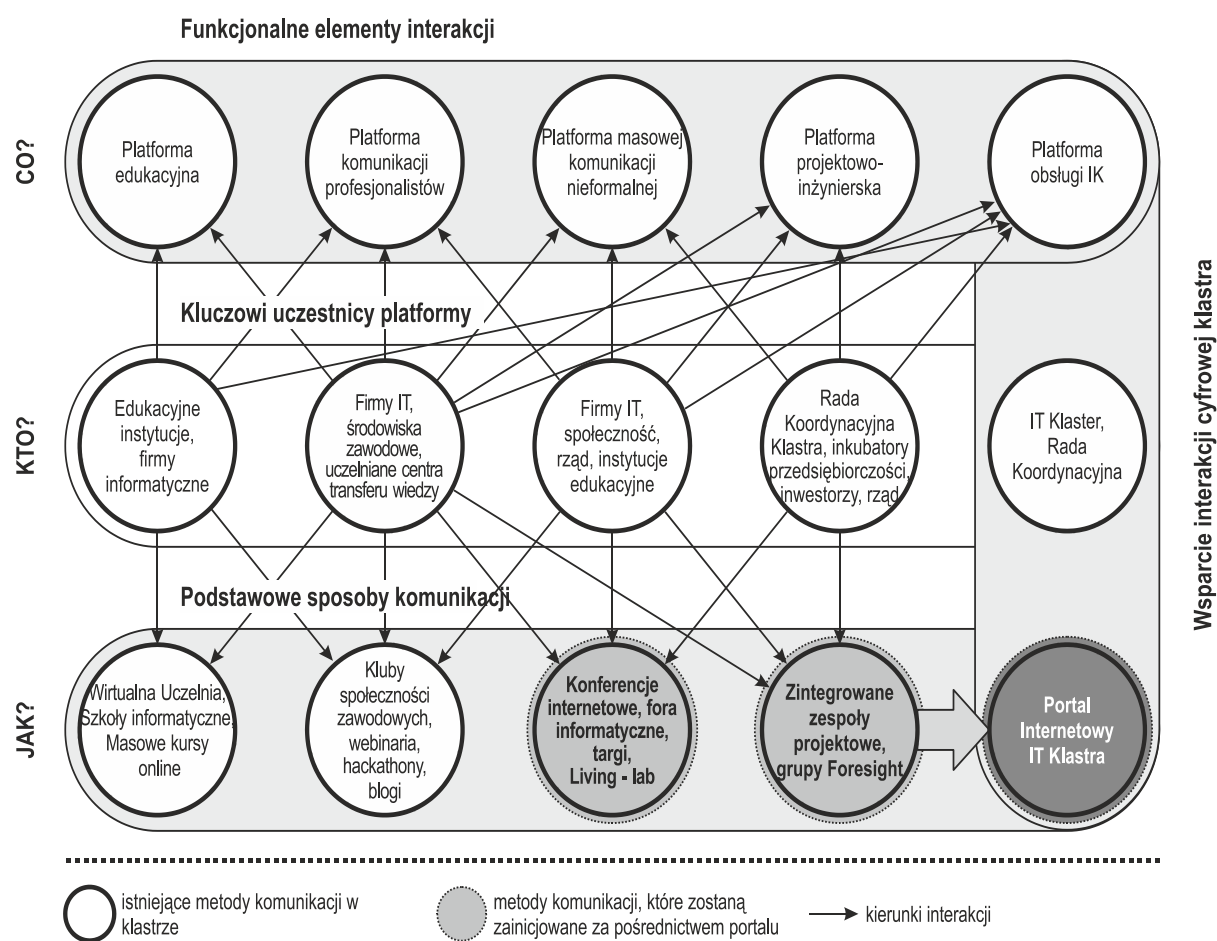
Badania działalności IT przedsiębiorstw miasta Lwowa, które potwierdziły gotowość do zjednoczenia się w klastrze, pozwoliły na opracowanie modelu budowy zintegrowanego systemu informacyjno-komunikacyjnego. Należy zauważyć, że na chwilę obecną nie istnieje model, który oznaczałby skuteczną komunikację i interakcję cyfrową w klastrze. Zaproponowany model interakcji uczestników klastra IT pozwala wyodrębnić składniki systemu i kierunki komunikacji na pięciu platformach (rysunek 1). Funkcjonalne elementy interakcji to:

- platforma edukacyjna;
- platforma do komunikacji profesjonalistów;
- platforma masowej komunikacji nieformalnej;
- platforma projektowo-inżynierska;
- platforma obsługi informacyjno-komunikacyjnej.

Badania potwierdziły, że kluczową rolę w tym rozwoju odgrywa infrastruktura informacyjno-komunikacyjna klastra. Istniejące formy komunikacji we Lwowskim Klastrze IT, takie jak profesjonalne kluby społecznościowe, webinaria, hackathony, blogi, nie są jednak wystarczające. Pomimo tego, że członkami klastra są: Lwowska IT Szkoła (LITS), Nacjonalny Uniwersytet „Politechnika Lwowska”, Akademia Komputerowa STEP, obserwuje się lukę w komunikacji pomiędzy należącymi do niego jednostkami biznesowymi i edukacyjnymi.

Model interakcji cyfrowej powyżej wymienionych platform na portalu internetowym klastra obejmuje nowo stworzone sposoby komunikacji:

- konferencje internetowe, fora dyskusyjne, targi internetowe (aukcje), Living-labs prowadzone w celu stworzenia innowacji w sektorach prywatnym, państwowym oraz publicznym;
- zintegrowane zespoły do realizacji wspólnych projektów innowacyjnych i zespoły foresight do zarządzania strategicznego klastrem IT.

Rysunek 1. Model zintegrowanego systemu interakcji cyfrowych w klastrze IT.

Źródło: opracowanie własne.

Aby zapewnić wsparcie informacyjno-komunikacyjne dla interakcji zintegrowanych grup projektowych na portalu internetowym klastra, zaproponowano wdrożenie platformy projektowo-inżynierskiej, na której przewidziane jest umieszczenie modułu realizacji projektów. Wszyscy członkowie klastra będą mogli komunikować się przez niego na równych zasadach. Inicjatorzy projektów w takim module mogą zapisywać swoje pomysły i poszukiwać partnerów do ich realizacji. Proces poszukiwania partnerów i uzgadniania zadań to jeden z najbardziej czasochłonnych etapów pracy koordynatora klastra. W celu minimalizacji transakcyjnych kosztów potencjalnych uczestników projektu konieczna jest optymalizacja procesów interakcji koordynatora z uczestnikami. Wniosek o realizację projektu, który przechodzi proces oceny eksperckiej i akredytacji jego uczestników, kierowany jest do rozpatrzenia przez Radę Klastra. Jej celem jest zapewnienie efektywnego wykorzystania potencjału interakcji klastrów. Taka funkcja zarządzania staje się podstawową w warunkach przyspieszonej integracji ukraińskich klastrów IT z międzynarodową społecznością IT. Główny koordynator projektu wdraża oraz upowszechnia jego wyniki po uzgodnieniu struktury organizacyjnej projektu, określeniu niezbędnych zasobów finansowych, pracowniczych, informacyjnych i innych. Cyfryzacja interakcji uczestników odbywać się będzie na platformie informacyjno-komunikacyjnej na wszystkich etapach przygotowania i realizacji projektu.

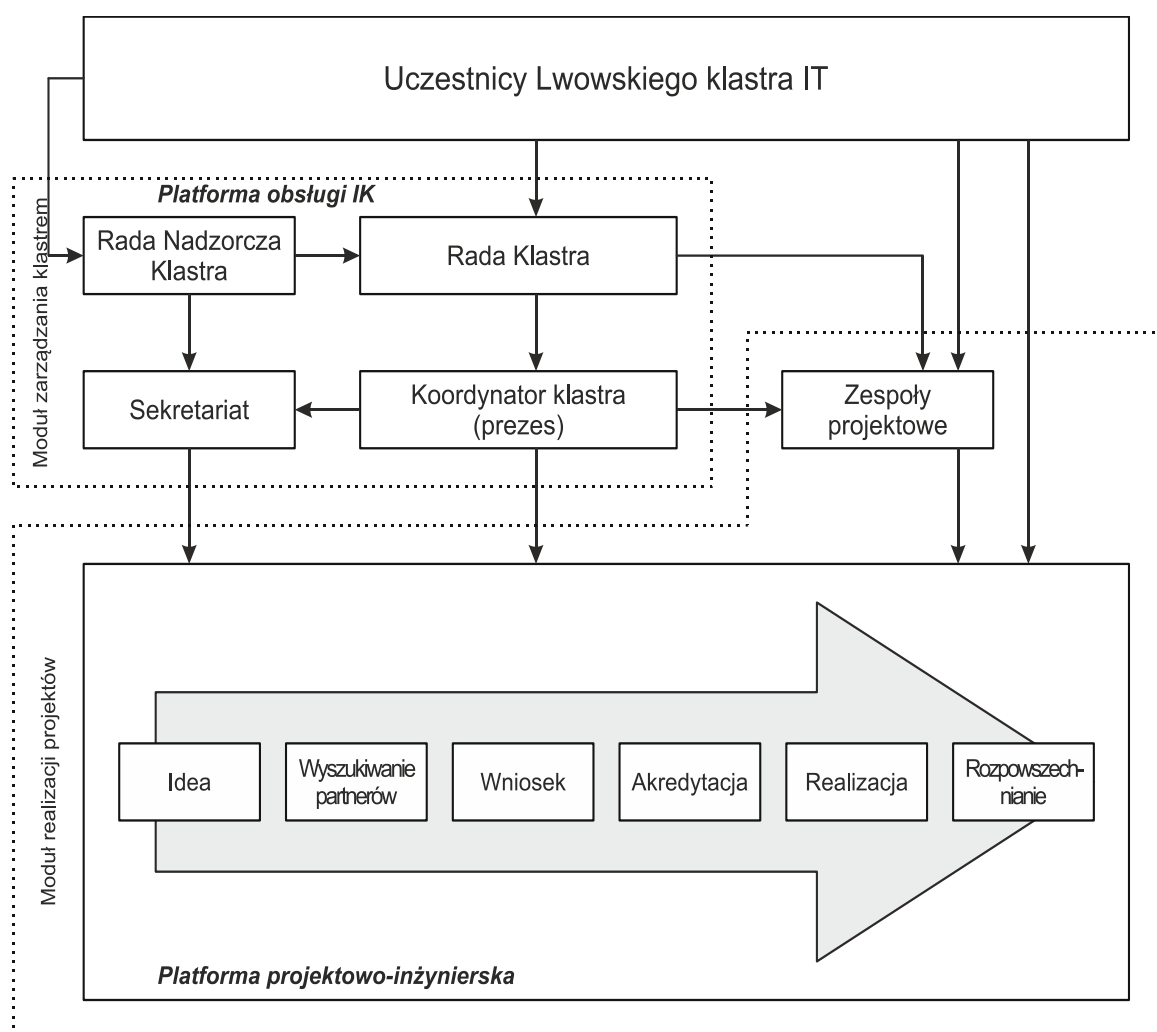
Kluczowymi uczestnikami platform komunikacyjnych są zwłaszcza: przedsiębiorstwa informatyczne, środowiska zawodowe, władze lokalne i instytucje państwowe regulujące działalność członków klastra, instytucje edukacyjne i naukowe, centra transferu technologii oraz inkubatory przedsiębiorczości, inwestorzy, Rada koordynacyjna klastra, społeczność. Wszystkie te organizacje będą miały równy dostęp do platform w oparciu o podstawowe zasady partnerstwa (zwłaszcza zasadę przejrzystości oraz otwartości na innowacje), zbudowane na wzajemnym zaufaniu. Rysunek 2 przedstawia proces interakcji uczestników klastra podczas przygotowania i realizacji wspólnych projektów, za pomocą których rozwija się Lwowski Klaster IT (<https://itcluster.lviv.ua/about-us/management/>, dostęp: 21.10.2021).

Działalność projektowa tego klastra skierowana jest na obszary ważne dla społeczeństwa, takie jak edukacja, prawo, finanse, medycyna. Obecnie jego członkowie realizują ponad 15 projektów (<https://itcluster.lviv.ua/projects/>, dostęp: 21.10.2021). Do najbardziej skutecznych inicjatyw należą:

- Lwowska Akademia Klastra IT (Lviv IT Cluster Academy) – projekt edukacyjny, mający na celu stworzenie nowego typu instytucji kształcenia zawodowego do szkolenia wysokiej jakości specjalistów technicznych, których brakuje w IT. Projekt uruchamia zmodernizowany program nauczania dla zawodu informatyka w Szkole Techniczno-Zawodowej we Lwowie;
- „Edu Fund” – fundusz edukacyjny Lwowskiego Klastra IT, wspierający programy edukacyjne, którego celem jest pomoc uczelniom w doskonaleniu bazy technicznej, aby zapewnić praktyczne umiejętności studentom programów w ramach projektu Ekspert IT;
- Projekt badawczy „IT Research” – wielkoskalowe badanie analityczne lwowskiego rynku IT, które dostarcza wyczerpujących informacji na temat ekonomicznego wpływu branży IT dla Lwowa, dynamiki rynku, liczby i portretu specjalistów IT, liczby firm IT i ich segmentacji. IT Research zawiera również szczegółowe dane dotyczące bezpośredniego i ogólnego zaangażowania branży IT w gospodarkę miasta;

- United for Health – projekt medyczny, który pomaga w walce z rozprzestrzenianiem się koronawirusa we Lwowie i w regionie. Jego celem jest zapewnienie pilnej pomocy miastu i regionowi, dzięki skoordynowanej pracy społeczności IT z władzami miasta i regionu, a także Centralą Szybkiego Reagowania.

Warto zaznaczyć, że uczestnicy Lwowskiego Klastra IT z powodzeniem działają nie tylko na rynku krajowym, ale i zagranicznym. Obecnie realizują wspólne projekty w różnych dziedzinach i dzielą się swoimi doświadczeniami z klastrami w Iwano-Frankowsku, Tarnopolu, Łucku oraz w innych miastach. Na transgranicznym poziomie rozwoju trwa współpraca z klastrami informatycznymi z Lublina i Rzeszowa (Polska), co przyczynia się do rozwoju zarówno branży IT, jak i innych sektorów ukraińskiej gospodarki. Proponowana platforma komunikacyjna musi więc działać w różnych językach i zawierać m.in.: ukraiński, angielski, niemiecki czy polski.

Rysunek 2. Proces interakcji członków klastra w przygotowaniu i realizacji wspólnych projektów.
Źródło: opracowanie własne.

Podstawowym warunkiem organizacji cyfrowego systemu zarządzania projektami w ramach klastra IT będzie organizacja i obsługa systemu automatycznego gromadzenia, przetwarzania i przechowywania informacji o dostępnych pracownikach oraz potencjalnych wakatach. Skuteczność systemu podejmowania decyzji zarządczych w ramach klastra jako systemu zorientowanego intelektualnie będzie określana nie tylko w kategoriach pieniężnych, ale także przez poprawę jakości zarządzania determinowaną przez minimalizację czasu podejmowania decyzji zarządczych i ograniczenie kosztów transakcyjnych.

W literaturze naukowej wiele uwagi poświęca się wymaganiom dotyczącym znaczenia wspomagania informacyjnego procesów podejmowania decyzji zarządczych. Badając znaczenie wsparcia informacyjnego dla funkcjonowania klastrów, M. Voinarenko zwraca uwagę na rolę jego dwóch komponentów – tworzenia: baz danych (innowacyjny rozwój produktu przedsiębiorstw – członków klastra, dostawców surowców, pośredników oraz organizatorów sprzedaży, konsumentów) i stron internetowych klastrów. Zdaniem autora, jakość wsparcia informacyjnego jest koniecznym warunkiem znalezienia i przyciągnięcia inwestycji. W naszej ocenie efektywne inwestycje nie będą możliwe bez wymiany informacji dotyczącej rekrutacji przy realizacji projektów inwestycyjnych (Voinarenko, Dubnytskyi, 2019, s. 280-282).

W celu rozwoju interakcji cyfrowej przedsiębiorstw IT w klastrze z innymi uczestnikami proponuje się integrację platform komunikacyjnych, opartych na wykorzystaniu nowoczesnych technologii chmurowych i innych technologii cyfrowych. Stworzenie portalu internetowego z proponowanymi przez nas platformami komunikacyjnymi zapewni systematyczną wymianę informacji tak między członkami klastra, jak i jego otoczeniem zewnętrznym. Wykorzystanie takiego narzędzia pozwala na zastosowanie modelu outsourcingu wewnętrznego oraz outstaffingu w ramach klastra IT na etapie jego rozwoju, ponieważ umożliwi kompleksowe i szybkie dostarczenie uczestnikom oraz potencjalnym partnerom wszelkich niezbędnych informacji.

Na podstawie prowadzonych badań analitycznych możemy wyodrębnić elementy składowe platform komunikacyjnych portalu internetowego klastra. Zaproponowana struktura portalu internetowego uczestników Lwowskiego Klastra IT zbudowana jest w oparciu o typowe zasady tworzenia i funkcjonowania portali, ale będzie również posiadała szereg innowacji cyfrowych. Ważnym elementem portalu internetowego jest funkcja wizualizacji procesów interakcji klastra.

Struktura proponowanego portalu internetowego będzie składać się z dwóch głównych komponentów: otwartej przestrzeni dostępu (dla wszystkich odwiedzających) i autoryzowanej przestrzeni (dla zalogowanych członków klastra). W otwartej przestrzeni, „open space”, będą dostępne szczególne elementy:

- elektroniczny katalog firm-członków klastra IT z możliwością ich filtrowania według wielkości, specjalizacji, modeli procesów biznesowych;
- kalendarz wydarzeń i działań usprawniających komunikację pomiędzy firmami IT a innymi członkami klastra;
- tablica ogłoszeń dla specjalistów IT zainteresowanych zaangażowaniem się w projekty klastrowe;
- aktualności operacyjne, innowacje technologiczne w dziedzinie ICT oraz wyniki monitoringu rynku ICT;
- informacje o współpracy i projektach w ramach lokalnych i krajowych programów rozwoju polityki klastrowej w Ukrainie;
- lista otwartych konkursów na udział w projektach lokalnych i międzynarodowych;

- zasady i przepisy działalności przedsiębiorstw i innych uczestników klastra IT;
- fora na temat aktualnych zagadnień klastra;
- inne interaktywne rodzaje komunikacji.

Przestrzeń „open space” będzie zawierała elektroniczny katalog baz danych, a tym samym wyszukiwarkę zasobów informacyjnych przedsiębiorstw IT. W bazie znajdą się: informacje o głównych działaniach przedsiębiorstw i ich modelach biznesowych, języki programowania używane przez specjalistów IT, lista kluczowych klientów i partnerów, wakaty na nowe stanowiska, katalog produktów i usług IT, a także lista zrealizowanych projektów. Stworzenie takiego zasobu cyfrowego ułatwi znalezienie partnerów do wspólnych projektów klastrowych w obwodzie lwowskim i w Ukrainie, jak również, jeśli to możliwe, w przestrzeni międzynarodowej.

Ważnym elementem interakcji cyfrowej klastra jest infrastrukturalne wsparcie wspólnych projektów z systemem usług biznesowych za pomocą innowacyjnych akceleratorów, które już działają w strukturze Lwowskiego Klastra IT (inkubator przedsiębiorczości, park technologiczny oraz Centrum naukowo-techniczne informacji i innowacji przy Uniwersytecie Narodowym „Politechnice Lwowskiej”), a także struktur, które mają powstać (wirtualne laboratoria innowacji, centra biznesowe, centra transferu technologii). Wsparcie informacyjne i techniczne zapewnią dostawcy usług telekomunikacyjnych, centra danych „DataGroup”, „Parkowyj”, systemy zasilania, systemy telekomunikacyjne dla rozwoju szybkiej i ultraszybkiej łączności cyfrowej, środki elektroniczne oraz struktury medialne. Rynkowe instytucje wsparcia biznesu mogą być przydatne dla klastra IT, w szczególności do wspierania działalności przedsiębiorstw uczestniczących w klastrze. Przykładami takich instytucji są firmy ubezpieczeniowe, banki komercyjne, kancelarie prawne, firmy maklerskie itp. W większości przypadków w mniejszym bądź większym stopniu uczestniczą one w procesach klastrowych.

Platforma edukacyjna instytucji naukowych i edukacyjnych będzie zawierać, podobnie jak dotychczas, informacje o instytucjach naukowych i edukacyjnych, których działalność w klastrze będzie realizowała zadanie upowszechniania nowych kompetencji zawodowych. Będzie ona także uwzględniać informacje o własności intelektualnej (wynalazki, wzory użytkowe, wzory przemysłowe, propozycje innowacji itp.), które są tworzone przez naukowców z regionu, zarejestrowane zgodnie z prawem i chronione dokumentami bezpieczeństwa (patenty, certyfikaty praw autorskich).

Kolejna platforma masowej komunikacji nieformalnej zawierać będzie informacje od władz lokalnych, samorządów i organizacji publicznych zajmujących się wsparciem klastrów. Wykorzystując koncepcję i narzędzia „miasta inteligentnego” (*smart city*), umożliwi ona pokazanie transparentności działania klastra. Panel informacyjny potencjalnych partnerów i inwestorów projektów będzie zawierał informacje o możliwych kluczowych uczestnikach projektu klastrowego, których udział jest gwarancją pozyskania finansowania z różnorodnych źródeł.

Autoryzowana przestrzeń dostępu portalu internetowego (wewnętrzna, profesjonalna platforma komunikacji) będzie obejmować:

- przestrzeń generowania pomysłów („living lab”) ze specjalną platformą do umieszczania pomysłów dla programistów, freelancerów, publiczności i innych zainteresowanych, która umożliwi znalezienie partnerów;
- panel dyskusyjny („chat-roomy”) do dyskusji i wymiany doświadczeń w zakresie realizacji projektów, zawierania umów o współpracy, wymiany doświadczeń w znajdowaniu oraz nawiązywaniu kontaktów z partnerami zagranicznymi itp.;

- panel wsparcia prawnego istniejących i potencjalnych projektów, zawierający najbardziej typowe pytania i odpowiedzi uczestników zasobu internetowego, dotyczące współpracy, rejestracji prawnej umów i wzajemnych relacji;
- moduł wyników zrealizowanych projektów, mieszczący archiwum zrealizowanych projektów, informacje o wykonawcach i klientach projektu, zagadnienia finansowe, udział partnerów zagranicznych itp.;
- moduł personifikacji profesjonalistów i ekspertów, specjalistów przedsiębiorstw IT (platforma projektowo-inżynierska). Na tej platformie zainteresowani uczestnicy mogą przedstawiać nowe idee i biznesplany, pisać własne komunikaty o wsparciu konkretnego projektu bądź udziale w nim. Cyfryzacja procesów podejmowania decyzji o spójności w projektach zoptymalizuje skuteczność interakcji uczestników klastra przy jednoczesnej oszczędności czasu na doborze uczestników projektów, spójności ich działań i zgodności decyzji strategicznych.

Przestrzeń autoryzowanego dostępu powinna zawierać przydatne linki – sekcję zawierającą banery informacyjne organizacji infrastrukturalnych, które wpływają na rozwój biznesu w sektorze IT i dziedzinach pokrewnych; system poczty elektronicznej – dodatkowo wykorzystywany do pozyskiwania zbiorczych informacji o nowych zarejestrowanych członkach klastra IT, wydarzeniach itp. Analiza statystyczna ruchu na portalu internetowym pokaże wskaźniki wypełnienia baz informacji, aktywności komunikacyjnej itp. Mając to na uwadze, uczestnicy i potencjalni partnerzy zostaną zachęcani do zarejestrowania się na stronach portalu internetowego klastra i stopniowej integracji z jego innowacyjnym środowiskiem. Wykorzystanie procesów optymalizacji przepływu informacji systemu zarządzania projektami jest możliwe pod warunkiem obowiązkowej rejestracji w systemie.

W takim spojrzeniu ważna jest optymalizacja funkcjonowania zaproponowanego zasobu cyfrowej interakcji. Obsługę portalu internetowego w Internecie (hosting) spełniać będą centra danych, czyli firmy uczestniczące w klastrze, które mogą zapewnić bezpieczeństwo portalu i jego płynne działanie. Należy zauważyć, że nowoczesne technologie chmurowe pozwalają na umieszczenie niezbędnych zasobów informacyjnych oraz zapewniają szybki dostęp każdego członka klastra do szeregu informacji posiadanych przez portal, niezależnie od jego lokalizacji. Utrzymanie proponowanego portalu internetowego wymaga zaangażowania specjalistów oraz programistów, menedżerów treści do współpracy operacyjnej z członkami klastra. Należy przy tym zauważyć, że dane wprowadzane do systemu informacyjnego będą podlegały obowiązkowym i regularnym aktualizacjom. Menedżer (koordynator) tego portalu internetowego klastra IT zapewni kontakty między poszczególnymi uczestnikami, konsultacje z władzami itp.

Bardzo ważne jest finansowanie portalu, gdyż jego funkcjonowanie wymaga znacznych kosztów koniecznych do poniesienia tak w kwestii jego powstania, rozwoju, jak i utrzymywania. Dodatkowymi środkami samowystarczalności portalu internetowego mogą być:

- umieszczenie bloków reklamowych na otwartej przestrzeni;
- wprowadzenie częściowej opłaty za korzystanie z elektronicznego katalogu otwartej przestrzeni. Z biegiem czasu, jeśli liczba użytkowników zasobu internetowego znacznie wzrośnie, wykorzystanie otwartych katalogów może być dostępne bez opłaty.

Podsumowanie

Funkcjonujące do tej pory klastry informatyczne w Ukrainie mają do dyspozycji strony lub wizytówki w Internecie albo witrynę, która zawiera podstawowe informacje o klastrze, jego członkach i kalendarz wydarzeń. Nie gwarantują one jednak wirtualnej komunikacji i realnego wsparcia uczestnictwa w klastrze czy nawiązywania współpracy międzynarodowej.

Jak ukazano w niniejszym opracowaniu, skutecznym narzędziem informacyjno-komunikacyjnego wsparcia uczestników klastra jest zaproponowany model zintegrowanego systemu interakcji cyfrowej klastra IT, który zawiera pięć kluczowych platform komunikacyjnych. Takie platformy będą zapewniać jego uczestnikom możliwość szybkiego podejmowania uzgodnionych decyzji, dotyczących wspólnych projektów oraz realizacji modeli biznesowych podwykonawstwa, outsourcingu, outstaffingu.

Za pomocą portalu internetowego można będzie promować działalność członków Lwowskiego Klastra IT i jednocześnie rozwijać system interakcji cyfrowej na zasadach partnerstwa. Model zintegrowanego systemu interakcji cyfrowej jest kluczowym elementem zarządzania na zasadach partnerstwa i realizowania wspólnych projektów międzynarodowych. Może być głównym narzędziem redukcji kosztów transakcyjnych dla członków klastra i pozwoli na wirtualną interakcję cyfrową z partnerami klastra w czasie rzeczywistym. Przedstawiony model interakcji cyfrowych na przykładzie Lwowskiego Klastra IT może być wykorzystany w strategiach rozwoju innych struktur sieciowych, jak również pozwoli zapewnić skuteczne wykorzystanie ich potencjału komunikacyjnego.

Bibliografia

- Andersson, T., Schwaag-Serger, S., Sörvik, J., Wise Hansson, E. (2004). *The Cluster Policies White Book*. Sweden: IKED.
- Bakushevych, I. (2008). Marketynhowi strategii formuwannia konkurentozdatnyh terytorij, klasternyj pidhid. W: O. Soskin (red.), *Szlachy wprowadzennia innowacijno-inwestycyjnoji modeli rozwytku w ukrajinskyh mistah* (s. 29-33). Kyiv: Vydavnytstvo Instytut transformatsii suspilstva.
[Бакушевич, І. (2008). Маркетингові стратегії формування конкурентоздатних територій: кластерний підхід. В: О. Соскін (ред.), *Шляхи впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в українських містах* (с. 29-33). Київ: Видавництво Інститут трансформації суспільства.]
- Bakushevych, I., Goshchynska, D., Martyniak, I. (2019). Prykładni aspekty jewrointehracijnoho rozwytku rehioniw Ukrajinu. *Socialno-Ekonomiczni Problemy i Derżawa*, 2, 235-245.
[Бакушевич, І., Гощинська, Д., Мартиняк, І. (2019). Прикладні аспекти євроінтеграційного розвитку регіонів України. *Соціально-Економічні Проблеми і Держава*, 2, 235-245.]
- Bakushevych, I., Martyniak, I., Goshchynska, D. (2019). Socio-Economic Development of Ukrainian Regions in The Context of European Integration. W: N. Marynenko, P. Kumar, I. Kramar (red.), *Business Risk in Changing Dynamics of Global Village*, 2 (s. 77-88). Publishing House of University of Applied Sciences in Nysa.
- Borowiecki, R., Rojek, T. (red.). (2014). *Współczesne formy relacji międzyorganizacyjnych: współpraca – kooperacja – sieci*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
- Cluster policy in Europe: A brief summary of cluster policies in 31 European countries*. (2008). Oxford Research AS.
- Dzierżanowski, M. (red.). (2012). *Kierunki i założenia polityki klastrowej w Polsce do 2020 roku*. Pobrane z: <https://www.parp.gov.pl/component/publications/publication/kierunki-i-zalozenia-polityki-klastrowej-w-polsce-do-2020-roku-rekomendacje-grupy-roboczej-ds-polityki-klastrowej/>. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.

- European Commission. (2015). *Cluster Programmes in Europe – Report*. Pobrane z: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/12925/attachments/1/translations/en/renditions/pdf>.
- European Neighborhood Policy. Communication from the Commission Strategy Paper*. (2004). Brussels. Pobrano z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf.
- European Union. (2016). *Smart Guide to Cluster Policy*. Pobrane z: <https://www.cluster-analysis.org/downloads/smart-guide-to-cluster-policy/>. Belgium: European Union.
- Goerdel, H.T. (2006). Taking Initiative: Proactive Management and Organizational Performance in Networked Environments. *Journal of Public Administrative Research and Theory*, 16(3), 351-367.
- Goshchynska, D. (2016). Pryntsyropy ta modeli partnerstwa w umowach rozwytku klasternoji wzajemodijii IT-pidpryjemstw. *Effective Economy*, 1.
[Д. Гощинська (2016). Принципи та моделі партнерства в умовах розвитку кластерної взаємодії IT-підприємств. *Ефективна Економіка*, 1]. Pobrano z: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4747>.
- Hudz, O. (2015). Harmonizacija mehanizmu stratehicznoho upravlinnia innowacijnym rozwytkom pidpryjemstw. *Глобальні та Національні Проблеми Економіки*, 3, 272-277.
[Гудзь, О. (2015). Гармонізація механізму стратегічного управління інноваційним розвитком підприємств. *Глобальні та Національні проблеми економіки*, 3, 272-277.] Pobrano z: <http://global-national.in.ua/archive/3-2015/57.pdf>.
- Husiewa, O. (2014). *Upravlinnia stratehicznoho zminamy: Teorija i prykladni aspekty*. Donećk: Noulidž.
[Гусева, О. (2014). *Управління стратегічними змінами: Теорія і прикладні аспекти*. Донецьк: Ноулідж.]
- Ilchuk, W., Khomenko, I., Lysenko, I. (2013). *Klasterna stratehija rozwytku ekonomiky rehionu*. Czernihiw: Czernihiwskyj derżawnyj tehnolożicznyj uniwersytet.
[Ільчук, В., Хоменко, І., Лисенко, І. (2013). *Кластерна стратегія розвитку економіки регіону*. Чернігів: Чернігівський державний технологічний університет.]
- International Telecommunication Union. (2017). *ICT Development Index 2017*. Pobrane z: <https://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html>.
- International Telecommunication Union. (2021). *Digital Skills Insights 2021*. Pobrane z: <https://www.itu.int/en/myitu/Publications/2021/11/05/13/39/Digital-Skills-Insights-2021>.
- Jankowska, B. (2009). Konkurencja czy kooperacja? *Ekonomista*, 1.
- Kleiner, G. (2008). Synthesis cluster strategy based on system-integration theory. *Industry Markets*, 5-6(18), 4-19.
- Ministerstwo Rozwoju, Departament Innowacji. (2020). *Kierunki rozwoju polityki klastrowej po 2020 roku*. Pobrane z: http://Kierunki_rozwoju_polityki_klastrowej_po_2020_r.pdf/.
- National Information Centre for Ukraine – EU S&T Cooperation. (2013). *ICT in the framework program "Horizon 2020*. Bulletin No. 1, February. Pobrano z: <http://www.fp7-ncp.kiev.ua/index.php/uk/>.
- Piotrowski, M. (red.). (2021). *Benchmarking klastrów w Polsce – edycja 2020. Raport ogólny*. Pobrano z: <https://www.parp.gov.pl/component/publications/publication/benchmarking-klastrow-w-polsce-edycja-2020/>. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Smart City of Ukraine. Pobrane z: <https://sites.google.com/site/smartcity285/smart-mista-ukraieni>.
- Sokolenko, S. (2004). *Klastery w hlobalnij ekonomici*. Kyiv: Lohos.
[Соколенко, С. (2004). *Кластери в глобальній економіці*. Київ: Логос.]
- The official site of The United Nations Development Programme (UNDP). (2015). *"Tool-kit for Pro-poor Municipal PPP"*. Pobrano z: <http://ppue.undp.org/toolkit>.
- United Nations Conference on Trade and Development. (2021). *Digital Economy Report 2021*. Pobrano z: <https://unctad.org/webflyer/digital-economy-report-2021>. Geneva: United Nations.
- Verhovna Rada of Ukraine. (2021). *The issue of building a cluster model of interaction between universities and IT companies*. Pobrano z: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/104384.html>.

Voinarenko, M. (red.). (2014). *Klastery w ekonomii Ukrainy*. Chmelnycki: Chmelnycki nacjonalny uniwersytet.

[Войнаренко, М. (ред.). (2014). *Кластери в економіці України*. Хмельницький: Хмельницький національний університет.]

Voinarenko, M., Dubnytskyi, W. (red.). (2019). *Teorija i praktyka klasteryzaciji ekonomiky*. Kamianets-Podilskyj: Aksioma.

[Войнаренко, М., Дубницький, В. (ред.). (2019). *Теорія і практика кластеризації економіки*. Кам'янець-Подільський: Аксіома.]

<https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/coopetition>.

<https://itcluster.lviv.ua/about-us/about-cluster/>.

<https://itcluster.lviv.ua/about-us/management/>.

<https://itcluster.lviv.ua/projects/>.

<https://itcluster.lviv.ua/projects/it-research/>.

<https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/ramkovi-programi-z-doslidzen-ta-innovacij-gorizont-2020-ta-gorizont-yevropa-ta-iniciativi-yevropejskoyi-komisiyi-yevropejskij-zelenij-kurs/gorizont-2020>.

www.cluster-analysis.org.

www.innovationpolicyplatform.org.

www.ucluster.org.

Natalia JAŚKIEWICZ

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, Polska

ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO NA TLE KRAJU W LATACH 2015-2020

Streszczenie

W naukach społecznych i ekonomicznych pod pojęciem „rozwój społeczno-gospodarczy” rozumie się całość zmian, względnie przemian, jakim podlegają zarówno społeczeństwo, jak też gospodarka. Rozwój społeczno-gospodarczy, chociaż ma złożony, a do tego strukturalny charakter, interpretować można także w kategoriach zmian konkretnych właściwości poszczególnych składników systemu społeczno-gospodarczego. Celem opracowania jest odpowiedź na pytanie, jak kształtował się rozwój społeczno-gospodarczy, ustalony na podstawie wybranych wskaźników, dla lat 2015-2020 w województwie małopolskim, czy znacząco odbiegał od średniego poziomu ustalonego dla całego kraju oraz w którym województwie występuje najwyższy, a w którym najniższy poziom.

Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono, że w większości wskaźników (siedmiu) ich poziom w województwie małopolskim był zbliżony do średniego poziomu w kraju, ale sytuacja była nieco gorsza w województwie niż w skali kraju. Rozwój społeczno-gospodarczy województwa mazowieckiego był znacząco wyższy od rozwoju pozostałych województw w kraju. Najniższy poziom stwierdzono w roku 2015 w województwach: świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim, a w roku 2020 w województwie świętokrzyskim.

Słowa kluczowe: rozwój społeczno-gospodarczy, wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego.

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE MAŁOPOLSKIE PROVINCE IN COMPARISON WITH THE COUNTRY IN 2015-2020

Summary

In the social and economic sciences, socio-economic development is understood as the totality of changes or transformations that both society and the economy undergo. Socio-economic development, although complex and structural in nature, can also be interpreted in terms of changes in the specific characteristics of individual components of the socio-economic system. The purpose of the study is to answer the question of how socio-economic development, determined on the basis of selected indicators, was shaped in the years 2015-2020 in the Małopolskie province and whether it significantly deviated from the average level determined for the whole country and which province has the highest and the lowest level. On the grounds of the conducted analysis it was stated that in most indicators (seven) the level in the Małopolskie province was close to the average level in the country, but the situation was slightly worse in the province than on the national level. Social and economic development in the Mazowieckie province was significantly higher than in other provinces in the country. The lowest level was observed, in 2015, in Świętokrzyskie province and in Warmińsko-Mazurskie province in 2020.

Key words: socio-economic development, indicators of socio-economic development.

Wprowadzenie

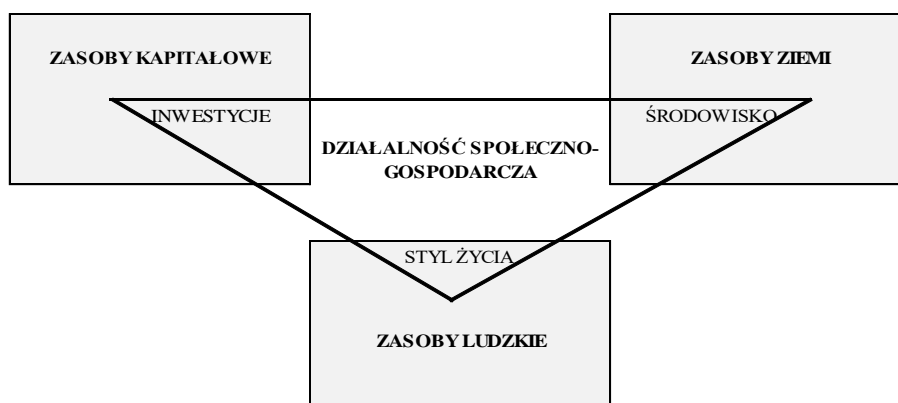
Problematyka rozwoju społeczno-gospodarczego jest trwale obecna w literaturze ekonomicznej już co najmniej od kilku stuleci. Badacze od dawna zastanawiali się, jakie są czynniki i stymulanty tego rozwoju oraz co sprawia, że niektóre procesy zachodzą szybciej, a inne nieco wolniej oraz według jakich mierników można dokonywać oceny rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych państw czy regionów.

Celem opracowania jest odpowiedź na pytanie, jak kształtował się rozwój społeczno-gospodarczy, ustalony na podstawie wybranych wskaźników, w latach 2015-2020 w województwie małopolskim i czy znacząco odbiegał od średniego poziomu ustalonego dla całego kraju. Instrumentarium, którym posłużono się do zidentyfikowania rozwoju społeczno-gospodarczego, stanowią wybrane wskaźniki rozwoju. W przygotowaniu artykułu posłużono się literaturą przedmiotu oraz danymi pochodzącymi GUS, udostępnianymi w Banku Danych Lokalnych (BDL). Opracowanie powstało w wyniku zastosowania metod analizy literaturowej, analizy materiału empirycznego za pomocą metod statystyki opisowej. Część wnioskowa została przygotowana w oparciu o syntezę zaobserwowanych tendencji i zmian.

Podstawy teoretyczne

Rozwój to proces kierunkowych zmian o charakterze długotrwałym. Inna interpretacja tego pojęcia wskazuje, że jest to proces przemian, w toku którego dany obiekt przechodzi od form oraz stanów prostych, mniej złożonych do form bardziej złożonych, doskonalszych pod określonymi względami. Tak rozumiany rozwój zbliżony jest do pojęcia „postęp”, który z kolei ściśle wiąże się z takimi określeniami, jak: postępowość, progresywność, zmiana na lepsze, ulepszanie, doskonalenie, rozwijanie się w czasie (Siemiński, 1994, s. 1-7; za: Kogut-Jaworska, 2008, s. 9-10). Należy dodać, że rozwój jest wynikiem pozytywnych zmian wzrostu ilościowego i postępu jakościowego w systemach gospodarczych, społecznych i przyrodniczych (Strzelecki, 2008, s. 13). Nieco odmienne od pojęcia „rozwój” są terminy „wzrost” i „postęp”, ponieważ wzrost odnosi się głównie do zmian uchwytnych ilościowo, a postęp oznacza takie zmiany, które są słuszne w świecie wartości przyjętych jako punkt odniesienia oceny. Niekiedy rozwój może opisywać również zjawiska negatywne, w których oznaczał będzie przejście od stanu złego do jeszcze gorszego, np. wzrost przestępczości, rozwój korupcji (Ibidem, s. 20).

Rozwój zdeterminowany jest przez czynniki rozwoju. W tradycyjnym podejściu do czynników rozwoju jako determinanty tego rozwoju wyróżniano: kapitał, ziemię i pracę. Czynniki te obejmują zasoby kapitałowe (inwestycje), zasoby ziemi (środowisko przyrodnicze) i zasoby ludzkie (rysunek 1). Dla interpretacji współczesnego procesu rozwoju lokalnego koncepcja klasyczna stała się niewystarczająca. Wprawdzie czynniki klasyczne nadal decydują o możliwościach wzrostu produkcji, ale całościowe rezultaty procesu rozwojowego zależą od wielu innych uwarunkowań, dzięki którym rozwój może być bardziej dynamiczny oraz efektywny, a więc lepszy z punktu widzenia zaspokajania potrzeb społecznych.

Rysunek 1. Podstawowe czynniki rozwoju.

Źródło: *Determinanty rozwoju regionalnego*, 2000, Z. Szymła, Wrocław, Warszawa, Kraków: Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 38.

Współcześnie podkreśla się, że sam wzrost produkcji nie może być uniwersalną metodą rozwiązywania wszystkich problemów społeczno-ekonomicznych, a nawet przeciwnie – może stanowić źródło wielu negatywnych efektów, jak m.in.: rosnące dysproporcje w poziomie życia ludności, postępująca degradacja środowiska naturalnego, patologiczne deformacje stosunków międzyludzkich. W związku z tym klasyczne ujęcie czynników rozwoju lokalnego należy obecnie uznać za zbyt wąskie (Wojtasiewicz, 1996, s. 24).

W ogólnym ujęciu czynniki rozwoju można podzielić na (Leśniewski, 2010, s. 54-55):

- ekonomiczne (m.in. struktura gospodarcza, wielkość rynku dóbr i usług, sytuacja makroekonomiczna, poziom i jakość kapitału trwałego);
- społeczno-kulturowe i polityczne (m.in. zmiany w ruchu naturalnym i strukturze ludności, postęp kulturalny, przedsiębiorczość władz samorządowych, jak również społeczeństwa);
- ekologiczne (m.in. występowanie zasobów naturalnych, postęp w zakresie ochrony środowiska, postęp w edukacji ekologicznej);
- przestrzenne (m.in. zagospodarowanie terenu i korzyści położenia, dostępność przestrzenna, tempo i charakter procesów urbanizacji).

W naukach społecznych i ekonomicznych pod pojęciem „rozwój społeczno-gospodarczy” rozumie się całokształt zmian, względnie przemian, jakim podlegają zarówno społeczeństwo, jak i gospodarka. Rozwój społeczno-gospodarczy, choć ma złożony, a do tego strukturalny charakter, interpretować należy również w kategoriach zmian konkretnych właściwości poszczególnych składników systemu społeczno-gospodarczego, tj. wyróżnionych jego elementów, które decydują o wykształconych strukturach (Parysek, 2018, s. 43).

W tabeli 1 zestawiono najczęściej przytaczane wskaźniki rozwoju oraz wzrostu gospodarczego.

Tabela 1

Wskaźniki rozwoju i wzrostu gospodarczego

Wskaźniki rozwoju gospodarczego	Wskaźniki wzrostu gospodarczego
Produkt krajowy brutto	Produkt krajowy brutto
Produkt narodowy brutto	Produkt narodowy brutto
Wielkość i struktura eksportu	Deficyt budżetowy
Wielkość i struktura importu	Stopa procentowa
Poziom urbanizacji	Stopa inflacji
Poziom zatrudnienia	Poziom zadłużenia
Struktura zatrudnienia	Stawki podatkowe
Przyrost naturalny	Poziom zatrudnienia
Dalsze trwanie życia	Poziom aktywności gospodarczej
Kaloryczność spożywanego pożywienia	Poziom inwestycji
Wskaźniki umieralności	Wielkość i struktura eksportu
Liczba studentów	Wielkość i struktura importu
Nakłady na badania i rozwój	Poziom życia Poziom ubóstwa
Produkcja energii elektrycznej	Poziom scholaryzacji
Produkcja samochodów	Zasoby mieszkaniowe
Poziom konsumpcji	Wzrost bogactwa narodowego
Stopień transformacji gospodarki	

Źródło: „Rozwój społeczno-gospodarczy oraz czynniki i uwarunkowania rozwoju”, 2018, J.J. Parysek, *Studia KPZK*, 183 (Teoretyczne i aplikacyjne wyzwania współczesnej geografii społeczno-ekonomicznej), s. 41.

W analizie sytuacji społeczno-gospodarczej jednostek przestrzennych (np. województw) można wykorzystać jedną z metod taksonomicznych – miarę rozwoju Hellwiga (1968, s. 307-327). Należy ona do wzorcowych formuł agregacji zmiennych, w której konstruuje się obiekt modelowy, zwany wzorcem rozwoju. Dla każdego z obiektów (np. województw) ustala się jego odległość od wzorca. Im wyższe wartości otrzymanego wskaźnika zmiennej syntetycznej, tym korzystniejsze kształtowanie się analizowanego zjawiska dla danego obiektu i tym samym wyższy poziom jego rozwoju.

Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego można określić też za pomocą wskaźnika syntetycznego Perkala m_i (Parysek, Wojtasiewicz, 1979, s. 185-191). Miara ta – jako metoda porządkowania liniowego – pozwala na uporządkowanie obiektów wielowymiarowych według syntetycznego kryterium. Użycie tej metody ma na celu stworzenie rankingu obiektów ze względu na określony zestaw cech. Wyższa wartość wskaźnika syntetycznego oznacza korzystniejszą sytuację obiektu pod względem poziomu potencjału.

Inną popularną metodą porządkowania liniowego, na podstawie której można ustalić poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, jest tzw. wskaźnik względnego poziomu rozwoju (Łuniewska, Tarczyński, 2006, s. 70). Jest to metoda, w której nie wyznacza się wzorca (punktu odniesienia dla badanych obiektów). Wartości miary rozwoju w_i znajdują się w przedziale $[0, 1]$, przy czym im wyższa wartość tej miary, tym obiekt jest lepszy z punktu widzenia danego kryterium.

Założenia metodologiczne i rezultaty analizy

W celu określenia rozwoju społeczno-gospodarczego w województwie małopolskim w latach 2015-2020 dokonano analizy wybranych mierników, charakteryzujących rozwój społeczno-gospodarczy badanego województwa na tle kraju i innych województw Polski. Lista mierników obejmuje w szczególności:

1. Poziom PKB na 1 mieszkańca.
2. Liczba pracujących na 1000 mieszkańców.
3. Poziom bezrobocia rejestrowanego.
4. Poziom przeciętnego wynagrodzenia.
5. Odsetek ludności w miastach do ludności ogółem.
6. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców.
7. Liczba podmiotów gospodarczych wpisana do systemu REGON na 1 000 mieszkańców.
8. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 000 mieszkańców.
9. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 000 mieszkańców.
10. Wydatki na działalność badawczą i rozwojową.

Na podstawie analizy sporządzono zestawienie zbiorcze, w którym dokonano porównania poziomu wskaźnika wyliczonego dla województwa małopolskiego z średnim poziomem wyliczonym dla całego kraju, w latach 2015 i 2020. Korzystniejszą sytuację w województwie małopolskim w porównaniu do średniej sytuacji występującej w kraju oznaczano znakiem „+”, a gorszą znakiem „-”, dodatkowo uwzględniając nasilenie zjawiska, tj.:

- + sytuacja korzystniejsza i poziom zbliżony do średniego poziomu w kraju
- ++ sytuacja korzystniejsza i poziom umiarkowanie wyższy od średniego poziomu w kraju
- +++ sytuacja korzystniejsza i poziom znacząco wyższy od średniego poziomu w kraju
- sytuacja gorsza i poziom zbliżony do średniego poziomu w kraju
- sytuacja gorsza i poziom umiarkowanie niższy od średniego poziomu w kraju
- sytuacja gorsza i poziom znacząco niższy od średniego poziomu w kraju

Poziom zjawiska dla sytuacji korzystniejszej określono według wzoru:

$$a = \max_x - \bar{s}r_x$$

$$z\epsilon(\bar{s}r_x; \bar{s}r_x + \frac{1}{3}a)$$

$$uw\epsilon(\bar{s}r_x + \frac{1}{3}a; \bar{s}r_x + \frac{2}{3}a)$$

$$zw\epsilon(\bar{s}r_x + \frac{2}{3}a; \bar{s}r_x + a)$$

gdzie:

\max_x – maksymalny poziom wskaźnika w danym roku

$\bar{s}r_x$ – średni poziom wskaźnika w danym roku

z – poziom zbliżony do średniego poziomu w kraju

uw – poziom umiarkowanie wyższy od średniego poziomu w kraju

zw – poziom znacząco wyższy od średniego poziomu w kraju.

Poziom zjawiska dla sytuacji gorszej określono według wzoru:

$$b = \bar{s}r_x - \min_x$$

$$z\epsilon(\bar{s}r_x - \frac{1}{3}b; \bar{s}r_x)$$

$$un\epsilon(\bar{s}r_x - \frac{2}{3}b; \bar{s}r_x - \frac{1}{3}b)$$

$$zn\epsilon(\bar{s}r_x - b; \bar{s}r_x - \frac{2}{3}b)$$

gdzie:

\min_x – minimalny poziom wskaźnika w danym roku

$\bar{s}r_x$ – średni poziom wskaźnika w danym roku

z – poziom zbliżony do średniego poziomu w kraju

un – poziom umiarkowanie niższy od średniego poziomu w kraju

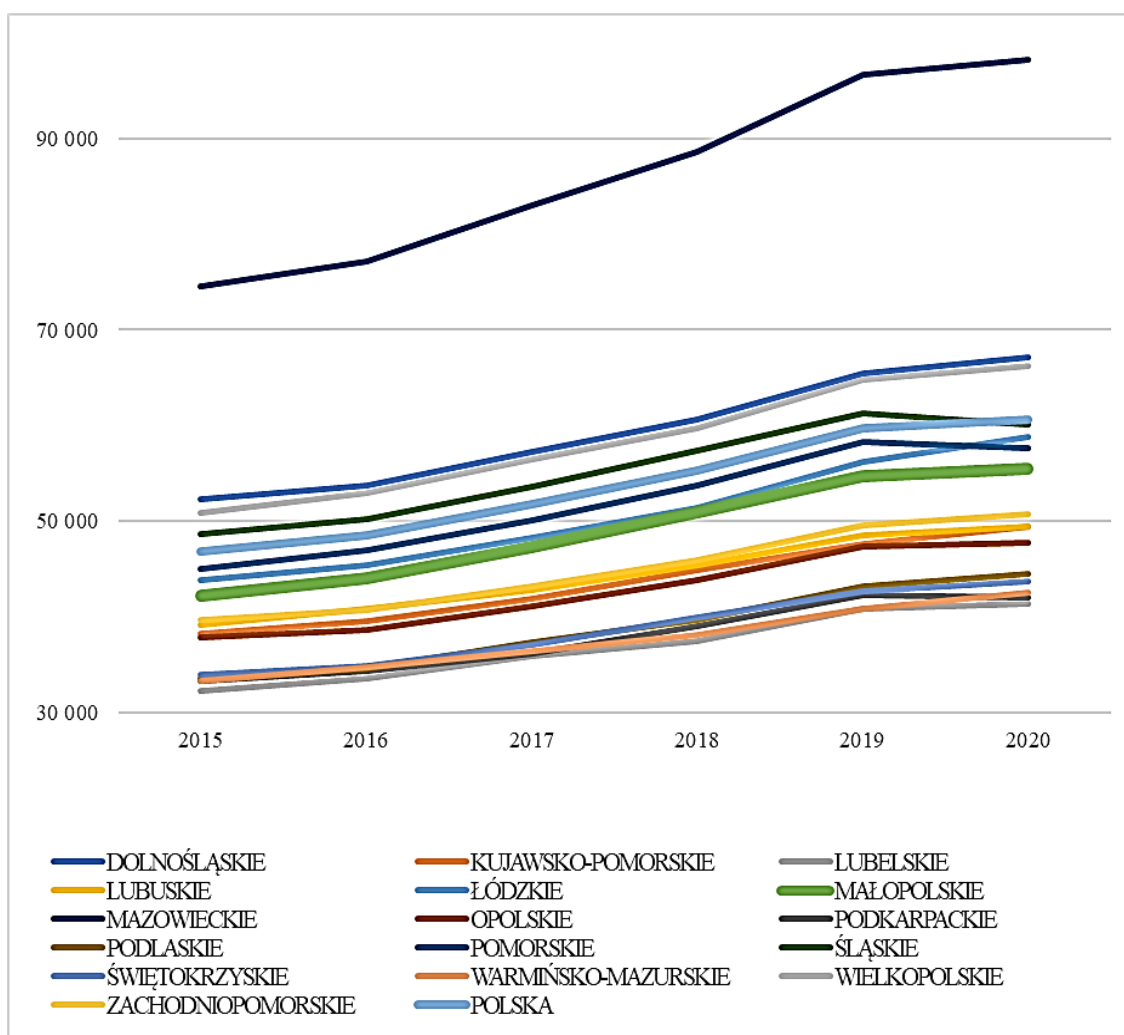
zn – poziom znacząco niższy od średniego poziomu w kraju.

Dodatkowo, dla każdego z analizowanych wskaźników zestawiono „ranking”, układając monotonicznie dane według lat 2015 i 2020, a następnie na jego podstawie ustalając, które miejsce zajmuje województwo małopolskie. Końcową ocenę (miejsce w „rankingu”) uzyskano na podstawie przypisania punktów według zasady:

- za każdy „-” – 1 pkt;
- za każdy „+” + 1 pkt;
- za uzyskane miejsce w rankingu od 1 do 16 pkt.

Pierwszym z analizowanych wskaźników, często uważanym za jeden z najważniejszych mierników charakteryzujących rozwój społeczno-gospodarczy, był wzrost gospodarczy, określany głównie przez poziom Produktu Krajowego Brutto (PKB). PKB obrazuje końcowy rezultat działalności wszystkich podmiotów gospodarki narodowej. Poziom PKB per capita w poszczególnych województwach w latach 2015-2020 graficznie ilustruje rysunek 2.

W badanym okresie – w skali kraju i województwa małopolskiego – poziom PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca do roku 2019 systematycznie wzrastał. Najwyższy poziom PKB per capita (znacząco wyższy od poziomu odnotowanego w pozostałych województwach) występował w województwie mazowieckim, zaś najniższy w województwie lubelskim. W przypadku tego wskaźnika zwrócić należy uwagę, że w Małopolsce wystąpiła korzystna tendencja wzrostowa.

Rysunek 2. Poziom PKB per capita w latach 2015-2020.
Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

W tabeli 2 zestawiono dane dotyczące poziomu PKB na mieszkańca w latach 2015 i 2020.

Tabela 2

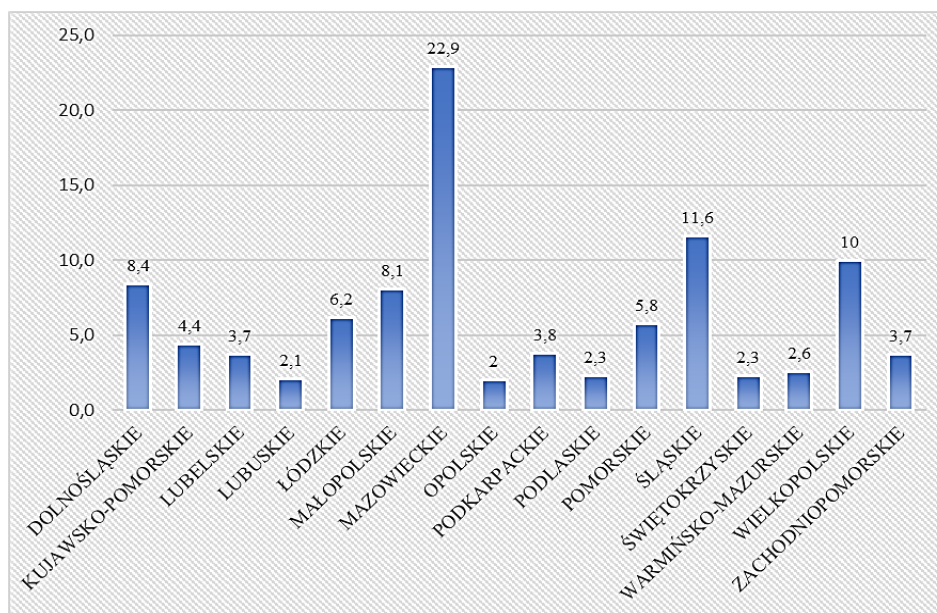
„Ranking” województw pod względem poziomu PKB na mieszkańca w latach 2015 i 2020

Lp.	Województwo/lata	2015	Sytuacja w województwie małopolskim	Lp.	Województwo/lata	2020	Sytuacja w województwie małopolskim
1.	MAZOWIECKIE	74 568	"+"	1.	MAZOWIECKIE	98 237	"++"
2.	DOLNOŚLĄSKIE	52 222	"-"	2.	DOLNOŚLĄSKIE	67 148	"+"
3.	WIELKOPOLSKIE	50 822	"-"	3.	WIELKOPOLSKIE	66 208	"+"
4.	ŚLĄSKIE	48 662	"-"	4.	ŚLĄSKIE	60 091	"-"
6.	POMORSKIE	45 036	"-"	6.	ŁÓDZKIE	58 840	"-"
5.	ŁÓDZKIE	43 854	"-"	5.	POMORSKIE	57 669	"-"
7.	MAŁOPOLSKIE	42 214	"-"	7.	MAŁOPOLSKIE	55 448	"-"
8.	ZACHODNIOPOMORSKIE	39 681	"-"	8.	ZACHODNIOPOMORSKIE	50 700	"-"
9.	LUBUSKIE	39 174	"-"	9.	KUJAWSKO-POMORSKIE	49 439	"-"
10.	KUJAWSKO-POMORSKIE	38 240	"-"	10.	LUBUSKIE	49 394	"-"
11.	OPOLSKIE	37 848	"-"	11.	OPOLSKIE	47 723	"-"
13.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	33 958	"-"	13.	PODLASKIE	44 522	"-"
12.	PODLASKIE	33 512	"-"	12.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	43 646	"-"
14.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	33 311	"-"	14.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	42 566	"-"
15.	PODKARPACKIE	33 277	"-"	15.	PODKARPACKIE	41 937	"-"
16.	LUBELSKIE	32 230	"-"	16.	LUBELSKIE	41 315	"-"
	POLSKA	46 837			POLSKA	60 663	

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

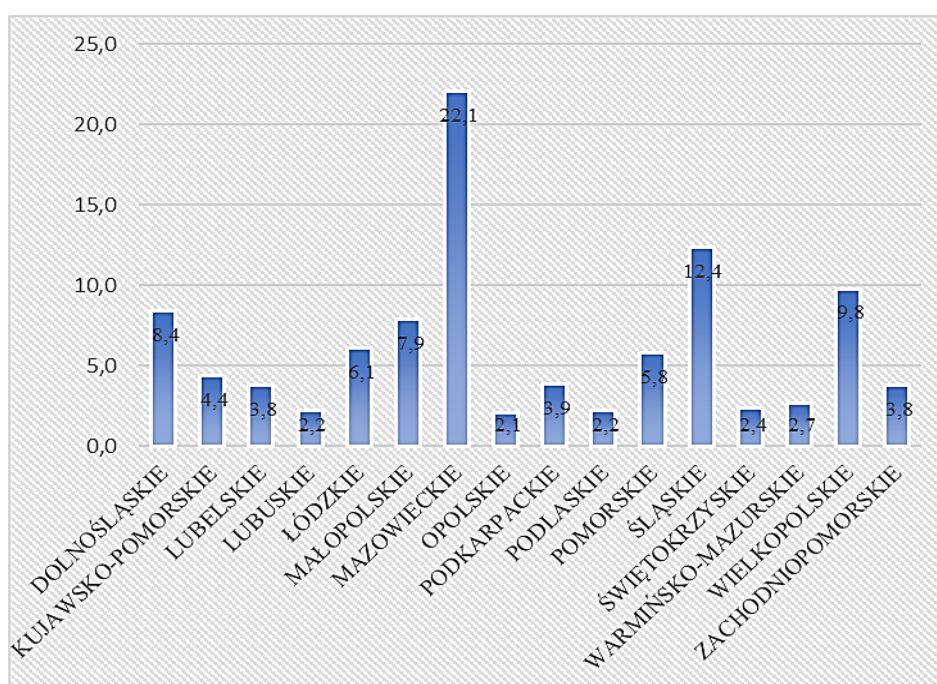
Zarówno w 2015, jak i 2020 roku województwo małopolskie było na 7. miejscu pod względem poziomu PKB na mieszkańca. Porównując poziom w województwie małopolskim do średniego poziomu w kraju, ustalono, że tak w 2015, jak również w 2020 roku sytuacja w województwie była gorsza, ale występował poziom zbliżony do średniego poziomu w kraju. Różnica między poziomem PKB per capita w roku 2020 a z 2015 w Małopolsce wyniosła 13 234 zł i była nieznacznie niższa od różnicy obliczonej w skali kraju, którą określono na poziomie 13 826 zł.

Poszczególne województwa miały różny udział w tworzeniu PKB kraju, co ukazują rysunki 3 i 4.

Rysunek 3. Struktura regionalna PKB w roku 2015 (w %).

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

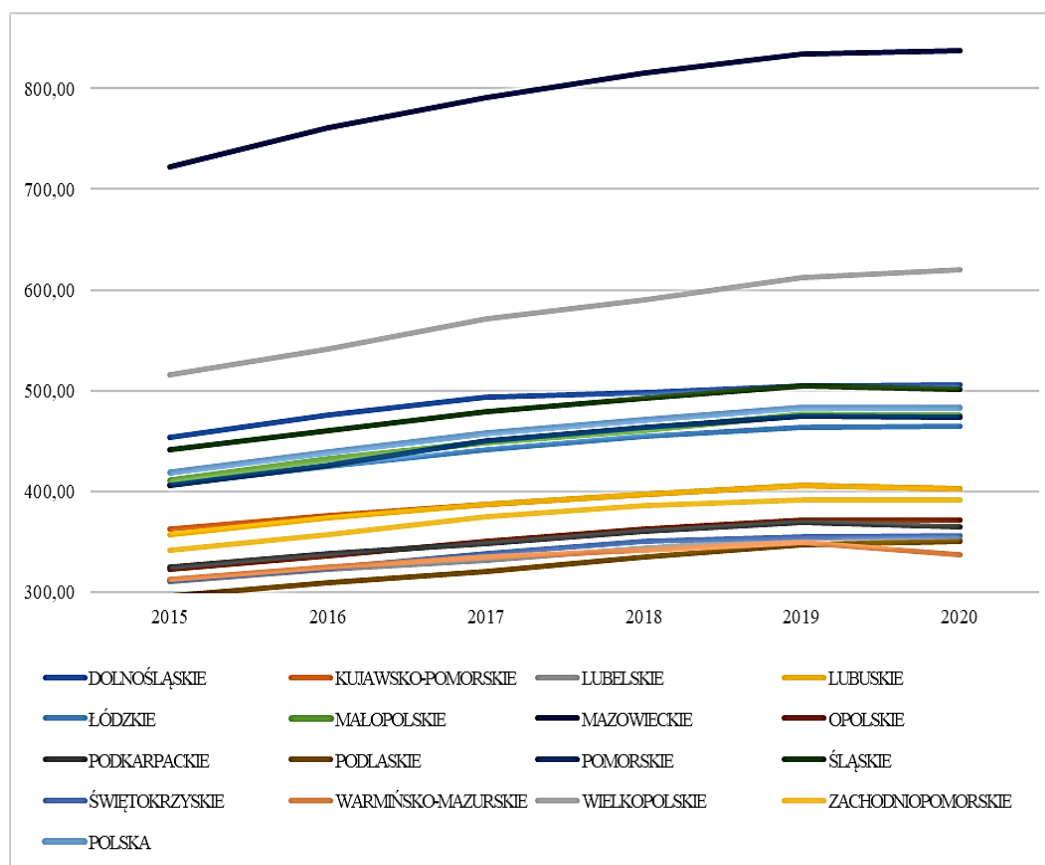

Rysunek 4. Struktura regionalna PKB w roku 2020 (w %).

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Struktura PKB Polski według województw w poszczególnych latach niewiele się zmieniała. Największy udział w PKB Polski zarówno w 2015, jak również w 2020 roku miało województwo mazowieckie, a najmniejszy województwo opolskie. Różnica między najwyższym a najniższym udziałem w obu tych latach wyniosła ok. 20 punktów proc.

Prezentując rozwój społeczno-gospodarczy województwa małopolskiego na tle kraju, warto zbadać relacje zachodzące na rynku pracy. Do podstawowych mierników rynku pracy można zaliczyć liczbę osób pracujących. Liczbę tę w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym zaprezentowano graficznie na rysunku 5.

Rysunek 5. Liczba pracujących w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2015-2020.

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

W konsekwencji powstawania nowych i zwiększenia działalności istniejących firm znacząco zwiększyło się zatrudnienie. W latach 2015-2020 liczba pracujących na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w województwie małopolskim wynosiła od 410,89 do 474,65. W województwie małopolskim (podobnie jak w skali kraju) w badanym okresie liczba pracujących na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym systematycznie wzrastała, jedynie w roku 2020 odnotowano niewielki spadek. Analizując zmianę tego wskaźnika w danym roku do roku poprzedniego, wykazano, że zarówno w skali całego kraju, jak i w województwie małopolskim najwyższa zmiana wystąpiła w roku 2016, przy czym zmiana odnotowana w Małopolsce wyniosła 21,20 i była wyższa niż zmiana odnotowana w skali całego kraju (tj. 20,09).

Tak jak w przypadku wcześniejszego wskaźnika, można stwierdzić, że w województwie małopolskim wystąpiła korzystna tendencja wzrostowa.

Tabela 3

„Ranking” województw pod względem liczby pracujących na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2015 i 2020

Lp.	Województwo/lata	2015	Sytuacja w województwie małopolskim	Lp.	Województwo/lata	2020	Sytuacja w województwie małopolskim
1.	MAZOWIECKIE	722,67	"+++"	1.	MAZOWIECKIE	837,26	"++"
2.	WIELKOPOLSKIE	515,08	"+"	2.	WIELKOPOLSKIE	620,10	"+"
3.	DOLNOŚLĄSKIE	453,94	"+"	3.	DOLNOŚLĄSKIE	505,14	"+"
4.	ŚLĄSKIE	441,72	"+"	4.	ŚLĄSKIE	501,27	"+"
5.	MAŁOPOLSKIE	410,89	"-"	5.	MAŁOPOLSKIE	474,65	"-"
6.	ŁÓDZKIE	406,21	"-"	6.	POMORSKIE	473,82	"-"
7.	POMORSKIE	405,32	"-"	7.	ŁÓDZKIE	464,33	"-"
8.	KUJAWSKO-POMORSKIE	362,27	"-"	8.	LUBUSKIE	402,28	"-"
9.	LUBUSKIE	357,14	"-"	9.	KUJAWSKO-POMORSKIE	401,79	"-"
10.	ZACHODNIOPOMORSKIE	341,73	"-"	10.	ZACHODNIOPOMORSKIE	391,10	"-"
11.	PODKARPACKIE	324,20	"-"	11.	OPOLSKIE	371,58	"-"
12.	OPOLSKIE	322,33	"-"	12.	PODKARPACKIE	364,68	"-"
13.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	312,16	"-"	13.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	355,61	"-"
14.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	311,43	"-"	14.	LUBELSKIE	352,50	"-"
15.	LUBELSKIE	309,65	"-"	15.	PODLASKIE	349,93	"-"
16.	PODLASKIE	296,11	"-"	16.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	336,68	"-"
	POLSKA	418,67			POLSKA	482,39	

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

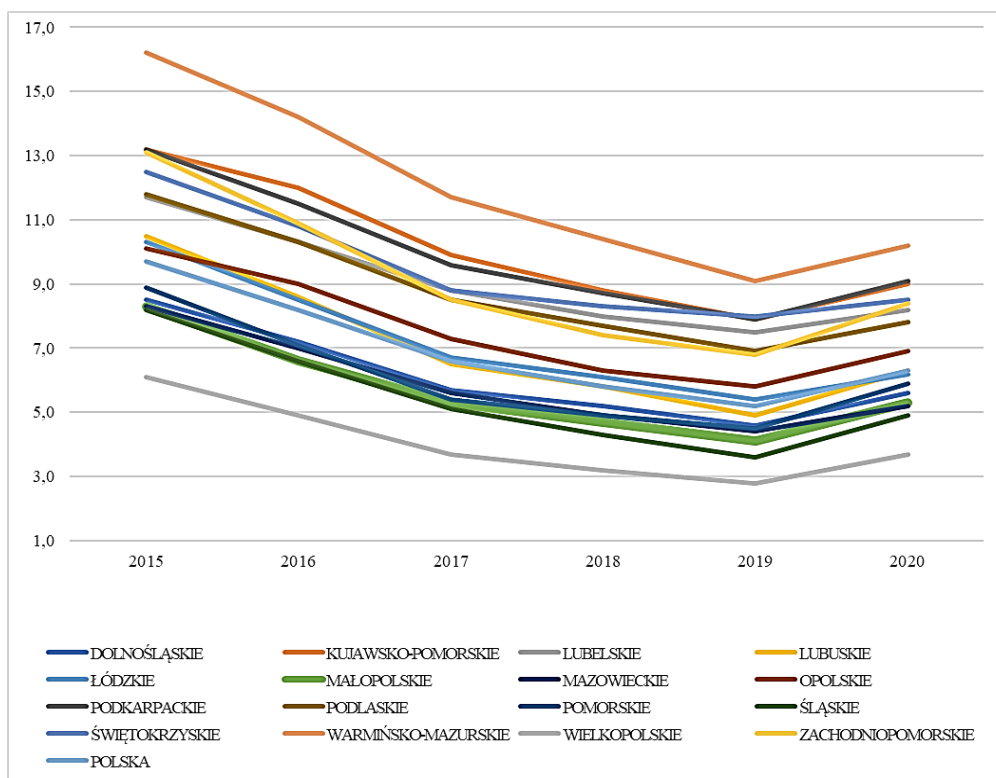
Pod względem liczby pracujących na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym zarówno w 2015, jak i w 2020 roku województwo małopolskie było na 5. miejscu. Porównując poziom w województwie do średniego poziomu dla kraju, ustalono, że, podobnie jak to miało miejsce w przypadku PKB na mieszkańca, tak w latach 2015 i 2020 sytuacja w województwie małopolskim jest gorsza, ale występuje poziom zbliżony do średniego poziomu w kraju.

Analizując rozwój społeczno-gospodarczy województwa małopolskiego na tle kraju, należy zbadać poziom bezrobocia i poziom wynagrodzeń. Bezrobocie jest zjawiskiem bardzo szybko reagującym na zmieniające się warunki rozwoju gospodarczego kraju. Na rysunku 6 ukazano poziom bezrobocia rejestrowanego w Polsce i w poszczególnych województwach w latach 2015-2020.

W latach 2015-2020 w przestrzeni krajowej zjawisko bezrobocia charakteryzowało się zmiennością. W całym analizowanym okresie najniższe wskaźniki bezrobocia odnotowano w województwie wielkopolskim, zaś najwyższymi charakteryzowało się województwo warmińsko-mazurskie. W latach 2015-2019 bezrobocie rejestrowane w Polsce systematycznie zmniejszało się od poziomu 9,7 w roku 2015 do 5,2 w roku 2019. Dopiero od kolejnego roku odnotowano wzrost zjawiska do poziomu 6,3 w roku 2020. W latach 2015-2019 województwo małopolskie było na 3. miejscu, z wyższą o kolejno: 2,2; 1,7; 1,6 i 1,3 punktu proc. stopą bezrobocia rejestrowanego od lidera, tj. od województwa wielkopolskiego. Porównując poziom bezrobocia rejestrowanego w województwie małopolskim z 2020 roku do poziomu z 2015 roku, zauważa się spadek o ok. 3 punkty proc.

Analizując poziom bezrobocia rejestrowanego w Polsce i województwach w latach 2015-2020, warto zauważyć, że od roku 2015 we wszystkich województwach sytuacja na rynku pracy poprawiła się, aż do roku 2020, kiedy to we wszystkich województwach odnotowano pogorszenie (stopa bezrobocia wzrosła). Bez wątpienia ma to związek z epidemią wywołaną wirusem SARS-CoV-2.

W przypadku tego wskaźnika korzystna tendencja spadkowa w województwie małopolskim występowała aż do roku 2019.

Rysunek 6. Poziom bezrobocia rejestrowanego w latach 2015-2020.

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Z analizy danych w latach 2015-2022 wynika też, że stopa bezrobocia rejestrowanego, w roku 2015 w województwie małopolskim była niższa o ok. 1,5 punktu proc. w latach 2015-2017 i o ok. 1 punkt proc. w latach 2018-2020 od średniej dla całego kraju.

Tabela 4

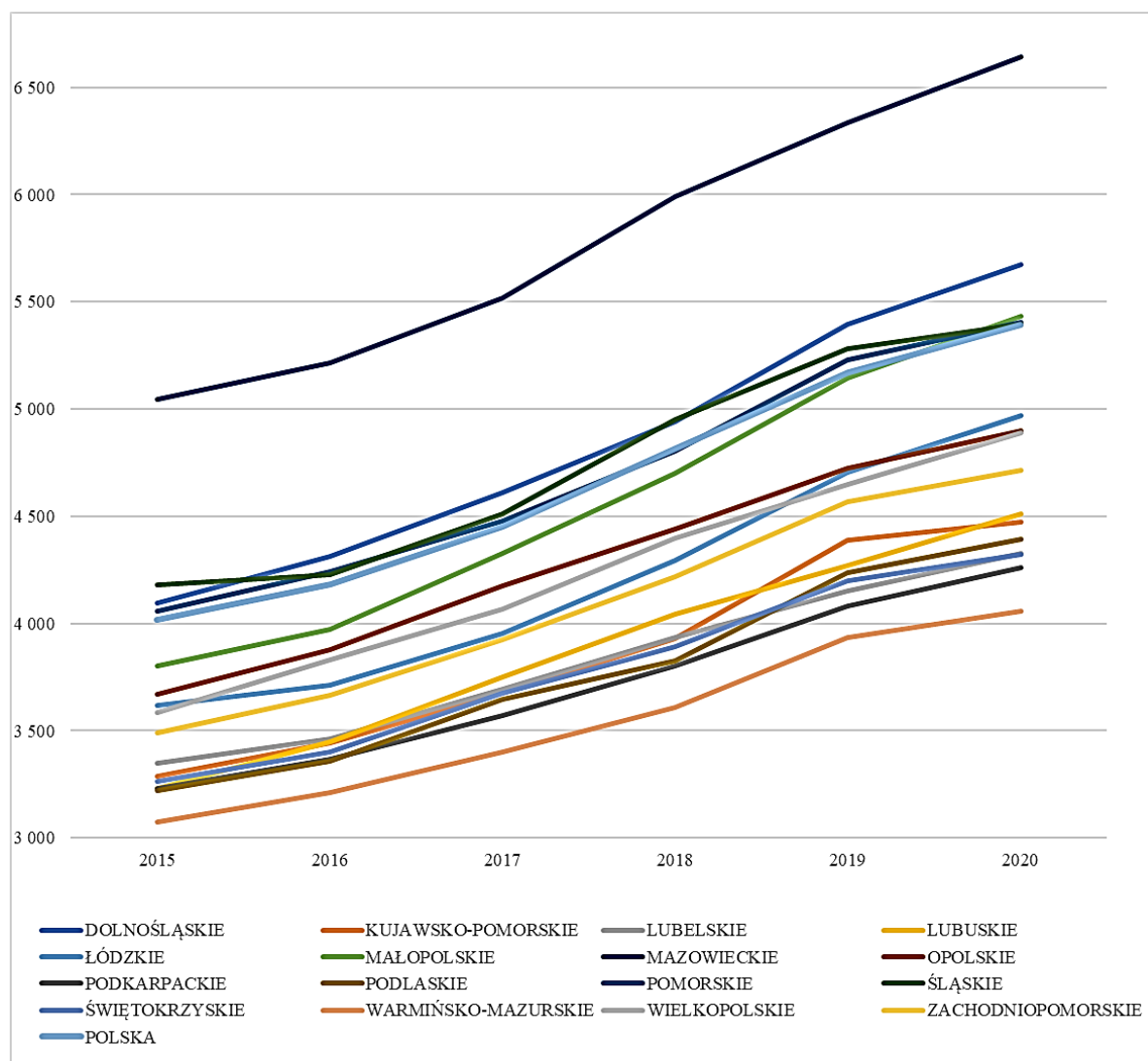
„Ranking” województw pod względem poziomu bezrobocia rejestrowanego w latach 2015 i 2020

Lp.	Województwo/lata	2015	Sytuacja w województwie małopolskim	Lp.	Województwo/lata	2020	Sytuacja w województwie małopolskim
1.	WIELKOPOLSKIE	6,1	"++"	1.	WIELKOPOLSKIE	3,7	"++"
2.	ŚLĄSKIE	8,2	"+"	2.	ŚLĄSKIE	4,9	"+"
3.	MAŁOPOLSKIE	8,3	"+"	3.	MAZOWIECKIE	5,2	"+"
4.	MAZOWIECKIE	8,3	"+"	4.	MAŁOPOLSKIE	5,3	"+"
5.	DOLNOŚLĄSKIE	8,5	"+"	5.	DOLNOŚLĄSKIE	5,6	"+"
6.	POMORSKIE	8,9	"+"	6.	POMORSKIE	5,9	"+"
7.	OPOLSKIE	10,1	"-"	7.	ŁÓDZKIE	6,2	"+"
8.	ŁÓDZKIE	10,3	"-"	8.	LUBUSKIE	6,3	0
9.	LUBUSKIE	10,5	"-"	9.	OPOLSKIE	6,9	"-"
10.	LUBELSKIE	11,7	"-"	10.	PODLASKIE	7,8	"-"
11.	PODLASKIE	11,8	"-"	11.	LUBELSKIE	8,2	"-"
12.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	12,5	"-"	12.	ZACHODNIOPOMORSKIE	8,4	"-"
13.	ZACHODNIOPOMORSKIE	13,1	"--"	13.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	8,5	"--"
14.	KUJAWSKO-POMORSKIE	13,2	"--"	14.	KUJAWSKO-POMORSKIE	9,0	"--"
15.	PODKARPACKIE	13,2	"--"	15.	PODKARPACKIE	9,1	"--"
16.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	16,2	"----"	16.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	10,2	"--"
	POLSKA	9,7			POLSKA	6,3	

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

W województwie małopolskim pod względem poziomu bezrobocia rejestrowanego w latach 2015 i 2020 odnotowano zbliżony poziom do średniego poziomu w kraju, ale wystąpiła sytuacja korzystniejsza niż w skali całego kraju. W 2015 roku województwo małopolskie zajęło 3., a w 2020 roku 4. miejsce.

Rozwój społeczno-gospodarczy kraju, w tym powiększający się rynek pracy, wpłynął na znaczące zwiększenie poziomu płac. Poziom przeciętnego wynagrodzenia w latach 2015-2020 zaprezentowano w rysunku 7.

Rysunek 7. Poziom przeciętnego wynagrodzenia w latach 2015-2020.

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Poziom przeciętnego wynagrodzenia w skali zarówno całego kraju, jak i województwa małopolskiego w latach 2015-2020 systematycznie wzrastał, czyli charakteryzował się korzystną tendencją wzrostową. Przy czym, poziom przeciętnego wynagrodzenia w województwie małopolskim w latach 2015-2019 był niższy, a w roku 2020 nieznacznie wyższy niż przeciętny poziom w kraju. W Małopolsce poziom przeciętnego wynagrodzenia w 2020 roku wzrósł o ok. 43% w stosunku do poziomu z roku 2015, natomiast w skali kraju wzrost ten wyniósł ok. 34%.

Tabela 5

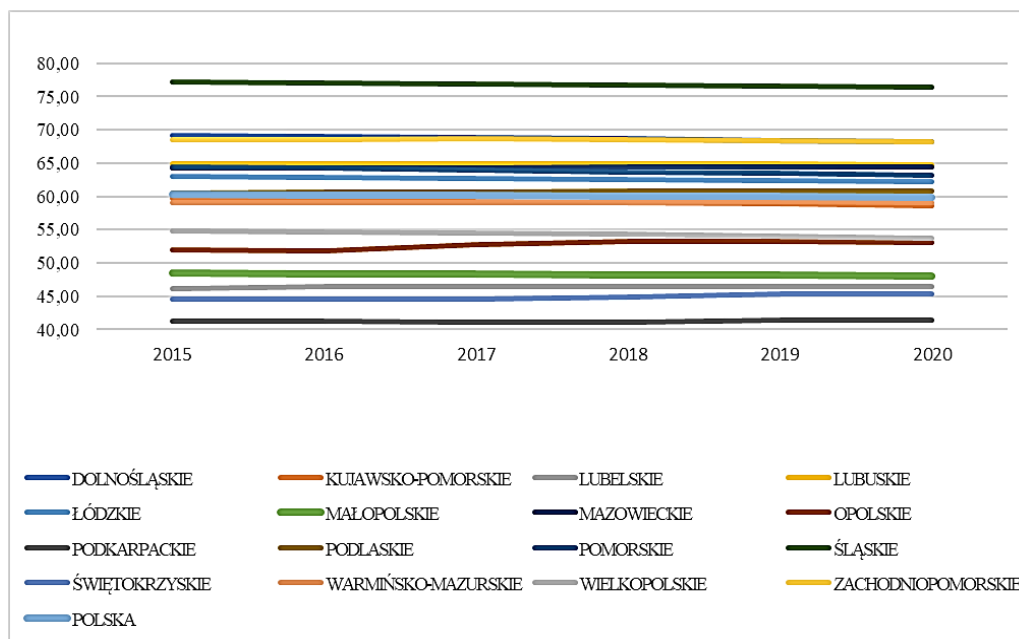
„Ranking” województw pod względem poziomu przeciętnego wynagrodzenia w latach 2015 i 2020

Lp.	Województwo/lata	2015	Sytuacja w województwie małopolskim	Lp.	Województwo/lata	2020	Sytuacja w województwie małopolskim
1.	MAZOWIECKIE	5 044	"+"	1.	MAZOWIECKIE	6 643	"+"
2.	ŚLĄSKIE	4 180	"+"	2.	DOLNOŚLĄSKIE	5 675	"+"
3.	DOLNOŚLĄSKIE	4 093	"+"	3.	MAŁOPOLSKIE	5 432	"+"
4.	POMORSKIE	4 059	"+"	4.	POMORSKIE	5 403	"+"
5.	MAŁOPOLSKIE	3 803	"-	5.	ŚLĄSKIE	5 395	"+"
6.	OPOLSKIE	3 671	"-	6.	ŁÓDZKIE	4 968	"-
7.	ŁÓDZKIE	3 618	"-	7.	OPOLSKIE	4 897	"-
8.	WIELKOPOLSKIE	3 586	"-	8.	WIELKOPOLSKIE	4 887	"-
9.	ZACHODNIOPOMORSKIE	3 489	"-	9.	ZACHODNIOPOMORSKIE	4 716	"-
10.	LUBELSKIE	3 348	"-	10.	LUBUSKIE	4 512	"-
11.	KUJAWSKO-POMORSKIE	3 285	"-	11.	KUJAWSKO-POMORSKIE	4 472	"-
12.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	3 266	"-	12.	PODLASKIE	4 391	"-
13.	PODKARPACKIE	3 232	"-	13.	LUBELSKIE	4 326	"-
14.	LUBUSKIE	3 230	"-	14.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	4 322	"-
15.	PODLASKIE	3 221	"-	15.	PODKARPACKIE	4 262	"-
16.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	3 074	"-	16.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	4 058	"-
	POLSKA	4 017			POLSKA	5 394	

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

W województwie małopolskim przeciętne wynagrodzenie w latach 2015 i 2020 było zbliżone do średniego poziomu w kraju, w 2015 roku wystąpiła sytuacja gorsza, jednak już w 2020 roku korzystniejsza niż w skali całego kraju. W 2015 roku województwo małopolskie zajęło miejsce 5., a w 2020 roku awansowało na miejsce 3.

Nie bez znaczenia dla sytuacji gospodarczej kraju jest także struktura rozmieszczenia ludności w podziale na miasta i wsie. Znaczenie miast jest o tyle ważne, że w ośrodkach tych występuje silna koncentracja ludności i przedsiębiorstw oraz – co się z tym wiąże – większe natężenie procesów społecznych i gospodarczych. Na rysunku 8 ukazano, jak kształtował się odsetek ludności w miastach do ludności ogółem w Polsce w latach 2015-2020.

Rysunek 8. Odsetek ludności w miastach do ludności ogółem w latach 2015-2020.

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Zarówno w Polsce, jak i w województwie małopolskim odsetek ludności w miastach do ludności ogółem w latach 2015-2020 niewiele się zmieniał. W skali Małopolski, podobnie jak całego kraju, z roku na rok nieznacznie zmniejszał się udział ludności zamieszkującej miasta.

Tabela 6

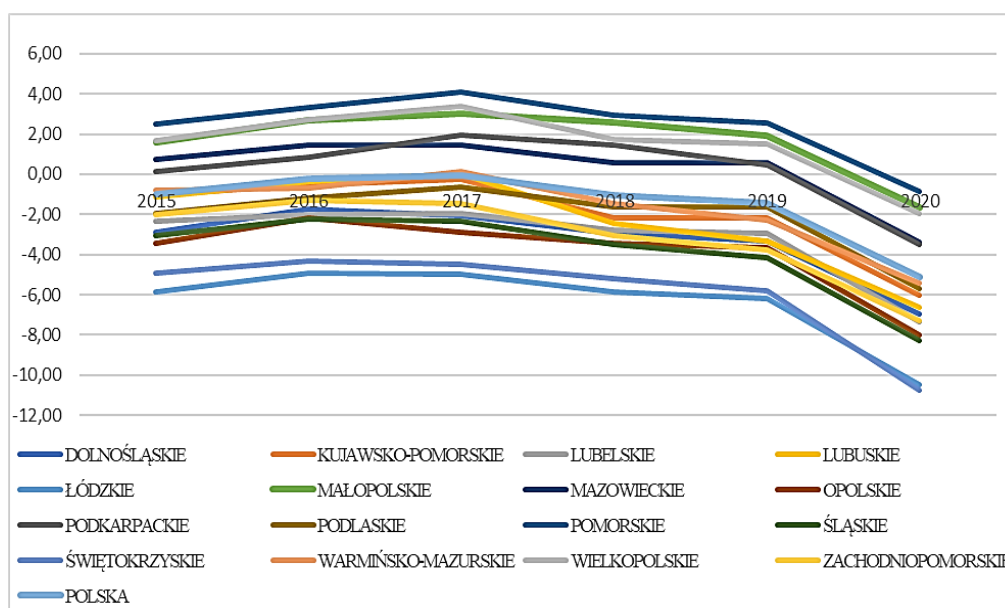
„Ranking” województw pod względem odsetka ludności w miastach do ludności ogółem w latach 2015 i 2020

Lp.	Województwo/lata	2015	Sytuacja w województwie małopolskim	Lp.	Województwo/lata	2020	Sytuacja w województwie małopolskim
1.	ŚLĄSKIE	77,13	"++"	1.	ŚLĄSKIE	76,45	"++"
2.	DOLNOŚLĄSKIE	69,17	"+"	2.	ZACHODNIOPOMORSKIE	68,26	"+"
3.	ZACHODNIOPOMORSKIE	68,56	"+"	3.	DOLNOŚLĄSKIE	68,18	"+"
4.	LUBUSKIE	64,96	"+"	4.	LUBUSKIE	64,73	"+"
5.	POMORSKIE	64,42	"+"	5.	MAZOWIECKIE	64,43	"+"
6.	MAZOWIECKIE	64,28	"+"	6.	POMORSKIE	63,19	"+"
7.	ŁÓDZKIE	63,08	"+"	7.	ŁÓDZKIE	62,28	"+"
8.	PODLASKIE	60,56	"+"	8.	PODLASKIE	60,84	"+"
9.	KUJAWSKO-POMORSKIE	59,64	"-"	9.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	59,05	"-"
10.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	59,07	"-"	10.	KUJAWSKO-POMORSKIE	58,56	"-"
11.	WIELKOPOLSKIE	54,87	"-"	11.	WIELKOPOLSKIE	53,69	"-"
12.	OPOLSKIE	51,92	"-"	12.	OPOLSKIE	53,15	"-"
13.	MAŁOPOLSKIE	48,48	"-"	13.	MAŁOPOLSKIE	48,08	"-"
14.	LUBELSKIE	46,18	"-"	14.	LUBELSKIE	46,38	"-"
15.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	44,64	"-"	15.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	45,39	"-"
16.	PODKARPACKIE	41,25	"-"	16.	PODKARPACKIE	41,36	"-"
	POLSKA	60,27			POLSKA	59,86	

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Sytuacja w województwie małopolskim w latach 2015 i 2020 była nieco gorsza niż w skali kraju. Zarówno w 2015, jak i w 2020 roku Małopolska uplasowała się na 13. pozycji.

Kolejnym miernikiem, jaki został poddany analizie, był przyrost naturalny, czyli różnica pomiędzy liczbą urodzeń żywych a zgonów. Graficzną ilustrację danych dotyczących przyrostu naturalnego w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców zaprezentowano na rysunku 9.

Rysunek 9. Przyrost naturalny na 1 000 mieszkańców w latach 2015-2020.

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Należy zwrócić uwagę, że przyrost naturalny w Polsce kształtuje się niekorzystnie. Po lekkim wzroście poziomu zjawiska kolejno w latach 2016 i 2017, od 2018 roku zaobserwowano spadek, aż do niepokojącego poziomu w roku 2020 (tj. -5,12). W województwie małopolskim poziom wskaźnika kształtował się korzystniej niż w skali kraju. Zaobserwowano dodatni poziom tego wskaźnika oraz jego wzrost do roku 2017. Potem kolejno poziom wskaźnika zmniejszył się, chociaż w latach 2018 i 2019 był jeszcze dodatni i dopiero w 2020 roku osiągnął wartość ujemną.

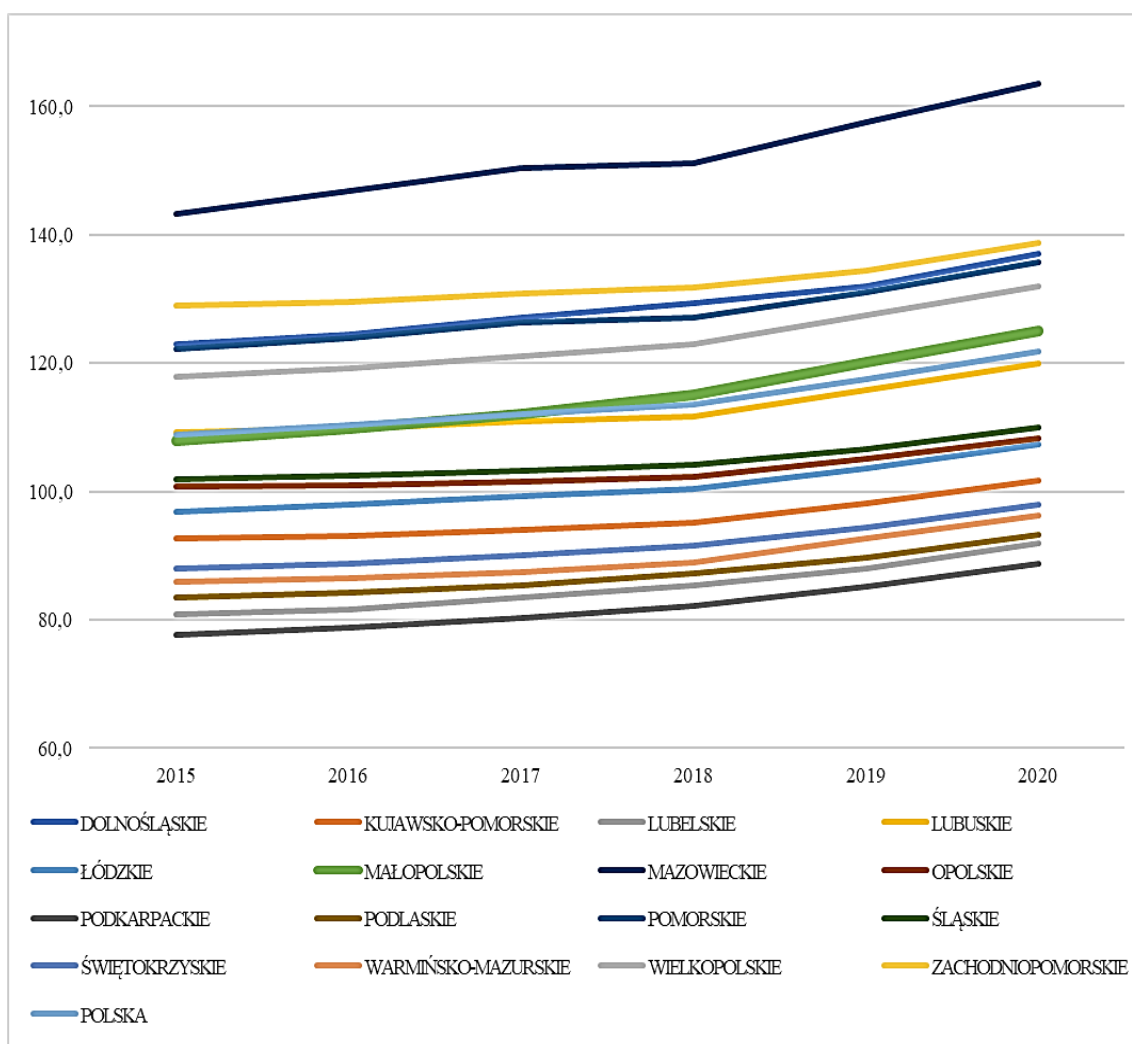
Tabela 7

„Ranking” województw pod względem poziomu przyrostu naturalnego w latach 2015 i 2020

Lp.	Województwo/lata	2015	Sytuacja w województwie małopolskim	Lp.	Województwo/lata	2020	Sytuacja w województwie małopolskim
1.	POMORSKIE	2,48	"+++"	1.	POMORSKIE	-0,84	"++"
2.	WIELKOPOLSKIE	1,65	"++"	2.	MAŁOPOLSKIE	-1,68	"++"
3.	MAŁOPOLSKIE	1,58	"++"	3.	WIELKOPOLSKIE	-1,98	"++"
4.	MAZOWIECKIE	0,74	"+"	4.	MAZOWIECKIE	-3,40	"+"
5.	PODKARPACKIE	0,11	"+"	5.	PODKARPACKIE	-3,52	"+"
6.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-0,80	"+"	6.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-5,40	"-"
7.	KUJAWSKO-POMORSKIE	-1,02	0	7.	PODLASKIE	-5,72	"-"
8.	LUBUSKIE	-1,15	"-"	8.	KUJAWSKO-POMORSKIE	-6,04	"-"
9.	PODLASKIE	-1,97	"-"	9.	LUBUSKIE	-6,63	"-"
10.	ZACHODNIOPOMORSKIE	-2,02	"--"	10.	DOLNOŚLĄSKIE	-6,94	"-"
11.	LUBELSKIE	-2,34	"--"	11.	ZACHODNIOPOMORSKIE	-7,27	"--"
12.	DOLNOŚLĄSKIE	-2,90	"--"	12.	LUBELSKIE	-7,37	"--"
13.	ŚLĄSKIE	-3,08	"---"	13.	OPOLSKIE	-8,03	"--"
14.	OPOLSKIE	-3,43	"---"	14.	ŚLĄSKIE	-8,26	"--"
15.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	-4,90	"---"	15.	ŁÓDZKIE	-10,50	"---"
16.	ŁÓDZKIE	-5,89	"---"	16.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	-10,75	"---"
	POLSKA	-1,02			POLSKA	-5,12	

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Sytuacja w województwie małopolskim dotycząca przyrostu naturalnego, chociaż charakteryzowała się niekorzystną tendencją spadkową, to i tak była korzystniejsza niż w skali całego kraju, a zarówno w roku 2015, jak i 2020 poziom tego wskaźnika był umiarkowanie wyższy od średniego poziomu ustalonego dla całego kraju. W roku 2015 województwo zajęło 3., a w 2020 roku 2. miejsce w „rankingu”. Były to jedne z najwyższych miejsc, jakie uzyskała Małopolska, biorąc pod uwagę wszystkie analizowane mierniki.

Rysunek 10. Liczba podmiotów gospodarczych wpisana do systemu REGON na 1 000 mieszkańców w latach 2015-2020.

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Rozwój społeczno-gospodarczy kraju w głównej mierze zależy od sytuacji sektora przedsiębiorstw. Na rysunku 10 ukazano dane dotyczące liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do systemu REGON w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców.

Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do systemu REGON w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w województwie małopolskim w poszczególnych latach badanego okresu była zbliżona do liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do systemu REGON w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w Polsce.

Począwszy od roku 2015 do końca badanego okresu, liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do systemu REGON w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców, zarówno w skali kraju, jak i w województwie małopolskim, systematycznie wzrastała. W roku 2020 w województwie małopolskim na 1 000 mieszkańców do rejestru REGON wpisanych było o ok. 17 podmiotów więcej niż w roku 2015 i był to wzrost wyższy niż odnotowany w skali kraju, który wyniósł ok. 13 podmiotów. W przypadku tego wskaźnika można stwierdzić, że w województwie małopolskim wystąpiła korzystna tendencja wzrostowa.

Tabela 8

„Ranking” województw pod względem liczby podmiotów gospodarczych wpisana do systemu REGON na 1 000 mieszkańców w latach 2015 i 2020

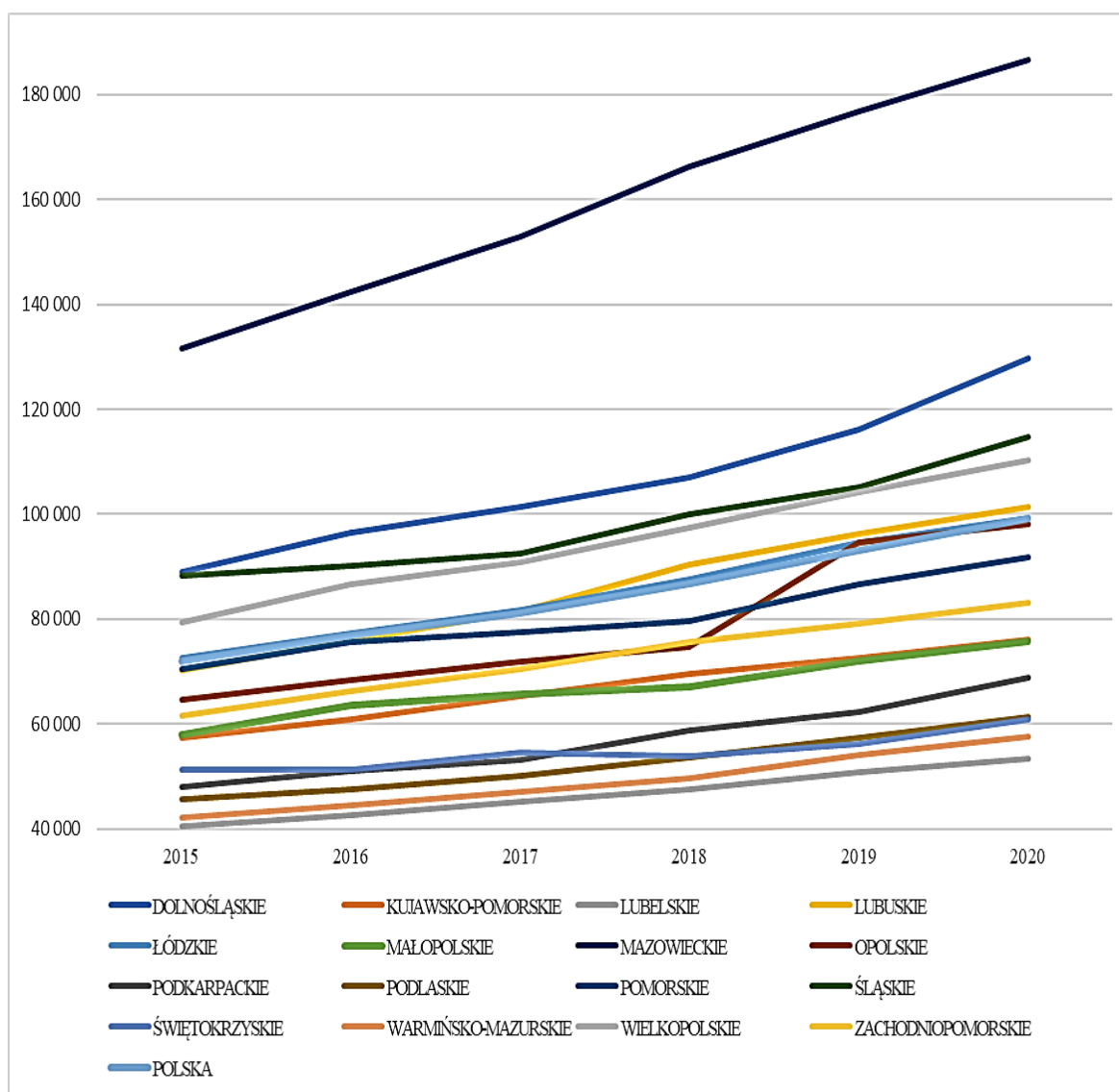
Lp.	Województwo/lata	2015	Sytuacja w województwie małopolskim	Lp.	Województwo/lata	2020	Sytuacja w województwie małopolskim
1.	MAZOWIECKIE	143,2	"+"	1.	MAZOWIECKIE	163,6	"++"
2.	ZACHODNIOPOMORSKIE	129,0	"+"	2.	ZACHODNIOPOMORSKIE	138,7	"+"
3.	DOLNOŚLĄSKIE	123,0	"+"	3.	DOLNOŚLĄSKIE	137,0	"+"
4.	POMORSKIE	122,1	"+"	4.	POMORSKIE	135,7	"+"
5.	WIELKOPOLSKIE	117,9	"+"	5.	WIELKOPOLSKIE	131,9	"+"
6.	LUBUSKIE	109,3	"+"	6.	MAŁOPOLSKIE	125,0	"+"
7.	MAŁOPOLSKIE	107,9	"-	7.	LUBUSKIE	120,0	"-
8.	ŚLĄSKIE	101,9	"-	8.	ŚLĄSKIE	110,0	"-
9.	OPOLSKIE	100,8	"-	9.	OPOLSKIE	108,2	"-
10.	ŁÓDZKIE	96,8	"-	10.	ŁÓDZKIE	107,3	"-
11.	KUJAWSKO-POMORSKIE	92,7	"-	11.	KUJAWSKO-POMORSKIE	101,7	"-
12.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	88,0	"-	12.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	98,0	"-
13.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	86,0	"-	13.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	96,3	"-
14.	PODLASKIE	83,5	"-	14.	PODLASKIE	93,3	"-
15.	LUBELSKIE	80,9	"-	15.	LUBELSKIE	92,0	"-
16.	PODKARPACKIE	77,6	"-	16.	PODKARPACKIE	88,8	"-
	POLSKA	108,9			POLSKA	121,9	

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Biorąc pod uwagę liczbę podmiotów wpisanych do systemu REGON, stwierdzono, że w roku 2015 sytuacja w województwie była gorsza niż w całym kraju, ale poziom ustalony dla województwa był zbliżony do średniego poziomu występującego w całym kraju. Z kolei w 2020 roku, pomimo poziomu zbliżonego do średniej krajowej, sytuacja w województwie była korzystniejsza. W roku 2015 województwo małopolskie znalazło się na 7., a w 2020 roku na 6. miejscu w „rankingu”.

Kolejnym czynnikiem obrazującym rozwój społeczno-gospodarczy jest kondycja ekonomiczna przedsiębiorstw zlokalizowanych w danym regionie. Na sytuację ekonomiczną przedsiębiorstw składa się m.in. poziom ich majątku trwałego, nakłady inwestycyjne czy też zyskowność działalności.

Dane dotyczące wartości środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 000 mieszkańców w Polsce w latach 2015-2020 zobrazowano na rysunku 11.

Rysunek 11. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 000 mieszkańców w latach 2015-2020.

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Analizując dane dotyczące wartości brutto środków trwałych w latach 2015-2020, można wyciągnąć wniosek o stosunkowo niskiej (w porównaniu do poziomu krajowego) wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 000 mieszkańców w województwie małopolskim. Z drugiej strony za korzystną sytuację należy uznać, że w badanym okresie systematycznie ta wartość się zwiększała. Należy zwrócić uwagę, że w roku 2020, w porównaniu do roku 2015, w badanym województwie wartość brutto środków trwałych w przeliczeniu na 1 mieszkańca zwiększyła się o ok. 17 960 zł. Zwiększanie się wartości środków trwałych świadczyć może o podejmowanych przez przedsiębiorstwa z Małopolski działaniach inwestycyjnych, mających na celu ich rozwój.

Tabela 9

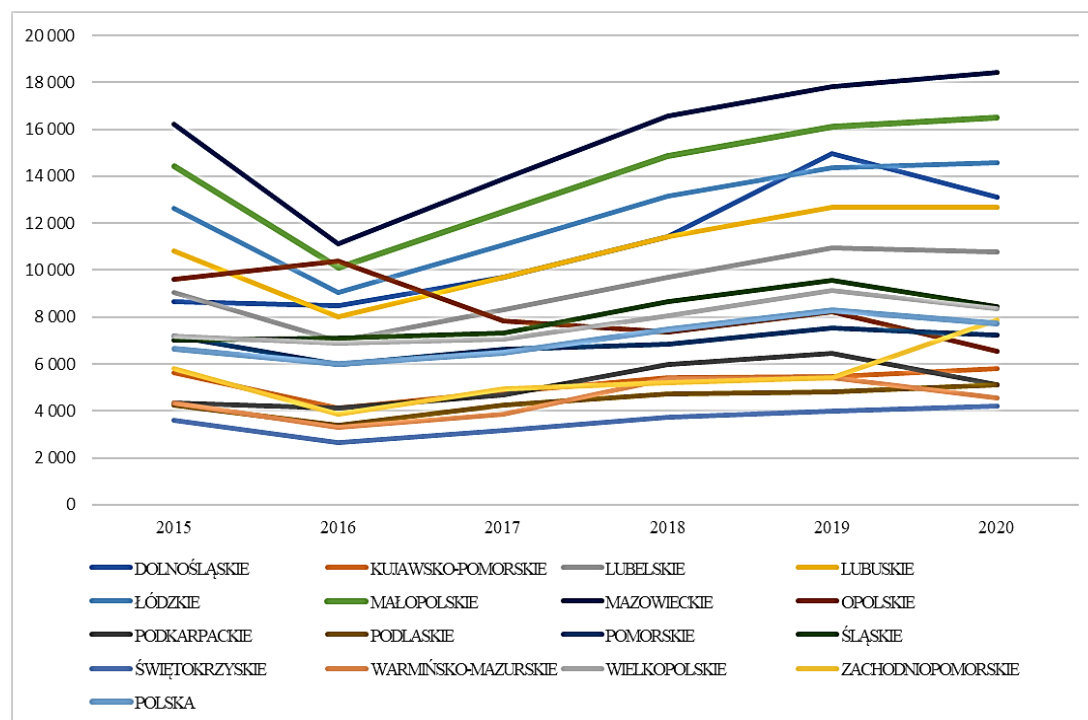
„Ranking” województw pod względem wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 000 mieszkańców w latach 2015 i 2020

Lp.	Województwo/lata	2015	Sytuacja w województwie małopolskim	Lp.	Województwo/lata	2020	Sytuacja w województwie małopolskim
1.	MAZOWIECKIE	131 571	"+++"	1.	MAZOWIECKIE	186 625	"+++"
2.	DOLNOŚLĄSKIE	88 917	"+"	2.	DOLNOŚLĄSKIE	129 667	"+"
3.	ŚLĄSKIE	88 233	"+"	3.	ŚLĄSKIE	114 789	"+"
4.	WIELKOPOLSKIE	79 322	"+"	4.	WIELKOPOLSKIE	110 268	"+"
5.	ŁÓDZKIE	72 617	"+"	5.	LUBUSKIE	101 482	"+"
6.	POMORSKIE	70 605	"-"	6.	ŁÓDZKIE	99 338	"+"
7.	LUBUSKIE	70 321	"-"	7.	OPOLSKIE	98 129	"-"
8.	OPOLSKIE	64 711	"-"	8.	POMORSKIE	91 729	"-"
9.	ZACHODNIOPOMORSKIE	61 624	"-"	9.	ZACHODNIOPOMORSKIE	83 254	"-"
10.	MAŁOPOLSKIE	57 894	"-"	10.	KUJAWSKO-POMORSKIE	76 080	"-"
11.	KUJAWSKO-POMORSKIE	57 306	"-"	11.	MAŁOPOLSKIE	75 851	"-"
12.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	51 206	"-"	12.	PODKARPACKIE	68 978	"-"
13.	PODKARPACKIE	48 110	"-"	13.	PODLASKIE	61 300	"--"
14.	PODLASKIE	45 657	"--"	14.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	60 930	"--"
15.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	42 268	"--"	15.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	57 697	"--"
16.	LUBELSKIE	40 623	"--"	16.	LUBELSKIE	53 451	"--"
	POLSKA	72 085			POLSKA	99 156	

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Pod względem wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w województwie małopolskim w latach 2015 i w 2020 odnotowano zbliżony poziom do średniego poziomu w kraju, ale zarówno w 2015, jak i 2020 roku wystąpiła sytuacja gorsza niż w skali całego kraju. W 2015 roku województwo małopolskie zajęło 10., a w 2020 roku 11. miejsce.

Na rysunku 12 przedstawiono dane dotyczące wartości nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca w Polsce w latach 2015-2020.

Rysunek 12. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 000 mieszkańców w latach 2015-2020.
Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Od roku 2015 do 2016 zarówno w skali kraju, jak też w województwie małopolskim wystąpił spadek poziomu nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców. Od roku 2017 do 2019 odnotowano wzrost, a w kolejnym roku ponownie spadek. Dodać należy, że poziom nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w 2015 w województwie małopolskim, stanowił ok. 88% poziomu ustalonego w skali kraju, a w roku 2020 było ok. 80%. Niemniej jednak, podobnie jak w przypadku poziomu wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach, za korzystną sytuację należy uznać systematyczne zwiększanie się poziomu tych nakładów. Wyższa wartość nakładów inwestycyjnych stanowić może pozytywny sygnał związany z dążeniem przedsiębiorstw do zwiększania swojej wartości, co w efekcie może przyczynić się do poprawy sytuacji gospodarczej województwa.

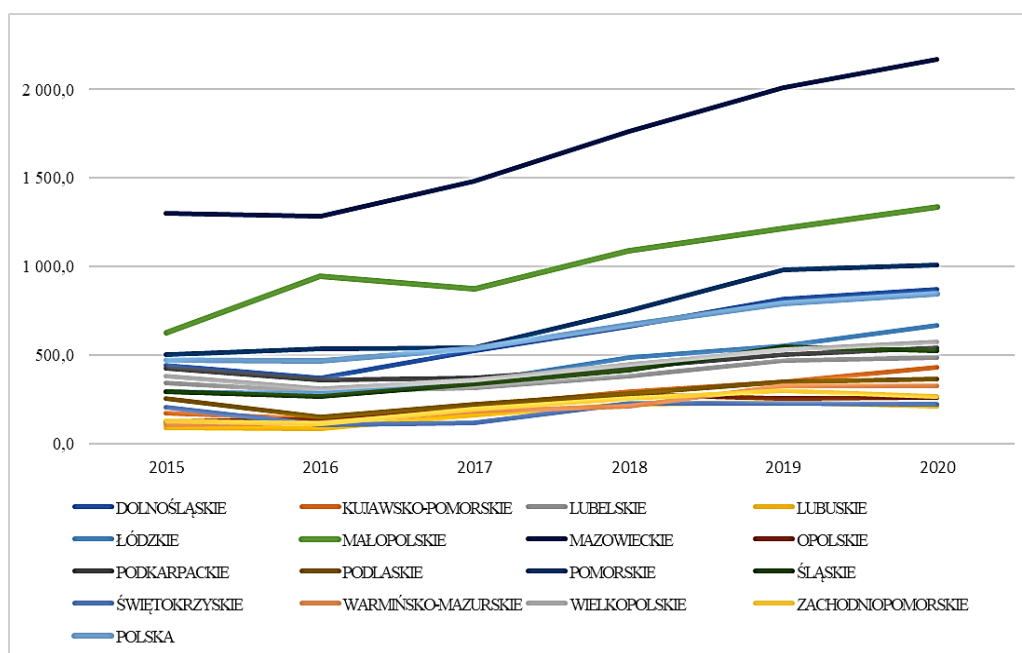
Tabela 10

„Ranking” województw pod względem nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach na 1 000 mieszkańców w latach 2015 i 2020

Lp.	Województwo/lata	2015	Sytuacja w województwie małopolskim	Lp.	Województwo/lata	2020	Sytuacja w województwie małopolskim
1.	MAZOWIECKIE	11 706	"+++"	1.	MAZOWIECKIE	13 854	"+++"
2.	OPOLSKIE	9 600	"++"	2.	DOLNOŚLĄSKIE	13 116	"+++"
3.	DOLNOŚLĄSKIE	8 670	"+"	3.	ŚLĄSKIE	8 458	"+"
4.	POMORSKIE	7 212	"+"	4.	WIELKOPOLSKIE	8 369	"+"
5.	WIELKOPOLSKIE	7 189	"+"	5.	ZACHODNIOPOMORSKIE	7 867	"+"
6.	ŚLĄSKIE	7 037	"+"	6.	POMORSKIE	7 251	"-"
7.	ŁÓDZKIE	7 031	"+"	7.	ŁÓDZKIE	6 753	"-"
8.	MAŁOPOLSKIE	5 872	"-"	8.	OPOLSKIE	6 548	"-"
9.	ZACHODNIOPOMORSKIE	5 788	"-"	9.	MAŁOPOLSKIE	6 075	"-"
10.	LUBUSKIE	5 729	"-"	10.	KUJAWSKO-POMORSKIE	5 825	"-"
11.	KUJAWSKO-POMORSKIE	5 617	"-"	11.	LUBUSKIE	5 782	"-"
12.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	4 357	"--"	12.	PODLASKIE	5 131	"--"
13.	PODKARPACKIE	4 333	"--"	13.	PODKARPACKIE	5 095	"--"
14.	PODLASKIE	4 258	"--"	14.	LUBELSKIE	4 863	"--"
15.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	3 611	"--"	15.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	4 551	"--"
16.	LUBELSKIE	3 354	"--"	16.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	4 224	"--"
	POLSKA	6 647			POLSKA	7 728	

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Porównując poziom nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w województwie do średniego poziomu dla kraju, ustalono, że zarówno w 2015, jak i w 2020 roku sytuacja w województwie małopolskim była gorsza i wystąpił poziom zbliżony do średniego poziomu w kraju. W roku 2015 Małopolska była na 8., a w roku 2020 na 9. miejscu.

Rysunek 13. Wydatki na działalność badawczą i rozwojową na 1 mieszkańca w latach 2015-2020.
Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Na podstawie danych dotyczących wydatków na badania i rozwój w przeliczeniu na 1 mieszkańca w województwie małopolskim w roku 2016, w porównaniu do roku wcześniejszego, ustalono, że w poziom zwiększył się, po czym w roku 2017 nieco się obniżył i kolejno od roku 2017 do końca badanego okresu wzrastał. W związku z tym można określić, że w większości lat badanego okresu w województwie małopolskim wystąpiła korzystna tendencja wzrostowa. Wydatki na badania i rozwój w województwie mazowieckim były znacząco wyższe od wydatków odnotowanych w pozostałych województwach.

Tabela 11

„Ranking” województw pod względem wydatków na działalność badawczą i rozwojową na 1 mieszkańca w latach 2015 i 2020

Lp.	Województwo/lata	2015	Sytuacja w województwie małopolskim	Lp.	Województwo/lata	2020	Sytuacja w województwie małopolskim
1.	MAZOWIECKIE	1300,6	"+++"	1.	MAZOWIECKIE	2170,8	"+++"
2.	MAŁOPOLSKIE	628,5	"++"	2.	MAŁOPOLSKIE	1336,0	"++"
3.	POMORSKIE	501,6	"+"	3.	POMORSKIE	1008,0	"+"
4.	DOLNOŚLĄSKIE	441,2	"-"	4.	DOLNOŚLĄSKIE	870,1	"+"
5.	PODKARPACKIE	427,2	"-"	5.	ŁÓDZKIE	667,0	"-"
6.	WIELKOPOLSKIE	378,6	"-"	6.	WIELKOPOLSKIE	573,7	"-"
7.	LUBELSKIE	342,4	"-"	7.	PODKARPACKIE	543,3	"--"
8.	ŚLĄSKIE	295,4	"--"	8.	ŚLĄSKIE	526,5	"--"
9.	ŁÓDZKIE	294,0	"--"	9.	LUBELSKIE	486,4	"--"
10.	PODLASKIE	252,6	"--"	10.	KUJAWSKO-POMORSKIE	431,6	"--"
11.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	207,1	"--"	11.	PODLASKIE	364,8	"--"
12.	KUJAWSKO-POMORSKIE	174,6	"--"	12.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	324,0	"--"
13.	ZACHODNIOPOMORSKIE	129,8	"---"	13.	ZACHODNIOPOMORSKIE	267,4	"---"
14.	OPOLSKIE	121,3	"---"	14.	OPOLSKIE	261,5	"---"
15.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	107,0	"---"	15.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	222,3	"---"
16.	LUBUSKIE	87,7	"---"	16.	LUBUSKIE	210,2	"---"
	POLSKA	469,7			POLSKA	844,8	

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Analizując poziom wydatków na działalność badawczą i rozwojową, stwierdzono, że w roku 2015, podobnie jak w 2020, sytuacja w województwie była korzystniejsza od większości województw w kraju. Poziom ustalony dla województwa był umiarkowanie wyższy do średniego poziomu występującego w całym kraju. Województwo małopolskie znalazło się na 2. miejscu w „rankingu”. W przypadku tego wskaźnika zarówno w roku 2015, jak i 2020 Małopolska uzyskała najkorzystniejsze pozycje, biorąc pod uwagę wszystkie analizowane dotychczas wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego.

Podsumowując przeprowadzoną wcześniej analizę dotyczącą rozwoju społeczno-gospodarczego województwa małopolskiego, dokonano zbiorczego zestawienia rozważanych wskaźników, które sporządzono dla 10 analizowanych mierników (tabela 12). Dokonano w nim porównania poziomu wskaźnika wyliczonego dla województwa małopolskiego ze średnim poziomem wyliczonym dla całego kraju. Korzystniejszą sytuację w województwie małopolskim w porównaniu do średniej sytuacji występującej w kraju oznaczano znakiem „+”, a gorszą znakiem „-”, dodatkowo uwzględniając nasilenie zjawiska. Dla każdego ze wskaźników określono także miejsce w „rankingu”, które zajęło województwo małopolskie. Końcową ocenę uzyskano na podstawie przypisania punktów (za każdy „-” – 1 pkt; za każdy „+” + 1 pkt; za uzyskane miejsce w rankingu od 1 do 16 pkt).

Tabela 12

Zestawienie zbiorcze przeprowadzonej analizy

Lp.	Wskaźnik	Rok 2015				Rok 2020			
		poziom w województwie	poziom w Polsce	sytuacja w województwie małopolskim	miejsce w „rankingu”	poziom w województwie	poziom w Polsce	sytuacja w województwie małopolskim	miejsce w „rankingu”
1.	Poziom PKB na 1 mieszkańca	42214	46837	-	7	55448	60663	-	7
2.	Liczba pracujących na 1000 mieszkańców	410,89	418,67	-	5	474,65	482,89	-	5
3.	Poziom bezrobocia rejestrowanego*	8,3	9,7	+	3	5,3	6,3	+	4
4.	Poziom przeciętnego wynagrodzenia	3803	4017	-	5	5432	5394	+	3
5.	Odsetek ludności w miastach do ludności ogółem	48,48	60,27	-	13	48,08	59,86	-	13
6.	Przyrost naturalny na 1 000 mieszkańców	1,58	-1,02	++	3	-1,68	-5,12	++	2
7.	Liczba podmiotów gospodarczych wpisana do systemu REGON na 1 000 mieszkańców	107,9	108,9	-	7	125	121,9	+	6
8.	Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 100 mieszkańców	57894	72085	-	10	75851	99156	-	11
9.	Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 000 mieszkańców	5872	6647	-	8	6075	7728	-	9
10.	Wydatki na B+R na 1 mieszkańca	628,50	469,70	++	2	1336	844,80	++	2

Źródło: opracowanie własne.

* jedyny wskaźnik w zestawieniu o charakterze destymulacyjny.

W latach 2015 i 2020 w przypadku trzech wskaźników poziom ustalony dla województwa małopolskiego był wyższy niż średni poziom ustalony dla całego kraju. W latach tych umiarkowanie wyższy poziom wskaźnika w województwie małopolskim od średniego poziomu w kraju wystąpił w przypadku przyrostu naturalnego i wydatków na B+R. Poziom bezrobocia rejestrowanego w województwie małopolskim w latach 2015 i 2020 był niewiele wyższy niż średni poziom ustalony dla całego kraju. Poziom pozostałych wskaźników w województwie małopolskim był niższy niż średni poziom w kraju. Zarówno w 2015, jak i 2020 roku żaden ze wskaźników wyliczony dla województwa małopolskiego nie był ani umiarkowanie, ani też znacząco niższy od średniego poziomu ustalonego dla całego kraju.

Tabela 13

Zestawienie zbiorcze przeprowadzonej analizy – podsumowanie wyników i ocena końcowa (rok 2015)

Lp.	Województwo/wskaźniki	Wskaźnik 1		Wskaźnik 2		Wskaźnik 3		Wskaźnik 4		Wskaźnik 5		
		punkty za sytuację w województwie	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	
1.	MAZOWIECKIE	1	16	3	16	1	13	1	16	1	11	
2.	DOLNOŚLĄSKIE	-1	15	1	14	1	12	1	14	1	15	
3.	POMORSKIE	-1	12	-1	10	1	11	1	13	1	12	
4.	WIELKOPOLSKIE	-1	14	1	15	2	16	-1	9	-1	6	
5.	ŚLĄSKIE	-1	13	1	13	1	15	1	15	2	16	
6.	MAŁOPOLSKIE	-1	10	-1	12	1	14	-1	12	-1	4	
7.	ŁÓDZKIE	-1	11	-1	11	-1	9	-1	10	1	10	
8.	ZACHODNIOPOMORSKIE	-1	9	-1	7	-2	4	-1	8	1	14	
9.	LUBUSKIE	-1	8	-1	8	-1	8	-1	3	1	13	
10.	OPOLSKIE	-1	6	-1	5	-1	10	-1	11	-1	5	
11.	KUJAWSKO-POMORSKIE	-1	7	-1	9	-2	3	-1	6	-1	8	
12.	PODKARPACKIE	-1	2	-1	6	-2	2	-1	4	-1	1	
13.	PODLASKIE	-1	4	-1	1	-1	6	-1	2	-1	9	
14.	LUBELSKIE	-1	1	-1	2	-1	7	-1	7	-1	3	
15.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	-1	5	-1	3	-1	5	-1	5	-1	2	
16.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-1	3	-1	4	-3	1	-1	1	-1	7	
Lp.	Województwo/wskaźniki	Wskaźnik 6		Wskaźnik 7		Wskaźnik 8		Wskaźnik 9		Wskaźnik 10		WYNIK KOŃCOWY
		punkty za sytuację w województwie	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	
1.	MAZOWIECKIE	1	13	1	16	3	16	3	16	3	16	167
2.	DOLNOŚLĄSKIE	-2	5	1	14	1	15	1	14	-1	13	134
3.	POMORSKIE	3	16	1	13	-1	11	1	13	1	14	131
4.	WIELKOPOLSKIE	2	15	1	12	1	13	1	12	-1	11	127
5.	ŚLĄSKIE	-3	4	-1	9	1	14	1	11	-2	9	119
6.	MAŁOPOLSKIE	2	14	-1	10	-1	7	-1	9	2	15	105
7.	ŁÓDZKIE	-3	1	-1	7	1	12	1	10	-2	8	82
8.	ZACHODNIOPOMORSKIE	-2	7	1	15	-1	8	-1	8	-3	4	74
9.	LUBUSKIE	-1	9	1	11	-1	10	-1	7	-3	1	70
10.	OPOLSKIE	-3	3	-1	8	-1	9	2	15	-3	3	64
11.	KUJAWSKO-POMORSKIE	0	10	-1	6	-1	6	-1	6	-2	5	55
12.	PODKARPACKIE	1	12	-1	1	-1	4	-2	4	-1	12	38
13.	PODLASKIE	-1	8	-1	3	-2	3	-2	3	-2	7	33
14.	LUBELSKIE	-2	6	-1	2	-2	1	-2	1	-1	10	27
15.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	-3	2	-1	5	-1	5	-2	2	-2	6	26
16.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	1	11	-1	4	-2	2	-2	5	-3	2	26

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej analizy.

W roku 2015 województwo małopolskie zajęło 6. miejsce, uzyskując 105 pkt. Należy zwrócić uwagę, że do lidera „rankingu” (tj. województwa mazowieckiego) Małopolska traciła 62 pkt. W województwie mazowieckim rozwój społeczno-gospodarczy był znacząco wyższy od pozostałych województw w kraju. Dodać trzeba, że niższy niż występujący w województwie małopolskim rozwój społeczno-gospodarczy zaobserwowano w przypadku 10 województw, a różnica pomiędzy poziomem ustalonym dla województwa małopolskiego a województw, które zajęły ostatnią pozycję, wynosi aż 79 pkt.

Tabela 14

Zestawienie zbiorcze przeprowadzonej analizy – podsumowanie wyników i ocena końcowa (rok 2020)

Lp.	Województwo/wskaźniki	Wskaźnik 1		Wskaźnik 2		Wskaźnik 3		Wskaźnik 4		Wskaźnik 5		
		punkty za sytuację w województwie	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	
1	MAZOWIECKIE	2	16	2	16	1	14	1	16	1,00	12	
2	DOLNOŚLĄSKIE	1	15	1	14	1	12	1	15	1,00	14	
3	POMORSKIE	-1	11	-1	11	1	11	1	13	1,00	11	
4	WIELKOPOLSKIE	1	14	1	15	2	16	-1	9	-1,00	6	
5	ŚLĄSKIE	-1	13	1	13	1	15	1	12	2,00	16	
6	MAŁOPOLSKIE	-1	10	-1	12	1	13	1	14	-1,00	4	
7	ŁÓDZKIE	-1	12	-1	10	1	10	-1	11	1,00	10	
8	ZACHODNIOPOMORSKIE	-1	9	-1	7	-1	5	-1	8	1,00	15	
9	LUBUSKIE	-1	7	-1	9	0	9	-1	7	1,00	13	
10	KUJAWSKO-POMORSKIE	-1	8	-1	8	-1	3	-1	6	-1,00	7	
11	OPOLSKIE	-1	6	-1	6	-1	8	-1	10	-1,00	5	
12	PODLASKIE	-1	5	-1	2	-1	7	-1	5	1,00	9	
13	PODKARPACKIE	-1	2	-1	5	-1	2	-1	2	-1,00	1	
14	LUBELSKIE	-1	1	-1	3	-1	6	-1	4	-1,00	3	
15	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-1	3	-1	1	-1	1	-1	1	-1,00	8	
16	ŚWIĘTOKRZYSKIE	-1	4	-1	4	-1	4	-1	3	-1,00	2	
Lp.	Województwo/wskaźniki	Wskaźnik 6		Wskaźnik 7		Wskaźnik 8		Wskaźnik 9		Wskaźnik 10		WYNIK KOŃCOWY
		punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	punkty za sytuację	punkty za miejsce w "rankingu"	
1.	MAZOWIECKIE	1	7	2,0	16	3	16	3	16	3	16	164
2.	DOLNOŚLĄSKIE	-1	5	1,0	14	1	15	3	15	1	13	142
3.	POMORSKIE	2	15	1,0	13	-1	9	-1	11	1	14	122
4.	WIELKOPOLSKIE	2	4	1,0	12	1	13	1	13	-1	11	119
5.	ŚLĄSKIE	-2	1	-1	9	1	14	1	14	-2	9	117
6.	MAŁOPOLSKIE	2	6	1,0	11	-1	6	-1	8	2	15	101
7.	ŁÓDZKIE	-3	9	-1	7	1	11	-1	10	-1	12	96
8.	ZACHODNIOPOMORSKIE	-2	13	1,0	15	-1	8	1	12	-3	4	89
9.	LUBUSKIE	-1	2	-1	10	1	12	-1	6	-3	1	69
10.	KUJAWSKO-POMORSKIE	-1	10	-1	6	-1	7	-1	7	-2	7	58
11.	OPOLSKIE	-2	3	-1	8	-1	10	-1	9	-3	3	55
12.	PODLASKIE	-1	16	-1	3	-2	4	-2	5	-2	6	51
13.	PODKARPACKIE	1	11	-1	1	-1	5	-2	4	-2	10	33
14.	LUBELSKIE	-2	12	-1	2	-2	1	-2	3	-2	8	29
15.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-1	14	-1	4	-2	2	-2	2	-2	5	28
16.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	-3	8	-1	5	-2	3	-2	1	-3	2	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej analizy.

W roku 2020, podobnie jak w 2015, województwo małopolskie zajęło 6. miejsce, uzyskując tym razem nieco mniej punktów – 101. Podobnie jak w roku 2015, liderem „rankingu” zostało województwo mazowieckie, co potwierdza, że jego rozwój społeczno-gospodarczy był znacząco wyższy od pozostałych województw w kraju. Najniższym rozwojem społeczno-gospodarczym cechowało się województwo świętokrzyskie.

Podsumowanie

Celem opracowania była odpowiedź na pytanie, jak kształtował się rozwój społeczno-gospodarczy, ustalony na podstawie wybranych wskaźników, w latach 2015-2020 w województwie małopolskim i czy znacząco odbiegał od średniego poziomu ustalonego dla całego kraju oraz w którym województwie występuje najwyższy, a w którym najniższy poziom.

Podsumowując przeprowadzoną analizę, zaobserwowano, że:

- w większości wskaźników obrazujących rozwój społeczno-gospodarczy Małopolski co do zasady wykazano korzystną tendencję wzrostową;
- w przypadku poziomu bezrobocia w Małopolsce stwierdzono korzystną tendencję spadkową do roku 2019 i nieco niepokojącą niekorzystną sytuację wzrostową w 2020 roku;
- jedynym wskaźnikiem charakteryzującym się niekorzystną tendencją spadkową (zarówno w skali województwa małopolskiego, jak i całego kraju) był przyrost naturalny;
- w przypadku trzech wskaźników, zarówno w roku 2015, jak i w 2020, poziom ustalony dla województwa małopolskiego był wyższy niż średni poziom ustalony dla całego kraju, przy czym umiarkowanie wyższy poziom wskaźnika w Małopolsce od średniego poziomu w kraju wystąpił w przypadku dwóch wskaźników (przyrostu naturalnego i wydatków na B+R), a niewiele wyższy w przypadku jednego (tj. bezrobocie rejestrowane);
- poziom pozostałych siedmiu wskaźników w Małopolsce był zbliżony do średniego poziomu w kraju, ale sytuacja była gorsza w województwie niż w skali kraju;
- żaden ze wskaźników wyliczonych dla województwa małopolskiego nie był ani umiarkowanie, ani znacząco niższy od średniego poziomu ustalonego dla całego kraju;
- województwo małopolskie zajęło 6. miejsce w ogólnym „rankingu”;
- rozwój społeczno-gospodarczy w województwie mazowieckim był znacząco wyższy od pozostałych województw w kraju;
- w roku 2015 w województwie świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim, a w roku 2020 w województwie świętokrzyskim rozwój społeczno-gospodarczy był najniższy w kraju.

Reasumując przeprowadzoną analizę, z całą pewnością można stwierdzić, że rozwój społeczno-gospodarczy w województwie małopolskim, ustalony na podstawie wybranych wskaźników, co do zasady charakteryzował się korzystną tendencją wzrostową (a w przypadku poziomu bezrobocia korzystną tendencją spadkową) i poziom ten nie odbiegał znacząco od średniego poziomu w kraju. Najwyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego zarówno w roku 2015, jak również 2020, wystąpił w województwie mazowieckim, natomiast najniższy w roku 2015 województwach świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim, a w roku 2020 w województwie świętokrzyskim.

Bibliografia

- Hellwig, Z. (1968). Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju i struktury wykwalifikowanych kadr. *Przegląd Statystyczny*, 4, 307-327.
- Kogut-Jaworska, M. (2008). *Instrumenty interwencjonizmu lokalnego w stymulowaniu rozwoju gospodarczego*. Warszawa: CeDeWu Sp. z o.o.
- Leśniewski, M.A. (2010). Kultura organizacyjna gminy a rozwój regionalny. W: K. Kuciński (red.), *Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce* (s. 54-55). Warszawa: Difin.
- Łuniewska, M., Tarczyński, W. (2006). *Metody wielowymiarowej analizy porównawczej na rynku kapitałowym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Parysek, J.J. (2018). Rozwój społeczno-gospodarczy oraz czynniki i uwarunkowania rozwoju. *Studia KPZK*, 183 (*Teoretyczne i aplikacyjne wyzwania współczesnej geografii społeczno-ekonomicznej*).
- Parysek, J.J., Wojtasiewicz, L. (1979). Metody analizy regionalnej i metody planowania regionalnego. *Studia KPZK PAN*, LXIX, 185-191.
- Siemiński, J.I. (1994). *Koncepcje rozwoju lokalnego*. Warszawa: Biuro Planowania Regionalnego z siedzibą w Warszawie.
- Strzelecki, Z. (red.). (2008). *Gospodarka regionalna i lokalna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szymła, Z. (2000). *Determinanty rozwoju regionalnego*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Wojtasiewicz, L. (1996). Czynniki i bariery rozwoju lokalnego w aktualnej polityce gospodarczej Polski. W: M. Orębski (red.), *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce. Materiały konferencyjne*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.

<https://bdl.stat.gov.pl/bdl>.

Monika MUSIAŁ-MALAGO'

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Polska

ANALIZA BUDŻETU OBYWATELSKIEGO W POLSKICH MIASTACH – STUDIUM PRZYPADKU NOWEGO SĄCZA

Streszczenie

Budżet partycypacyjny – określany w Polsce obywatelskim – jest jednym z narzędzi wspierających proces angażowania mieszkańców w sprawy samorządowe. Pojęcie „partycypacja” można zdefiniować jako mniej lub bardziej bezpośrednie uczestnictwo obywateli w życiu społecznym, publicznym oraz politycznym. Budżet obywatelski jest więc narzędziem współrządzenia i próbą włączenia mieszkańców w rozwój lokalny.

Celem artykułu jest analiza i ocena wykorzystania budżetu obywatelskiego jako narzędzia polityki rozwoju miasta i aktywizacji lokalnej społeczności wokół kluczowych dla niej kwestii. Analiza dotyczy budżetu obywatelskiego miasta Nowy Sącz w województwie małopolskim. Metodą badawczą jest metoda desk research na podstawie danych publicznych. Pozwoliła ona na diagnozę stanu rozwoju budżetów obywatelskich w mieście Nowy Sącz. Na potrzeby niniejszego opracowania analizie poddano projekty zatwierdzone do realizacji, a z analiz zostały wyłączone projekty zgłoszone do budżetu obywatelskiego, lecz z różnych względów nie dopuszczone do głosowania.

Słowa kluczowe: budżet partycypacyjny, partycypacja społeczna, Nowy Sącz.

CIVIL BUDGET IN POLISH CITIES – CASE STUDY OF THE NEW SĄCZ

Summary

A participatory budget defined in civic Poland is one of the tools supporting the process of involving residents in local government matters. The concept of participation can be defined as more or less direct participation of citizens in social, public and political life. Therefore, the civic budget is a tool of co-governance and an attempt to involve residents in local development.

The aim of the article is to analyze and evaluate the use of the civic budget as a tool of city development policy and activation of the local community around its key issues. The analysis concerns the civic budget of the city of Nowy Sącz in the Małopolskie Voivodeship. The research method is the desk research method based on public data. It allowed for the diagnosis of the state of development of civic budgets in the city of Nowy Sącz. For the purposes of this study, the projects approved for implementation were analyzed, and projects submitted to the civic budget, but not allowed to vote for various reasons, were excluded from the analysis.

Key words: participatory budget, social participation, Nowy Sącz.

Istota budżetu obywatelskiego

Budżet obywatelski, inaczej określany mianem partycypacyjnego, stwarza mieszkańcom możliwość publicznej dyskusji nad kierunkami przeznaczenia części środków wyodrębnionych z budżetu gminy na inicjatywy, projekty zgłoszone przez społeczność lokalną.

Początki budżetu partycypacyjnego sięgają już końca lat 80. XX wieku. Forma współdecydowania o rozdzielaniu środków publicznych zastosowana została po raz pierwszy w Brazylii, w mieście Porto Alegre (Poniatowicz, 2014). Idea budżetu partycypacyjnego miała tam przyczynić się m.in. do poprawy działania struktur samorządowych i polepszenia warunków życia najuboższych mieszkańców miasta (Dworakowska, 2014; Piotrowski, Dzieżyc,

Adamczyk-Mucha, Walter, Ziemiańska, 2014; Kamrowska-Zaluska, 2016; Sułkowski, 2016). W kolejnych latach budżet obywatelski rozprzestrzenił się na inne miasta w Brazylii, a następnie objął zasięgiem kraje Ameryki Łacińskiej, Ameryki Północnej i Azji. W Europie widoczne są próby jego wprowadzenia od 2000 roku m.in. w takich krajach, jak Francja, Niemcy, Włochy czy też Wielka Brytania (Czarnecki, 2014). Należy jednak zaznaczyć, że procedura tworzenia budżetu obywatelskiego w poszczególnych krajach europejskich posiada niejednorodny charakter i uzależniona jest m.in. od czynników ekonomicznych. W Polsce pierwszym miastem, w którym wprowadzono budżet partycypacyjny, był Sopot (w 2011 roku) (Dworakowska, 2014; Kocot, 2014; Leśniewska-Napierała, 2017; Łukomska-Szarek, 2014).

W polskim systemie prawnym nie istnieją przepisy precyzyjnie określające prawne podstawy wdrażania oraz funkcjonowania budżetów partycypacyjnych. Podstawą prawną, stanowiącą punkt wyjścia dla samorządów wprowadzających budżet partycypacyjny, jest art. 5 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. W 2018 roku nowelizacja tej ustawy umocowała budżet obywatelski w przepisach prawnych. Odtąd w miastach na prawach powiatu utworzenie budżetu obywatelskiego jest obowiązkowe (Dz.U. z 2022 r., poz. 559).

Zgodnie z definicją Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji Rzeczypospolitej Polskiej, budżet partycypacyjny jest współuczestnictwem mieszkańców gminy, dzielnicy, wsi czy osiedla w projektowaniu lokalnych wydatków. Zapewnia on wszystkim mieszkańcom prawo do podejmowania wiążących decyzji dotyczących wydatkowania określonej części środków budżetowych (www.mac.gov.pl/budzet-partycypacyjny-1/, dostęp: 30.04.2022).

Inna definicja określa budżet partycypacyjny jako proces decyzyjny, który w wyniku otwarcia aparatu państwowego daje mieszkańcom możliwość bezpośredniego udziału w podejmowaniu decyzji w zakresie zarządzania środkami publicznymi budżetu danej jednostki administracyjnej. Społeczności lokalne mają też prawo do dyskusji nad propozycjami budżetu oraz uczestnictwa we wszystkich etapach procedury budżetowej (Allegretti, <https://partycypacja-obywatelska.pl/wp-content/uploads/2013/08/Najcz%C4%99%C5%9Bciej-zadawane-ptania-dotycz%C4%85ce-Bud%C5%BCetu-Partycypacyjnego.pdf>, dostęp: 02.05.2022). Budżet obywatelski jest elementem budowania demokracji lokalnej wspólnie z mieszkańcami. Jest więc ważnym narzędziem w zakresie kształtowania samorządu jako dobra całej wspólnoty (Sobol, 2017). To dialog pomiędzy mieszkańcami, którzy tworzą podstawę do współpracy między nimi a urzędnikami, ruchami miejskimi i specjalistami, tj. inżynierami, urbanistami czy też architektami.

Kształt partycypacji danej społeczności zależy od jej aktualnej sytuacji społecznej, politycznej czy ekonomicznej. Różne są też jej funkcje.

W budżecie partycypacyjnym wyróżnia się kilka powiązanych ze sobą kryteriów, odróżniających go od innych działań, które też angażują mieszkańców¹. Są to (Serzysko, 2014):

- publiczna dyskusja pomiędzy mieszkańcami, którzy na jednym z etapów spotykają się i wspólnie rozważają cele projektów oraz aktywność mieszkańców;
- otwartość procesu i procedur;
- jasno ustalony i ograniczony budżet;
- wyniki głosowania nad budżetem obywatelskim są wiążące (wiązący charakter to cecha, która odróżnia budżet partycypacyjny od innych partycypacyjnych narzędzi, tj. konsultacje społeczne, zapewnia on realizację wybranych propozycji inwestycyjnych).

¹ Do podstawowych narzędzi partycypacyjnych należą wybory, referenda i konsultacje społeczne.

Mieszkańcy otrzymują informację zwrotną w przypadku przyjęcia i odrzucenia ich propozycji. Gwarancja udziału na każdym etapie procedury pociąga za sobą możliwość monitorowania i rozliczania wybranych do realizacji projektów);

- budżet jest procesem długofalowym, a nie jednorazowym – proces musi mieć charakter powtarzalny i cykliczny. Jednorazowe konsultacje czy ograniczenie do głosowania w przedmiocie wykorzystania środków publicznych nie jest wystarczające.

Każda gmina może mieć własne zasady zgłaszania projektów do budżetu oraz metody ich konsultowania i wyboru. W całej procedurze można jednak wyodrębnić następujące etapy:

- zgłaszanie projektów przez mieszkańców;
- weryfikacja projektów – zgłoszone projekty poddawane są weryfikacji formalnej i merytorycznej (tj. prawidłowość wypełnionych formularzy, szacunek kosztów oraz zgodność z planami miejscowymi). Spośród propozycji, które pomyślnie przeszły proces weryfikacji, zespół opiniujący publikuje wyniki weryfikacji projektów;
- konsultacje społeczne – w ramach konsultacji mieszkańcy miasta mają prawo oddać głosy na wybrane przez siebie projekty.

Budżety partycypacyjne w Polsce finansowane są z budżetu gminy, która realizuje to przedsięwzięcie. Prawo polskie nie przewiduje maksymalnej kwoty przeznaczanej na tę inicjatywę, ale określa minimalną kwotę tego budżetu na poziomie co najmniej 0,5% wydatków gminy, przedłożonych w ostatnim sprawozdaniu finansowym z wykonania budżetu (Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 5). W ramach budżetu obywatelskiego mieszkańcy w bezpośrednim głosowaniu decydują corocznie o części wydatków budżetu gminy. Następnie zadania wybrane w ramach budżetu obywatelskiego zostają uwzględnione w uchwale budżetowej gminy. W toku prac nad projektem uchwały budżetowej rada gminy nie może usuwać lub zmieniać w stopniu istotnym zadań wybranych w ramach budżetu obywatelskiego (Ibidem). Dzięki budżetowi obywatelskiemu powierza się mieszkańcom miasta prawo decydowania o sposobie rozdysponowania części środków z budżetu miejskiego na cele, które oni sami uznają za najważniejsze. Samorządy otrzymują pewną dowolność w przekazaniu środków na budżet obywatelski, jednak jak już wspomniano, zazwyczaj – ze względu na duże zapotrzebowanie środków na inne projekty – na tę formę aktywizacji obywateli przekazywane jest 0,5% wydatków miasta.

Analiza struktury oraz formy budżetów partycypacyjnych wskazuje na wiele zalet, wynikających z przeprowadzania tych procedur. Jak każde jednak zjawisko, wynikają z niego również pewnego rodzaju wyzwania, które należy spełnić, żeby jego efekt pokrywał się z założeniem, m.in. (Serzysko, 2014):

- jest to proces wymagający zaangażowania i czasu, zwłaszcza na początku jego wdrażania do gminy;
- odpowiedzialne podejście do procedury tak władz miasta, jak i mieszkańców;
- przyjęcie jasnych kryteriów ze strony władz miasta, pozwalających mieszkańcom dokonać w obiektywny sposób wyboru zgłoszonych do realizacji projektów (należy przyjąć rozwiązania, które spowodują realizację projektów uznanych zbiorowo za społecznie użyteczne);
- jasne przedstawienie przez władze miasta uwarunkowań finansowych, co pozwoli na zaproponowanie realnych i efektywnych projektów;
- wymagane nawiązanie dialogu i wzajemne zaufanie pomiędzy mieszkańcami a przedstawicielami organów władzy;
- gotowość na dyskusje i chęć osiągnięcia porozumienia w sytuacji odmiennych zdań;

- budowanie i umacnianie więzi między mieszkańcami wokół wspólnych inicjatyw;
- budowanie społeczeństwa obywatelskiego i możliwość włączenia się mieszkańców do współdecydowania o przyszłości gminy i kierunkach jej rozwoju;
- organy władzy mają możliwość wykorzystania wiedzy o potrzebach obywateli, zdobytej podczas procedury budżetu obywatelskiego do przeprowadzania innych inwestycji w mieście.

Budżet obywatelski Nowego Sącza

Realizacja budżetu obywatelskiego w Nowym Sączu stanowi ważny element procesu konsultacji społecznych przez zwiększenie partycypacji obywatelskiej w zakresie planowania budżetowego. Budżet obywatelski pojawił się w Nowym Sączu w 2016 roku. W ramach trzeciej jego edycji, w 2018 roku, zostało zgłoszonych 31 projektów. Z wszystkich projektów, które spełniły wymagania formalne i zostały zaopiniowane pozytywnie przez zespół weryfikujący, pod głosowanie poddanych zostało 22 (tabela 1). Do udziału w budżecie partycypacyjnym zgłaszano projekty w dwóch kategoriach, tzw. ogólnomiejskie, obejmujące całe miasto oraz zadania służące mieszkańcom dzielnicy, tj. jednego bądź więcej osiedli wchodzących w skład dzielnicy. W 2018 roku wśród złożonych wniosków 4 miały charakter ogólnomiejskie, a 18 dzielnicowy. Liczba osób biorących udział w głosowaniu wyniosła 5 558 (tj. 6,6% ogółu mieszkańców miasta), a ważnych głosów oddano 8 060 (tabela 3). Projekty zgłaszane do realizacji w ramach budżetu obywatelskiego były dość różnorodne. Wśród zgłaszanych zadań publicznych realizowanych w ramach budżetu obywatelskiego w Nowym Sączu znalazły się projekty twarde, dotyczące budowy, rozbudowy lub modernizacji infrastruktury i jej elementów, jak również projekty miękkie, tj. wydarzenia o charakterze innym niż inwestycyjne, np. prospołeczny, kulturalny, oświatowy czy sportowy (np. integracja mieszkańców przez edukację, kulturę, sport, aktywizacja grup narażonych na wykluczenie społeczne). Kategorią dominującą wśród zgłoszonych i wybranych projektów były te odnoszące się do rekreacji i sportu, w tym ogrody miejskie, modernizacja parków miejskich, aranżacje terenów rekreacyjnych wzbogacanych zielenią, siłownie pod chmurką itp. Projekty zgłaszane do budżetu obywatelskiego miasta Nowy Sącz w dużym stopniu dotyczyły również inwestycji i działań odnoszących się do modernizacji lub budowy dróg, chodników, parkingów, ścieżek rowerowych. Spośród poddanych pod głosowanie propozycji wybrano 8 najpopularniejszych do realizacji, a w tym 3 ogólnomiejskie oraz 5 dzielnicowych. Przyjęte do realizacji w ramach budżetu obywatelskiego projekty dotyczyły infrastruktury zarówno twardej, jak również miękkiej (po 4 projekty) (tabela 2).

W 2019 roku do budżetu obywatelskiego w Nowym Sączu zostało zgłoszonych o 12 projektów więcej w porównaniu do 2018 roku (43 projekty). Zgodnie z Uchwałą nr XIII/133/2019 rok Rady Miasta Nowego Sącza z dnia 21 maja 2019 r., do udziału w budżecie przystępowały poszczególne dzielnice miasta. Liczba osiedli, na które podzielono obszar miasta, to 25 (https://www.nowysacz.pl/content/resources/urząd/rada_miasta/uchwały/08/2019_rok/XIII%20SRMNS/u_xiii_133_19_viii.pdf, dostęp: 04.05.2022). Spośród zgłoszonych projektów do głosowania wybrano 39, z czego do realizacji zakwalifikowano 9 (tabela 1). W głosowaniu wzięło udział 7 903 osób, tj. 9,4 % mieszkańców Nowego Sącza (tabela 3).

Tabela 1

Projekty zgłoszone w ramach budżetu obywatelskiego w Nowym Sączu w latach 2018-2022

	Liczba zgłoszonych projektów w ramach budżetu obywatelskiego w Nowym Sączu														
	2018			2019			2020			2021			2022		
	złożone	wybrane do głosowania	wybrane do realizacji	złożone	wybrane do głosowania	wybrane do realizacji	złożone	wybrane do głosowania	wybrane do realizacji	zgłoszone	wybrane do głosowania	wybrane do realizacji	zgłoszone	wybrane do głosowania	wybrane do realizacji
Ogółem	31	14	8	43	39	9	71	36	31	137	73	29	213	109	31

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://bo.nowysacz.pl/aktualnosc/>; Raport o stanie miasta Nowego Sącza za 2018 rok, Prezydent Miasta Nowego Sącza, Nowy Sącz 2019, <https://bip.malopolska.pl/nowsacz,m,289761,raport-o-stanie-miasta-nowego-sacza.html>; Raport o stanie miasta Nowego Sącza za 2019 rok, Prezydent Miasta Nowego Sącza, Nowy Sącz 2020, <https://bip.malopolska.pl/nowsacz,m,289761,raport-o-stanie-miasta-nowego-sacza.html>; Raport o stanie miasta Nowego Sącza za 2020 rok, Prezydent Miasta Nowego Sącza, Nowy Sącz 2021, <https://bip.malopolska.pl/nowsacz,m,289761,raport-o-stanie-miasta-nowego-sacza.html> (dostęp: 04.05.2022).

Tabela 2

Projekty wybrane do realizacji w ramach budżetu obywatelskiego w Nowym Sączu w latach 2018-2022

Wyszczególnienie			Liczba wybranych do realizacji projektów w ramach budżetu obywatelskiego w Nowym Sączu				
			2018	2019	2020	2021	2022
Projekty twarde	Ogółem		4	8	27	24	24
	w tym	z zakresu infrastruktury technicznej	2	4	17	12	8
		z zakresu infrastruktury społecznej	2	4	10	12	16
Projekty miękkie			4	1	4	5	7

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://bo.nowysacz.pl/aktualnosc/>; Raport o stanie miasta Nowego Sącza za 2018 rok, Prezydent Miasta Nowego Sącza, Nowy Sącz 2019, <https://bip.malopolska.pl/nowsacz,m,289761,raport-o-stanie-miasta-nowego-sacza.html>; Raport o stanie miasta Nowego Sącza za 2019 rok, Prezydent Miasta Nowego Sącza, Nowy Sącz 2020, <https://bip.malopolska.pl/nowsacz,m,289761,raport-o-stanie-miasta-nowego-sacza.html>; Raport o stanie miasta Nowego Sącza za 2020 rok, Prezydent Miasta Nowego Sącza, Nowy Sącz 2021, <https://bip.malopolska.pl/nowsacz,m,289761,raport-o-stanie-miasta-nowego-sacza.html> (dostęp: 04.05.2022).

Tabela 3

Liczba głosujących na projekty w ramach budżetu obywatelskiego w Nowym Sączu w latach 2018-2022

Wyszczególnienie	Liczba głosujących w ramach budżetu obywatelskiego				
	2018	2019	2020	2021	2022
Liczba osób biorących udział w głosowaniu	5 558	7 903	3 506	7 888	11 066
Liczba oddanych głosów ważnych	8 060	7 291	3 151	7 382	10 256

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://bo.nowysacz.pl/aktualnosc/> (dostęp: 04.05.2022).

W 2019 roku władze miasta na realizację projektów przeznaczyły 2 mln zł, w tym 400 tys. zł dla zadań ogólnomiejskich i po 400 tys. zł dla każdej z czterech dzielnic miasta. Spośród projektów dopuszczonych do realizacji tylko 1 dotyczył infrastruktury miękkiej. Podobnie jak w budżecie partycypacyjnym na rok 2018, tak i w 2019 wszystkie pomysły zgłoszone przez wnioskodawców można podzielić na kilka paneli tematycznych, tj. sport, wypoczynek, rekreacja, modernizacja/budowa dróg, chodników, parkingów, plac zabaw, ogrodzenie szkoły, kultura, integracja mieszkańców, środowisko.

Podczas edycji do budżetu obywatelskiego w 2020 roku złożono więcej projektów w porównaniu do lat poprzednich, tj. 71 projektów. Do głosowania w 2020 roku mieszkańcy wybrali 36 projektów, w tym zatwierdzonych przez Prezydenta Miasta Nowego Sącza zostało 31 (tabela 1). W głosowaniu wzięło udział 3 506 osób (tj. 4,2% mieszkańców), z czego ważnych oddanych głosów było 3 151 (tabela 3). Projekty, których celem była nowa aranżacja przestrzeni publicznej, miały charakter dzielnicowy. Ich zgłoszenie i chęć realizacji wynikały z potrzeb mieszkańców danej części miasta. W procedurze budżetowania obywatelskiego zdecydowanie projekty twarde stanowiły ważną część inicjatyw zgłaszanych przez mieszkańców. Spośród zgłoszonych do realizacji projektów 27 było z zakresu infrastruktury twardej (87%), przy czym najwięcej zakwalifikowało się do infrastruktury technicznej, ok. 63% (tabela 2). Zgłoszone do realizacji w tej kategorii projekty dotyczyły głównie przebudowy i modernizacji głównych ciągów komunikacyjnych pieszych oraz rowerowych miasta, jak również budowy miejsc parkingowych. Rosnąca liczba zgłoszonych projektów przez mieszkańców świadczy przede wszystkim o poziomie aktywności społeczności i zaangażowaniu w sprawy lokalne. Należy podkreślić, że zadania o charakterze inwestycyjnym wybrane do realizacji w ramach budżetu obywatelskiego miasta Nowy Sącz na 2020 roku zostały w pełni zrealizowane. Ze względu na sytuację epidemiczną związaną z COVID-19 oraz obostrzeniami uniemożliwiającymi organizację imprez, wydarzenia o charakterze miękkim, w tym kulturalno-rekreacyjne oraz artystyczne i działania, w których mogli uczestniczyć seniorzy, nie zostały jednak zorganizowane, m.in. letnia impreza integracyjna – piknik rodzinny, wyjście na spektakl teatralny i seans filmowy, wyjazd do muzeum Podziemia w Krakowie czy zwiedzanie kopalni w Bochni.

W kolejnej, szóstej, edycji budżetu obywatelskiego w 2021 roku złożono 137 projektów. W zakresie zadań wybranych do głosowania i zrealizowanych było 29 projektów, a wśród nich dominowały projekty twarde. W głosowaniu wzięło udział 9,5% mieszkańców miasta (7 888 osób) (tabela 1 i 2).

W 2022 roku w ramach budżetu partycypacyjnego w Nowym Sączu poddano pod głosowanie 109 projektów na 213 złożonych, z których mieszkańcy wybrali do realizacji 31 (tabela 1). 24 z nich stanowiły projekty z obszaru infrastruktura twarda. W analizowanym budżecie partycypacyjnym przeważały zadania dotyczące infrastruktury społecznej, tj. budowa i doposażenie placów zabaw, siłownia, park doświadczeń i rekreacji, park kieszonkowy itp. Na projekty zgłoszone w ramach budżetu obywatelskiego oddało głos 11 066 mieszkańców miasta. W porównaniu do 2018 roku liczba głosujących wzrosła o 50% (tabela 3). Rosnąca frekwencja w głosowaniu świadczy o zwiększającym się zainteresowaniu mieszkańców Nowego Sącza zagospodarowaniem przestrzeni i chęci współdecydowania w wydatkowaniu środków publicznych.

Projekty do budżetu obywatelskiego Nowego Sącza mogą zgłaszać wyłącznie pełnoletni mieszkańcy miasta. Ten sam wnioskodawca może złożyć więcej niż jeden projekt. Propozycje projektów przyjmowane są w dwojaki sposób, tj. na formularzach papierowych bądź też elektronicznie. Na zgłoszone projekty może oddać głos każdy mieszkaniec Nowego Sącza.

Proces głosowania odbywa się przez system elektroniczny lub w punktach konsultacyjnych rozmieszczonych na terenie miasta. W celu umożliwienia przygotowania projektów do budżetu obywatelskiego mieszkańcy Nowego Sącza mogli skorzystać z pomocy zorganizowanej przez Urząd Miasta (m.in. Biura Aktywności Obywatelskiej i wyznaczonych do tego pracowników UM) (<https://www.nowysacz.pl/budzet-obywatelski>, dostęp: 28.06.2022).

Władze miasta koordynują działania promocyjne, edukacyjne i informacyjne dotyczące budżetu obywatelskiego. Obejmują one w szczególności:

- wyjaśnianie mieszkańcom miasta idei oraz zasad budżetu obywatelskiego (np. organizacja konferencji „Budżet obywatelski – czyli jak skutecznie dynamizować partycypację społeczną”, która miała na celu stworzenie przestrzeni do dyskusji nad skutecznością budżetów obywatelskich w Polsce);
- zachęcanie do składania projektów i wzięcia udziału w głosowaniu;
- upowszechnianie informacji o propozycjach mieszkańców, wynikach głosowania, projektach zgłoszonych w ramach budżetu obywatelskiego oraz efektach realizacji tych zadań.

Zarówno etap przyjmowania propozycji projektów, jak i głosowanie poprzedzone jest kampanią informacyjno-promocyjną. Najczęściej wykorzystywane kanały i narzędzia komunikacji społecznej to (<https://www.nowysacz.pl/budzet-obywatelski>, dostęp: 28.06.2022):

- plakaty, ulotki, m.in. komunikacja miejska, jednostki miejskie;
- reklama w mediach, m.in. internetowych, społecznościowych (np. portal TwojSacz.pl);
- reklama czy informacje dotyczące budżetu obywatelskiego w prasie (np. [Sądeczanie](http://Sądeczanie.pl));
- zachęcanie mieszkańców do głosowania poprzez wiadomości SMS.

W celu rozpowszechniania budżetu obywatelskiego zamieszczane są też tabliczki informujące o realizacji inwestycji ze środków budżetu obywatelskiego.

Środki przeznaczone na projekty w Nowym Sączu w ramach budżetu obywatelskiego dzielone były proporcjonalnie pomiędzy poszczególne osiedla według powierzchni, jakie zajmują oraz pomiędzy poszczególne osiedla według liczby mieszkańców zameldowanych na pobyt stały lub czasowy (po 50% środków).

W kolejnych latach w regulaminie budżetu obywatelskiego określano środki przeznaczone na realizację zadań publicznych w ramach budżetu obywatelskiego w wysokości do 2 mln zł. Ostateczna wysokość środków finansowych przeznaczonych na ten cel mogła ulec zmianie decyzją Rady Miasta Nowego Sącza, przyjętej w uchwale budżetowej miasta.

Tabela 4

Wydatki na realizację zadań w ramach budżetu obywatelskiego miasta Nowego Sącza w latach 2018-2022

Lata	Szacunkowy koszt zadania na etapie oceny wniosku	Poniesione wydatki
2018	1 968 877,00	1 942 043,69
2019	1 703 281,00	1 302 063,66
2020	2 000 487,50	1 794 374,98
2021	3 176 914,00	-----
2022	3 466 054,41	-----

----- brak danych

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://bo.nowysacz.pl/aktualnosci> (dostęp: 04.05.2022).

Zgłaszane w Nowym Sączu w ramach budżetu obywatelskiego projekty były kosztowne. W 2018 i 2019 roku wartość całkowita tych projektów oscylowała wokół ogólnej puli przeznaczonego budżetu. W 2020 roku szacunkowy koszt projektów nieznacznie przewyższył zaplanowany budżet. W 2021 roku szacunkowy koszt zadań był znacznie wyższy w porównaniu do lat poprzednich. Należy jednak zaznaczyć, że na zadania do rozdysponowania w ramach budżetu obywatelskiego w 2021 roku władze miasta Nowego Sącza przeznaczyły łącznie 3 180 000 zł i było to o 1 180 000 zł więcej w stosunku do lat ubiegłych (tabela 4).

Podsumowanie

Zaangażowanie obywateli w życie publiczne jest niezwykle istotne, gdyż to właśnie mieszkańcy najlepiej znają potrzeby miasta, które zamieszkują. Budżet obywatelski na przykładzie Nowego Sącza jest przedsięwzięciem niezwykle potrzebnym. Tylko w przeciągu 5 lat zostało zrealizowanych aż 108 projektów zaproponowanych przez mieszkańców. Rosnąca liczba zgłaszanych pomysłów obywateli i rosnąca liczba osób głosujących na nie jest sygnałem zaangażowania społeczności w życie miasta. Widać rosnącą świadomość społeczną i potrzebę organizowania się, współdziałania oraz zaufania do współmieszkańców. Wśród projektów wybranych przez mieszkańców można wymienić: remonty chodników dla pieszych, budowę parkingu, remont ścieżki rowerowej, budowę samoobsługowej stacji naprawy rowerów, stworzenie siłowni pod chmurką, modernizację boiska szkolnego, budowę bądź doposażenie placu zabaw, modernizację parków miejskich, aranżację terenów rekreacyjnych wzbogacanych zielenią itp. Projekty te są odzwierciedleniem potrzeb społeczności Nowego Sącza, która chce, aby jej otoczenie było miejscem przyjaznym do życia. Aktywna postawa mieszkańców Nowego Sącza może przyczynić się także do zwiększenia efektywności działań realizowanych przez władze.

Budżet partycypacyjny z pewnością jest instrumentem kształtującym społeczeństwa obywatelskie. Korzysta z tej formy coraz więcej jednostek samorządów terytorialnych i samych mieszkańców. Procedura ta bez wątpienia spełnia swoje funkcje. Większy zasięg tej inicjatywy zdecydowanie pomógłby w szybszym rozwoju miast i sprawieniu, że będą one spełniały oczekiwania ich mieszkańców.

Bibliografia

- Allegretti, G. *Najczęściej zadawane pytania dotyczące budżetu partycypacyjnego*. Fundacja im. Stefana Batorego. Pobrane z: <https://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2013/08/Najcz%C4%99%C5%9Bciej-zadawane-ptania-dotycz%C4%85ce-Bud%C5%BCetu-Partycypacyjnego.pdf>.
- Czamecki, K. (2014). Udział mieszkańców w ustalaniu wydatków budżetu gminy w ramach tzw. budżetu partycypacyjnego (na przykładzie Torunia w latach 2013-2014). *Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu*, 1(2), 125-145.
- Dworakowska, M. (2014). Rola i znaczenie budżetu partycypacyjnego w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. W: J. Osiński, J.Z. Popławska (red.), *Oblicza społeczeństwa obywatelskiego – państwo, gospodarka, świat*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- Kamrowska-Zaluska, D. (2016). Participatory budgeting in Poland – missing link in urban regeneration process. *Procedia Engineering*, 161, 1996-2000.
- Kocot, G. (2014). Budżet partycypacyjny w Polsce. W: J. Osiński, J. Popławska (red.), *Oblicza społeczeństwa obywatelskiego – państwo, gospodarka, świat*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- Leśniewska-Napierała, K. (2017). Budżet partycypacyjny jako narzędzie finansowania inwestycji w Łodzi. *Studia miejskie*, 25, 107-119.

- Łukomska-Szarek, J. (2014). Budżetowanie partycypacyjne jako instrument współzarządzania sferą publiczną. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 40, 137-144.
- Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji RP. Pobrane z: www.mac.gov.pl/budzet-partycypacyjny-1/.
- Piotrowski, M., Dzieżyc, H., Adamczyk-Mucha, K., Walter, E., Ziemiańska, M. (2014). Analiza wyników głosowania nad budżetem obywatelskim Wrocławia w 2013 roku. *Architektura Krajobrazu*, 3, 68-77.
- Poniatowicz, M. (2014). Kontrowersje wokół idei budżetu partycypacyjnego jako instrumentu finansów lokalnych. *Studia Ekonomiczne*, 198(1), 177-188.
- Raport o stanie miasta Nowego Sącza za 2018 rok, Prezydent Miasta Nowego Sącza, Nowy Sącz 2019. Pobrane z: <https://bip.malopolska.pl/nowysacz,m,289761,raport-o-stanie-miasta-nowego-sacza.html>.
- Raport o stanie miasta Nowego Sącza za 2019 rok, Prezydent Miasta Nowego Sącza, Nowy Sącz 2020. Pobrane z: <https://bip.malopolska.pl/nowysacz,m,289761,raport-o-stanie-miasta-nowego-sacza.html>.
- Raport o stanie miasta Nowego Sącza za 2020 rok, Prezydent Miasta Nowego Sącza, Nowy Sącz 2021. <https://bip.malopolska.pl/nowysacz,m,289761,raport-o-stanie-miasta-nowego-sacza.html>.
- Serzysko, E. (red.). (2014). *Standardy procesów budżetu partycypacyjnego w Polsce*. Warszawa: Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”.
- Sobol, A., Krakowiak-Drzewiecka, M. (2017). Partycypacja obywateli w polityce rozwoju śląskich miast. *Studia Miejskie*, 25, 121-131.
- Sułkowski J. (2016). Budżet partycypacyjny – źródło inspiracji i przemian dla demokracji uczestniczącej (na przykładzie budżetu Porto Alegre). W: R.P. Krawczyk, A. Borowicz, (red.), *Aktualne problemy samorządu terytorialnego po 25 latach jego istnienia*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Uchwała nr XIII/133/2019 rok Rady Miasta Nowego Sącza z dnia 21 maja 2019 r. w sprawie określenia zasad i trybu przeprowadzania procedury budżetu obywatelskiego miasta Nowego Sącza oraz wymogów formalnych jakie powinien spełniać projekt budżetu obywatelskiego. Pobrane z: https://www.nowysacz.pl/content/resources/urząd/rada_miasta/uchwały/08/2019_rok/XIII%20SRMNS/u_xiii_133_19_viii.pdf.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2022 r., poz. 559).

<https://bo.nowysacz.pl/aktualnosc>.

<https://www.nowysacz.pl/budzet-obywatelski>.

Joanna MARCISZ

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, Polska

UWARUNKOWANIA FINANSOWANIA Z DOTACJI PROJEKTÓW REALIZOWANYCH PRZEZ ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

Streszczenie

Niniejszy artykuł poświęcony został możliwościom wykorzystania dotacji jako źródła finansowania działalności przez organizacje pozarządowe na przykładzie Sądecczyzny. Celem tekstu jest analiza porównawcza wybranych instrumentów finansowania działalności przez NGO's. Autorka dokonała przeglądu wybranych źródeł pozyskiwania dotacji i warunków ich wykorzystania. Wskazała te aspekty organizowanych naborów, które stanowią ułatwienie dla potencjalnych wnioskodawców, a także te, które mogą utrudniać pozyskanie dotacji.

Słowa kluczowe: organizacje pozarządowe, zewnętrzne źródła finansowania, Sądecczyzna, powiat nowosądecki.

CONDITIONS OF FINANCING PROJECTS IMPLEMENTED BY NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS FROM GRANTS

Summary

This article deals with the possibility of using external subsidies as a source of financing activities by NGO's on the example of Sądecczyzna region. The aim of the article is a comparative analysis of selected instruments of financing activities by NGO's. The author reviewed the selected sources of obtaining small grants and the conditions of their use. The author indicated those aspects of the organized calls that facilitate the application of potential applicants as well as those that may make it difficult to obtain grants.

Key words: non-governmental organizations, external sources of financing, Sądecczyzna, Nowosądecki powiat.

Wprowadzenie

Organizacje pozarządowe (NGO's) pełnią w przestrzeni publicznej istotną rolę. Zgodnie z zasadą wolności zrzeszania się, funkcjonują takie organizacje, jak: związki zawodowe, ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, stowarzyszenia oraz inne dobrowolne zrzeszenia i fundacje. Organizacje obierają cel swojego funkcjonowania, który niejednokrotnie stanowi uzupełnienie obszarów wspieranych przez sektor rządowy i gospodarczy. Niektóre NGO's pomagają ludziom znajdującym się w niekorzystnej sytuacji, inne działają w różnych sferach, takich jak: edukacja, ochrona zdrowia, kultura, środowisko naturalne itd. Znaczenie działalności prowadzonej przez te organizacje jest bezsprzeczne. Kształtują one społeczeństwo na wiele sposobów, m.in. zapewniając dobra lub usługi tam, gdzie nie jest w stanie dotrzeć państwo, nagłaśniają ważne sprawy, wpływając tym samym na rządzących, edukują społeczeństwo odnośnie do istniejących problemów, wpływają na zachowania zwykłych ludzi, integrują lokalną społeczność. Warto także wspomnieć, że ich ranga została doceniona na arenie międzynarodowej, ponieważ każdego roku 27 lutego (począwszy od 2010 roku) obchodzony jest Światowy Dzień Organizacji Pozarządowych.

NGO's finansują swoją działalność w oparciu o darowizny, zbiórki publiczne, akcje charytatywne, loterie fantowe, sponsoring czy dotacje. Te ostatnie mogą pochodzić ze środków krajowych lub zagranicznych, publicznych bądź prywatnych. Organizacje sięgają po nie coraz częściej. Dotacje zyskują na znaczeniu szczególnie teraz, gdy wiele organizacji ma problemy z utrzymaniem ciągłości funkcjonowania, chociażby w związku z pandemią COVID-19 czy sytuacją makroekonomiczną państwa. Autorka chce zwrócić uwagę na szczególne znaczenie dotacji jako źródła finansowania przedsięwzięć także tych małych – niskobudżetowych, które być może nie pozwalają na spektakularny rozwój organizacji w krótkim okresie, lecz często są szansą na przetrwanie „trudnego okresu” organizacji i aktywizację jej członków wokół wspólnych celów. Pewną trudnością, szczególnie dla nowo powstałych lub małych NGO's, jest mnogość oraz różnorodność dostępnych dotacji, rozproszenie informacji o możliwościach finansowania działań, różnorodność procedur aplikacyjnych – niejednokrotnie informacje o ogłoszonych konkursach są rozproszone i niełatwo się między nimi poruszać. Celem artykułu jest analiza porównawcza wybranych instrumentów finansowania działalności przez NGO's działające na Sąddeckczyźnie.

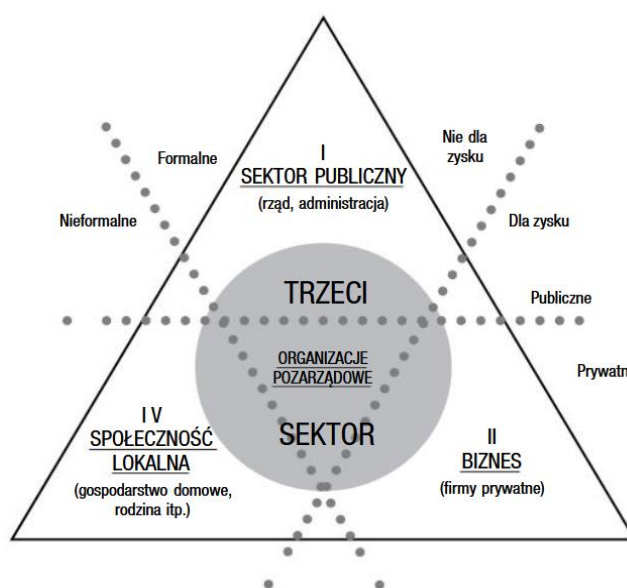
Artykuł został podzielony na trzy zasadnicze części. W pierwszej podjęto próbę ujęcia istoty i specyfiki funkcjonowania organizacji pozarządowych. W części drugiej dokonano syntetycznej charakterystyki organizacji sektora pozarządowego w Polsce w oparciu o raport Stowarzyszenia Klon/Jawor z 2021 roku pt. *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty*. Trzecia część publikacji poświęcona została wybranym możliwościom finansowania przedsięwzięć dotacjami przez organizacje pozarządowe na przykładzie Sąddeckczyzny, a także ich analizie i porównaniu.

Istota organizacji pozarządowej

W literaturze przedmiotu można odnaleźć wiele definicji organizacji i sektora non profit. Nazewnictwo wykorzystywane w odniesieniu do organizacji trzeciego sektora jest bogate, jednak równocześnie niejednoznaczne. Jednymi z częściej wykorzystywanych określeń są: organizacje społeczne, pozarządowe, obywatelskie, niedochodowe (non profit organizations – NGO's), charytatywne, wolontarystyczne. Tak szeroka i zróżnicowana terminologia wynika z różnorodności postaw wobec organizacji i ich roli, historycznych uwarunkowań o charakterze społeczno-politycznym oraz doświadczeń poszczególnych państw w zakresie rozwoju trzeciego sektora, a także odmienności systemów prawnych w tych krajach (Schmidt, 2012, s. 14).

Spośród najczęściej wykorzystywanych w polskiej literaturze określeń pojawia się „organizacja pozarządowa” oraz „organizacja non profit”. Pierwszy termin określa relację organizacji w stosunku do sektora publicznego (państwowego) – stawia ją w opozycji do państwa. Drugie sformułowanie z kolei podkreśla odmiennność w stosunku do sektora komercyjnego. W nieco starszych opracowaniach dotyczących omawianego tematu spotykane są tłumaczenia angielskiego terminu „non profit” na „niedochodowe” lub „niezyskowe”. Określenia te są jednak powszechnie krytykowane (Limański, Drabik, 2007, s. 7), ponieważ mogą mylnie sugerować, że organizacje takie nie przynoszą zysku, a także mogą w sposób nieuzasadniony wskazywać na ich nieefektywność ekonomiczną. Tymczasem organizacje non profit mogą generować zyski i powinny być efektywnie zarządzane. Zdecydowanie mniej kontrowersji budzą polskie tłumaczenia terminu „non profit organization”, czyli „organizacja nie nastawiona na zysk”, „organizacja niezarobkowa”, „organizacja niekomercyjna”.

Pojęciem, które funkcjonuje w literaturze światowej od lat 70. XX wieku, jest „trzeci sektor”. Termin ten wskazuje na opozycję w stosunku do sektora zarówno publicznego (tzw. pierwszego), jak również prywatnego (tzw. drugiego) (Seibel, Anheier, 1990). W okresie powstawania był on rozumiany jako alternatywa dla wad maksymalizacji zysku i biurokracji. Z czasem jego używanie stało się wyrazem pragmatyzmu i użytecznym skrótem, jednak wciąż nie jest precyzyjne na tyle, aby jednoznacznie wskazać, jakie podmioty wchodzą w jego skład. Miejsce, jakie organizacja pozarządowa zajmuje w stosunku do innych podmiotów, zaprezentowano na rysunku 1. Wskazuje on na podstawowe cechy, które odróżniają od siebie poszczególne sektory gospodarki, tj. sektor publiczny, sektor prywatnych przedsiębiorstw biznesowych, sektor prywatnych przedsiębiorstw społecznych oraz czasami dodatkowo sektor czwarty, obejmujący sferę osobistą: rodzinną, sąsiedzką.

Rysunek 1. Miejsce trzeciego sektora w przestrzeni społeczno-gospodarczej.

Źródło: *Rozwój organizacji pozarządowych. Teoria i praktyka* (s. 16), J. Schmidt, 2015, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.

W Polsce podstawą prawną, regulującą funkcjonowanie organizacji trzeciego sektora, jest Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.). Zawarta jest tu również definicja organizacji pozarządowej (art. 3), działalności pożytku publicznego i organizacji pożytku publicznego (art. 4). Zgodnie z definicją ustawową, organizacje pozarządowe to niebędące jednostkami sektora finansów publicznych i nie działające dla osiągnięcia zysku osoby prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia. Działalność pożytku publicznego to taka, która jest społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych. Zajmują się nią wszystkie organizacje pozarządowe, mogą się one starać o status organizacji pożytku publicznego (OPP), który jest zarezerwowany wyłącznie dla tych formacji, które spełnią określone wymagania (zob. Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego, Rozdział 3 Organizacje pożytku publicznego), np. funkcjonują odpowiednio długo, prowadzą określoną działalność, posiadają niezależne organy kontroli i nadzoru, są zarządzane w określony

sposób. OPP mają pewne obowiązki na nich ciążące, np. są zobowiązane do regularnego sporządzania oraz upubliczniania sprawozdań merytorycznych i finansowych. Przysługują im także określone uprawnienia, jak np. możliwość otrzymywania 1% podatku dochodowego od osób fizycznych czy zwolnienie z podatku dochodowego od osób prawnych (Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego, Rozdział 3).

Organizacje pozarządowe przyjmują najczęściej formę fundacji lub stowarzyszenia. Obok tych organizacji, które zostały zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS), funkcjonują jeszcze stowarzyszenia zwykłe i zrzeszenia niesformalizowane. W literaturze przedmiotu zwraca się również uwagę na istnienie tzw. wiejskiego sektora pozarządowego, który bywa określany mianem innego, specyficznego (zob. Halamska, 2008, s. 108-134; Herbst, 2008, s. 33-75). Wśród stowarzyszeń możemy także wyodrębnić ochotnicze straże pożarne, których status prawny nakazuje wyodrębnienie ich ze zbioru wiejskich organizacji pozarządowych, podobnie jak lokalnych grup działania, którym (mimo osobowości prawnej) bliżej jest do agencji rozwoju lokalnego niż do organizacji pozarządowych (Furmankiewicz, 2018, s. 196).

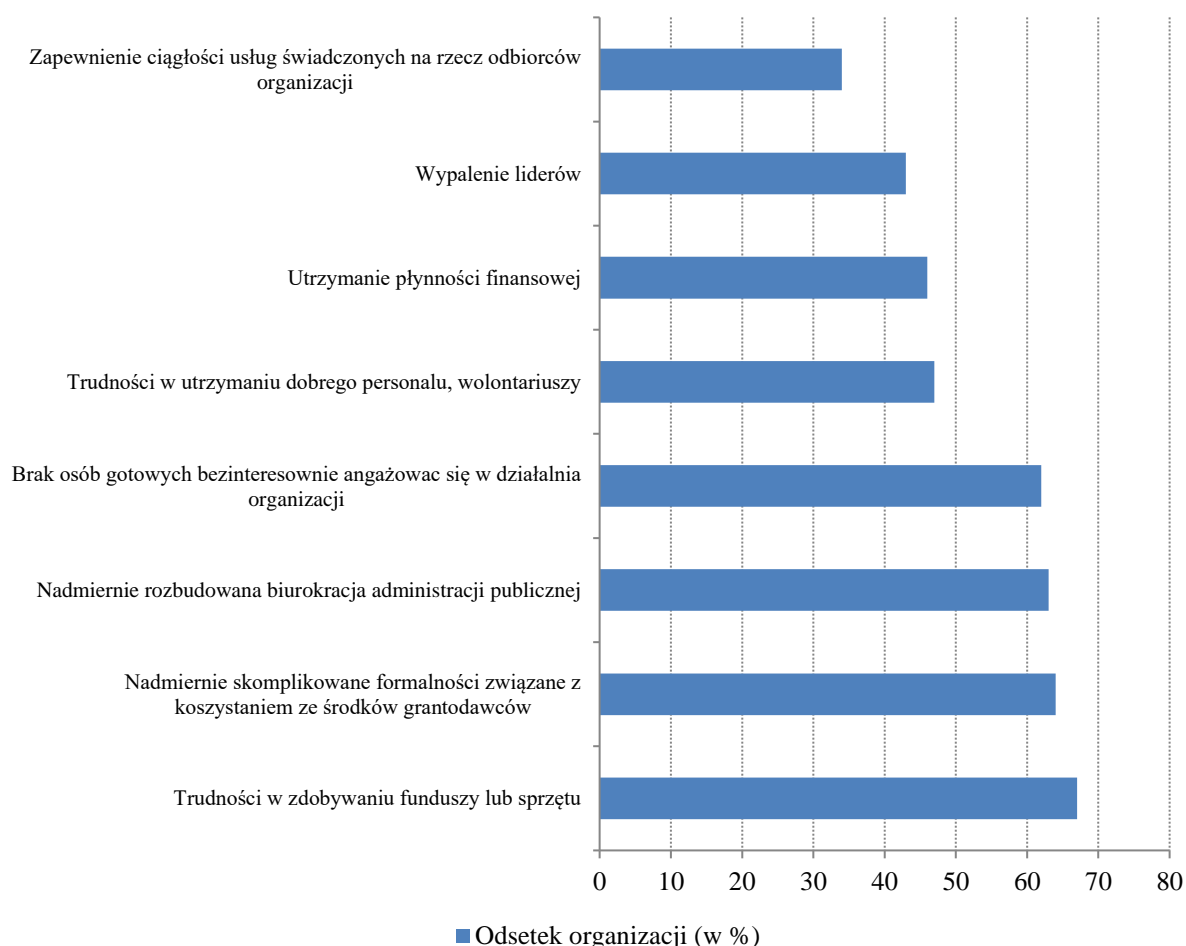
Sektor organizacji pozarządowych w Polsce

Według rejestru REGON w Polsce zarejestrowanych jest niemal 138 tys. organizacji pozarządowych, w tym 107 tys. stowarzyszeń i 31 tys. fundacji (www.stat.gov.pl, dostęp: 25.04.2022). Każdego roku rejestrowane są nowo powstałe organizacje tego typu – w roku 2021 przybyło ich ok. 5 tys. Formę prawną stowarzyszenia przyjmują również ochotnicze straże pożarne, których jest 16,5 tys. W tym miejscu warto także zwrócić uwagę na fakt, że Główny Urząd Statystyczny szacuje, iż tylko ok. 50% organizacji zarejestrowanych faktycznie prowadzi swoją działalność (Charycka i in., 2021, s. 5), a pozostałe nie prowadzą aktywnej działalności.

Charakterystyka sektora organizacji pozarządowych w Polsce została w niniejszym artykule dokonana na podstawie wyników badania przeprowadzanego cyklicznie przez Stowarzyszenie Klon/Jawor. W niniejszym opracowaniu zamieszczono wybrane informacje zawarte w raporcie pt. *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty. 2021* (www.api.ngo.pl, dostęp: 25.04.2022), które zdaniem Autorki w największym stopniu oddają specyfikę trzeciego sektora w Polsce:

- największy odsetek organizacji ma swoją siedzibę w dużych miastach o liczbie mieszkańców powyżej 200 tys. (32%), na wsi (26%), w miastach do 50 tys. mieszkańców (24%) i w średnich miastach: 50-200 tys. mieszkańców (18%);
- najczęściej organizacji prowadzi działania o zasięgu lokalnym (39%), ogólnopolskim (28%), regionalnym (24%) bądź o charakterze międzynarodowym (9%);
- organizacje działają na rzecz bardzo zróżnicowanych grup odbiorców, którymi najczęściej są: dzieci i młodzież (74%), lokalna społeczność (63%), seniorzy i seniorki (44%), osoby chore i z niepełnosprawnością (27%), organizacje lub instytucje (25%), inne (16%) – wskazano tutaj na takie grupy, jak osoby w kryzysie bezdomności, mniejszości, dorośli, grupy zawodowe, rodziny, zwierzęta;
- organizacje prowadzą swoją działalność w obszarze: sport, turystyka, rekreacja, hobby (35%), kultura i sztuka (15%), edukacja i wychowanie (14%), inne, a w tym: badania naukowe, prawo i jego ochrona, ratownictwo, obronność (10%), usługi socjalne (7%), ochrona zdrowia (6%), rozwój lokalny (6%), ekologia (4%) oraz podtrzymywanie tożsamości narodowej (3%);

- stowarzyszenia zrzeszają średnio 25 członków; w przeciętnym stowarzyszeniu działa zbliżona liczba kobiet i mężczyzn, szacuje się także, że średnio 45% członków aktywnie angażuje się w życie organizacji;
- szacuje się, że ok. co 3. organizacja działa tylko w oparciu o pracę społeczną (nieodpłatną) członków, a pozostała część organizacji korzysta z pracy odpłatnej, choć w różnej formie i zakresie: 41% stowarzyszeń i fundacji regularnie płaci za pracę co najmniej jednej osobie (22% organizacji zatrudnia pracownika w oparciu o umowę o pracę, a 19% zatrudnia na inne umowy niż umowa o pracę);
- szacuje się, że przeciętny roczny budżet organizacji pozarządowej w Polsce w roku 2020 wynosił 26 tys. zł, przy czym kwoty rozkładały się w sposób następujący: do 1 tys. zł (17% organizacji), 1-10 tys. zł (18% organizacji), 10-100 tys. zł (36% organizacji), 100 tys.-1 mln zł (23% organizacji) oraz powyżej 1 mln zł (6% organizacji);
- najczęściej wskazywanym problemem, z którym mierzą się organizacje, były *trudności w zdobywaniu funduszy oraz sprzętu* (67% organizacji), a pozostałe zaprezentowano na rysunku 2.

Rysunek 2. Organizacje pozarządowe w Polsce i ich problemy w roku 2020.

Źródło: *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty* (s. 17), B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, 2021, Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, pobrane z: www.api.ngo.pl (dostęp: 04.05.2022).

Poza wskazanymi problemami, z którymi borykają się organizacje pozarządowe, nie można pominąć tych, do których przyczyniło się w znacznym stopniu zaistnienie stanu pandemii COVID-19. W roku 2020 Stowarzyszenie Klon/Jawor przeprowadziło badania pt. *Organizacje pozarządowe wobec pandemii*, w wyniku którego zidentyfikowano szereg problemów, do których należą:

- blisko 1/3 organizacji zawiesiła wszystkie swoje dotychczasowe działania;
- 69% organizacji dostrzega problem w dotrzymaniu harmonogramów swoich projektów;
- ponad połowa organizacji (60%) zadeklarowała trudności w terminowym wywiązywaniu się ze zobowiązań formalnych;
- dwukrotnie częściej wszystkie działania zawieszają organizacje ze wsi niż z dużych miast;
- 1/5 organizacji nie widzi możliwości działania w trybie zdalnym;
- głównymi potrzebami zgłaszanymi przez organizacje są: wsparcie finansowe, elastyczność grantodawców i wiarygodne informacje od rządu i samorządów (Charycka, Gumkowska, 2020b, s. 7).

Główny Urząd Statystyczny podaje, że w 2020 roku łączna suma przychodów uzyskanych przez organizacje non profit wyniosła 34,4 mld zł. Pod względem średniej wartości przychodów (obliczonej dla wszystkich podmiotów) największe wartości generowały społeczne podmioty wyznaniowe – 1 984,7 tys. zł (przy średnich przychodach dla całej zbiorowości 366,8 tys. zł). Najniższe średnie przychody zaobserwowano wśród kół gospodyń wiejskich – wynosiły one średnio 5,3 tys. zł. Ponad połowa przychodów osiągniętych przez organizacje non profit pochodziła ze źródeł o charakterze nierynkowych (63,0%). W tej kategorii zdecydowanie największy udział miały środki publiczne (45,2%), a w tym dofinansowanie z administracji samorządowej (19,6%). Udział przychodów pochodzących ze źródeł rynkowych kształtował się na poziomie 28,5%. Dominowały wpływy z odpłatnej działalności statutowej (14,8%) i z działalności gospodarczej (11,6%). Składki członkowskie i inne środki finansowe stanowiły 8,6% wszystkich przychodów osiągniętych przez organizacje non profit (www.stat.gov.pl, dostęp: 25.04.2022).

Informacje zgromadzone z wyniku prowadzonych badań i ogólnodostępnych statystyk pozwalają dostrzec symptomy kryzysu, który stał się udziałem NGO's. Pozwalają też sądzić, że pandemia nie pozostała bez wpływu na funkcjonowanie tego typu organizacji i miało to w większości charakter negatywny. Problemy i potrzeby zgłaszane przez badane podmioty odnoszą się w dużym stopniu do kłopotów o charakterze finansowym, co nie dziwi, biorąc pod uwagę fakt, że duża część organizacji (przede wszystkim te działające na obszarach wiejskich) opiera swoje funkcjonowanie głównie na pracy własnych członków, którzy angażują się w sposób wolontarystyczny, nie pobierając za swoją pracę wynagrodzenia. Pozwala to sądzić, że pewnym kierunkiem działania organizacji podczas kryzysu (ale również poza nim) może być poszukiwanie i sięganie po dotacje i granty oferowane przez różne organizacje sfery publicznej i prywatnej.

Możliwości finansowania przedsięwzięć dotacjami przez organizacje pozarządowe na przykładzie Sądeczyny

W niniejszym artykule Sądeczyna rozumiana jest jako obszar obejmujący powiat nowosądecki. Według danych statystycznych, w 2021 roku na terenie Sądeczyny działały łącznie 903 organizacje pozarządowe (Zarząd Powiatu Nowosądeckiego, 2022, stan na dzień 31 grudnia 2021 roku), wśród których można wyróżnić:

- stowarzyszenia obejmujące: ochotnicze straże pożarne, kluby sportowe wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego, stowarzyszenia zwykłe i pozostałe (58,9%);
- fundacje (11,5%);
- kluby sportowe wpisane do ewidencji stowarzyszeń kultury fizycznej starosty nowosądeckiego (19,6%);
- zarejestrowane koła gospodyń wiejskich (10,0%).

W bazie organizacji pozarządowych dla powiatu nowosądeckiego wskazano, że organizacje te prowadzą działalność m.in. w zakresie: rozwoju oświaty, wsparcia seniorów, ochrony środowiska, wsparcia osób z niepełnosprawnościami, sportu, edukacji, kultury, turystyki, pomocy społecznej, rozwoju społeczności lokalnych, sztuki, profilaktyki uzależnień, wspierania postaw patriotycznych, ochrony dóbr kultury, zdrowia, wspólnot lokalnych, tradycji, transportu, ochotnicze straże pożarne.

Jednym ze sposobów finansowania zadań własnych, a więc działalności przez organizacje pozarządowe, jest dotacja stanowiąca bezzwrotną pomoc finansową. Istotny jest fakt, że dotacja przekazywana jest przez donatora/sponsora na określony przez niego cel społeczny, który powinien być zgodny z celami statutowymi organizacji. Cechą charakterystyczną dotacji jest konieczność przygotowania tzw. projektu (wniosku, oferty, listu intencyjnego), który ma odpowiadać na cele i potrzeby zdefiniowane przez donatora/sponsora. Dotacje przyznawane są najczęściej w trybie konkursowym, w naborach organizowanych w określonym czasie, przez np. firmy, fundacje korporacyjne, administrację rządową czy samorządy. Po zrealizowaniu zadania organizacja składa sprawozdanie z jego realizacji. Dotacja najczęściej udzielana jest na zrealizowanie jakiegoś konkretnego działania czy inicjatywy (www.ngo.pl, dostęp: 30.04.2022).

Dotacja może być udzielana przez różnego rodzaju podmioty, których akty wewnętrzne, np. statut, dopuszczają prowadzenie przez nie tego rodzaju działań. Dotacje mogą pochodzić ze środków publicznych (przyznawane przez administrację samorządową, rządową) krajowych bądź zagranicznych, np. środki Unii Europejskiej, lub ze środków prywatnych (przyznawane przez fundacje, podmioty gospodarcze, osoby fizyczne). Decyzja o tym, kto i na jakich zasadach może się ubiegać o dotację, zależy od donora (sponsora). Często zasady ubiegania się o wsparcie finansowe w formie dotacji zapisane są w dokumencie, którymi może być: regulamin konkursu, ogłoszenie konkursowe, wytyczne, przewodnik. O możliwościach ubiegania się o dotację w większości przypadków można się dowiedzieć na podstawie informacji zawartych w ogłoszeniu naboru wniosków, które często zamieszczane jest na stronie internetowej sponsora. Ogłoszenie konkursowe zawiera podstawowe informacje o konkursie, kto, kiedy i na co może pozyskać dotacje. Wskazane są też terminy i sposób składania formularza wniosku aplikacyjnego. Wnioskodawca dołącza też do wniosku szereg załączników wymaganych przez sponsora. Po złożeniu formularza wniosek podlega ocenie przez komisję oceniającą, a ocena najczęściej ma charakter dwustopniowy: formalna (czy wniosek złożono na właściwym formularzu, we wskazanym terminie, czy został podpisany itd.) oraz merytoryczna, która skupia się na ocenie stopnia spełnienia przez projekt założeń konkursu. Gdy sponsorem konkursu są organy administracji publicznej, obowiązują je określone ustawą tryby przyznawania dotacji (tabela 1).

Tabela 1

Tryby przyznawania dotacji organizacjom pozarządowym

Lp.	Wyszczególnienie	Krótką charakterystyka
1.	Otwarty konkurs ofert	Konkurs jest ogłoszony w Biuletynie Informacji Publicznej (BIP) właściwym dla danego urzędu, na stronie internetowej urzędu ogłaszającego konkurs oraz na tablicy ogłoszeń. Ogłoszenie o konkursie powinno zawierać określenie rodzaju zadania, które ma być dotowane oraz wysokość środków publicznych przeznaczonych na dotację. Po ogłoszeniu wyników urząd jak najszybciej zawiera ze zwyciężkimi organizacjami umowy o wsparcie realizacji zadania publicznego lub o powierzenie realizacji zadania publicznego (art. 13).
2.	Konkurs ogłaszany na podstawie oferty złożonej z inicjatywy własnej organizacji	Jest to tryb, w którym inicjatorem otwartego konkursu ofert jest organizacja pozarządowa lub inny podmiot określony w art. 3 ust. 3 ustawy. Jeśli organizacja chce, aby administracja ogłosiła konkurs w zakresie, w którym do tej pory tego nie robiła, może złożyć do urzędu odpowiedni wniosek. Najpóźniej po miesiącu od daty wpłynięcia wniosku administracja ma obowiązek rozpatrzyć celowość realizacji tego zadania. O decyzji informowana jest organizacja. W przypadku kiedy administracja rozpatrzy wniosek pozytywnie, na realizację takiego zadania ogłaszany jest otwarty konkurs ofert (art. 12).
3.	Procedura „Małych grantów”	Jest to tryb uproszczony wobec otwartego konkursu ofert. Dotacja przyznawana tym trybem obwarowana jest warunkami: 1) zadanie ma charakter lokalny lub regionalny, 2) wysokość dotacji nie może przekroczyć 10 tys. zł, 3) zadanie nie może trwać dłużej niż 90 dni, 4) w jednym roku kalendarzowym jedna organizacja może dostać w tym trybie nie więcej niż 20 tys. zł od jednego samorządu, 5) z całej puli dotacji planowanej przez dany urząd na „Małe granty” może być przeznaczony maksymalnie 20% środków. Oferta, która wpływa do urzędu w ciągu 7 dni, jest upubliczniana w BIP-ie, na tablicy ogłoszeń oraz na stronie internetowej urzędu. Przez kolejne 7 dni każdy może do niej zgłosić uwagi. Po rozpatrzeniu uwag Urząd decyduje czy zawrzeć z organizacją umowę (art. 19a).
4.	Zlecenie realizacji zadania z pominięciem wyżej wymienionych trybów w sytuacji nadzwyczajnej	Jest to tryb, w którym administracja może zlecić organizacji pozarządowej lub innemu podmiotowi realizację zadania publicznego z pominięciem trybu otwartego konkursu ofert lub „małych grantów”. Tryb ten mogą stosować tylko wymienione organy i tylko w niżej wymienionych sytuacjach nadzwyczajnych wskazanych w ustawie (art. 11a, 11b i 11c).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

W każdym z wymienionych wyżej trybów o dotacje starać mogą się organizacje pozarządowe lub inne podmioty wymienione w art. 3 ust 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Jedną ofertę może złożyć jedna lub więcej organizacji (oferta wspólna). W tabeli 2 zestawiono wybrane źródła pozyskiwania dotacji przez organizacje pozarządowe na Sądecku.

Tabela 2

Wybrane źródła pozyskiwania dotacji na działalność organizacji pozarządowych na Sądeczynie

Lp.	Organizator naboru wniosków	Źródło finansowania	Cel/Zakres wsparcia	Terminy aplikowania	Kwota wsparcia	Wkład własny	Wady i zalety oferowanej dotacji
1.	Powiat Nowosądecki ¹ (www.nowosadecki.pl/pl/organizacje-pozarządowe)	Otwarty konkurs ofert – Eko SADECKIE Otwarty konkurs ofert – Kulturalne SADECKIE	Edukacja ekologiczna, w tym m.in.: – upowszechnianie prawidłowego postępowania z odpadami – opracowanie i druk materiałów informacyjnych, – ochrona przyrody i kształtowanie postaw proekologicznych. Promocja kultury i ochrona dziedzictwa narodowego, w tym m.in.: – wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej dzieci i młodzieży, – ochrona niematerialnego dziedzictwa regionalnego i narodowego oraz kultury ludowej.	początek danego roku	do 6 tys. zł na jedno zadanie do 10 tys. zł na jedno zadanie	TAK	Zalety – wkład własny do projektu nie musi mieć formy wkładu finansowego – może być wkładem rzeczowym lub osobowym, – relatywnie łatwy formularz oferty, – niewielka ilość załączników do oferty, – istnieje możliwość poprawy (większości) błędów formalnych w ciągu 5 dni od ogłoszenia braków formalnych, – dotacja może zostać przekazana jednorazowo lub w transzach, – dopuszczalne jest dokonywanie przesunięć między kosztami do 10% pozycji w kosztorysie, – relatywnie krótki czas oceny ofert, – relatywnie łatwy sposób rozliczania wydatkowanych środków z dotacji. Wady – konieczność zapewnienia wkładu własnego w wysokości min. 10% kwoty kosztów zadania, – dotowane projekty muszą mieć zasięg ponadgminny, – koszty administracyjne i zakup środków trwałych nie kwalifikują się do dofinansowania, – formularz oferty jest bardziej rozbudowany niż w przypadku „Małych grantów”, których nabór prowadzi ta sama organizacja, – oferty składane są tylko w wyznaczonych terminach w ciągu roku, – brak możliwości odwołania się od decyzji o przyznaniu dofinansowania lub nie, – wiele kryteriów oceny merytorycznej do spełnienia.
2.	Powiat Nowosądecki (www.nowosadecki.pl/pl/organizacje-pozarządowe)	Procedura „Małych grantów”	Realizacja zadania publicznego o charakterze lokalnym lub regionalnym.	nie później niż na 14 dni roboczych przed planowanym terminem rozpoczęcia realizacji zadania	do 10 tys. zł na jedno zadanie	TAK	Zalety – prosty, nierozbudowany formularz wniosku i załączniki, – możliwość złożenia wniosku o przyznanie dotacji w dowolnym momencie roku, – relatywnie krótki czas oceny wniosków – 7 dni roboczych od złożenia oferty, – relatywnie mało rozbudowane kryteria oceny merytorycznej. Wady – brak możliwości poprawy wniosku po stwierdzeniu błędów formalnych, – zadanie musi zostać zrealizowane w ciągu 90 dni.

¹ W tabeli zestawiono wybrane Otwarte Konkursy Ofert na rok 2022 proponowane przez Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu organizacjom pozarządowym. Pełna oferta dostępna jest pod adresem: <https://nowosadecki.pl/pl/organizacje-pozarządowe>.

3.	Lokalna Grupa Działania (LGD) Korona Sądecka (www.lgdkoronasadecka.pl/strona/aktualne-nabory)	Granty na Czas wolny dzieci, młodzieży i seniorów	Wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.	zgodnie z harmonogramem naboru wniosków	5-30 tys. zł na jedno zadanie	TAK	Zalety – istnieje możliwość konsultacji pomysłu grantu podczas spotkań informacyjnych, – relatywnie wysoka kwota możliwego do otrzymania dofinansowania, – różnorodność tematyczna grantów przyznawanych przez organizację. Wady – ograniczony obszar terytorialny wdrażania grantu (nie obejmuje całego powiatu, a jedynie gminy stowarzyszone), – wkład własny finansowy wynoszący 20% wartości operacji, – rozbudowany formularz wniosku, konieczność zgromadzenia wielu załączników do wniosku, np. dokumenty uzasadniające przyjęty poziom cen w kosztorysie, – konieczność dokonania wpisu producenta do ewidencji producentów, – relatywnie długi czas oczekiwania na ocenę złożonego wniosku (ok. 3 miesiące) – duża liczba kryteriów oceny grantobiorców.
4.	Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych (dla wybranych powiatów województwa, w tym miasta Nowy Sącz i powiatu nowosądeckiego) Stowarzyszenie Forum Oświatowe Klucze (www.malopolskalokalnie.pl)	Program Małopolska Lokalnie	Celem Programu realizowanego w roku 2022 jest wsparcie mieszkańców województwa małopolskiego, którzy angażują się w działania na rzecz rozwoju i wzmacniania lokalnych społeczności, a także wsparcie rozwoju młodych organizacji pozarządowych.	zgodnie z harmonogramem naborów	do 6 tys. zł	NIE	Zalety – wnioskodawcą może być grupa nieformalna, – wkład własny do projektu jest nieobowiązkowy, – możliwość pozyskania wsparcia na cele rozwojowe przez młode organizacje pozarządowe (tj. rozwój kadry, zakup sprzętu), – dokumentacja projektowa, sprawozdanie z realizacji projektu składane są wyłącznie elektronicznie. Wady – wnioski składane do oceny w ściśle określonych terminach, – ograniczenia czasowe realizowanych projektów, – wnioski mogą być składane tylko przez organizacje spełniające określone warunki, np. roczny przychód nie przekracza 30 tys. zł).
5.	Fundacja PZU (organizator kilku konkursów dotacyjnych) (www.fundacja.pzu.pl)	Z Fundacją PZU po lekcjach	Celem jest wsparcie inicjatyw edukacyjnych i wyrównujących szanse społeczne (na obszarach wiejskich i w małych miastach do 30 tys. mieszkańców) kierowane do uczniów szkół (od przedszkoli do szkół policealnych) przez zorganizowanie dodatkowych zajęć pozalekcyjnych, wykraczających poza edukacyjną ofertę szkoły, na rzecz której realizowany jest projekt.	1-30.09.2022r.	do 50 tys. zł	TAK	Zalety – istnieje możliwość finansowania dotacją kosztów administracyjnych (przy zachowaniu wskazanych ograniczeń), – zaliczkowa forma przekazania dotacji, – wnioski nieskomplikowane, składane wyłącznie w wersji elektronicznej za pomocą generatora wniosków, – rozliczenie dotacji odbywa się w 30 dni od dnia zakończenia projektu. Wady – konieczność zapewnienia wkładu własnego co najmniej 10% wartości dotacji, – rozbudowane kryteria oceny merytorycznej, – brak możliwości wprowadzenia zmian w budżecie na etapie realizacji projektu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Lokalna Grupa Działania Korona Sądecka: www.lgdkoronasadecka.pl/strona/aktualne-nabory, Fundacja PZU: www.fundacja.pzu.pl, Operatorzy Małopolska Lokalnie: www.malopolskalokalnie.pl, Powiat nowosądecki: www.nowosadecki.pl/pl/organizacje-pozarządowe, Narodowa Agencja Programu Erasmus Plus: www.erasmusplus.org.pl, Fundacja Civis Polonus, Realizatorem Programu „Małe Granty”: www.rownacszanse.org.pl.

Złożenie wniosku aplikacyjnego wraz z załącznikami w odpowiedzi na ogłoszony konkurs stanowi pierwszy krok na drodze do pozyskania dotacji. Jeżeli wniosek zostanie wysoko oceniony i znajdzie się na liście rankingowej jako zaplanowany do dofinansowania, władze organizacji zostają zaproszone do podpisania stosownej umowy, która z jednej strony regulować będzie terminy i sposób realizacji projektu, z drugiej zaś nakładała będzie na organizację jako stronę umowy pewne obowiązki na niej ciążące, a wynikające z przyznanego dofinansowania. Dotyczą one m.in. właściwej dokumentacji poniesionych wydatków (opisywanie dokumentów finansowych, właściwe ich księgowanie), prowadzenia odpowiedniej dokumentacji realizowanego projektu, umieszczenia logo sponsorów na materiałach promujących projekt, terminowego sporządzaniu sprawozdań z realizacji projektu i przekazywania sponsorowi, informowania sponsora o wszelkich zmianach w zakresie realizowanego projektu i podpisanej umowy o realizację przedsięwzięcia – niektóre z nich mogą wymagać podpisania aneksu do umowy o dofinansowanie projektu.

Podsumowanie

Reasumując, przeprowadzona analiza zasad pozyskiwania wybranych dotacji dostępnych dla NGO's pozwala stwierdzić, że:

- 1) oferta dostępna dla organizacji pozarządowych jest różnorodna pod wieloma względami, m.in. przedmiotu projektu, wysokości możliwego do uzyskania dofinansowania, konieczności (lub braku) zapewnienia wkładu własnego do projektu, stopnia złożoności wniosku aplikacyjnego oraz załączników;
- 2) zakres działań możliwych do zrealizowania (edukacja, ekologia i ochrona środowiska naturalnego, wsparcie seniorów, rozwój kultury, turystyki, promocja lokalnej marki itd.) jest bardzo szeroki – oferta zamieszczona w tabeli 2 stanowi tylko wycinek tematyczny dostępnych konkursów – każda organizacja może w ofercie znaleźć „coś dla siebie”;
- 3) środki finansowe, o które mogą ubiegać się NGO'sy, pochodzą z różnych źródeł, takich jak: budżet państwa (np. Otwarte Konkursy Ofert, „Małe granty” oferowane przez powiat nowosądecki), środki Unii Europejskiej (np. Granty oferowane przez LGD Korona Sądecka) czy środki innych organizacji (np. Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych, Fundacja PZU itd.);
- 4) część sponsorów lub organizatorów naboru wniosków przygotowuje z wyprzedzeniem harmonogramy ogłaszania konkursów (Otwarte Konkursy Ofert, granty LGD Korona Sądecka), co pozwala organizacjom pozarządowym odpowiednio wcześniej zapoznać się z dokumentacją konkursową i rozpocząć pracę nad dokumentami koniecznymi do skompletowania dla aplikowania o środki finansowe. Część naborów wniosków odbywa się w trybie pozakonkursowym, co oznacza że wniosek może zostać złożony w dowolnym momencie roku i wówczas podlega ocenie (np. „Małe granty” starostwa powiatowego). Takie rozwiązanie pozwala na sprawne zaspokajanie potrzeb NGO i nie ogranicza naboru wniosków pod względem czasowym. Organizacje muszą jednak pamiętać o tym, że tego typu nabory wniosków ulegają zamknięciu wraz z wyczerpaniem puli środków przeznaczonych na zadanie;
- 5) wysokość możliwego do uzyskania dofinansowania jest zróżnicowana – najniższa wartość dotacji wskazanej w zestawieniu wynosi do 5 tys. zł (LGD Korona Sądecka), a najwyższa – 50 tys. zł za projekt (Fundacja PZU);

- 6) większość sponsorów wymaga od wnioskodawców wkładu własnego do projektu, najczęściej w wysokości 10-20% wartości projektu. Niekiedy od wnioskodawcy oczekuje się wkładu własnego finansowego (np. LGD Korona Sądecka), część sponsorów wymaga wkładu własnego, lecz akceptuje wniesienie go w formie wkładu rzeczowego lub osobowego (np. Otwarte Konkursy Ofert powiatu nowosądeckiego). Niekiedy wkład własny nie jest wymagany, ale kryteria oceny wniosku preferują jego uwzględnienie, co w praktyce, przy dużej konkurencji wniosków aplikujących o wsparcie, staje się koniecznością. Forma wnoszonego do projektu wkładu własnego (finansowy, rzeczowy, osobowy) ma kluczowe znaczenie dla małych lub młodych organizacji pozarządowych, dla których konieczność zapewnienia nawet niskiego wkładu własnego w formie finansowej stanowi niejednokrotnie barierę trudną do pokonania, natomiast możliwość oszacowania i zaliczenia pracy wolontariuszy jako wkładu własnego ułatwia dostępność dotacji;
- 7) niektórzy sponsorzy, oprócz NGO's, otwierają też możliwość ubiegania się o dofinansowanie tzw. grupom nieformalnym, których status nie został w żaden sposób sformalizowany. Należy też mieć na uwadze fakt, że sponsor może wykluczyć jakąś grupę organizacji z możliwości ubiegania się o wsparcie. Z tego powodu przed przystąpieniem do wypełniania formalności związanych z pozyskaniem dotacji należy bardzo skrupulatnie zapoznać się z zasadami ubiegania się o wsparcie, by mieć pewność, że organizacja jest uprawniona do jej otrzymania (np. Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych);
- 8) można zauważyć, że większym zainteresowaniem NGO's cieszą się konkursy ogłaszane przez organizacje o krajowym zasięgu działania, np. w naborze wniosków organizowanym przez PZU w roku 2021 złożono 189 wniosków, podczas gdy np. w przypadku Otwartego Konkursu Ofert Kulturalne Sądeckie wpłynęło 36 ofert, w naborze na Granty na Czas wolny dzieci, młodzieży i seniorów wpłynęło 7 ofert. Warto dodać, że nie wszystkie wnioski mają szansę realizacji ze względu na ograniczoność środków przeznaczonych na konkursy;
- 9) przeprowadzona analiza pozwala też sądzić, że istnieje korelacja pomiędzy aktywnością organizacji w pozyskiwaniu dotacji a wysokością przyznawanych grantów: im wyższa wysokość dotacji, tym większa liczba składanych aplikacji. Można to zauważyć na przykładzie Otwartych Konkursów Ofert powiatu nowosądeckiego, np. w przypadku OKO Kulturalne Sądeckie wpłynęło 36 ofert (maksymalna kwota dotacji wynosi 10 000 zł), podczas gdy OKO Kocham Sądeckie – 15 ofert (kwota dotacji wynosi 5 000 zł), a OKO Srebrne Sądeckie – 3 oferty (kwota dotacji wynosi 3 tys. zł);
- 10) wyższe kwoty dofinansowania dostępne są w ramach projektów finansowanych ze środków UE, nieco niższe – ze środków krajowych, w przypadku innych źródeł finansowania (prywatnych) dostępne kwoty są zróżnicowane zgodnie z założeniami sponsora;
- 11) kryteria oceny projektów są zróżnicowane, zwykle bardziej rygorystyczne w przypadku finansowania ze środków UE i finansowania projektów o wyższej wartości;
- 12) organizatorzy naboru wniosków na dotacje stosują różnorodne rozwiązania, które ułatwiają NGO'som pozyskiwanie dotacji, np.:
 - możliwość uzupełnienia w określonym terminie uchybień formalnych wniosków (starostwo powiatowe),
 - możliwość otrzymania dotacji w formie kilku transz (starostwo powiatowe),
 - możliwość zaliczkowania dotacji (Fundacja PZU),

- krótki okres oceny przedłożonych wniosków (7 dni, 21 dni – starostwo powiatowe)
– dzięki czemu organizacje mogą elastycznie reagować na zaistniałe potrzeby swoich podopiecznych,
 - dopuszcza się możliwość występowania różnic między pozycjami zaplanowanymi w kosztorysie a jego rzeczywistą realizacją (do 10% wartości pozycji – starostwo powiatowe), takie rozwiązanie ułatwia proces rozliczania się z otrzymanych środków,
 - możliwość złożenia wniosku o przyznanie dotacji w dowolnym momencie roku, bez konieczności oczekiwania na rozpoczęcie terminu składania wniosków do oceny,
 - możliwość konsultacji pomysłu grantu podczas spotkań informacyjnych pozwala już na etapie planowania przedsięwzięcia wyeliminowanie często standardowych błędów i uchybień. Zaletą takiego rozwiązania jest również nawiązanie relacji z potencjalnym beneficjentem na wczesnym etapie współpracy, co może wpływać znacząco na pozytywne relacje pomiędzy stronami, ale też na kształtowanie wzajemnego zaufania w relacjach grantobiorca-grantodawca (LGD Korona Sąddecka),
 - możliwość pozyskania wsparcia na cele rozwojowe przez młode organizacje pozarządowe (tj. rozwój kadry, zakup sprzętu) zdaje się być dobrym rozwiązaniem (Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych) – w większości ogłaszanych konkursów zakup środków trwałych stanowi koszt niekwalifikowany zadania, tymczasem małe lub młode stażem organizacje mają często znaczne potrzeby w tym zakresie, co stanowi często barierę w ich dalszym rozwoju;
- 13) organizatorzy naboru wniosków na dotacje stosują pewne rozwiązania, mogące stanowić barierę dla organizacji w pozyskaniu dotacji, którymi są np.:
- konieczność zapewnienia wkładu własnego do projektu, co bywa szczególnie trudne dla małych oraz młodych organizacji w sytuacji, kiedy wymagany jest wkład o charakterze finansowym (LGD Korona Sąddecka),
 - konieczność dokonania wpisu producenta do ewidencji producentów, co wiąże się z koniecznością udania się do właściwej instytucji celem złożenia wniosku oraz nadania odpowiedniego numeru producenta – wydłuża i dodatkowo obciąża wnioskodawcę czasowo,
 - brak możliwości odwołania się od decyzji o przyznaniu lub nieprzyznaniu dofinansowania, ponieważ decyzja komisji oceniającej projekt jest ostateczna (starostwo powiatowe),
 - brak możliwości dokonania korekty uchybień formalnych we wniosku (starostwo powiatowe, „Małe granty”),
 - dodatkową barierę stanowić może również długi czas oceny wniosków złożonych do oceny (np. 3 miesiące w przypadku LGD Korona Sąddecka), a w tym czasie mogą zaistnieć istotne zmiany, które uniemożliwią organizacji realizację projektu, np. wpływ inflacji na poziom cen w kosztorysie,
 - brak możliwości wprowadzania zmian w kosztorysie na etapie realizacji projektu (Fundacja PZU).

Proces aplikowania i realizacji pierwszego projektu finansowanego z dotacji przez organizację bywa trudnym doświadczeniem, obarczonym stresem zarządzających organizacją. W końcowym jednak rozrachunku przynosi organizacji wiele korzyści, takich jak: możliwość rozwoju samej organizacji i jej członków, zdobywanie bezcennego doświadczenia związanego z realizacją projektu, rozwijanie relacji z innymi organizacjami, nawiązywania współpracy,

która w przyszłości także może dać wymierne korzyści, zwiększenie wiarygodności organizacji w oczach przyszłych sponsorów, umacnianie pozycji organizacji na rynku. Pewną trudność dla nowo powstałych lub małych NGO's stanowi mnogość i różnorodność dostępnych dotacji, rozproszenie informacji o dostępnych możliwościach finansowania działań, różnorodność procedur aplikacyjnych. Użytecznym narzędziem może się wówczas okazać portal organizacji pozarządowych (www.ngo.pl), który prowadzi bazę aktualnych konkursów i naborów wniosków.

Bibliografia

- Anheier, H.K., Seibel, W. (red.). (1990). *The Third Sector. Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Walter de Gruyter. Berlin-New York.
- Charycka, B., Gumkowska, M., Arczewska, M. (2020a). *Oblicza lokalności. Organizacje pozarządowe na wsi*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor. Pobrane z: www.api.ngo.pl.
- Charycka, B., Gumkowska, M., Arczewska, M. (2020b). *Organizacje pozarządowe wobec pandemii*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor. Pobrane z: www.api.ngo.pl.
- Charycka, B., Gumkowska, M., Bednarek, J. (2021). *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor. Pobrane z: www.api.ngo.pl.
- Furmankiewicz, M. (2018). *Partnerstwa terytorialne na obszarach wiejskich w Polsce. Współzarządzanie czy ukryta dominacja sektora publicznego?* Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.
- Halamska, M. (2008). Organizacje rolników, bilans niesentymalny. W: M. Halamska (red.), *Wiejskie organizacje pozarządowe* (s. 103-135). Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk.
- Herbst, J. (2008). Inny trzeci sektor. Organizacje pozarządowe na terenach wiejskich W: M. Halamska (red.), *Wiejskie organizacje pozarządowe* (s. 33-77). Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk.
- Limański, A., Drabik, I. (2007). *Marketing w organizacjach non-profit*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Schmidt, J. (2015). *Rozwój organizacji pozarządowych. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).
- Zajda, K. (2022). *Wdrażanie innowacji społecznych przez wiejskie organizacje pozarządowe i Lokalne Grupy Działania*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Zarząd Powiatu Nowosądeckiego. (2022). *Raport o stanie powiatu nowosądeckiego za 2021 rok*. Pobrane z: www.bip.nowosadecki.pl.

www.fundacja.pzu.pl.

www.lgdkoronasadecka.pl.

www.malopolskalokalnie.pl.

www.ngo.pl.

www.nowosadecki.pl/pl/organizacje-pozarządowe.

www.rownacszanse.org.pl.

www.stat.gov.pl.

PRZEGLĄD NOWOŚCI WYDAWNICZYCH

W poszukiwaniu optymalnego modelu miasta. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Słodczykowi (wyd. I)

Autor: Edyta Szafranek (red.)

Wydawnictwo: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego

Opole 2021

Ocena teoretycznych oraz praktycznych rozwiązań stosowanych w planowaniu miast i zarządzaniu ich rozwojem w kontekście kształtowania „optymalnego miasta na dzisiejsze czasy” jest ważna nie tylko dla ekonomistów, ale także interesuje geografów, socjologów, urbanistów, architektów, planistów przestrzeni, a przede wszystkim może inspirować władze samorządów lokalnych i regionalnych, odpowiedzialnych za realizację oraz kształtowanie polityki rozwoju i planowania miast.

W odpowiedzi na takie zapotrzebowanie nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Opolskiego w 2021 roku ukazała się monografia naukowa pt. *W poszukiwaniu optymalnego modelu miasta*, przygotowana pod redakcją naukową Edyty Szafranek. Jest to oryginalne opracowanie, dotyczące miast, ujmujące szeroko – wyróżnioną w osobnych artykułach – problematykę z zakresu: ewolucji modeli planowania i rozwoju miast; trwałości rozwoju miast, ich struktury i policentryczności; nowoczesnych trendów i czynników rozwoju miast; ścieżek budowania optymalnego miasta; wyzwań rozwojowych (infrastrukturalnych, rewitalizacyjnych, środowiskowych, przyrodniczych, delimitacyjnych, komunikacyjnych); implementacji idei smart city, wpływu klastrów kreatywnych i specjalnych stref ekonomicznych na gospodarkę miejską oraz integracji planowania przestrzennego i strategicznego i ich roli w kształtowaniu miast.

Monografia została również w części dedykowana osobie jubilata – Profesora Janusza Słodczyka, związanego z Uniwersytetem Opolskim i Opolem, geografa, naukowca z ogromnym dorobkiem, cenionego dydaktyka i eksperta w zakresie przestrzeni i gospodarki miejskiej oraz planowania i budowy miast, jak również zamiłowanego podróżnika, który mówi sam o sobie, że jest „praktykującym geografem”.

Zestawione w monografii artykuły stanowią wartościowy zbiór opracowań polskich badaczy, łączący zagadnienia teoretyczne, praktyczne i aplikacyjne w obszarze problematyki miast oraz obszarów miejskich. Świeży „ładunek” naukowy tekstów stanowi interesujący głos w dyskusji o miastach, a szerzej – w dyskursie o rozwoju społeczno-gospodarczym, którego problematyką zajmują się m.in. pracownicy naszego Instytutu Ekonomicznego, ale może być także cennym źródłem wiedzy dla naszych studentów, przygotowujących prace promocyjne.

opracował: Piotr Serafin

Psychologiczno-społeczne kompetencje menedżerskie – pomiar i formy doskonalenia (wyd. I)

Autor: Marzena Staszkiwicz

Wydawnictwo: Instytut Naukowo-Wydawniczy „Spatium”

Radom 2021

Turbulentne otoczenie, postępująca globalizacja, rozwój technologii cyfrowej oraz upowszechnienie modelu pracy wirtualnej spowodowały, że współczesnym menedżerom stawiane są coraz większe wyzwania. Skupianie uwagi na osiągniętych wynikach, które notabene dla organizacji mają niebagatelne znaczenie, już nie wystarcza. Kluczowe stają kompetencje menedżerów, które pozwalają na sprawne i skuteczne zarządzanie ludźmi oraz kształtowanie odpowiednich relacji z otoczeniem.

Współczesny menedżer, według autorki, oprócz kompetencji tzw. twardych (np. wiedza specjalistyczna), powinien posiadać rozwinięte kompetencje psychologiczno-społeczne, często nazywane zdolnościami osobistymi i interpersonalnymi. Umiejętność komunikowania się, odporność na stres, kreatywność, innowacyjność, umiejętność rozwiązywania konfliktów to przykłady kompetencji tzw. miękkich.

Autorka poruszyła w książce niezwykle aktualny temat dotyczący roli kompetencji psychospołecznych w pracy menedżera. Prezentowana publikacja powstała na bazie rozprawy doktorskiej pt. *Rola kompetencji psychologiczno-społecznych w pracy menedżera – pomiar i formy doskonalenia*, a liczy 280 stron, na które składają się: wstęp, pięć rozdziałów i podsumowanie.

W rozdziale pierwszym przedstawione zostały zagadnienia dotyczące kompetencji psychologiczno-społecznych, funkcji, zadań i ról menedżerskich, a w tym dokonano analizy pojęciowej kompetencji psychologiczno-społecznych. Rozdział drugi poświęcony został metodom oraz narzędziom pomiaru kompetencji psychologiczno-społecznych, jak również omówione zostały takie metody, jak ośrodki oceny oraz rozwoju, ocena 360 stopni, testy psychometryczne i kompetencyjne. Z kolei w rozdziale trzecim zaprezentowano różne formy rozwoju kompetencji menedżerskich, tj. np. naturalny trening kompetencji psychospołecznych, treningi oraz warsztaty menedżerskie, coaching i mentoring czy e-learning. Czwarty rozdział poświęcony został metodologii badań – autorka zaprezentowała cel i metodę badań, dokonała charakterystyki badanych osób, a także przedstawiła narzędzia badawcze i opisała procedurę badań. W ostatnim rozdziale, piątym, dokonano analizy osiągniętych wyników z przeprowadzonych badań z obszaru kompetencji psychospołecznych. Na uwagę zasługuje fakt umieszczenia w książce (w formie aneksu) wybranych pytań z Testu Kompetencji Menedżerskich.

Publikacja może być przydatna do poszerzenia wiedzy zarówno przez menedżerów, praktyków, jak również osoby, które pragną pogłębić swoją dotychczasową wiedzę z zakresu kompetencji psychologiczno-społecznych.

opracowała: Iwona Gawron

Wdrażanie pracy zdalnej w organizacjach. Ludzie, procesy, technologie, bezpieczeństwo (wyd. I)

Autor: Piotr Wróbel, Tomasz Stefaniuk

Wydawnictwo: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2021

Obecnie zaobserwować można wiele zmian zachodzących na rynku pracy, wywołanych zostały pandemią COVID-19. Publikacja jest odpowiedzią na zwiększone zainteresowanie pracą zdalną i wzrost wykorzystania takiej formy pracy przez organizacje. Autorzy skupili się na procesie wdrażania pracy na odległość w przedsiębiorstwach – warunkach początkowych dających szansę powodzenia, samym przebiegu procesu oraz elementach ułatwiających wprowadzenie nowej formy świadczenia pracy.

Monografia zawiera charakterystykę pracy zdalnej, przegląd jej definicji, zakresu oraz skali wykorzystywania w poszczególnych branżach. Zwrócono również uwagę na istniejące w organizacjach bariery wprowadzania pracy zdalnej. Przedstawiono bogate omówienie procesu wdrażania pracy na odległość, będące swoistym schematem i instrukcją dla przedsiębiorstwa.

W książce zawarto wiele aspektów pracy zdalnej, które należy zaplanować i uwzględnić podczas jej implementacji. Mowa o organizacji i planie wdrożenia, zasadach stosowania pracy zdalnej w organizacji, wyodrębnieniu stanowisk pracy i zadań realizowanych w takiej formie czy wyborze zdalnych pracowników i ich przeszkoleniu. Wart uwagi jest także omówiony podział zadań dla poszczególnych komórek organizacyjnych przedsiębiorstwa i określenie ich ról w procesie. Pewną część publikacji poświęcono narzędziom teleinformatycznym oraz systemom, wykorzystywanym podczas pracy zdalnej, jako kluczowym elementom pracy na odległość. Dokonano też przeglądu dostępnych programów, systemów i ich funkcjonalności, jak również omówiono problematykę bezpieczeństwa informacji i ochrony danych podczas pracy zdalnej. Rozdział ten zawiera ponadto pogłębioną specjalistyczną wiedzę z zakresu cyberbezpieczeństwa.

Publikacja stanowi godne polecenia kompendium wiedzy dotyczącej wdrażania pracy zdalnej w organizacji. Przedstawia to zagadnienie w sposób przejrzysty, dzięki zastosowaniu dużej ilości tabel oraz rysunków porządkujących przekazywane informacje. Zawiera wiele cennych uwag i wskazówek dla przedsiębiorstw, a także praktycznych wzorów wymaganych dokumentów. Monografia jest niezwykle przydatna dla kadry zarządzającej organizacjami, ale może zaciekać również osoby chcące poszerzyć swoją wiedzę na temat pracy zdalnej.

opracowała: Justyna Jasińska

Zarządzanie zdalnymi pracownikami. Specyfika, wyzwania i rozwiązania (wyd. 1)

Autor: Piotr Wróbel

Wydawnictwo: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2021

Wzrost popularności elastycznych form zatrudnienia niesie ze sobą wiele nowych wyzwań dla organizacji. Jednym z nich jest zarządzanie zdalnymi pracownikami. Świadczenie pracy zdalnej posiada też swoją specyfikę i wymaga pewnych regulacji. Menedżerowie powinni wprowadzić takie sposoby pracy, które pozwolą na zbudowanie, z rozproszonych pracowników, cyfrowo połączonego zespołu. Książka ta jest niejako poradnikiem dla osób zarządzających, które chcą jak najlepiej funkcjonować w nowym, zdalnym środowisku pracy. Autor przedstawia rozwiązania, które – dzięki zastosowaniu technologii teleinformatycznej oraz możliwości organizacyjnych – pozwalają skutecznie zarządzać pracownikami zdalnymi.

Monografia dotyczy sposobu zarządzania pracownikami świadczącymi pracę na odległość, do których autor zalicza telepracowników oraz członków zespołów wirtualnych. Przedstawiono istotę pracy zdalnej, a także charakterystykę poszczególnych jej form. Wieloaspektowo omówiono skutki zastosowania pracy zdalnej, wynikające zarówno dla pracownika, jak i pracodawcy oraz całego społeczeństwa. Publikacja zawiera także ciekawy przegląd skali wykorzystywania pracy zdalnej w Polsce, krajach Unii Europejskiej i na świecie.

W książce zaprezentowano zdiagnozowane problemy, wynikające ze specyfiki pracy zdalnej, a także wyzwania związane z zarządzaniem zdalnymi pracownikami. Zaproponowano również kilka modeli wspierających zarządzanie zdalnym zespołem, m.in. model ROWE oraz model przywództwa K. Eikenberry'ego i W. Turmela.

Autor kolejne części publikacji poświęcił problemom występującym w zarządzaniu pracownikami zdalnymi, zidentyfikowanym w następujących obszarach:

- komunikacji – środków i narzędzi komunikacji, kompetencji pracowników oraz procesów komunikacyjnych;
- budowy zespołu – sprawności zespołu oraz jego spójności zadaniowej i społecznej, stylu kierowania;
- budowy zaufania – kreowaniu i utrzymywaniu optymalnego poziomu zaufania między członkami zespołu;
- koordynacji prac – w zakresie struktury organizacyjnej, komunikacji, procedur, reguł oraz planowania i oceniania wyników pracy.

Uwagę zwrócono także na problem pracowników zdalnych, dotyczący łączenia życia zawodowego z rodzinnym i zachowywania pomiędzy nimi równowagi. Wskazano kilka działań, które może podjąć organizacja lub sam pracownik, wspierających utrzymywanie koncepcji *Work-Life Balance*.

Publikacja zawiera wiele inspiracji w zakresie zarządzania zdalnymi pracownikami oraz organizowania ich pracy. Stanowi przy tym bogate źródło wiedzy i odpowiada na potrzeby współczesnych menedżerów, którzy coraz częściej muszą zarządzać rozproszonym zespołem.

opracowała: Justyna Jasińska

Ekonomia obwarzanka. Siedem sposobów myślenia o ekonomii w XXI wieku (wyd. I)

Autor: Kate Raworth

Wydawnictwo: Wydawnictwo Krytyki Politycznej

Warszawa 2021

Widmo krąży nad ekonomią, widmo zmian w jej sposobie myślenia i działania. Zjawiska i procesy, których opisem oraz wyjaśnieniem zajmuje się ekonomia, stają się coraz bardziej skomplikowane. Ponadto skutki, jakie wywołują, wykraczają daleko poza narzucony sobie przez ekonomię zakres. Dotychczasowy język i narzędzia stosowane przez ekonomistów okazują się być nieskuteczne w próbie zrozumienia otaczającego świata, a tym samym i planowania działań. Trwają więc próby znalezienia nowego sposobu patrzenia na to, co zwykło się do tej pory nazywać rynkiem i gospodarką.

W książce Kate Raworth pt. *Ekonomia obwarzanka. Siedem sposobów myślenia o ekonomii XXI wieku* można odnaleźć próbę stworzenia takiej nowej narracji w ekonomii o przyszłości gospodarczej na miarę XXI wieku. Narracja ta opiera się na idei zrównoważonego rozwoju, a jej celem jest próba znalezienia sposobu takiego postępowania, aby utrzymać sprawiedliwą równowagę pomiędzy potrzebami ludzi a możliwościami planety. Autorka, świadoma siły oddziaływania obrazu na ludzkie przekonania, zaprezentowała swoją koncepcję za pomocą schematu przypominającego obwarzanka (donuta). Obszar bezpiecznej oraz sprawiedliwej przestrzeni dla ludzkości wyznaczają dwa okręgi: zewnętrzny (tzw. pułap ekologiczny) oraz wewnętrzny (tzw. podstawa społeczna). Przekroczenie tych okręgów wiąże się ze stanami niepożądanymi. Poniżej podstawy społecznej powstają zjawiska takie, jak np. głód, bieda, analfabetyzm, a powyżej pułapu ekologicznego znajdują się zjawiska degradujące planetę. Aby utrzymać się w bezpiecznej i sprawiedliwej przestrzeni (esencji obwarzanka), konieczna jest zmiana myślenia w ekonomii, którą autorka prezentuje i omawia w siedmiu punktach. Radzi w nich m.in., aby porzucić obsesję kierowania się wskaźnikiem PKB, dostrzec problemy gospodarcze w szerszym kontekście społecznym, zgłębiać wiedzę o ludzkiej naturze czy wreszcie skoncentrować się na dystrybucji majątku, a nie dochodu.

Książkę K. Raworth warto przeczytać, ponieważ nie jest ona czystą krytyką ekonomii neoklasycznej, ale przede wszystkim zawiera nowe rozwiązanie, z którym można zgodzić się lub nie. Autorka odwołuje się tu również do najnowszych dzieł z zakresu ekonomii, które poruszyły opinię publiczną, prezentując przy tym przegląd aktualnych tematów dyskutowanych w kręgach ekonomistów. Z książką tą powinni zapoznać się zarówno adepci nauki ekonomii, jak i jej luminarze, odpowiedzialni za przekaz i utrwalenie narracji w ekonomii.

opracował: Paweł Drobny

Postępowania administracyjne przed organami nadzoru budowlanego (wyd. I)

Autor: Małgorzata Rydzewska
Wydawnictwo: Wolters Kluwer
Warszawa 2022

Publikacja autorstwa Małgorzaty Rydzewskiej (doktora nauk prawnych, radcy prawnego specjalizującego się w dziedzinie prawa administracyjnego, w tym w obsłudze organów administracji) stanowi syntezę przepisów, poglądów doktryny i orzecznictwa, związanych z prowadzeniem postępowań administracyjnych przed organami nadzoru budowlanego. Książka zawiera opis regulacji procesowych na różnych etapach postępowań, dotyczących m.in. instytucji kontrolnych, postępowania wyjaśniającego w sprawie katastrofy budowlanej, dodatkowych elementów podań wszczynających postępowania w sprawach o udzielenie pozwolenia na użytkowanie oraz zawiadomienia o zakończeniu budowy.

Książka kierowana jest do radców prawnych oraz adwokatów reprezentujących inwestorów, właścicieli i zarządców obiektów budowlanych w postępowaniach administracyjnych przed organami nadzoru budowlanego, a także do studentów prawa oraz administracji. Pozycja ta zainteresować może również kierowników budów i architektów, pracowników organów nadzoru budowlanego oraz organów administracji architektoniczno-budowlanej.

opracowała: Agnieszka Zwolenik

Nawyki warte miliony. Jak nauczyć się zachowań przynoszących bogactwo (wyd. I)

Autor: Brian Tracy
Wydawnictwo: Onepress
Rok wydania: 2021

Każdy poszukuje w swoim życiu właściwej ścieżki rozwoju osobistego, zawodowego, każdy zapewne choć raz myślał o tym, jak osiągnąć „swoją sukces”. Warto zatem zapoznać się z tajnikami, które mają wpływ na to, co mamy i w jakim miejscu swojego życia jesteśmy, tym bardziej jeżeli są one związane z naszymi nawykami. Brian Tracy to charyzmatyczny mówca i motywujący trener, który ma wiele sukcesów zawodowych na swoim koncie. Autor licznych książek podejmujących tematykę rozwoju osobistego i sposobów na odniesienie sukcesów zawodowych, tym razem w swojej pracy pt. *Nawyki warte miliony. Jak nauczyć się zachowań przynoszących bogactwo* wskazuje, jak postępować, by osiągnąć pożądaną przez wiele osób bogactwo. Odwołując się do obecnych milionerów, opisuje, jakie nawyki stosowane przez nich w przeszłości doprowadziły ich do miejsca, w którym są aktualnie. W podejmowanych rozważaniach zaznajamia czytelnika m.in. z metodami podejmowania dobrych decyzji oraz efektywniejszej pracy, podaje wskazówki pozwalające osiągnąć skuteczność działania.

Poruszając takie tematy, jak: podejmowanie decyzji prowadzących do sukcesu; różnorodne techniki zarządzania finansami, które prowadzą do osiągania celów; metody efektywnego kształtowania własnego charakteru; kształtowanie pożądanego nawyków i eliminowanie tych, które nie sprzyjają sukcesom; znajdowanie w sobie motywacji do osiągania celów; metody dążenia do osiągnięcia niezależności, B. Tracy próbuje wskazać drogę prowadzącą na szczyt bogactwa i sukcesu zawodowego. Książka ta jest godna polecenia dla każdego, kto poszukuje ścieżki do osiągnięcia postawionych sobie celów zawodowych.

opracowała: Paulina Rydwańska

Informacje o Autorach

doc. Ing. Peter ADAMIŠIN, PhD

Profesor w Katedrze Finansów, Rachunkowości i Metod Matematycznych na Wydziale Zarządzania i Biznesu Uniwersytetu Preszowskiego w Preszowie, a obecnie prorektor tej uczelni. Od ok. 20 lat zajmuje się edukacją i nauką w zakresie ekonomii środowiska, koncentrując się przede wszystkim na problematyce ekonomii i finansów środowiska, zrównoważonego rozwoju oraz ekonomii agrarnej. Uczestnik oraz kierownik kilkudziesięciu projektów badawczo-rozwojowych w dziedzinie ochrony środowiska. Członek rad naukowych i recenzent wielu czasopism naukowych, a także komisji studiów doktoranckich.

PaedDr. Miroslav BENKO

Doktorant w Katedrze Finansów, Rachunkowości i Metod Matematycznych na Wydziale Zarządzania i Biznesu Uniwersytetu Preszowskiego w Preszowie. Wieloletni kierownik Urzędu Ochrony Środowiska w Preszowie. W swojej pracy doktorskiej koncentruje się na problematyce zarządzania i finansowania projektów środowiskowych.

mgr Teresa BIAŁAS

Wykładowca w Instytucie Ekonomicznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu. Absolwentka Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, kierunek Matematyka, a także studiów podyplomowych z Informatyki i Zarządzania w oświacie. Wieloletni wykładowca przedmiotów matematycznych i informatycznych.

dr Daria GOSHCHYNSKA

Adiunkt, Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Krakowie, Kierownik Działu Współpracy Międzynarodowej, Tarnopolski Instytut Technologii Społecznych i Informatycznych w Ukrainie.

dr inż. Marek JASIŃSKI

Starszy wykładowca w Instytucie Ekonomicznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu. Absolwent Politechniki Krakowskiej i Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Doktor nauk technicznych. Ukończył studia podyplomowe w zakresie zarządzania instytucją oświatową na Uniwersytecie Rzeszowskim i studia doktoranckie na Wydziale Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej. Autor publikacji związanych z informatyką. Interesuje się badaniem złożonych sieci stochastycznych.

dr Natalia JAŚKIEWICZ

Wykładowca w Instytucie Ekonomicznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu. Doktor nauk społecznych w dyscyplinie: nauki o polityce i administracji. Zainteresowania naukowo-badawcze koncentruje wokół zagadnień dotyczących przedsiębiorczości, a także jej związku z rozwojem lokalnym i regionalnym.

Ing. Anna KALISTOVÁ

Kierownik Instytutu Nauk Społecznych Centrum Nauk Społecznych i Psychologicznych Słowackiej Akademii Nauk w Koszycach, redaktor naczelna czasopisma „Človek a spoločnosť” i członek zarządu SAS Assembly. Jej obszar zainteresowań naukowych to polityka środowiskowa, zmiany klimatyczne i postrzeganie sprawiedliwości. Członek kilku projektów naukowych w ramach programów EOG Grants, Interreg, ESS, VEGA i EFSI. Autorka licznych prac, publikowanych w kraju i za granicą.

mgr Joanna MARCISZ

Wykładowca Instytutu Ekonomicznego Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu i doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Posiada doświadczenie w pisaniu i realizacji projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Zainteresowania naukowe koncentruje wokół zagadnień związanych z kulturą organizacyjną, zarządzaniem projektami UE i źródłami finansowania organizacji trzeciego sektora w Polsce.

dr hab. Tomasz MAŚLANKA, prof. PWSZ

Pracownik Katedry Finansów Przedsiębiorstw Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie i Instytutu Ekonomicznego Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu. Doktor habilitowany nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse. Zainteresowania naukowe koncentruje wokół zagadnień związanych z pomiarem i oceną płynności finansowej, weryfikacji zagrożenia kontynuacji działalności podmiotów gospodarczych oraz możliwości wykorzystania w zarządzaniu finansami przedsiębiorstw rachunku przepływów pieniężnych. Autor i współautor licznych publikacji z zakresu finansów przedsiębiorstw, analizy finansowej i przewidywania upadłości jednostek gospodarczych.

mgr Iwona MAZUR-MAŚLANKA

Pracownik Katedry Rachunkowości Finansowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Biegły rewident. Zainteresowania naukowe koncentruje wokół problematyki budowy i badania sprawozdań finansowych przedsiębiorstw i weryfikacji zagrożenia kontynuacji działalności podmiotów gospodarczych. Autorka i współautorka licznych publikacji z zakresu rewizji finansowej oraz analizy sprawozdań finansowych jednostek gospodarczych.

dr Monika MUSIAŁ-MALAGO

Adiunkt w Katedrze Gospodarki Regionalnej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie i wykładowca w Instytucie Ekonomicznym w Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu. Odbyła zagraniczne staże naukowo-badawcze (2-krotnie we Włoszech i na Ukrainie) oraz seminarium naukowe w Wiedniu. Zainteresowania naukowe koncentruje wokół zagadnień związanych z problematyką miast i regionów, głównie z rozwojem lokalnym i regionalnym, a także zagospodarowaniem przestrzennym jednostek terytorialnych. Autorka i współautorka kilkudziesięciu prac naukowych.

dr hab. Dariusz REŚKO, prof. PWSZ

Doktor nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii, doktor habilitowany w zakresie nauk o zarządzaniu. Wykłada na studiach pierwszego i drugiego stopnia, a także studiach podyplomowych, w tym typu MBA, prowadząc przy tym zajęcia, warsztaty, szkolenia w różnych instytucjach edukacyjnych. Posiada także długoletnie doświadczenie menedżerskie w kierowaniu jednostkami gospodarczymi i instytucjami publicznymi. Przez 14 lat pracował na stanowiskach kierowniczych w jednostkach samorządu terytorialnego, m.in. pełniąc funkcję burmistrza gminy Krynica-Zdrój (w latach 2010-2018). Zainteresowania naukowe koncentruje wokół zagadnień związanych z samorządem terytorialnym (w szczególności ekonomicznymi aspektami funkcjonowania samorządu terytorialnego), zarządzaniem rozwojem regionalnym i lokalnym, marketingiem terytorialnym i przedsiębiorczością, zarządzaniem w turystyce oraz przedsiębiorstwem. Autor i współautor ponad 70 publikacji naukowych.

dr Sylwia SADOWSKA

Starszy wykładowca w Instytucie Ekonomicznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu. Doktor nauk prawnych. Absolwentka Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Zainteresowania naukowe koncentruje wokół zagadnień związanych ze statusem prawnym człowieka przed urodzeniem i wykluczeniem społecznym.

mgr inż. Daniel SALABURA

Instruktor w Instytucie Ekonomii i Zarządzania Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Doktorant w Katedrze Finansów, Rachunkowości i Metod Matematycznych na Wydziale Zarządzania i Biznesu Uniwersytetu Preszowskiego w Preszowie. W pracy naukowej koncentruje się na wybranych problemach mikroekonomicznych przedsiębiorstw i przedsiębiorczości społecznie odpowiedzialnej.

mgr. Emma Mária SOKOLOVSKÁ

Absolwentka programu studiów Zarządzanie środowiskiem na Wydziale Ekonomii Zarządzania i Biznesu Uniwersytetu w Preszowie. W swojej pracy magisterskiej zajmowała się zagadnieniami zrównoważonego rozwoju, analizą Celów Zrównoważonego Rozwoju w kontekście Agendy 2030, kwantyfikacją celów oraz pomiarem sukcesu państw w realizacji celów i strategii zrównoważonego rozwoju.

dr Honorata TRZCIŃSKA

Starszy wykładowca w Instytucie Ekonomicznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu. Doktor nauk ekonomicznych. Zainteresowania naukowe koncentruje m.in. wokół zagadnień związanych z funkcjonowaniem sektora ochrony zdrowia, a w tym również jego integralnej części – przedsiębiorstw uzdrowiskowych.

dr Agnieszka ZWOLENIK

Wykładowca w Instytucie Ekonomicznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu. Doktor nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie). Specjalizuje się w problematyce finansów przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem aspektu rachunkowości i analizy finansowej.

Wnioski z konferencji naukowych

XXV KONFERENCJA NAUKOWA

PT. „PRZEMYSŁ 4.0 A ZARZĄDZANIE I INŻYNIERIA PRODUKCJI”

W dniach 19-21 czerwca 2022 roku w Zakopanem odbyła się XXV Konferencja Naukowa pt. „Przemysł 4.0 a Zarządzanie i Inżynieria Produkcji”, zorganizowana przez Polskie Towarzystwo Zarządzania Produkcją (oddział opolski). W spotkaniu udział wzięło 104 uczestników z 46 uczelni (w tym z Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu) i przedsiębiorstw, a wygłoszono 44 referaty. Państwową Wyższą Szkołą Zawodową reprezentowała dr Teresa Myjak, która wygłosiła referat pt. *Identyfikacja czynników zaangażowania pracowników mikro- i małych przedsiębiorstw*.

Z nadesłanych na konferencję artykułów opublikowano 60 prac w monografii pt. *Inżynieria Zarządzania. Cyfryzacja Produkcji. Aktualności badawcze 4*, przygotowanej pod redakcją naukową Ryszarda Knosali, a wydanej przez Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne w Warszawie w 2022 roku.

Prezentowane prace dotyczyły takich obszarów, jak: Cyfryzacja produkcji i przedsiębiorstw, Automatyzacja i robotyzacja procesów, Innowacyjność procesów i produktów, Inżynieria procesów wytwarzania, Logistyka, Inżynieria jakości produkcji i usług, Zarządzanie organizacjami i zespołami ludzkimi, Efektywność i produktywność przedsiębiorstw, Organizacja i zarządzanie produkcją, harmonogramowanie zleceń produkcyjnych, Zarządzanie wiedzą, transfer wiedzy, Kształtowanie środowiska pracy oraz Zarządzanie utrzymaniem ruchu.

Konferencja przebiegła w klimacie licznych dyskusji merytorycznych, nawiązujących do wygłoszonych referatów, ale także komentarzy wykraczających poza obszar Przemysłu 4.0.

opracowała: Teresa Myjak

„EKONOMIA SPOŁECZNA 2021. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA I KAPITAŁ SPOŁECZNY: ZNACZENIE – EDUKACJA – ROZWÓJ”

W dniach 18-19 listopada 2021 roku odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa pt. „Ekonomia społeczna 2021. Przedsiębiorczość społeczna i kapitał społeczny: znaczenie – edukacja – rozwój”, zorganizowana przez Katedrę Przedsiębiorczości i Innowacji Społecznych, Katedrę Ekonomii i Polityki Gospodarczej, Instytut Prawa i Ekonomii, Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Katedrę Ekonomii Ekologicznej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wydział Ekonomii i Zarządzania Politechniki Opolskiej oraz Chinese University of Hong Kong (CUHK).

Konferencja odbywała się w formie online, miała charakter dwujęzyczny (język polski i język angielski), łącząc aspekty teoretyczne z praktycznymi w zakresie funkcjonowania ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej. Wśród 38 prelegentów z Polski, Chin, Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Ukrainy referat wygłosiły przedstawicielki Instytutu Ekonomicznego Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu: dr Sylwia Sadowska i mgr Paulina Rydwańska. W wystąpieniu, zatytułowanym *Ewolucja spółdzielni w Polsce na przykładzie subregionu sądeckiego*, prelegentki przybliżyły zagadnienia związane z działalnością spółdzielni socjalnych w Polsce. Jego celem była prezentacja aktywności spółdzielni socjalnych na obszarze subregionu sądeckiego jako odzwierciedlenie warunków tworzonych dla rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w Polsce. Analizie rozwoju ekonomii społecznej w Polsce poddano działania legislacyjne warunkujące funkcjonowanie spółdzielni socjalnych. Podkreślono znaczenie zasad powstawania, stawianych wymogów, a także korzyści wynikających z bycia spółdzielnią socjalną. W oparciu o dane statystyczne i wywiady z przedstawicielami wybranych spółdzielni socjalnych z terenu Sądecczyzny oceniono sytuację spółdzielni socjalnych i zwrócono uwagę na praktyczne problemy związane z działalnością tego typu podmiotów.

Konferencja posłużyła do wymiany doświadczeń o znaczeniu zarówno teoretycznym, jak też praktycznym w kontekście rozwoju ekonomii społecznej oraz jej oddziaływania na kształtowanie współczesnych zachowań gospodarczych.

opracowały: Sylwia Sadowska, Paulina Rydwańska

MIĘDZYNARODOWY KONGRES EKONOMII WARTOŚCI „OPEN EYES ECONOMY SUMMIT”

„Open Eyes Economy Summit” – pod taką nazwą po raz 6. w listopadzie 2021 roku odbył się Międzynarodowy Kongres Ekonomii Wartości, zorganizowany w Centrum Kongresowym ICE Kraków w formule hybrydowej. Do udziału w tym wydarzeniu zaproszeni zostali inspirujący ludzie ze świata nauki, ekonomii, kultury czy administracji, a łącznie wzięło w nim udział ponad 5 000 osób z 37 państw i 250 mówców.

Warto podkreślić, że „Open Eyes Economy Summit” nie ma klasycznej formuły konferencji naukowej, ponieważ – oprócz tradycyjnych wystąpień zaproszonych gości – w jego ramach odbywają się liczne dyskusje, debaty i potyczki. Organizatorzy za cel postawili sobie inspirowanie słuchaczy poprzez konfrontację różnych punktów widzenia czy formułowanie nieoczywistych wniosków. Tematem przewodnim kongresu w roku 2021 było hasło związane z relacjami międzypokoleniowymi, czyli „Generacje: mają swoje racje”.

Kongres otworzyło wystąpienie Jacka Majchrowskiego – Prezydenta Miasta Krakowa, który, nawiązując do herbu Krakowa, odniósł się do wartości istotnych dla miasta i jego mieszkańców: przede wszystkim otwartości i dążenia do tego, aby miasto było wielokulturowym. Miasto Kraków objęło także patronat nad ścieżką tematyczną „Miasta historyczne – co dalej?”, która skupiała się na zagadnieniach związanych z funkcjonowaniem miast historycznych. W ramach tej ścieżki podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy możliwe jest zachowanie równowagi pomiędzy sektorem turystycznym a codziennym życiem mieszkańców. Uczestnikami sesji byli m.in.: prof. Franco Bianchini (Associate Director, Centre for Cultural Value, University of Leeds, UK), Miray Hasaltun Wosinski (Cultural Heritage Advisor and UNESCO Liaison), Krzysztof Żuk (Prezydent Lublina). Sesję moderowała Agata Wąsowska-Pawlik – Dyrektor Międzynarodowego Centrum Kultury.

Kolejne wystąpienia prelegentów, dyskusje i debaty toczyły się w ramach trzech głównych ścieżek tematycznych. Pierwszą z nich była *Firma-Idea: Zarządzanie różnorodnością: Wielopokoleniowa i wielokulturowa organizacja*, podczas której zainicjowano m.in. dyskusje dotyczące takich zagadnień jak: Diversity – a real benefit, or a pain in the neck? (Markus Baltzer – Prezes Polsko-Niemieckiej Izby Gospodarczej; Prezes Zarządu, Bayer Polska), Kultura organizacji według Generacji Z (Agnieszka Pałka – CEO, GetDressed) oraz poszukiwano odpowiedzi na pytanie: Gdzie szukać źródeł różnorodności w organizacji i jak priorytetyzować jej wymiary? (Moderator: Przemysław Powalacz – Prezes Zarządu, Geberit Polska; Członek Rady Programowej OEEES Maja Chabińska-Rossakowska – Dyrektor HR, ING Bank Śląski; Martyna Kaczmarek – instagramerka, ekspertka w zakresie różnorodności; Susanna Romantsova – Liderka ds. Różnorodności, Równego Traktowania oraz Kultury Przynależności, IKEA Retail Polska; dr hab. Olaf Żylicz – Rektor, Wyższa Szkoła Bankowa w Warszawie).

Druga ścieżka tematyczna skoncentrowana była wokół obszaru *Marka-Kultura: Streaming & Gaming*, a patronat nad nią objęła Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie. Zagadnieniami poruszonymi podczas tej ścieżki były m.in.: How YouTube contributes to the creative economy (Gudrun Schweppe – Head of Music, YouTube), Rabuje czy ratuje? Wpływ streamingu na kulturę (Moderator: Marcin Olender – Public Policy and Government Relations Manager Central and Eastern Europe, Google, dr Bartłomiej Biga – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Marek Hojda – Dyrektor, Music Export Poland, Kamil Jakuza Jaczyński – Executive Director, Addicted To Music Studios, Piotr Kabaj – Związek Producentów Audio-Video (ZPAV), Rafael Schwarz – Managing Director, TERRITORY Influence), Poza rozrywkę – o nietypowych funkcjach gier (Moderator: Damian Gałuszka – Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie; Głos wprowadzający: Piotr Babieno – Prezes Zarządu, Bloober Team; twórca gry „Medium” dr Adam Flamma – Dolnośląska Szkoła Wyższa, Paweł Miechowski – PR Lead, 11 bit studios; Justyna Płatek – założycielka i właścicielka, MindCloud, prof. Bob De Schutter – Northeastern University; właściciel i założyciel Lifelong Games, dr Dominika Urbańska-Galanciak – Dyrektor Zarządzająca, Stowarzyszenie Producentów i Dystrybutorów Oprogramowania Rozrywkowego).

Trzecia ścieżka tematyczna związana była z obszarem *Miasto-Idea: Od globalizacji do lokalności – ulokowanie i naturalizacja gospodarowania*. Prelegenci poszukiwali odpowiedzi na nurtujące pytania, m.in.: What should we do with Our Entropies? Restoring the function of scientific controversies for Redesigning Economy (moderator: prof. US dr hab. Michał Krzykowski – Centrum Badań Krytycznych nad Technologiami, Uniwersytet Śląski w Katowicach Anne Alombert – Department of Philosophy, Université Paris, Giuseppe Longo – Centre Cavallè, CNRS & École Normale Supérieure, Maël Montévil – Centre Cavallès, École Normale Supérieure), Czy gospodarka obiegu zamkniętego powstrzyma katastrofę? (prof. AGH dr hab. Joanna Kulczycka – Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie vs prof. dr hab. Wojciech Paprocki – Szkoła Główna Handlowa w Warszawie).

Poza wystąpieniami, odbywającymi się w ramach trzech głównych ścieżek tematycznych, podczas kongresu realizowane były także sesje specjalne, m.in.: *Rola państwa we współczesnej gospodarce, Aktywizm społeczny – żeby chciało się chcieć, Jakie i czy pandemia dała korzyści firmom w długim okresie? Nie psujcie nam świata – o relacjach międzypokoleniowych* – to tylko kilka wybranych wystąpień i dyskusji.

Podsumowując, „Open Eye Economy Summit” przyniósł ciekawe spojrzenie na aktualnie ważne tematy, ale też zarysował pewne problemy społeczne i gospodarcze, które będą udziałem kolejnych lat i dekad. Wielu inspirujących prelegentów i punktów widzenia sprawiło, że konferencja zdecydowanie spełniła pokładane w niej oczekiwania.

opracowali: Marek Reichel, Aneta Oleksy-Gębczyk,
Katarzyna Peter-Bombik, Paulina Rydwańska, Judyta Witowska, Joanna Marcisz

SZKOLENIE „PODSTAWY INWESTOWANIA NA GIEŁDZIE”

W dniach 28-30 stycznia 2022 roku odbyło się szkolenie „Podstawy inwestowania na giełdzie”, zorganizowane przez Fundację Giełdy Papierów Wartościowych funkcjonującej przy Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.

Zajęcia prowadzili pracownicy uczelni, biur maklerskich i Giełdy. Program szkolenia obejmował m.in. zagadnienia:

- Rynek kapitałowy i instrumenty finansowe (prowadząca: dr A. Wojtasiak-Terech – Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu).
- Analiza techniczna, finanse behawioralne i zasady zarządzania portfelem instrumentów finansowych (prowadząca: prof. dr hab. Katarzyna Kuziak – Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu).
- Wybór i ocena spółki (prowadzący: Marcin Brendota – analityk rynków finansowych, Alior Bank SA.).
- Wpływ otoczenia gospodarczego na giełdę (prowadząca: prof. dr hab. Agnieszka Alińska – Szkoła Główna Handlowa w Warszawie).
- Funkcjonowanie giełdy (prowadzący: Tomasz Bilski – pracownik Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie).

Zajęcia były prowadzone w formie wykładów teoretycznych i ćwiczeń praktycznych. Uczestnicy szkolenia otrzymali certyfikat potwierdzający udział w szkoleniu.

Organizatorzy zapowiedzieli również kontynuację szkolenia (II etap) pn. „Giełda dla średniozaawansowanych” w miesiącu sierpniu.

opracował: Jarosław A. Handzel